

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПЛЕСКУН ІННА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 005.334.584:336.71 (477) (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
РИЗИК-КОНТРОЛЬ КЛІЄНТІВ БАНКУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО
МОНІТОРИНГУ

Спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування
Галузь знань «Управління та адміністрування»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

І. В. Плєскун
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник –
Колодізев Олег Миколайович,
доктор економічних наук, професор

*Дисертація є ідентичною іншим
примірникам дисертації*

*Голова спеціалізованої
вченої ради ДФ 64.055.008*

е. н. професор *І. М. Чмутова*

Харків-2020

АНОТАЦІЯ

Плескун І. В. Ризик-контроль клієнтів банку в системі фінансового моніторингу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 072 – фінанси, банківська справа та страхування. – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця Міністерства освіти і науки України. – Харків, 2020.

Дисертацію присвячено розвитку теоретичних положень, обґрунтуванню методичних підходів і розробленню практичних рекомендацій щодо вдосконалення ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу. У першому розділі роботи систематизовано погляди науковців і проаналізовано літературні джерела щодо визначення понять «ризик», «контроль» та «фінансовий моніторинг», за результатами яких обґрунтовано визначення поняття «ризик-контроль клієнтів банку», що, на відміну від наявних, окреслює системні багаторівневі процедури спостереження і перевірки клієнтів банку з врахуванням можливості їх реалізації у сфері фінансового моніторингу з метою встановлення відповідності фінансових операцій характеру та змісту діяльності клієнта, законодавчим нормам та встановлення банками відповідних рівнів ризиків, що дає змогу виявити та запобігти настанню ризикових ситуацій з питань відмивання коштів раніше, ніж вони стануть значними для банку. Запропоновано пропозиції щодо вдосконалення переліку та змісту процедур комплаєнс-контролю банку на окремих його етапах на основі виокремлення ключових ознак, а також доповнення принципом актуалізації компетентностей персоналу банку через його навчання для створення адекватних умов попередження здійснення високоризикованих операцій клієнтів банку, що сприятиме наближенню процедур комплаєнс-контролю банку до міжнародних стандартів.

Конкретизовано місце ризик-контролю клієнтів банку в системі внутрішньобанківського фінансового моніторингу, що дозволило визначити

характеристики і параметри впливу пов'язаних складових елементів загальної системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом клієнтів банку.

Обґрунтовано механізм ризик-контролю клієнтів банку, що являє собою узгоджену сукупність підсистем розпізнавання, попередження та реагування на виявлені ризикові операції, комплекс нормативно-правового та методичного забезпечення попередження ризикованих операцій клієнтів банку, особливістю цього механізму є інтегрований підхід до наповнення складових (мети, принципів, функцій, об'єктів, суб'єктів, завдань, методів, інструментів, політик), які визначені з урахуванням особливостей внутрішньобанківського фінансового моніторингу.

Визначено етапи ризик-контролю клієнтів банку в такій послідовності: спостереження та ідентифікація клієнтів; виявлення та оцінювання ризиків клієнтів; моніторинг ризиків клієнтів та перегляд їх рівнів; уживання запобіжних заходів щодо клієнтів з високим рівнем ризику.

У другому розділі роботи сформовано критерії оцінювання ризиків клієнтів банків з врахуванням категоризації і групування клієнтів з однаковими параметрами виду діяльності та типу фінансової операції, яка їй відповідає, що дозволяє конкретизувати зусилля (органів) структурних підрозділів (служби фінансового моніторингу) для застосування відповідного методичного інструментарію їх оцінювання та розробки ефективних заходів з оптимізації.

Деталізовано зони особливої уваги банківського ризик-менеджменту, встановлено фінансові операції, для яких рекомендовано застосовувати високу, підвищену та традиційну обачність в ідентифікації та верифікації операцій.

Узагальнено практичний досвід діяльності банків України з дотримання політики ризик-контролю в системі фінансового моніторингу та встановлено, що, незважаючи на штрафні санкції, у формі багатомільйонних штрафів і письмових попереджень більшість досліджуваних банків не виконує вимог НБУ щодо розробки, затвердження та впровадження внутрішніх документів з питань здійснення фінансового моніторингу. Визначено групи банків України

за рівнем повноти ризик-контролю клієнтів банку, виявлено 4 кластери, у які потрапляють 8 банків, і 67 банків, що нікуди не підпадають. Це свідчить про те, що більшість банків не має конкретно розробленої внутрішньої політики або правил з питань дотримання вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу.

Удосконалено аналітичний підхід до визначення ефективності ризик-контролю клієнтів банку, який, на відміну від наявних, передбачає обґрунтування розподілу банків за рівнями ризику (низький, середній, високий), зміни видів порушень банків у сфері фінансового моніторингу, залежність видів цих порушень і формалізацію зв'язків ризик-контролю клієнтів банку з порушеннями у сфері фінансового моніторингу, що дає змогу виявити ризикові ситуації на початкових етапах, оцінити вагомість їхнього негативного впливу та сприяти впровадженню релевантних превентивних заходів впливу у сфері фінансового моніторингу.

У третьому розділі роботи запропоновано методичний підхід до визначення рівня сукупного ризику банку, який базується на визначенні інтегрального показника, що поєднує кредитний ризик, ризик зміни процентної ставки, ризик ліквідності, ризик операційної діяльності, валютний ризик, ринковий ризик, юридичний ризик, ризик репутації, стратегічний ризик, де в категорії операційних, юридичних та репутаційних ризиків банку враховано вплив ризиків клієнтів щодо порушення норм фінансового моніторингу, що сприяє підвищенню об'єктивності групування банків за рівнем сукупного ризику; означенні розподілу банків України на групи відповідно до рівня їх ризику; формалізації залежності фінансового моніторингу від сукупного ризику банків шляхом визначення характеру й тісноти зв'язку та обумовленості зміни суми штрафів у сфері фінансового моніторингу від зміни параметрів сукупного ризику банків.

Розроблено методичний підхід до вибору групи клієнтів банку за рівнем ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом для встановлення пріоритетності підвищеної уваги з боку внутрішнього

фінансового моніторингу. Підхід відрізняється від наявних розробок з урахуванням критеріїв ризику відмивання коштів, а саме: документи, ділова репутація, операційна діяльність, період діяльності та рух коштів клієнтів банку. Це дозволило виявити, що для служби внутрішнього фінансового моніторингу банку перевагу мають клієнти із середнім рівнем ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, оскільки для них характерна невідповідність більшості критеріїв ризику, тобто ділова репутація, операційна діяльність, період діяльності та рух коштів клієнтів банку.

Розроблено послідовність етапів ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу, як-то створено декомпозиції процесу ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації ризик-орієнтованого підходу, що складається з трьох послідовних етапів: аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища ризик-контролю клієнтів банку; формування і апробація карти ризиків клієнтів банку; упровадження заходів контролю щодо клієнтів із середнім та високим рівнями ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Практична цінність окремих результатів підтверджуються їх упровадженням у діяльність банківських установ, зокрема: у діяльності АТ «СХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ БАНК «ГРАНТ»» прийняті до впровадження пропозиції щодо конкретизації місця ризик-контролю клієнтів банку в системі внутрішньобанківського фінансового моніторингу, а також пропозицій щодо вдосконалення базових вимог і процедур комплаєнс-контролю в банку на окремих його етапах з погляду системної важливості та врахування провідного зарубіжного досвіду (довідка № 117-9843 від 14.02.2020); прийняті до впровадження в діяльність ПАТ КБ «ПРАВЕКС БАНК» пропозиції щодо формування механізму ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу, особливістю яких є інтегрований підхід до наповнення складових (мети, принципів, функцій, об'єктів, суб'єктів, завдань, методів, інструментів, політик), а також розроблений автором методичний підхід до визначення рівня

сукупного ризику банків України на групи відповідно до рівня їх ризику, який базується на визначенні інтегрального показника, що поєднує кредитний ризик, ризик зміни процентної ставки, ризик ліквідності, ризик операційної діяльності, валютний ризик, ринковий ризик, юридичний ризик, ризик репутації, стратегічний ризик (довідка № 3548-НФ/01 від 10.02.2020). Пропозиції щодо вдосконалення методичного інструментарію ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації ефективного ризик-орієнтованого підходу, а також уточнення змісту базових вимог і процедур комплаєнс-контролю на окремих його етапах у системі внутрішньобанківського фінансового моніторингу використовуються в навчальному процесі ХНЕУ ім. С. Кузнеця під час викладання навчальної дисципліни «Фінансовий менеджмент у банку» для підготовки фахівців зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (довідка № 20/86-38-64/1 від 27.02.2020).

Ключові слова: ризик, контроль, клієнти, банк, система фінансового моніторингу, внутрішньобанківський фінансовий моніторинг, легалізація доходів, протидія легалізації доходів.

SUMMARY

Pleskun I. V. Risk-control of bank clients in the system of financial monitoring. – Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

The thesis for obtaining a Doctor of Philosophy degree (Ph.D.) in specialty 072 – Finance, Banking and Insurance. – Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2020.

The thesis is devoted to developing theoretical regulations, methodical approaches and practical recommendations for improving the risk-control of bank clients in the system of financial monitoring. Theoretical approaches to defining the essence of the concepts of "risk", "control" and "financial monitoring" were systematized based on the results of which the definition of the concept of "risk-control of the bank clients" was substantiated, which, unlike the existing ones,

outlines systematic multi-level procedures for monitoring and checking the bank clients taking into account the possibility of their implementation in the field of financial monitoring, legal norms and the establishment of appropriate risk levels by banks, which allows to identify and prevent the occurrence of risk situations of money laundering before they become significant for the bank. The proposals for improving the content of compliance control procedures of the bank at some of its stages were proposed and it based on the separation of key signs, as well as assistance in applying the principle of actualization of competencies the bank's staff through its training to create adequate conditions of prevention of high-risk operations by the bank clients, compliance and control procedures of the bank to international standards.

The place of risk-control of the bank clients in the system of internal financial monitoring was specified, which allowed to determine the characteristics and parameters of the influence of related components of the general system of prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from the bank clients.

The mechanism of risk-control of the bank clients was substantiated, which is a coordinated set of subsystems of recognition, prevention and response to detection of risky operations, a set of legal and methodological support to prevent risky operations of the bank clients (goal, principles, functions, objects, subjects, tasks, methods, tools, policies), which are determined taking into account the peculiarities of internal financial monitoring.

The stages of risk-control of the bank clients were determined, in the following sequence: observation and identification of clients; identification and assessment of clients risks; monitoring clients risks and reviewing their levels; taking precautions against high-risk clients.

The criteria for assessing the risks of bank clients were formed, taking into account the categorization and grouping of clients with the same parameters of the type of activity and the type of financial transaction that corresponds to it, which allows to specify the efforts of structural units (financial monitoring services) to

apply appropriate methodological tools and developing effective optimization measures.

Areas of special attention of bank risk management were detailed, financial transactions were established, for which the use of high, increased and traditional prudence in the identification and verification of transactions is recommended.

The practical experience of Ukrainian banks in complying with risk-control policy in the system of financial monitoring was summarized. Ukrainian banks were grouped according of their level of risk-control of the bank clients, 4 clusters were identified, which include 8 banks and 67 banks that were not included anywhere, which indicates that most banks do not have any internal policies or rules on compliance or requirements of the legislation in the field of financial monitoring.

The analytical approach to determining the effectiveness of risk-control of the bank clients was improved, which, in contrast to the existing ones, takes into account the justification of the banks distribution by risk levels (low, medium, high), changes in the types of violations of banks in the field of financial monitoring, dependence of types of these violations and formalization of risk-control relations of the bank clients with violations in the field of financial monitoring, which allows to identify risk situations in the initial stages, assess the severity of their negative impact and promote relevant preventive measures in the field of financial monitoring.

The methodical approach to determining the level of aggregate risk of the bank was proposed , which is based on a certain integrated indicator that combines credit risk, interest rate risk, liquidity risk, operational risk, currency risk, market risk, legal risk, reputation risk, strategic risk, where in the category of operational, legal and reputational risks of the bank the risk of clients risk in connection with violation of financial monitoring norms is taken into account, which helps to increase the objectivity of grouping banks by the level of aggregate risk. The division of Ukrainian banks into groups according to their level of risk was carried out and it was established.

The methodical approach to the selection of a group of the bank clients according to the level of risk of legalization (laundering) of proceeds from crime was

developed to establish the priority of increased attention from internal financial monitoring. The approach differs from the existing developments taking into account the criteria of money laundering risk, namely: documents, business reputation, operating activities, period of activity and cash flow of the bank clients. This revealed that the priority for the internal financial monitoring service of the bank are clients with an average level of risk of legalization (laundering) of proceeds from crime, as they are characterized by non-compliance with most risk criteria, namely: business reputation, operations, period of operation and cash flow of bank customers.

A sequence of stages of risk-control of the bank clients in the system of financial monitoring were developed, namely decompositions of the risk-control process of the bank clients in the context of risk-oriented approach consisting of three successive stages: analysis of external and internal risk-control environment of the bank clients; formation and approbation of the risk map of the bank clients; introduction of control measures against clients with an average and high levels of risks of legalization (laundering) of proceeds from crime.

The proposals for specifying the place of risk control of the bank clients in the system of internal bank financial monitoring and for improving the basic requirements and compliance control procedures in the bank at its individual stages from the standpoint of systemic importance and taking into account leading foreign experience was introduced in PJSC "Eastern Ukrainian Bank "Grant "" (reference number № 117-9843 of 14.02.2020). The proposals for formation of the mechanism of risk control of the bank clients in the system of financial monitoring, the feature of which is an integrated approach to filling the components (goal, principles, functions, objects, subjects, tasks, methods, tools, policies) and developed by the author methodical approach to determining the level of aggregate risk of Ukrainian banks into groups according to the level of their risk which is based on determining the integrated indicator combining credit risk, interest rate risk, liquidity risk, operational risk, currency risk, market risk, legal risk, reputation risk, strategic risk are used in the practice of PJSC CB "Pravex-Bank" (reference number 3548-HΦ/01 of 10.02.2020). The proposals for improving the methodological tools of risk control of

the bank clients in the context of implementing an effective risk-oriented approach, as well as clarifying the content of basic requirements and compliance control procedures at some stages in the system of internal financial monitoring are used in the educational process Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics during the teaching of the discipline "Financial Management in Bank" for the training of specialists in specialty 072 - Finance, Banking and Insurance (reference number 20/86-38-64/1 of 27.02.2020).

Key words: risk, control, clients, bank, system of financial monitoring, internal financial monitoring, money laundering, counteraction to money laundering.

Список публікацій здобувача

Статті, у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу

1. Плєскун І. В. Визначення рівня сукупного ризику банків в системі фінансового моніторингу. *East European Science Journal*. 2019. № 7 (47). Part 5. С. 23–29. (Index Copernicus).

Статті у наукових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз Web of Science та Index Copernicus

2. Pleskun I. V. Banks risks management: the current development tendencies. *Бізнес інформ*. 2018. № 12. С. 358–364. (Index Copernicus).

3. Плєскун І. В. Теоретичний підхід до визначення сутності поняття ризик-контролю клієнтів банків в системі фінансового моніторингу. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 45. С. 157–163. (Index Copernicus).

4. Pleskun I. V. Improvement of the methodology to control risk of bank customers in the context of implementation of an effective risk-based approach. *Бізнес інформ*. 2019. № 12. С. 302–310. (Index Copernicus).

5. Ponomarenko V., Kyrkach S., Pleskun I., Lozynska O. Risk-oriented approach in the primary financial monitoring by banks. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2020. No 3 (34). pp. 42–52. (Web of Science).

6. Плескун І. В. Аналіз змінності ефективності ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу. *Економічний простір*. 2020. № 157. С. 78–84. (Index Copernicus).

Розділи в колективних монографіях

7. Колодізев О. М., Плескун І. В Систематизація практичних рекомендацій щодо пошуку моделей оцінки, контролю та ефективного управління ризиками для забезпечення протидії легалізації «брудних коштів». *Управління стійким розвитком економіки: теоретичні та практичні аспекти*: Колективна монографія за ред. д.е.н., проф. Прохорової В. В. Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2018. С. 264–278.

Статті у фахових виданнях

8. Колодізев О. М., Плескун І. В Фінансовий моніторинг у банках України: сутність та визначення проблем реалізації в сучасних умовах розвитку економіки. *Управління розвитком*. 2017. №3-4. С. 24–35.

Публікації за матеріалами конференцій

9. Плескун І. В. Сутність та сучасний стан фінансового моніторингу у банках України. *II International Scientific Conference Innovate Economy: Processes, Strategies, Technologies: Conference Proceedings*, (Kielce, Poland, January 26, 2018). Kielce, Poland: Baltija Publishing, 2018. Part II. P. 112–114.

10. Колодізев О. М., Плескун І. В. Вдосконалення методичного підходу з оцінки ризикованості операцій клієнтів банку. I Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми і перспективи сучасного розвитку фінансів,

обліку та банківської діяльності»: матеріали конференції (19 березня 2018 р.). Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля. 2018. С. 191–194.

11. Колодізєв О. М., Плєскун І. В. Transforming the sings of legalizing (laundering) of proceeds of crime in banking market. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції *«Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»*: тези доповідей (Харків, 31 травня – 1 червня 2018 р.). Харків: ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2018. С. 234–235.

12. Плєскун І. В. Комплаєнс-контроль як ключовий елемент протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом у вітчизняних банках. *Сучасні проблеми фінансового моніторингу*: Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 23 листопада 2018р.). Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО Ексклюзив», 2018. С. 85–87.

13. Плєскун І. В. BankID як спосіб ідентифікації клієнтів банку-фізичних осіб у сфері фінансового моніторингу. Міжнародна науково-практична конференція *«Концептуальні напрями розвитку наукових знань»* (Київ, 24-25 листопада 2018 р.). Київ, 2018. С. 41–42.

14. Плєскун І. В. Аналіз наукових підходів щодо сутності поняття «Банківський ризик». IV Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція *«Фінансово-кредитна система: проблеми та інновації»* (Одеса, 11-12 квітня 2019 р.). Одеса: ОНЕУ, 2019. С. 132–135.

15. Плєскун І. В. Розвиток системи управління ризиками на етапі встановлення відносин з клієнтами банку щодо їх обслуговування. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції *«Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»*: тези доповідей (Харків, 30-31 травня 2019 р.). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 135–136.

16. Плєскун І. В. Етапи реалізації ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу. *Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 12 лютого 2020 р.): у 5 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 3. С. 42–44.

17. Pleskun I. V. Substantiating the mechanism to control risk of bank customers in the context of implementation of financial monitoring. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція *«Інноваційний потенціал сучасної науки»* (Кам'янець-Подільський, 19 червня 2020 р.). Кам'янець-Подільський, 2020. С. 441–444.

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РИЗИК-КОНТРОЛЮ КЛІЄНТІВ БАНКУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ	26
1.1. Економічна сутність і зміст поняття «ризик-контроль клієнтів банку»	26
1.2. Місце ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу	40
1.3. Обґрунтування механізму ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації фінансового моніторингу	56
Висновки до розділу 1	71
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ КЛІЄНТІВ БАНКУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ	74
2.1. Аналіз підходів до оцінювання ризиків фінансового моніторингу клієнтів банків	74
2.2. Аналіз результатів діяльності банків України з дотримання політики ризик-контролю в системі фінансового моніторингу	93
2.3. Аналіз змінності параметрів ефективності ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу	111
Висновки до розділу 2	136
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИЗИК-КОНТРОЛЮ КЛІЄНТІВ БАНКУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ	139
3.1. Формування методичного забезпечення визначення рівня сукупного ризику банків в системі фінансового моніторингу	139

3.2.	Удосконалення підходу до визначення пріоритетності альтернатив рівнів ризиків клієнтів банку в системі фінансового моніторингу	156
3.3.	Удосконалення методичного інструментарію ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу	170
	Висновки до розділу 3	183
	ВИСНОВКИ	185
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	190
	ДОДАТКИ	220

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВК/ФТ – легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення

ЄАГ – Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму

ЄДР – Єдиний державний реєстр

Закон № 361-ІХ – Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»

ЗМІ – засоби масової інформації

КВЕД – класифікація видів економічної діяльності

НБУ – Національний банк України

НМДГ – неоподатковуваний мінімум доходів громадян

ООН – Організації Об'єднаних Націй

РНБОУ – Ради національної безпеки і оборони України

СПФМ- суб'єкти первинного фінансового моніторингу

РОП – Ризик-орієнтований підхід

EU – Європейський Союз

КУС – «Знай свого клієнта»

OFAC – Управління контролю за іноземними активами Міністерства фінансів Сполучених Штатів Америки

PEPs – політично значущі особи

FATF – Група з розробки фінансових заходів з протидії відмиванню коштів

FinCEN – Управління боротьби з фінансовими злочинами Міністерства фінансів Сполучених Штатів Америки

ВСТУП

Актуальність теми. У період зростання міжнародної напруженості актуальна проблема ВК/ФТ стає дедалі значущою. Банківський сектор є саме тією складовою світової фінансової системи, що використовується як прийнятний інструментарій з легалізації нелегальних грошових ресурсів, що згодом можуть бути або спрямовані на підтримку діяльності терористичних угруповань, або включатися до законного грошового обігу. Питання протидії ВК/ФТ та використання банківської системи з метою легалізації «брудних» грошей є нагальною проблемою для України з огляду на те, що відмивання «брудних» грошей створює реальну загрозу її економічному, соціальному та політичному зростанню (скорочення податкових надходжень, розширення тіньової економіки, дестабілізація діяльності банків та інших фінансових посередників, що може спричинити банківську кризу, тощо).

У законодавчому регулюванні 2019-2020 років сталися суттєві зміни, зокрема, пов'язані із запровадженням ризик-орієнтованого підходу в систему фінансового моніторингу. Банки через специфіку їх діяльності перебувають у центрі боротьби з ВК/ФТ, про що свідчить статистика – через них проводиться понад 90 % усіх фінансових трансакцій в Україні, саме на них, як на суб'єкти первинного фінансового моніторингу, покладається обов'язок виявлення «сумнівних» фінансових операцій. Банки є найбільш активними в системі звітування в розрізі СПФМ, вони надсилають найбільшу кількість повідомлень про операції, що підпадають під фінансовий моніторинг. Про це свідчить загальна динаміка – протягом 2019 року від банків надійшло 11 327 040 млн повідомлень, що становить 99,04 % від загальної кількості повідомлень. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом і фінансування тероризму, є два типи фінансових злочинів з руйнівними ефектами, які ховаються за щоденними фінансовими трансакціями клієнтів. Оперуючи в нестабільному

середовищі і не володіючи всією повнотою інформації про клієнтів, банки змушені ризикувати в повсякденній діяльності.

Тому цілком очевидним є той факт, що останнім часом велика увага приділяється припиненню спроб легалізації незаконно отриманих грошових коштів клієнтами. Для того щоб захистити банк, зокрема і банківську систему, загалом необхідно створити дієвий механізм ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації фінансового моніторингу. Ризик-контроль клієнтів банку передусім необхідний для того, щоб забезпечити такі умови й алгоритми проведення банківських операцій, які унеможливають або унеможливають зловживання та помилки в процесі взаємодії банків з їх клієнтами.

Наша держава активно включилася в боротьбу з фінансовими злочинами, зобов'язавши банківську систему, як центральну ланку фінансової системи, проводити фінансовий моніторинг щодо виявлення підозрілих фінансових операцій і схем легалізації злочинних доходів їх клієнтами.

Ці проблеми вивчає багато вітчизняних науковців, а саме: Андрійченко Ж. [4, 5, 6, 203, 204, 246, 247], Ачкасова С. [7, 8, 9, 10, 201, 202, 248], Барановський О. [13], Внукова Н. [36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 148, 204, 245, 246, 247, 248], Глущенко О. [47, 48], Єгоричева С. [67, 68, 69, 70, 250, 251, 252], Дзедзик І. [52, 53, 54, 55, 56], Діденко С. [63], Дмитров С. [57, 58, 59, 60, 61], Д'яконова І. [51], Коваленко В. [81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88], Ковч Т. [90], Колдовський О. [91, 92], Колодізев О. [93, 94, 95, 96, 97, 148, 149, 224, 225, 226, 248, 250, 251], Куришко О. [103, 104], Лебідь О. [106, 149, 224, 232, 233], Пономаренко В. [148, 149, 240], Смагло О. [176], Уткіна О. [183, 184, 185, 186, 173], Чмутова І. [193, 194, 195, 211, 212, 221, 222, 224, 225].

За кордоном над цією проблемою працювали Феллаг Ш. [187], Сюй Кайю [179], Тарулло Д.К. [242] і багато інших авторів, чії праці підкреслюють роль фінансових установ у легалізації активів і важливість ефективності внутрішнього контролю як частини корпоративного управління.

Незважаючи на відмінність у поглядах на окремі проблеми, усі дослідники стверджують, що протидія ВК/ФТ необхідна, а робота над цим

процесом повинна бути вписана в систему корпоративного управління кожного банку.

Проте проблемні питання ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу ще недостатньо вивчено та проаналізовано й потребують подальшого розгляду та вдосконалення, що й зумовило актуальність дослідження.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертація виконана згідно з планом науково-дослідних робіт Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця. Окремі підрозділи дисертації є частинами фундаментальної науково-дослідної роботи за темою «Ризик-орієнтований підхід у забезпеченні протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення» (номер державної реєстрації 0118U000058) та за темою «Механізм формування стратегії фінансового розвитку в системі управління підприємством» (номер державної реєстрації 0119U102300), що підтверджує актуальність і цінність напрацювань.

Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретичних положень, обґрунтування методичних підходів і розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу.

Для реалізації мети поставлено такі завдання:

- визначити сутність поняття ризик-контролю клієнтів банку та зміст процедур комплаєнс-контролю у банку;
- конкретизувати позицію ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу;
- удосконалити підходи до реалізації механізму ризик-контролю клієнтів банку та дослідити взаємозв'язки його складових;
- проаналізувати та систематизувати підходи до оцінювання ризиків клієнтів банків;
- узагальнити практичний досвід діяльності банків України з дотримання політики ризик-контролю в системі фінансового моніторингу;

- визначити змінність параметрів ефективності ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу;
- удосконалити методичне забезпечення визначення рівня сукупного ризику банків в системі фінансового моніторингу;
- удосконалити методичне забезпечення до визначення пріоритетності рівнів ризиків клієнтів банку в системі фінансового моніторингу;
- сформулювати практичні рекомендації з удосконалення методичного інструментарію реалізації ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі використано такі методи наукового дослідження: індукції та дедукції – для поглиблення теоретичних засад ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу; спеціальні методи аналізу, узагальнення та оцінювання процесів ризик-контролю клієнтів банку; сукупність методів статистичного аналізу; кореляційно-регресійний аналіз для виявлення та формалізації зв'язку заходів впливу НБУ та видів порушень у сфері фінансового моніторингу; таксономічний аналіз для побудови інтегрального показника з метою визначити рівні ризику банків України; метод аналізу ієрархій – для визначення пріоритетності альтернатив рівнів ризиків клієнтів банку; моделювання – для створення декомпозиції процесу ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації ризик-орієнтованого підходу.

Розрахунки та економіко-математичне моделювання проведено на основі пакетів Microsoft Word 2010 та Statistica 10.0.

Інформаційну базу дослідження становили документи FATF, закони України та нормативно-правові акти НБУ, статистичні дані НБУ та окремих банків, Асоціації українських банків, Державної служби фінансового моніторингу, результати наукових досліджень провідних вчених.

Об'єктом дослідження є процеси протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення.

Предметом дослідження є теоретико-методичні положення та практичні рекомендації щодо запровадження ризик-орієнтованого підходу для забезпечення протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розвитку теоретичних положень, обґрунтуванні методичних підходів і розробленні практичних рекомендацій щодо вдосконалення ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу.

Удосконалено:

механізм ризик-контролю клієнтів банку в частині взаємозв'язків підсистем розпізнавання, попередження та реагування на виявлені ризикові операції з комплексом нормативно-правового та методичного забезпечення попередження ризикованих операцій клієнтів банку, які визначені з урахуванням особливостей внутрішньобанківського фінансового моніторингу;

аналітичний підхід до визначення ефективності ризик-контролю клієнтів банку, який, на відміну від наявних, враховує обґрунтування розподілу банків за рівнями ризику (низький, середній, високий), зміни видів порушень банків у сфері фінансового моніторингу, залежність видів цих порушень та формалізацію зв'язку ризик-контролю клієнтів банку з порушеннями у сфері фінансового моніторингу, що дає змогу виявити ризикові ситуації на початкових етапах, оцінити вагомість їхнього негативного впливу та сприяє впровадженню релевантних превентивних заходів впливу у сфері фінансового моніторингу;

методичний підхід до визначення рівня сукупного ризику банку, який базується на: визначенні інтегрального показника, що поєднує кредитний ризик, ризик зміни процентної ставки, ризик ліквідності, ризик операційної

діяльності, валютний ризик, ринковий ризик, юридичний ризик, ризик репутації, стратегічний ризик, де в категорії операційних, юридичних та репутаційних ризиків банку враховано вплив ризиків клієнтів щодо порушення норм фінансового моніторингу, що сприяє підвищенню об'єктивності групування банків за рівнем сукупного ризику; означенні розподілу банків України на групи відповідно до рівня їх ризику; формалізації залежності фінансового моніторингу від сукупного ризику банків шляхом визначення характеру й тісноти зв'язку та обумовленості зміни суми штрафів у сфері фінансового моніторингу від зміни параметрів сукупного ризику банків;

методичний підхід до вибору групи клієнтів банку за рівнем ризику ВК/ФТ для встановлення пріоритетності підвищеної уваги з боку внутрішнього фінансового моніторингу. Підхід відрізняється від наявних розробок урахуванням критеріїв ризику ВК/ФТ, а саме: документи, ділова репутація, операційна діяльність, період діяльності та рух коштів клієнтів банку. Це дало змогу виявити, що пріоритетом для служби внутрішнього фінансового моніторингу банку є клієнти із середнім рівнем ризиків ВК/ФТ, оскільки для них характерна невідповідність більшості критеріїв ризику, а саме: ділова репутація, операційна діяльність, період діяльності та рух коштів клієнтів банку.

Дістали подальшого розвитку:

визначення поняття «ризик-контроль клієнтів банку», що, на відміну від наявних, окреслює системні багаторівневі процедури спостереження і перевірки клієнтів банку з врахуванням можливостей їх реалізації у сфері фінансового моніторингу з метою встановлення відповідності фінансових операцій характеру та змісту діяльності клієнта, законодавчим нормам і встановлення банками відповідних рівнів ризиків, що дає змогу виявити та запобігти настанню ризикових ситуацій з питань відмивання коштів раніше, ніж вони стануть значними для банку;

перелік і зміст процедур комплаєнс-контролю банку на окремих його етапах на основі виокремлення ключових ознак, а також доповнення

принципом актуалізації компетентностей персоналу банку через його навчання для створення адекватних умов попередження здійснення надто ризикованих операцій клієнтів банку, що сприятиме наближенню процедур комплаєнс-контролю банку до міжнародних стандартів;

критерії оцінювання ризиків клієнтів банків завдяки врахуванню категоризації і групування клієнтів з однаковими параметрами виду діяльності та типу фінансової операції, яка їй відповідає, що надає можливість конкретизувати зусилля (органів) структурних підрозділів (служби фінансового моніторингу) для застосування відповідного методичного інструментарію їх оцінювання та розробки ефективних заходів з оптимізації;

послідовність етапів ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу завдяки декомпозиції відповідного процесу, що складається з такої послідовності дій: аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища ризик-контролю клієнтів банку; формування та апробації карти ризиків клієнтів банку; упровадження заходів контролю щодо клієнтів банку з середнім та високим рівнями ризиків ВК/ФТ.

Практичне значення одержаних результатів полягає в доведенні розробок дисертантки до рівня практичних рекомендацій, що можуть бути використані в діяльності банківських установ у процесі вдосконалення ризик- контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу. Так у діяльність АТ «СХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ БАНК «ГРАНТ»» прийняті до впровадження пропозиції щодо конкретизації місця ризик-контролю клієнтів банку в системі внутрішньобанківського фінансового моніторингу, а також пропозицій щодо вдосконалення базових вимог і процедур комплаєнс-контролю в банку на окремих його етапах з позиції системної важливості та врахування провідного зарубіжного досвіду (довідка № 117-9843 від 14.02.2020); прийняті до впровадження в діяльність ПАТ КБ «ПРАВЕКС БАНК» пропозиції з формування механізму ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу, особливістю яких є інтегрований підхід до наповнення складових (мети, принципів, функцій, об'єктів, суб'єктів, завдань, методів, інструментів,

політик), а також розроблений автором методичний підхід до визначення рівня сукупного ризику банків України на групи відповідно до рівня їх ризику, який базується на визначенні інтегрального показника, що поєднує кредитний ризик, ризик зміни процентної ставки, ризик ліквідності, ризик операційної діяльності, валютний ризик, ринковий ризик, юридичний ризик, ризик репутації, стратегічний ризик (довідка № 3548-НФ/01 від 10.02.2020). Пропозиції щодо вдосконалення методичного інструментарію ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації ефективного ризик-орієнтованого підходу, а також уточнення змісту базових вимог і процедур комплаєнс-контролю на окремих його етапах у системі внутрішньобанківського фінансового моніторингу використовуються в навчальному процесі ХНЕУ ім. С. Кузнеця під час викладання навчальної дисципліни «Фінансовий менеджмент у банку» для підготовки фахівців за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (довідка № 20/86-38-64/1 від 27.02.2020).

Особистий внесок здобувача в роботи, опубліковані у співавторстві, наведено в списку опублікованих робіт за темою дисертації (Додаток К).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації обговорювались на 9 науково-практичних конференціях: «II International Scientific Conference Innovate Economy: Processes, Strategies, Technologies: Conference Proceedings» (Kielce, Poland, January 26, 2018); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми і перспективи сучасного розвитку фінансів, обліку та банківської діяльності» (Дніпро, 19 березня 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (Харків, 31 травня – 1 червня 2018 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (Харків, 23 листопада 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Концептуальні напрями розвитку наукових знань» (Київ, 24-25 листопада 2018 р.); IV Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Фінансово-кредитна система: проблеми та інновації» (Одеса, 11-12 квітня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Економічний розвиток і

спадщина Семена Кузнеця» (Харків, 30-31 травня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика» (Полтава, 12 лютого 2020 р.); Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Інноваційний потенціал сучасної науки» (Кам'янець-Подільський, 19 червня 2020 р.).

Публікації результатів дослідження. За результатами дисертації опубліковано в 17 наукових працях, а саме: 1 стаття в періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва й розвитку та Європейського Союзу (Республіка Польща), 5 статей в наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз (Web of Science та Index Copernicus), 1 стаття в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 1 розділ у колективній монографії, 9 тез доповідей і матеріалів конференцій. Усі результати дослідження, що виносяться на захист, отримані особисто здобувачем, є його власним здобутком. Ідеї та елементи наукових праць інших науковців, цитати супроводжуються належними посиланнями на авторів і джерела інформації. Особистий внесок здобувача в роботи, опубліковані у співавторстві, наведено в списку опублікованих робіт за темою дисертації. Загальний обсяг опублікованих праць за темою дисертації становить 5,2 ум.-друк. арк., з них особисто здобувачеві належить 3,9 ум.-друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг становить 257 сторінки машинописного тексту (10,7 авт. арк.). Дисертація містить 29 таблиць, з них 4 таблиці займають 6 повних сторінок, 33 рисунки, з них 6 рисунків займають 6 повних сторінок. Список використаних джерел містить 252 найменування – на 30 сторінках, 11 додатків – на 38 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації – 177 сторінок (7,375 авт. арк.).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РИЗИК-КОНТРОЛЮ КЛІЄНТІВ БАНКУ В СИСТЕМІ
ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

1.1. Економічна сутність і зміст поняття «ризик-контроль клієнтів банку»

Для тлумачення змісту поняття «ризик-контроль» треба виходити зі структурно-композиційної взаємодії в його сутності двох складових – термінів «ризик» і «контроль». Передусім розглянемо природу поняття «ризик». Термін «ризик» часто вживають в економічній літературі, у найширшому розумінні ризиком називають невизначеність щодо здійснення тієї чи іншої події в майбутньому. Ризик виражається для банку в імовірності настання та концентрації небажаних внутрішніх і зовнішніх обставин, які можуть призвести до втрати ліквідності й банкрутства.

Так у словнику Вебстера «An American Dictionary of the English Language» «ризик» визначається як «небезпека, можливість збитку або шкоди» [249].

У науковій літературі єдиного методичного підходу до визначення ризику немає, хоча є загальні концептуальні напрями, що відображають структурні елементи цього поняття. Деякі вчені стверджують, що ризику притаманний негативний характер як імовірність події, що спричинить збитки об'єкта або можливість небезпеки виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку. Проте ризик має також позитивний характер, як можливість отримання прибутку.

Структурно ризик становить взаємопов'язану сукупність таких складових, як джерело ризику, об'єкт ризику та наслідки реалізації ризику (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Структура складових ризику

Складові ризику	Пояснення до складових ризику
Джерело ризику	Події або групи подій, які несуть можливість небезпеки виникнення непередбачених втрат або можливість отримання прибутку
Об'єкт ризику	Матеріальний об'єкт (індивідуум або майно)
Наслідки реалізації ризику	Результат реалізації непередбачених втрат або можливість отримання прибутку.

Грунтуючись на даних табл. 1.1, можна стверджувати, що ризик може мати як негативні, так і позитивні наслідки.

При актуалізації банківського ризику зазвичай зосереджується увага на фінансово-економічному характері, що виявляється у формі можливих результатів ситуації ризику.

В. В. Вітлінський справедливо відзначає, що в банківській справі ризик – явище абсолютно нормальне, щоб дістати істотний прибуток, необхідно йти на обґрунтований (припустимий) ризик [35].

На думку В. В. Коваленко, банківський ризик треба розглядати як імовірність недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх чи внутрішніх чинників, стану корпоративного управління, а також потенційну можливість отримати додатковий прибуток у разі реалізації певних, прийнятних для банку, фінансових ризиків [83].

Як зауважують М. Г. Дмитренко і В. С. Потлатюк, ризик – це властива банківській діяльності можливість понесення кредитною організацією втрат або погіршення ліквідності внаслідок настання несприятливих подій, пов'язаних з внутрішніми чинниками або зовнішніми чинниками [62].

О. М. Колодізев розглядає банківський ризик як імовірність невідповідності обсягових, просторових і часових параметрів фінансових

потоків банку очікуваним, можливість понесення кредитною організацією втрат або погіршення ліквідності, загроза втрати своїх ресурсів, невизначеність результату банківської діяльності, небезпека втрат, вартісне вираження події, що веде до втрат та характеристика діяльності, що відображає її невизначеність [94].

Вітчизняні та зарубіжні вчені розглядали не лише сутність поняття банківського ризику. У науковому доробку праці, присвячені безпосередньо виділенню класифікаційних ознак різновидів банківських ризиків.

Результати огляду наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-економістів з переліком пропонованих ними класифікаційних ознак банківських ризиків наведено в Додатку А.

На сьогодні недостатньо висвітлені та дискусійні аспекти виділення класифікаційних ознак банківського ризику, зокрема в працях вітчизняних і зарубіжних вчених недостатньо висвітлено ризик відмивання коштів і фінансування тероризму. Саме тому названий аспект потребує подальшої розробки.

Зважаючи на важливість контролю в системі управління ризиками банку, автор розглянув детальніше його сутність та характерні особливості.

Слово «контроль» походить від французького «controle», що означає перевірку або спостереження з метою перевірки [33].

За «Економічною енциклопедією» [66] контроль – це елемент управління економічними об'єктами і процесами, який полягає у нагляді за ними з метою перевірки їх відповідності стану, передбаченому законами, юридичними нормативними актами, а також програмами, планами, договорами, проектами, угодами.

Такі вчені, як Ф. Бутинець, В. Бондар, Н. Виговська, Н. Петренко, зазначають, що під контролем треба розуміти « систематичне спостереження і перевірку процесу функціонування відповідного об'єкта з метою визначення його відхилень від заданих параметрів» [26]. Більш деталізоване визначення пропонують О. Акентьєва, З. Халіулліна, Г. Рябошапка, які визначають

контроль як «систему спостереження і перевірки відповідності процесу функціонування об'єкта управління ухваленим управлінським рішенням, встановлення результатів управлінського впливу на керований об'єкт, виявлення відхилень, допущених під час виконання цих рішень» [3].

Дослідник І. В. Белова в праці [17] визначає контроль згідно з Лімською декларацією керівних принципів контролю як невід'ємну складову системи регулювання, метою якої є виявлення відхилень від прийнятих стандартів і порушень принципів, законності, ефективності та економії витрат матеріальних ресурсів на найбільш ранній стадії для того, щоб мати можливість вжити коригуючі заходи, в окремих випадках – притягти винних до відповідальності, отримати компенсацію за завдані збитки або провести заходи щодо запобігання чи скорочення таких порушень у майбутньому.

У праці О. П. Просович, К. В. Процак [165] зазначено, що незалежно від своєї структури кожна система управління ризиками має включати такі елементи: ідентифікація (виявлення) ризику, вимірювання ризику, контроль і моніторинг ризику.

Даючи визначення поняттю «банківський контроль», дослідник О. П. Орлюк наголошує, що контроль відповідно до чинного законодавства передбачає цілісний і безперервний нагляд за здійсненням банками своєї діяльності [131].

Н. О. Дорошенко [64] вважає, що процедура внутрішнього контролю спрямована на виявлення помилок у банківській діяльності, у складанні звітності та відповідності статутним документам.

На основі проведеного аналізу публікацій можна зробити висновок, що більшість науковців розглядає «контроль» як систему спостереження, перевірки, складову системи регулювання, функцію управління.

Автор погоджується з тим, що контроль є системою спостереження і перевірки та важливою функцією процесу управління. Контроль здійснюється на будь-якому рівні і являє собою систему перевірки та спостережень процесів діяльності керованого об'єкта. Контроль ризиків покликаний першочергово

забезпечити такі умови й алгоритми проведення банківських операцій, які унеможливають або зроблять важко здійснюваним зловживання і помилки, а також встановити відповідність цих операцій цілям і задачам банку та чинним нормативним документам.

В іноземних компаніях уже давно набуло широкої популяризації таке поняття, як «compliance», у перекладі з англійської мови означає «відповідність вимогам».

Згідно з базовими документами International Compliance Association термін «комплаєнс» закріплено в офіційних документах як здатність діяти відповідно до закону, набору правил і норм або встановлених вимог і внутрішніх процедур [223].

О. М. Колодізев визначає «комплаєнс» як відповідність державних і внутрішньобанківських норм і правил банку міжнародним вимогам у сфері ефективного управління банківськими ризиками для захисту фінансової безпеки банку [95].

Як відзначає Л. Правдива [151], комплаєнс у банківській сфері, по суті, є усвідомленим прагненням до відповідності банківської діяльності законодавчим і нормативним вимогам, установленим правилам і процедурам, кодексам і стандартам

На думку науковця [190], під комплаєнс-контролем треба розуміти комплексну систему нагляду за тим, щоб банк діяв відповідно до власних правил (внутрішніми положеннями), чинного законодавства, принципів ділової етики з метою убезпечення від комплаєнс-ризиків та ризику порушення функціонування банку в цілому.

До вітчизняного бізнесу «compliance» прийшов порівняно недавно, тому це актуалізує процеси вивчення, удосконалення та впровадження цієї практики в українській економіці, під цією практикою передбачається частина системи управління/контролю в організації, що пов'язана з ризиками недотримання вимог законодавства, нормативних документів, правил, стандартів. Сутність ідеології «compliance» полягає в тому, щоб організація діяла відповідно до її

внутрішньої політики і процедури та реалізувалася шляхом створення умов, у яких працівники будуть діяти відповідно до внутрішньої політики, чинного законодавства, високих професійних та етичних стандартів. Саме поняття «compliance» відносно нове в бізнес-середовищі України та використовується переважно у фінансово-банківській сфері.

Базельським комітетом з банківського нагляду в нормативному документі «Комплаєнс і його функції в банках» опубліковані 10 Принципів організації комплаєнсу в банківських інституціях [98,213]. Автор наводить структуру базових вимог і процедур комплаєнс-контролю в банку, яка подана на рис. 1.1.

У банках є спеціальний підрозділ, що називається «комплаєнс-контроль». На працівниках цього підрозділу лежить велика відповідальність щодо перевірки фінансових транзакцій, збирання та аналізу інформації щодо клієнта, зокрема й особистої, інколи навіть перевіряють сторінки клієнтів у соціальних мережах. Якщо з розрахунковим рахунком клієнта відбувається щось підозріле, тоді насамперед зацікавиться саме комплаєнс-контроль. До ключових завдань цього відділу можна віднести: виявлення ризиків, розроблення системи контролю та захисту від ризиків; відстежування ефективності заходів і складання звітів про схильність організації до ризиків; консультування працівників банку та клієнтів про правила й контроль.

Варто зазначити, що є декілька важливих аспектів при взаємодії «банк-клієнт», на які відділ комплаєнс-контролю звертає пильну увагу, а саме: прозорість бізнесу клієнта, маєтєся на увазі, що банку має бути зрозуміло, чим насправді займається компанія і який бізнес веде; виплата податків; ділові партнери компанії; важливо, щоб серед партнерів не було осіб, до яких застосовано санкції, або осіб, які є політично значущі; профільні платежі, зокрема, платежі, які не сходяться з основною діяльністю компанії, або є транзитними, є щонайменше підозрілими.

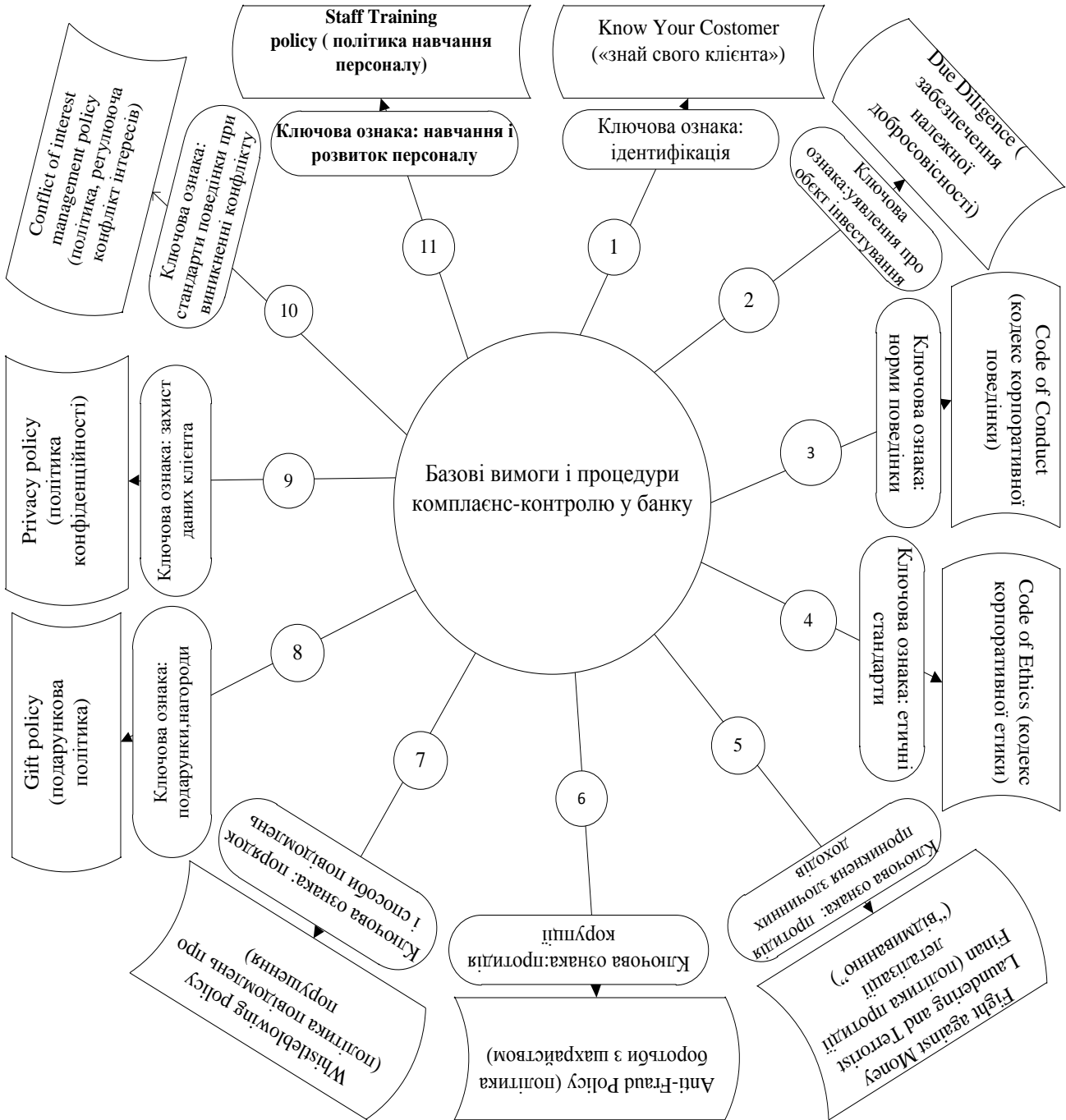

Рис. 1.1. Карта-схема базових вимог і процедур комплаєнс-контролю в банку

Як видно з рис 1.1, при теоретичному дослідженні базових вимог і процедур комплаєнс-контролю у банку згідно з нормативним документом Базельського комітету «Комплаєнс і його функції в банках» може бути сформульований новий принцип організації комплаєнсу – Staff Training policy (політика навчання персоналу банку і клієнтів з метою створення організаційно-методичного інструментарію забезпечення роботи з попередження виникнення можливих ситуацій у майбутньому щодо здійснення певного роду операцій як самими банками, так і недопущення їх здійснення клієнтами банків).

Оскільки висококваліфікований персонал поступово стає більш обізнаним і важливим активом банків, то співробітники, які відповідають за реалізацію комплаєнсу (комплаєнс-контролери), повинні володіти відповідною кваліфікацією, професійними якостями та досвідом для координації роботи цього напрямку. Проте варто зауважити, що комплаєнс-контролер фізично не може відстежувати всі ризики, що виникають, самотійно, тому необхідно залучати співробітників банку для навчання щодо вимог політики комплаєнс. При цьому необхідна якісно подавати інформацію у вигляді тренінгів, семінарів та ін. Важливо доступно пояснити працівникам, які ризики чекають банк і кожного з них у разі недотримання встановленої політики. Навчання працівників банку проводиться з метою забезпечення їх компетентності та досвідченості щодо питань, віднесених до функцій підрозділу контролю за дотримання норм (комплаєнс) та щодо актуальних вимог законодавства, нормативно-правових актів НБУ та внутрішньобанківських документів.

Вітчизняні банки використовують різні форми й методи навчання: проведення тренінгів безпосередньо в банку; стажування в іноземних банках; підвищення кваліфікації на курсах і семінарах. Удосконалення навчання працівників банківських установ при загостренні конкуренції на ринку банківських послуг є неодмінною умовою динамічного розвитку банківської діяльності, оскільки тільки професійна робота, орієнтована на потреби клієнтів, створює банку імідж надійної та оперативної фінансової організації.

Дослідивши характерні особливості контролю, варто вказати на те, хто такі клієнти.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», клієнт – будь-яка особа, яка: звертається за наданням послуг до суб'єкта первинного фінансового моніторингу; користується послугами суб'єкта первинного фінансового моніторингу; є стороною договору; є гравцем у лотерею або азартну гру [157].

Перевіркою відомостей про клієнтів та операції, що вони мають намір здійснити, займаються уповноважені працівники банку. Відповідні дії мають бути здійснені до моменту проведення фінансової операції, відкриття рахунка, укладання договору. За наявності певних сумнівів у законності, економічній доцільності майбутніх фінансових операцій від клієнта додатково вимагають пояснень і підтверджувальних документів.

У дослідженні О. І. Вейц [29, 32] обґрунтував визначення поняття «легалізація доходів клієнтів банку», під яким дослідник розуміє процес учинення фізичною або юридичною особою будь-яких дій із грошима та іншими фінансовими активами, отриманими в результаті незаконної та пов'язаної з нею діяльності з метою приховування їх походження та перетворення на легальні активи через використання або спробу використання послуг банку.

Необхідно зазначити, що в економічній науці немає єдиного погляду на визначення поняття «фінансовий моніторинг», більш уживаними є терміни «моніторинг», «банківський нагляд», «фінансовий контроль».

Поняття «моніторинг» вчені тлумачать по-різному.

На думку І. Краснової, моніторинг – це система постійного контролю за рівнем ризиків, спрямована на підтримання стабільної роботи банківської установи [105].

Як вважає Т. Б. Ковч [90], фінансовий моніторинг – це процес безперервного науково обґрунтованого діагностично-прогностичного контролю, аналізу та прогнозування змін фінансової діяльності суб'єктів

господарювання і населення та стану суб'єктів фінансово-кредитної сфери країни з метою забезпечення економічного розвитку та фінансової стабільності секторів національної економіки, регіонів і держави.

Згідно з Законом України № 361-IX [158] фінансовий моніторинг – це сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу.

Враховуючи те, що відбулась трансформація Закону № 361-IX, він адаптує українське законодавство з питань ВК/ФТ до норм четвертої Директиви ЄС 2015/849 [214] та Регламенту ЄС 2015/847, стандартів FATF. Нововведення Закону № 361-IX можна умовно розділити на чотири блоки: транзакції, процедура ідентифікації/верифікації, ризик орієнтований підхід (далі – РОП), уведення нової системи штрафних санкцій до банків.

Блок 1 – транзакції включає в себе збільшення порогової суми фінансової операції, що підлягає фінансовому моніторингу – з 150 тис. грн до 400 тис. грн, а також значно зменшилась – з 17 до 4 кількість ознак фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, а саме: PEPs; операції з ризиковими юрисдикціями; операції з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів); всі транзакції з переказу коштів за кордон, ключовим моментом є те, що напрямок транзакції не має значення, перевіряти потрібно як потоки «з» України, так і гроші, які заходять «в» країну.

Переховані операції банк має перевіряти обов'язково, незалежно від суми та зобов'язаний повідомляти Державну службу фінансового моніторингу України (далі – Держфінмоніторинг).

Блок 2 – процедура ідентифікації/верифікації клієнтів, нововведенням є процедура віддаленої ідентифікації клієнтів (за відеозв'язком).

На рис. 1.2 зображено трансформацію Закону № 361-IX про фінансовий моніторинг.

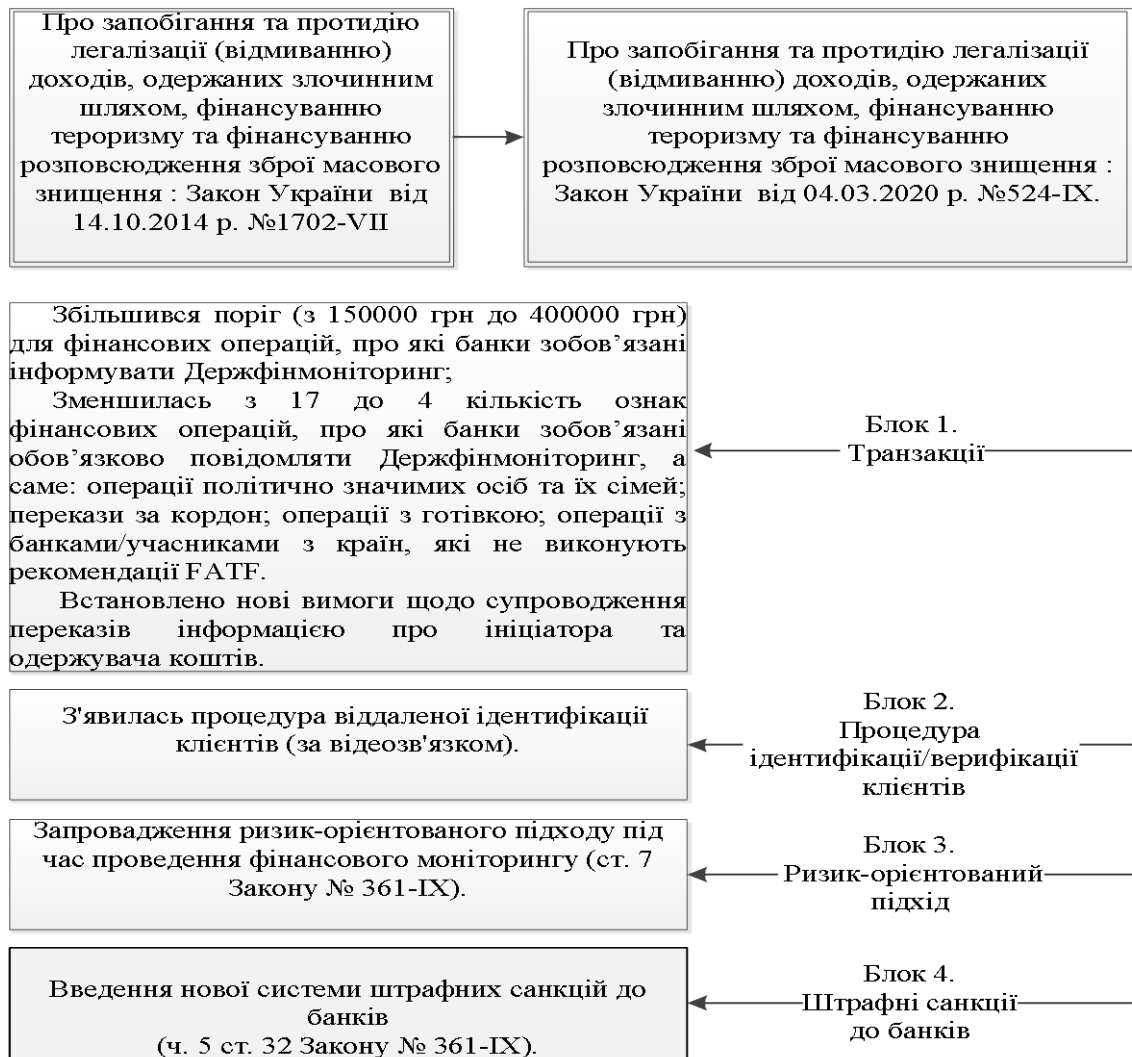

Рис. 1. 2. Послідовність етапів трансформації Закону № 361-IX про фінансовий моніторинг

Як видно з рис. 1.2 (блок 3 – РОП), запроваджено РОП під час проведення фінансового моніторингу, це означає, що банк сам визначає глибину та інтенсивність перевірки залежно від рівня ризику клієнта. Позитивними змінами є те, що банки будуть приділяти мінімальну увагу категоріям клієнтів з низьким рівнем ризиків, до них можна віднести: зарплатні проєкти, стипендії, пенсії, ОСББ, підприємства ЖКГ, інтернет-провайдери, «білий» бізнес, який сплачує податки, тощо. Також до позитивних змін можна віднести те, що банки будуть більш детально вивчати зв'язок своїх клієнтів з PEPs та запитувати додаткову інформацію в кінцевих бенефіціарів клієнтів-юридичних осіб.

Блок 4 – штрафні санкції до банків. Згідно з ч. 5 ст. 32 Закону № 361-ІХ введено нову систему штрафних санкцій до банків, з визначеними видами порушень та розмірами штрафів за ці порушення.

У дослідженні С. В. Симов'ян наводить таке визначення: «Фінансовий моніторинг – це здійснення загальнодержавного та внутрішнього банківського нагляду за фінансовими операціями з метою виявлення трансакцій, які можуть бути пов'язані з відмиванням грошей» [175].

С. В. Діденко дійшов висновку, що під фінансовим моніторингом у банку треба розуміти систему функціонування механізму організаційно-правових заходів суб'єктів державного та первинного рівнів, спрямованих на імунізацію банківського сектору від впливу деструктивних проявів економічних відносин в основі запобігання легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом [63].

О. О. Глущенко та І. Б. Семенген трактують фінансовий моніторинг як сукупність заходів усіх суб'єктів державного і первинного рівнів фінансового моніторингу, спрямованих на постійну, систематичну та комплексну протидію легалізації (відмиванню) коштів, одержаних злочинним шляхом. На відміну від наявних підходів, які передбачають лише цільову функцію, це визначення стосується безперервності та комплексності здійснення фінансового моніторингу, що є ключовою характеристикою такого процесу на рівні банківської установи [47].

О. Д. Вовчак і Р. В. Стаднійчук [44] зазначають, що фінансовий моніторинг як інструмент контролю та запобігання негативним економіко-правовим явищам базується на оцінці ризиків, спричинених невизначеністю зовнішнього та внутрішнього середовища (ризиковою ситуацією).

М. М. Прошунін у роботі [154] зазначає, що в рамках внутрішньокорпоративного фінансового контролю (внутрішньогосподарського фінансового моніторингу) суб'єкти фінансового моніторингу здійснюють комплекс заходів, спрямованих на протидію легалізації (відмиванню) злочинних доходів і фінансуванню тероризму й виключення залученості

названого суб'єкта фінансового моніторингу в легалізацію злочинних доходів або фінансування тероризму.

На думку Б. І. Сюркала, фінансовий моніторинг передбачає діяльність з виявлення операцій, які належить обов'язково контролювати, та інших операцій з грошовими коштами або іншим майном, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. При цьому фінансовий моніторинг з метою протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розглядається суб'єктом контролю як частина системи внутрішнього контролю, організованого відповідно до законодавства України [180].

Одним з найбільш загальних понять, яке застосовується для опису об'єктів при системних дослідженнях, є поняття «система». У літературі наводиться багато різних визначень цього поняття. У сучасному розумінні поняття «система» – це цілісність, що складається з частин, поєднання взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, здатних створювати та підтримувати єдність. Варто зауважити, що внутрішня система фінансового моніторингу в банку взаємодіє з державним фінансовим моніторингом шляхом надсилання повідомлень про підозрілі операції.

Деякі автори пропонують визначення «системи фінансового моніторингу» з методологічного погляду. Так О. О. Куришко пропонує під «системою фінансового моніторингу в методологічному плані розуміти сукупність форм і методів взаємовідносин, що виникають при проведенні фінансових операцій клієнтами через фінансові установи з урахуванням законодавчо покладених на них обов'язків забезпечення заходів щодо повного та своєчасного запобігання і протидії легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму урахуванням провідних світових тенденцій в галузі способів та методів легалізації доходів, а також сукупності збору, обробки та аналізу інформації та її передачі до спеціалізованих органів держави...» [103].

На думку автора, фінансовий моніторинг у банківській сфері треба розглядати як форму безперервного фінансового контролю з метою мінімізації залучення банків до легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом,

фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також як дієвий інструментарій з мінімізації ризиків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Отже, на основі проведеного аналізу підходів до визначення сутності термінів «ризик» і «контроль» запропоновано трактування поняття «ризик-контроль клієнтів банку», що може бути реалізовано у сфері фінансового моніторингу. На рис. 1.3 наведено схематичне визначення цього поняття.

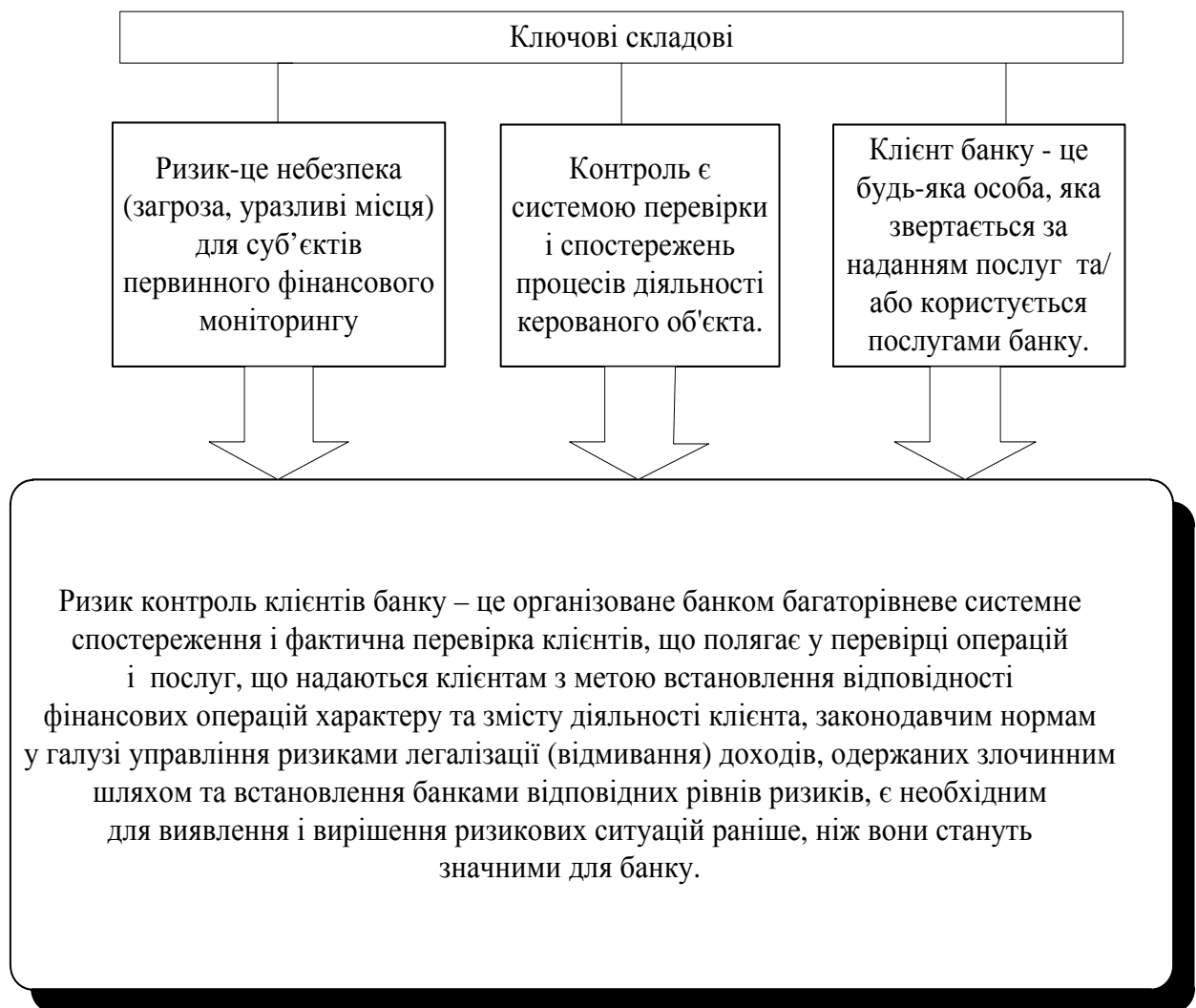

Рис. 1.3. Визначення сутності ключових складових поняття ризик-контроль клієнтів банку

Як видно з рис. 1.3, «ризик-контроль клієнтів банку» автор розглядає як організоване банком багаторівневе системне спостереження і фактичну перевірку клієнтів, що полягає у перевірці операцій та послуг, що надаються клієнтам з метою встановлення відповідності фінансових операцій характеру та змісту діяльності клієнта, законодавчим нормам у галузі управління ризиками легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом та встановлення банками відповідних рівнів ризиків, і є необхідним для виявлення і вирішення ризикових ситуацій раніше, ніж вони стануть значними для банку.

1.2. Місце ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу

Легалізація злочинних доходів давно посіла одне з центральних місць у списку гострих глобальних проблем, які перебувають у фокусі уваги міжнародної спільноти. Під «легалізацією злочинних доходів» розуміється діяльність, спрямована на надання правомірного вигляду коштам, отриманих у результаті здійснення тих чи інших злочинів. Згідно з новою редакцією Закону № 361-IX [158] фінансовий моніторинг – сукупність заходів, які здійснюються СПФМ у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу.

У підрозділі 1.1 дослідження визначено сутність поняття ризик-контролю клієнтів банку та розкрито його характеристики, відтак, існує необхідність конкретизувати місце ризик-контролю клієнтів банку в системі внутрішньобанківського фінансового моніторингу

Отже, мета підрозділу сформульована як визначення ролі та позиції ризик-контролю клієнтів банку в системі внутрішньобанківського фінансового моніторингу.

Основними завданнями внутрішньобанківського фінансового моніторингу є попередження, виявлення та припинення фінансових операцій, пов'язаних з ВК/ФТ, а ключовими функціями є відстеження операцій, які викликають сумнів у їх легальності.

Верховна Рада України 06 грудня 2019 року прийняла Закон [158], що набув чинності 28 квітня 2020 року, у якому збільшені граничні суми фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу. Якщо раніше СПФМ повинні були перевіряли суми, які дорівнюють або перевищують 150 тис. грн, то з кінця квітня 2020 року – тільки операції, які дорівнюють або перевищують 400 тис. грн. Згідно з цим Законом будь-який вітчизняний банк зобов'язаний вивчати своїх клієнтів і має право відмовити в обслуговуванні, якщо клієнт не зможе пояснити походження своїх коштів і надати підтверджувальні документи. Клієнт повинен документально підтвердити джерела своїх доходів, цих вимог повинні дотримуватися як фізичні, так і юридичні особи, такими джерелами можуть бути декларації про доходи, довідка з місця роботи, дохід, отриманий від реалізації продукції, надання послуг, продажу майна, отримання спадщини, отримання страхової суми за договором страхування, виграш, інші виплати за цивільно-правовими договорами. Таким чином, банк контролює свого клієнта й аналізує, звідки в нього гроші та чому клієнт придбав певний товар або послугу.

Отже, однією з ключових проблем банківського сектору є ризики, що пов'язані з використанням банків у схемах ВК/ФТ їх клієнтами. Як наслідок, до банків, які не виконують вимог законодавства у сфері протидії ВК/ФТ, застосовуються різні обмежувальні заходи з боку НБУ, а саме: посилений контроль за діяльністю банку у формі регулярних перевірок або запитів документів та інформації; тимчасове обмеження або повна заборона на проведення окремих видів банківських операцій; застосування заходів впливу у формі письмових попереджень і багатомільйонних штрафів; відкликання ліцензії на здійснення банківських операцій. Підтвердженням цьому є

застосування заходів впливу [124] з боку НБУ до вітчизняних банків за недотримання вимог у сфері фінансового моніторингу.

З метою попередження, обмеження та мінімізації до прийняттого рівня ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (далі – ризики ВК/ФТ), банкам необхідно уважно перевіряти клієнтів і їх фінансові операції, що викликають підозру та мають ознаки фіктивності як уже наявних клієнтів, так і на етапі встановлення ділових відносин з ними. Разом з цим банкам необхідно визначити та застосовувати відповідні заходи контролю для зменшення ризиків ВК/ФТ.

Внутрішньобанківська система фінансового моніторингу базується на таких основних принципах, як: безпосередня участь працівників банку у виявленні фінансових операцій, що пов'язані з ВК/ФТ; неупереджене ставлення до клієнтів банку; запобігання залученню працівників банку до процесів ВК/ФТ; дотримання конфіденційності щодо інформації, одержаної під час проведення фінансового моніторингу.

Органам контролю щодо банків є НБУ, що здійснює державне регулювання та нагляд у сфері запобігання та протидії ВК/ФТ. У кожному банку призначається відповідальний працівник з метою забезпечення належної організації внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу, він є незалежним у своїй діяльності та підзвітним керівникові банку.

Аналізуючи Положення «Про здійснення банками фінансового моніторингу», затвердженого постановою Правління Національного банку України № 65 від 19.05.2020 [162], на думку автора, внутрішньобанківську систему фінансового моніторингу можна розподілити на три рівні: перший представлений працівниками структурних підрозділів банку, до їх обов'язків належить: здійснення ідентифікації, верифікації та вивчення клієнта; оцінка ризику клієнта; аналіз фінансових операцій клієнта; виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу. Другий рівень представлений відповідальним працівником за здійснення фінансового моніторингу, до його функцій належить: аналіз отриманої від працівників банку

інформації; керівництво та координація внутрішньої системи банку із запобігання та протидії ВК/ФТ; прийняття відповідних рішень щодо реєстрації фінансових операцій у реєстрі фінансових операцій; забезпечення та проведення оцінки ризиків, розробки методології з управління ризиками. Третій рівень представлений керівництвом банку та передбачає здійснення таких функцій, як: забезпечення проведення моніторингу на всіх рівнях, розгляд звітів відповідального за здійснення фінансового моніторингу працівника та прийняття відповідних рішень; контроль за виконанням працівниками банку вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу.

При цьому взаємодія між відповідальним працівником за здійснення фінансового моніторингу та працівниками, що відповідають за здійснення ідентифікації, верифікації, вивчення клієнтів та здійснення фінансових операцій, здійснюється за допомогою повідомлень відповідальному працівнику в разі виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, а також у разі виникнення підозри, що фінансова операція пов'язана з ВК/ФТ.

Загалом у своїй діяльності сучасний банк повинен керуватись основними міжнародними, національними та внутрішніми документами.

До міжнародних документів відносяться: рекомендації FATF [169,170], що є одним із базових документів, який спрямований на ефективну протидію ВК/ФТ у всьому світі; стандарти Вольфсберзької групи та вимоги Базельського комітету банківського нагляду; основні документи Групи «Егмонт», на яких заснована її діяльність, є «Заява про цілі» і «Принципи обміну інформацією між підрозділами фінансової розвідки», що є доповненням до «Заяви про цілі» Групи «Егмонт» [236], четверта і частково п'ята Директиви ЄС.

Одним з основних європейських законодавчих актів щодо протидії легалізації злочинних доходів є «Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом», яка відома як Страсбурзька, яку укладено 18 листопада 1990 року [156].

Основними національними документами є чинне нормативно-правове поле України, зокрема: Закон України № 361-IX «Про запобігання та протидію

легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [158]; Закон України «Про банки і банківську діяльність» [155]; Положення «Про здійснення банками фінансового моніторингу», затвердженого постановою Правління Національного банку України № 65 від 19.05.2020 [162]; Наказ Міністерства фінансів України від 08.07.2016 №584 «Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення» [163] тощо .

Відповідно до вимог НБУ банки зобов'язані розробити, затвердити та впровадити внутрішні документи з питань здійснення фінансового моніторингу. У цих документах мають міститись дієві ризик-орієнтовані процедури щодо належної організації внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу. У процесі розроблення цих документів банк враховує вимоги законів України та міжнародних документів, що регулюють питання протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом/фінансування тероризму. Оновлення цих документів здійснюється постійно, але не пізніше трьох місяців з дня набрання чинності змінами до законодавства України. Правила та програми, що містяться у внутрішніх документах банків з питань фінансового моніторингу, є обов'язковими для виконання їх працівниками.

Крім того, кожен банк має регіональні особливості, різні масштаби та напрямки діяльності, а також специфіку стосунків з клієнтами. Ці ознаки мають бути враховані у внутрішніх документах банку.

У банку має бути налагоджена співпраця між підрозділом з питань фінансового моніторингу та структурними підрозділами банку, співробітники яких вступають у ділові відносини з клієнтами.

На рис. 1.4. наведено структуру рівнів системи управління ризиками ВК/ФТ у банку. На загальнобанківському рівні вищий менеджмент банку приймає відповідні рішення щодо забезпечення мінімізації ризиків ВК/ФТ. Середній рівень представлений відповідальним працівником за здійснення

фінансового моніторингу, який здійснює моніторинг ризиків і забезпечує інформування про них і можливі заходи щодо їх зменшення. Оперативний рівень представлений структурними підрозділами банку. На цьому рівні працівники вступають у ділові відносини з клієнтами, проводять ідентифікацію і верифікацію, вивчають клієнта та визначають рівень його ризику.

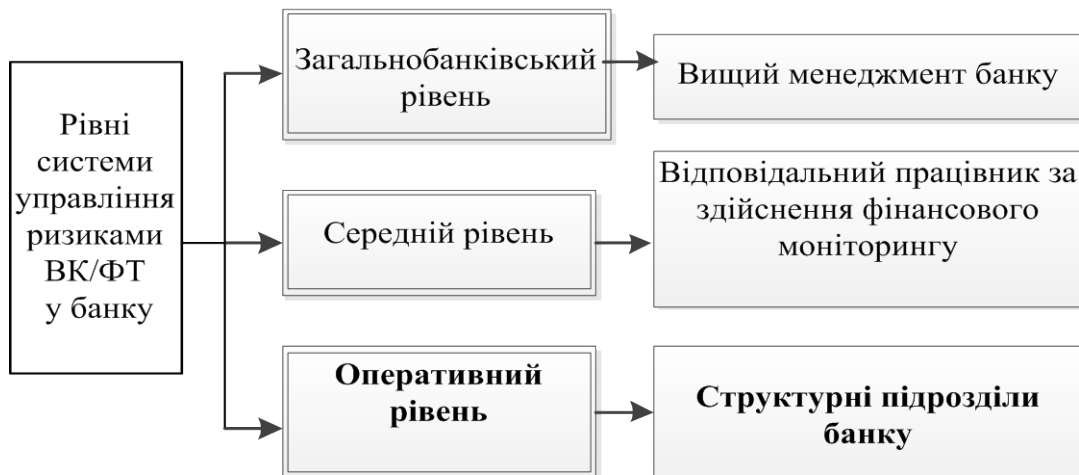

Рис. 1.4. Структура рівнів системи управління ризиками ВК/ФТ в банку

Як видно з рис 1.4, система управління ризиками ВК/ФТ складається з трьох рівнів, а саме: загальнобанківський; середній; оперативний.

Під час процедур ідентифікації та верифікації працівники повинні керуватись РОП та враховувати те, що результатом здійснення ідентифікації має бути: чітке встановлення особи клієнта (представника клієнта); упевненість у тому, що ідентифікаційні дані належать клієнту (представникові клієнта); переконання в тому, що клієнт (представник клієнта) не є самозванцем, а насправді особою, якою він назвався.

Ключові заходи, що здійснюються під час установлення ділових відносин до проведення фінансової операції, відкриття рахунка, укладання договору, представлені на рис. 1.5.

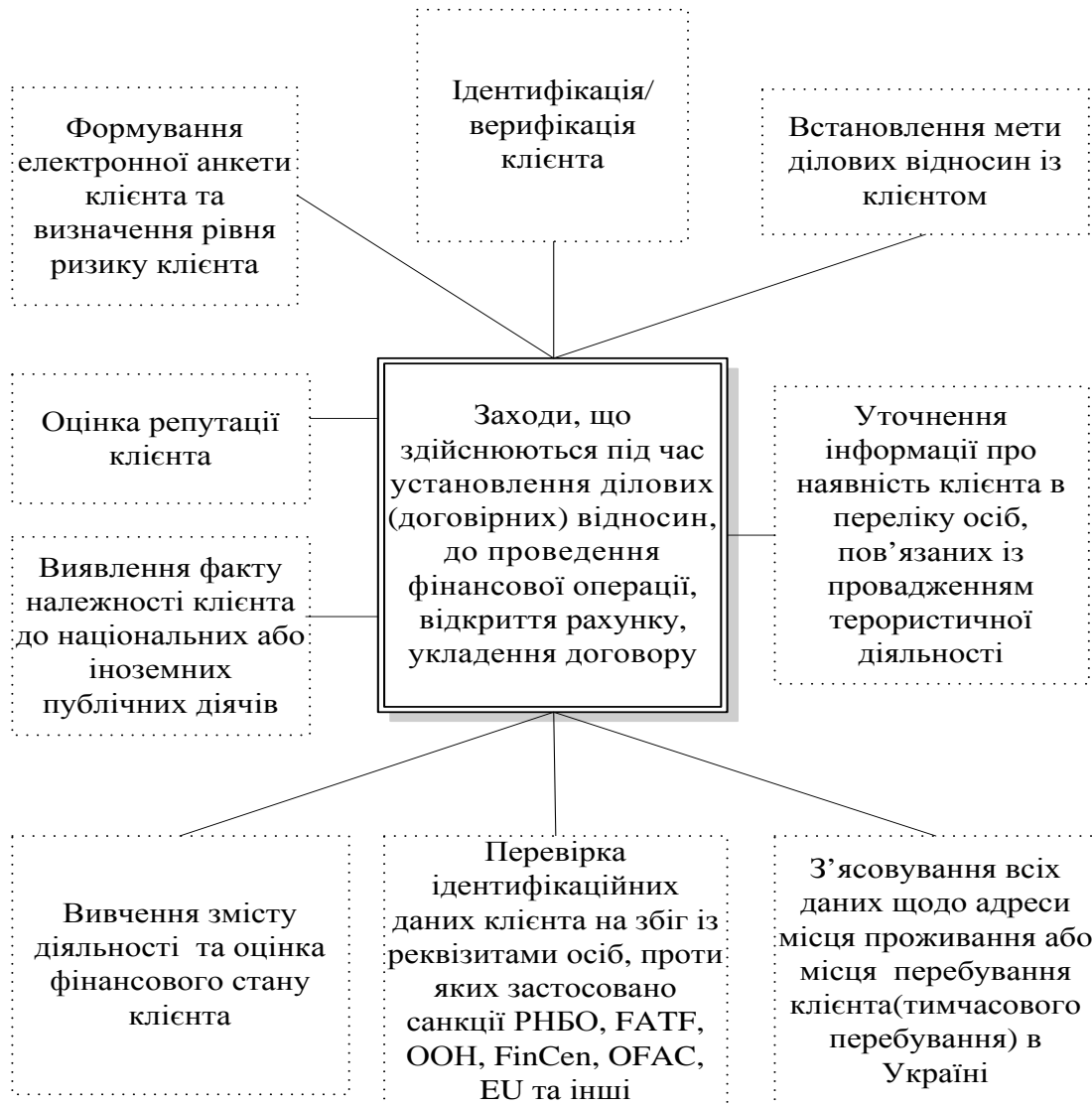

Рис. 1.5. Ключові заходи, під час устанавлення ділових (договірних) відносин з клієнтом

Як видно з рис. 1.5, банк зобов'язаний здійснювати відповідні заходи до/або під час устанавлення ділових (договірних) відносин, до проведення фінансової операції, відкриття рахунку, укладення договору, зокрема: здійснити ідентифікацію/верифікацію клієнта; встановити мету ділових відносин з клієнтом; перевірити інформацію про наявність клієнта в переліку осіб, пов'язаних із провадженням терористичної діяльності; з'ясувати всі дані щодо адреси місця проживання або місця перебування клієнта (тимчасового

перебування) в Україні; перевірити ідентифікаційні дані клієнта на збіг із реквізитами осіб, проти яких застосовано санкції РНБОУ, FATF, ООН, FinCEN, OFAC, EU та інших; визначити зміст діяльності клієнта та оцінити його фінансовий стан; виявити факт належності клієнта до національних або іноземних публічних діячів (належить до апарату міністрів, судових органів високого рівня, послів, високопоставлених військових чинів, керівників держпідприємств та ін.;) оцінити репутацію клієнта; сформувати анкету та визначити рівень ризику клієнта.

Як зазначено в праці [58], на початковому етапі, коли клієнт уперше звертається до банку, то він стає об'єктом: ідентифікації та верифікації; вивчення клієнта в частині з'ясування змісту діяльності, фінансового стану; оцінки ризику (за складовими: географічний ризик і ризик та типом клієнта, адже він ще не здійснив жодної операції та не має реального ризику послуги). Надалі клієнт стає об'єктом: аналізу фінансових операцій, вивчення фінансової діяльності клієнта, оцінки ризику, моніторингу ризику клієнта.

У рамках РОП банк має забезпечити актуалізацію даних про клієнта, у разі встановлення високого рівня ризику ділових відносин – не рідше одного разу на 1 рік, у разі встановлення середнього рівня ризику ділових відносин – не рідше одного разу на 3 роки, у разі відсутності підозр щодо клієнта – не рідше одного разу на 5 років.

Уперше рівень ризику клієнта визначає та фіксує працівник структурних підрозділів банку під час встановлення ділових відносин, з урахуванням складових ризику: за типом клієнта; за видом товарів та послуг; за географічним розташуванням держави.

На рис.1.6 автор систематизував критерії та їх зміст, зважаючи на складові ризику клієнта.

Критерій ризику	Зміст критеріїв
Оцінювання ризику за типом клієнта здійснюється, якщо клієнт:	є PEPs; включений до переліку осіб, пов'язаних із провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції; проводить фінансові операції, що не відповідають його фінансовому стану або суті його діяльності; має складну структуру власності, яка ускладнює процес ідентифікації справжнього його власника чи вигодоодержувача; є суб'єктом господарювання, діяльність якого пов'язана з виробництвом або реалізацією зброї; є іноземною фінансовою установою (крім фінансових установ, які зареєстровані в державах – членах Європейського Союзу, державах – членах FATF; є неприбутковою організацією; є суб'єктом господарювання, що проводить лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронне (віртуальне) казино.
Оцінювання ризику за географічним розташуванням держави реєстрації клієнта, якщо вона:	включена до Переліку держав (територій), що не виконують чи неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, що провадять діяльність у сфері боротьби з ВК/ФТ; підтримує терористичну діяльність, підпадає під санкції, ембарго або аналогічні заходи відповідно до резолюцій Ради Безпеки ООН та/або законодавства України; віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон; має стратегічні недоліки у сфері протидії ВК/ФТ відповідно до заяв FATF.
Оцінювання ризику за видом товарів та послуг, якщо це:	фінансова операція яка дорівнює чи перевищує 400 тисяч гривень (для суб'єктів господарювання, які надають послуги у сфері лотерей та/або азартних ігор, - 30 тисяч гривень); дистанційні послуги; переказ коштів за кордон як передплата за імпорт, якщо країна банку бенефіціара та країна резидентності бенефіціара – різні; регулярне отримання клієнтом з рахунка(-ів) коштів готівкою, що надходять в безготівковому вигляді від третьої особи, за винятком виплати заробітної плати, стипендій, пенсій та соціальних виплат; регулярне одержання/надання/повернення клієнтом фінансової допомоги, позики, кредиту та інших запозичень; фінансові операції PEPs, членів їх сім'ї та/або осіб, пов'язаних з PEPs; фінансові операції із переказу коштів за кордон.

Рис. 1.6. Систематизація і зміст критеріїв оцінки ризиків клієнтів банку

Як видно з рис. 1.6, представлено критерії та їх зміст з урахуванням складових ризику клієнта, що стосується клієнтів, проти яких застосовано санкції РНБОУ, то щодо активів цих клієнтів на визначений термін виконується їх блокування або відмова від встановлення ділових відносин/виконання будь-якого розрахункового документа клієнта чи здійснення фінансових операцій. Також банкам забороняється здійснювати перекази коштів на рахунки клієнтів, проти яких застосовано санкції «блокування активів», «зупинення фінансових

операцій», «запобігання виведенню капіталів за межі України», «зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань». Щомісяця банки у визначений термін (не пізніше п'ятого робочого дня місяця, наступного за звітним) повинні надавати інформацію до НБУ про залишки коштів на рахунках клієнтів, які зазначені в санкційних списках та про спроби здійснення фінансових операцій на користь цих клієнтів.

Визначення потенційних ризиків ВК/ФТ стосовно клієнтів є найважливішим елементом внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу. Кожен банк має на основі своїх внутрішніх критеріїв провести оцінку, що визначить, який рівень ризику притаманний тому чи іншому клієнту та які фактори свідчать про це.

Отже, на підставі відібраних критеріїв банк класифікує клієнтів на чотири рівні:

- клієнти з низьким рівнем ризику;
- клієнти із середнім рівнем ризику;
- клієнти з високим рівнем ризику;
- клієнти з неприйнятно високим рівнем ризику (підкатегорія високого ризику).

Якщо клієнт підпадає хоча б під один із критеріїв ризику [163], то рівень ризику такого клієнта вже не може бути визначений як «низький». Середній рівень ризику встановлюється, якщо клієнт підпадає під 1-2 критерії ризику незалежно від того, до якої групи критеріїв відноситься присвоєний критерій. Високий рівень ризику (та неприйнятно високий) встановлюється, якщо клієнт підпадає під три та більше критеріїв ризику незалежно від того, до якої групи критеріїв відноситься присвоєний критерій.

Отже, рівень ризику є вірогідністю того, що клієнт може здійснити фінансовому операцію, наслідком якої є ВК/ФТ, уперше рівень ризику фіксує працівник структурного підрозділу банку під час встановлення ділових відносин з клієнтом. У подальшому на постійній основі здійснюється

моніторинг ризику клієнтів, він здійснюється з метою оцінки/переоцінки рівня ризику клієнтів.

Отже, встановлений рівень ризику щодо клієнта може змінюватись, далі банк вносить зміни в анкети клієнтів із зазначенням дати встановлення/зміни. У додатку Б наведено шаблон анкети клієнта банку (щодо здійснення банками фінансового моніторингу).

Оцінювання ризику клієнта здійснюється в процесі ідентифікації за двома критеріями ризику: географічний ризик та ризик за типом клієнта, адже клієнт ще не здійснив жодної банківської операції та не має ризику послуги, надалі рівень ризику переоцінюється на постійній основі за результатами проведеного банком моніторингу ризику клієнта. Особлива увага під час встановлення ділових відносин між банком і клієнтом приділяється процедурі КУС та вивченню структури власності клієнтів (шляхом визначення їх контролерів і бенефіціарних власників). Суть процедури КУС зводиться до необхідності надання потенційним клієнтом банку пакета документів, що містять регламентовану інформацію про його особистість. Працівник банку, що проводить ідентифікацію, повинен отримати всю необхідну інформацію та документи щодо клієнта до встановлення ділових відносин, проведення фінансової операції, відкриття рахунка. У разі виникнення сумнівів достовірності наданої клієнтом інформації та документів працівник проводить поглиблену перевірку, яка передбачає отримання додаткової інформації. У процесі поглибленої перевірки можуть використовуватись незалежні джерела інформації: ЗМІ; офіційні вебсторінки вповноважених державних органів; інформацію, отриману від органів державної влади; інформацію, отриману від інших банків, тощо.

Як зазначено дослідником [142], документи, які банк може запитати в клієнтів, є різними. Найчастіше це відомості, які підтверджують фінансову спроможність клієнта, походження коштів. Якщо операцію здійснює юридична особа, то банк запитує інформацію про кінцевих власників. На рис. 1.7 систематизовано перелік ключових заходів з вивчення клієнта.

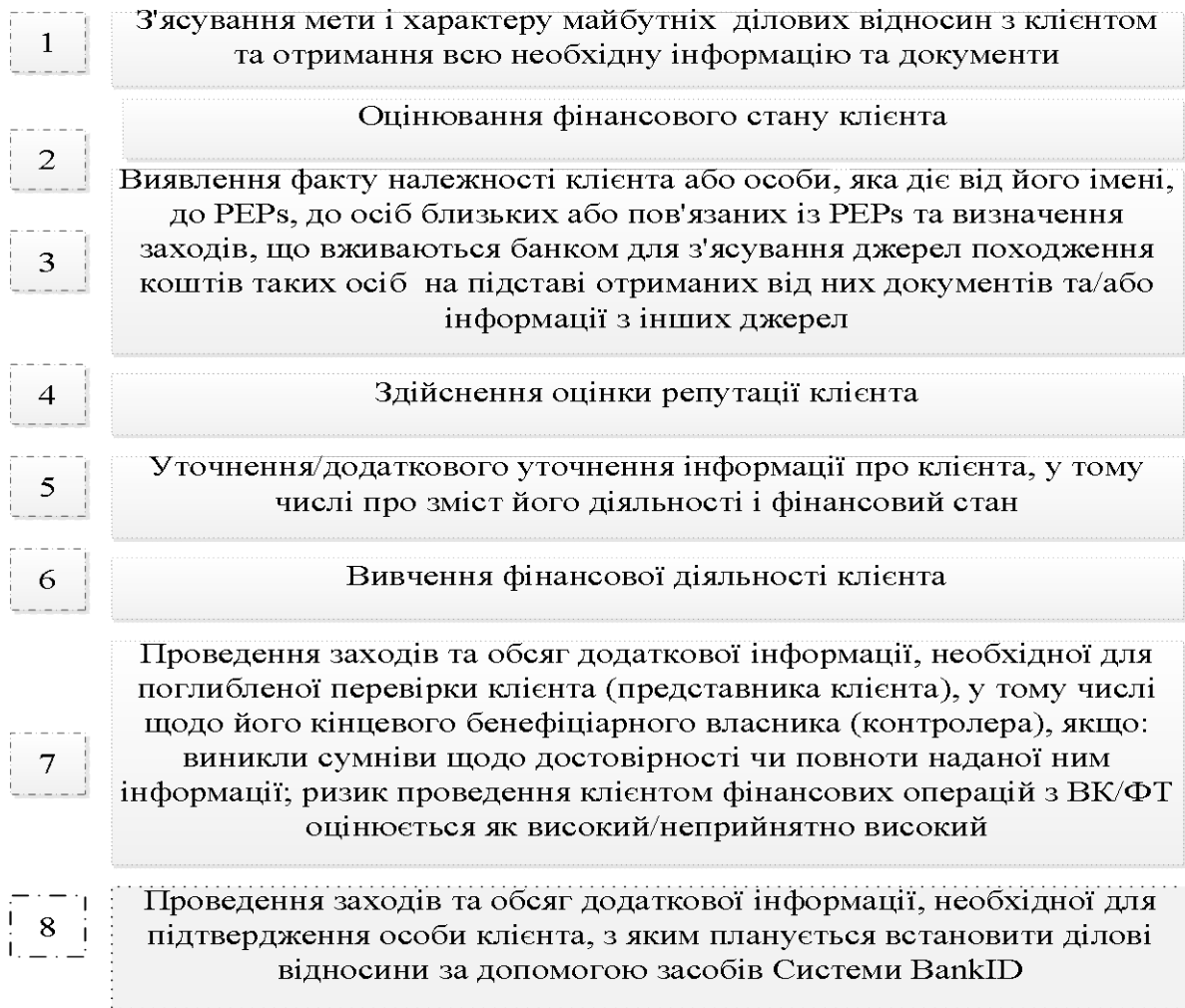

Рис. 1.7. Систематизація переліку ключових заходів щодо вивчення клієнта

Як зазначено у роботі [139], протягом останніх років банківський бізнес характеризується динамічним розвитком інформаційних і комунікаційних технологій, що дозволяє банківським установам надавати послуги дистанційно, зокрема без безпосереднього контакту з клієнтом та, незважаючи на зручність, новітні технології можуть нести в собі значні ризики використання банківських установ для відмивання коштів і фінансування тероризму. BankID – це система онлайн-верифікації громадянина через онлайн-сервіс банку. НБУ є власником системи та регулює відносини між абонентами-учасниками системи.

Далі розглянемо детальніше, у яких випадках банк установлює високий і неприйнятно високий ризик ділових відносин стосовно клієнтів. Інформацію подано в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Ознаки клієнтів, що становлять високий і неприйнятно високий рівень ділових відносин стосовно клієнтів

Високий ризик ділових відносин встановлюється щодо:
1) Клієнтів, місцем проживання (перебування, реєстрації) яких є держава, у якій не застосовуються або застосовуються недостатньою мірою рекомендації FATF, та інших міжнародних організацій, задіяних у сфері боротьби з ВК/ФТ.
2) Іноземних фінансових установ, з якими встановлюються кореспондентські відносини.
3) Іноземних PERs, членів їх сімей і пов'язаних з такими політично значущими особами осіб, а також клієнтів, кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) яких є зазначені особи.
4) Клієнтів, стосовно яких (кінцевих бенефіціарних власників (контролерів) застосовані спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції).
5) Клієнтів, місцем проживання (перебування, реєстрації) яких є держава, віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон
Неприйнятно високий ризик ділових відносин встановлюється, якщо:
1) Наявна обґрунтована підозра, за результатами вивчення підозрілої діяльності клієнта, що така діяльність може бути фіктивною.
2) Клієнт/посадові особи клієнта та/або пов'язані з клієнтом особи знаходяться у розшуку
3) Документи, що посвідчують особу, стосовно фізичних осіб є не чинними
4) Клієнт відмовився надати інформацію та/або документи з метою розкриття структури власності, встановлення всіх наявних кінцевих бенефіціарних власників або факт їх відсутності.
5) Клієнти, щодо яких у банку є підстави вважати, що вони є компаніями-оболонками.

Як видно з табл. 1.2, банк зобов'язаний встановити високий і неприйнятно високий ризик ділових відносин стосовно клієнтів, якщо вони підпадають під визначені Законом № 361-IX критерії. Ці критерії не взаємозамінні, оскільки критерії ризиків банк визначає самостійно відповідно

до критеріїв ризиків, які встановив НБУ для СПФМ. Для їх визначення банк повинен враховувати типологічні дослідження у сфері запобігання та протидії результатам Національної оцінки ризиків.

У разі встановлення клієнту високого рівня ризику або виникнення підозр щодо проведення клієнтом ризикових операцій банк повинен здійснювати поглиблений аналіз фінансових операцій клієнтів та в разі підтвердження підозр вживати відповідних заходів: відмовляти в проведенні операцій, зупиняти фінансові операції, блокувати активи.

І. Б. Дзедзик [53] до категорії клієнтів банківських установ, які становлять підвищений ризик, відносить політичних діячів, професійних посередників, неприбуткові організації, багатонаціональні (міжнародні) компанії.

Вимагати додаткові документи в клієнтів з низьким рівнем ризику, які не здійснюють фінансових операцій у великих обсягах та щодо яких у банку не виникає підозр, є недоцільним.

Варто навести негативний практичний досвід третього за активами банку Латвії – ABLV. У лютому 2018 року FinCEN опублікувало доповідь, у якій банк був звинувачений в організації системи по відмиванню грошових коштів. У відповідь на доповідь FinCEN регулятор призупинив діяльність ABLV банку, а далі ухвалено рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку.

У серпні 2018 року вже європейський Moneyval опублікував матеріали свого розслідування фінансового ринку Латвії. З доповіді стало зрозуміло, що впродовж багатьох років більша частина місцевих латвійських банків професійно обслуговувала «сірі» та «чорні» потоки нерезидентських грошей з усього світу.

Було оголошено, що коли країна не застосує відповідних заходів з вирішення питання, то до Латвії вперше в історії Євросоюзу можуть бути застосовані екстраординарні санкції: відключення всіх банків від системи SWIFT, що, по суті, означає заборону на проведення міжнародних

перерахувань, припинення роботи на території країни VISA / MASTERCARD і внесення країни до «чорного» списку.

Це означає неможливість отримувати міжнародні позики, брати участь у міжнародних інвестиційних проєктах і фактично унеможливило залучати іноземних інвесторів. Банк Латвії почав уживати екстрених заходів, одним з яких є максимально посилені заходи перевірки походження коштів клієнтів банків.

Також банкам доручено в найкоротші терміни позбутися практично всіх рахунків нерезидентів. За офіційними даними, за рік активи банківської галузі зменшилися майже на 10 млрд євро, що для країни з населенням менше ніж 2 мільйони можна порівняти з річним бюджетом [199, 200].

Згідно з вимогами локального законодавства банки повинні повідомляти про підозрілі операції клієнтів в Держфінмоніторинг, тобто про порогові фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу; про підозрілі фінансові операції клієнтів з обґрунтованими висновками та копіями документів та іншої інформації, на основі якої сформовано підозри; про підозрілі операції клієнтів у разі виникнення підстав підозрювати, що вони пов'язані з фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення. Формування та надання повідомлень здійснюється в електронному вигляді за допомогою засобів електронної пошти НБУ.

Кожна банківська установа має свої масштаби діяльності та регіональні особливості, власну специфіку стосунків з клієнтами, однак ключове місце у внутрішньобанківській системі фінансового моніторингу будь-якого банку відведено процесам ризик-контролю його клієнтів.

Отже, автор вважає за потрібне конкретизувати зміст і позицію ризик-контролю клієнтів у внутрішньобанківській системі фінансового моніторингу (рис. 1.8.).

Рис. 1.8. Конкретизація змісту і позиції ризик-контролю клієнтів у внутрішньобанківській системі фінансового моніторингу

Як видно з рис 1.8, ризик-контроль є системою спостереження і перевірки за клієнтами банку у внутрішньобанківській системі фінансового моніторингу, адже саме на цьому рівні працівники вступають у ділові

відносини з клієнтами, проводять ідентифікацію і верифікацію, вивчають клієнта, формують анкети клієнтів, оцінюють ризики клієнтів, визначають та класифікують клієнтів за рівнями ризиків ВК/ФТ.

1.3. Обґрунтування механізму ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації фінансового моніторингу

Органи банківського нагляду в усьому світі прагнуть до того, щоб банки мали такі механізми ризик-контролю, які б забезпечили недопущення їх участі в операціях, що пов'язані з легалізацією злочинних доходів. У п. 1.2 цього дослідження конкретизовано позицію ризик-контролю клієнтів банку в внутрішньобанківській системі фінансового моніторингу, з огляду на це особливо важливим є обґрунтування механізму ризик-контролю клієнтів банку та його складових, що в подальшому може підвищити ймовірність виявлення та обмеження (мінімізація) високих ризиків клієнтів банку в системі фінансового моніторингу.

Метою цього підрозділу є обґрунтування механізму ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації фінансового моніторингу.

Враховуючи те, що ВК/ФТ належить до поширеного виду злочинності, котрий володіє здатністю активно видозмінюватися і пристосовуватися до реалій законодавства, для забезпечення своєї життєздатності сучасному банку треба створити такі механізми ризик-контролю за фінансовими операціями клієнтів, що будуть здатні завчасно виявляти ризики, ідентифікувати їх джерела, оцінювати та визначати їх рівень, здійснювати моніторинг, використовувати необхідні інструменти і процедури реагування на виникаючі загрози.

Це підтверджує І. М. Чмутова [194], відзначаючи, що недостатньо ефективні механізми внутрішнього фінансового моніторингу банків у сфері протидії відмиванню злочинних доходів деструктивно впливають на

національну банківську систему шляхом зростання загроз системного ризику та на економіку загалом у формі зростання тіньового сектора.

Варто навести практичний досвід Меєра Ланські, який використовував у своїй незаконній діяльності Швейцарський акт про банківську таємницю. Використовуючи власний банк та корупційний режим на Кубі, він організував транснаціональну злочинну групу щодо переміщення «брудних» грошей з США, Швейцарії до Гавани, де вони відмивалися під виглядом отримання легального прибутку від іноземних інвестицій. Таким чином М. Ланські одним з перших організував протиправну схему відмивання доходів, де банківська система відіграє ключову роль [226].

Зважаючи на важливість контролю в системі управління ризиками, варто зазначити, що він здійснюється на будь-якому рівні та є системою перевірки процесів діяльності керованого об'єкта. Процес ризик-контролю є основним механізмом захисту від потенційних ризиків і збитків для банків тому, що він спрямований на виявлення підозрілих фінансових операцій клієнтів, що підлягають обов'язковому контролю, а також інших операцій, які пов'язані з ВК/ФТ.

На думку Н. О. Дорошенко [64], система дієвих заходів внутрішнього контролю повинна сприяти виконанню цілей і завдань кредитної організації, досягненню банком довгострокових орієнтирів прибутковості й підтримці достовірної фінансової та управлінської звітності. Така система забезпечує дотримання банком законодавства, розробленої банком політики, планів, внутрішніх правил і процедур, а також знижує ризик непередбачених втрат або нанесення збитків репутації банку .

І. Б. Дзедзик [56] у дослідженні подає трактування сутності механізму використання ризик-орієнтованого підходу при здійсненні фінансового моніторингу в банку як взаємодії сукупності процесів, прийомів, методів та інструментів аналізу, обробки, реєстрації та контролю підозрілих операцій, відбір яких ґрунтується на оцінці ризику легалізації та спрямований на ідентифікацію й усунення цієї категорії ризику.

О. О. Глущенко та І. Б. Семененко [47] виокремили механізм використання ризик-орієнтованого підходу при здійсненні фінансового моніторингу в банку, який дослідники розуміють як взаємодію сукупності процесів, прийомів, методів та інструментів аналізу, обробки, реєстрації та контролю підозрілих операцій, які засновані на оцінці ризику легалізації, спрямовані на його ідентифікацію та усунення.

Спираючись на результати досліджень, викладених у наукових працях зарубіжних та вітчизняних науковців [27, 52, 47, 56, 57, 81, 88, 90, 64, 93, 94, 105], обґрунтовано механізм ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації фінансового моніторингу, основними елементами якого можна визначити: мету (цілі), принципи, функції, об'єкти, суб'єкти, завдання, методи та інструменти, політики. Першочерговим етапом побудови механізму ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації фінансового моніторингу є конкретизація мети функціонування даного механізму, основними компонентами мети слід виділити: виявлення та обмеження (мінімізація) високих ризиків клієнтів банку в системі фінансового моніторингу. Ґрунтовною передумовою досягнення означеної мети є виконання завдань, що покладені в основу ризик-контролю клієнтів банку. До завдань ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації фінансового моніторингу віднесено:

- виявлення та оцінювання параметрів ризиків клієнтів банку;
- здійснення належної перевірки нових клієнтів, а також наявних клієнтів;
- забезпечення процедур моніторингу фінансових операцій клієнта в контексті відповідності таких фінансових операцій наявній у банку інформації про клієнта, його діяльність та ризик, включаючи, у разі потреби, інформацію про джерело коштів, пов'язаних з фінансовими операціями;

- забезпечення реєстрації фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу (з використанням засобів автоматизації);

- документування заходів, ужитих щодо клієнтів з метою виконання вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу шляхом ведення відповідних документів (зокрема електронних) та збереження документів (зокрема

електронних), їх копії, записи, дані, інформацію щодо заходів, ужитих з метою виконання вимог у сфері фінансового моніторингу, зокрема щодо здійснення належної перевірки клієнтів не менше ніж 5 років;

забезпечення участі всіх співробітників банку (незалежно від посади) у виявленні підозрілих фінансових операцій клієнтів банку;

захист банку від проникнення злочинних доходів і підтримання його репутації;

Реалізація завдань і досягнення мети механізму ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації фінансового моніторингу базується на дотриманні відповідних принципів та виконанні необхідних функцій.

У науковій літературі перелік принципів контролю є достатньо широкомасштабним, та оскільки ризик-контроль має цілеспрямований характер, його ефективна реалізація потребує комплексу науково обґрунтованих принципів.

О. Бандурка в рамках системи контрольних принципів виокремлює гласність, дієвість, оперативність та економічність, систематичність, професіоналізм і компетентність здійснення контрольної діяльності, пріоритетну спрямованість контролю на дотримання прав та законних інтересів громадян [11].

Контроль повинен відповідати певним принципам [26], основними з яких є: його повсюдність, універсальність та дієвість, охоплення всіх операцій банку, масовість і раптовість контролю, його безперервний, постійний, системний характер, економічність, об'єктивність, поєднання самоконтролю з контролем контролерів, презумпція провинності працівників (за недостовірність розрахунку, викривлення первинних даних), недопустимість концентрації функцій контролю за господарськими операціями в руках однієї особи, забезпечення зацікавленості учасників контролю в його проведенні та його достовірності, обов'язкове виправлення і відображення в обліку знайдених помилок, забезпечення спеціальними засобами контролю, які застосовуються одночасно з виконанням операцій, виявлення та мобілізація резервів.

О. В. Уткіна в дослідженні [183] стверджує, що важливою особливістю ризиків ЛДОЗШ є їх певний зв'язок з іншими банківськими ризиками та виокремлює такі принципи управління ризиками ЛДОЗШ у банку, як адаптованість, оперативність та інформованість, безперервність та комплексність, конфіденційність, обачність, динамічність.

В. В. Лещенко [108] вважає, що ризик-менеджмент потребує дотримання таких основних принципів: зваженість, участь, безперервність, обережність.

В. В. Бобиль [21] зазначає, що процес управління банківськими ризиками передбачає дотримання таких принципів: комплексності, безперервності, послідовності, обачності, оперативності, превентивності, участі, обмеженості, суттєвості.

А. Єпіфанов, Т. Васильєва та С. Козьменко [71] розглядають такі принципи, як: цілісність, відкритість, узгодженість, ефективність.

В. В. Коваленко у праці [83] стверджує, що кожен банк створює комплексну, адекватну та ефективну систему ризик-менеджменту з огляду на особливості своєї діяльності, характер, обсяги операцій банку, профілю ризиків і системної важливості банку, яка відповідає таким принципам, як: ефективність, своєчасність, структурованість, розподіл обов'язків, усебічність та комплексність, пропорційність, незалежність, конфіденційність, прозорість.

Термін «принцип» у перекладі з латинської означає «основа», «засада». Під принципом розуміють щось основне, початкове положення будь-якої теорії.

Узагальнення принципів управління банківськими ризиками дозволило виокремити такі принципи ризик-контролю клієнтів банку:

1. Принцип законності, що полягає у відповідності заходів до попередження або мінімізації ризиків чинному законодавству.

Так у Лімській декларації керівних принципів контролю 1977 року йдеться про законність як про стан дотримання законів (ст. 1), як про мету діяльності контролюючого органу (ст. 4) та як про «еталон» діяльності підконтрольних суб'єктів (статті 4 та 20) [109].

2. Принцип адекватності полягає в тому, що керований механізм повинен бути адекватний за своєю складністю, структурою, функціями тим умовам, у яких він функціонує, і тим вимогам, які до нього висуваються.

3. Принцип підзвітності передбачає те, що суб'єкти ризик-контролю в банку відповідають за свої дії перед іншими адміністративними, законодавчими або судовими органами, постійно звітуючи.

4. Принцип безперервності, що полягає в здійсненні безперервного контролю ризиків, оскільки постійно змінюється стан банку, його клієнтів і ділових партнерів, це потребує безперервного контролю за рівнем можливих ризиків.

5. Принцип обізнаності, що передбачає проведення належної ідентифікації/верифікації клієнтів (принцип KYC).

6. Принцип об'єктивності. Оцінка рівня ризику клієнтів банку здійснюється тільки на підставі відповідності перевірених фактів з вимогами законодавчих та інших нормативних актів.

7. Принцип своєчасності полягає в забезпеченні своєчасного (на ранній стадії) виявлення, попередження та припинення використання банку клієнтами для ЛДОЗШ.

8. Принцип послідовності полягає в тому, що процес ризик-контролю клієнтів банку має здійснюватися в певній послідовності: ідентифікація клієнта, виявлення та оцінка ризиків, аналіз ризиків, ухвалення рішень щодо продовження/зупинення операцій клієнтів.

9. Принцип оперативності полягає в тому, що банк повинен швидко реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, що призводять до виникнення ризиків.

10. Принцип системності полягає в тому, що різні види банківських ризиків не повинні управлятися окремо, вони можуть управлятися різними методами, але з урахуванням один одного та з оцінкою сукупної одночасної дії всіх ризиків. Важливим є забезпечення того, щоб мінімізація одного виду ризику не призвела до зростання іншого.

11. Принцип наукової обґрунтованості. Зазначений принцип означає, що методи та заходи контролю мають бути науково обґрунтовані та перевірені на практиці.

Так Н. А. Дорошенко, досліджуючи «контроль» та «ризики» в економічній сфері, відзначає, щоб зберігати дієвість оцінок ризиків а, отже, і системи внутрішнього контролю, керівництву слід здійснювати на постійній основі оцінку ризиків, що впливають на досягнення поставлених цілей, і приймати необхідні дії з урахуванням умов і обставин, що змінюються [64].

На думку Н. В. Москаленко та Н. Я. Климчук [119], стратегію управління ризиком використання послуг банків для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму необхідно обирати, враховуючи специфіку кожного конкретного банку: його розміри, наявність філійної мережі, пріоритетні напрями діяльності тощо.

Структуру складових механізму ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації фінансового моніторингу відображено на рис. 1.9.

Як видно з рис. 1.9, базуючись на основних принципах, суб'єкти механізму ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації фінансового моніторингу, до яких віднесені працівники структурних підрозділів банку, що безпосередньо вступають у ділові відносини з клієнтами та відповідальний працівник за проведення фінансового моніторингу в банку, виконують відповідні функції, сутність яких адаптовано згідно з механізмом ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації фінансового моніторингу:

аналітичну, яка передбачає аналіз фінансових операцій, їх економічний зміст, відповідність видам діяльності клієнтів та оцінки ризиків;

оцінюючу, яка передбачає визначення рівнів ризиків і моментів співпраці клієнтами, що є найбільш підозрілими стосовно діяльності з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

діагностуючу функцію, яка допомагає завчасно виявляти ризики ВК/ФТ;

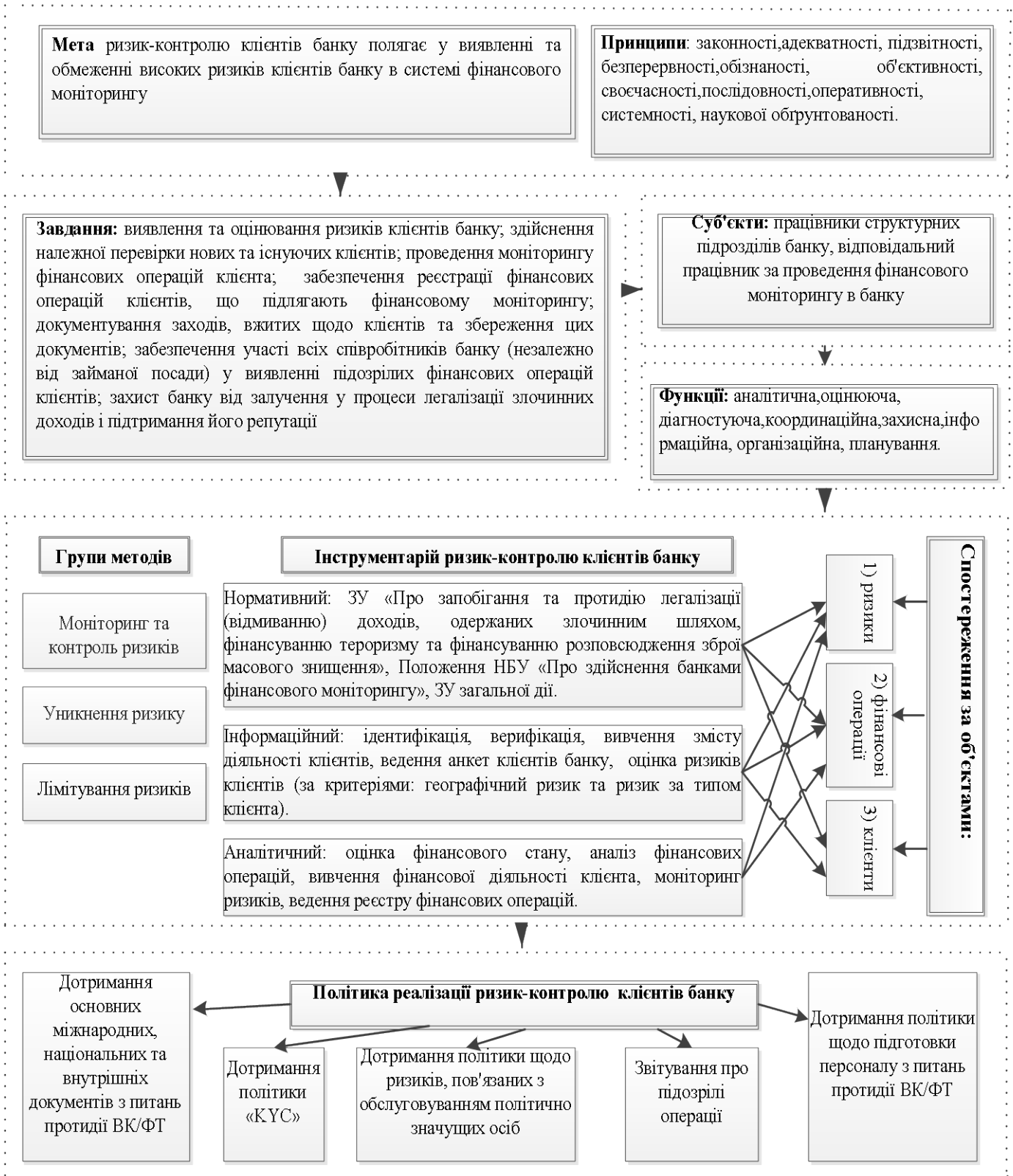

Рис. 1.9. Структура складових механізму ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу

координаційну функцію, що забезпечує взаємодію механізму ризик-контролю клієнтів банку з відповідними органами державної влади, що здійснюють регулювання діяльності банків;

захисну функцію, яка пов'язана передусім з недопущенням участі банку в операціях клієнтів, що мають ризики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом та з підтриманням його репутації;

інформаційну функцію, яка полягає в тому, що одержана під час проведення ризик-контролю клієнтів банку інформація є підставою для прийняття управлінських рішень і проведення коригуючих дій, а також у наданні інформації спеціально уповноваженому органу;

організаційну функцію, яка пов'язана з порядком ризик-контролю клієнтів банку, що визначений на підставі законодавства у сфері фінансового моніторингу, його структури, виконавців, етапів проведення, складових, функцій, завдань та інструментарію;

функція планування полягає в заздалегідь визначеному порядку дій, які необхідні для досягнення мети ризик-контролю.

З погляду О. В. Лисенок [110], процес створення ефективної системи внутрішнього фінансового моніторингу забезпечується виконанням певних функцій, зокрема: координаційної, стимулюючої, інформаційної та організаційної.

Л. М. Чуніхіна [196] виділяє такі функції первинного фінансового моніторингу, а саме: організаційно-управлінську; контролюючу; аналітичну; інформаційну; запобіжну. Доведено, що кожна функція первинного фінансового моніторингу, зокрема в банках, має кримінологічну складову.

Ефективне функціонування механізму ризик-контролю клієнтів банку є можливим лише за умови застосування методів та дієвого інструментарію. Основними методами ризик-контролю клієнтів банку є:

моніторинг і контроль ризиків, у процесі якого відбувається виявлення та оцінювання ризиків, що необхідно для прийняття подальших управлінських рішень;

уникнення ризику, що полягає в можливості не брати на себе ризик – відмовитися від здійснення банківської операції, ризик за якою надмірно високий; лімітування ризиків полягає у встановленні внутрішніх лімітів для фінансових операцій, що дозволяє утримувати втрати від ризиків у заздалегідь визначених межах.

Механізм ризик-контролю клієнтів банку включає дієвий інструментарій, до якого віднесено: нормативні інструменти, інформаційні інструменти та аналітичні інструменти. Нормативний інструментарій включає Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [158], Положення НБУ «Про здійснення банками фінансового моніторингу» [162], закони України загальної дії.

До інформаційних інструментів віднесено: ідентифікація, верифікація, вивчення змісту діяльності клієнтів, ведення анкет клієнтів банку (Додаток Б), оцінка ризиків клієнтів (за критеріями: географічний ризик та ризик за типом клієнта).

З метою перевірити законність джерела походження коштів та активів клієнта працівники банку повинні отримати документальне підтвердження джерел походження коштів клієнтів, окрім первинної процедури ідентифікації, перевірки паспорта та ідентифікаційного коду, проаналізувати інформацію, що надана клієнтом, та інформацію, отриману з інших джерел (пошук негативної інформації з джерел ЗМІ стосовно клієнта, його партнерів, роботодавців чи контрагентів, пошук інформації щодо минулої та теперішньої ділової активності клієнта) та зробити обґрунтований висновок щодо наявності потенційних і реально достатніх фінансових можливостей клієнта, розпорядження якими дозволяє проводити або ініціювати проведення фінансових операцій на відповідні суми.

Згідно з положенням НБУ № 65 [162] уточнення інформації щодо ідентифікації та вивчення клієнта повинно відбуватись: не рідше як один раз на рік, якщо ризик проведення клієнтом фінансових операцій з легалізації

кримінальних доходів/фінансування тероризму оцінюється банком як високий; не рідше ніж один раз на два роки, якщо ризик проведення клієнтом фінансових операцій з легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму оцінюється банком як середній; для інших клієнтів строк уточнення інформації не повинен перевищувати трьох років.

Таких дій вимагає ризик-орієнтований підхід, який передбачає відповідну перевірку не лише на етапі встановлення ділових відносин, а й протягом всього періоду обслуговування клієнта в банку. Відповідно така система заходів є необхідною, щоб не допустити операції, яка не відповідає виду діяльності клієнта, або ж вони не відповідають його розміру легальних доходів, якщо такий клієнт не зможе надати додаткові документи, що підтверджують походження його статків, банк не має права допустити відповідну операцію.

Співробітники структурного підрозділу банку в процесі проведення ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку формують електронні анкети клієнтів та розробляють критерії оцінки ризиків клієнтів, анкета є внутрішнім документом банку, яка формується в день установа ділових відносин з клієнтом. В анкеті міститься: уся інформація, одержана банком за результатами ідентифікації, верифікації та вивчення клієнта; висновок банку щодо оцінки репутації клієнта та оцінки ризику клієнта із зазначенням дати здійснення таких оцінок. Метою оцінювання ризику є визначення рівнів ризиків і моментів співпраці клієнтів, що є найбільш підозрілими стосовно діяльності з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

За рівнем ризику клієнти поділяються на:

низький рівень ризику;

середній рівень ризику;

високий рівень ризику;

неприйнятно високий рівень ризику (підкатегорія високого ризику).

На підставі власних критеріїв банківська установа відповідно до критеріїв ризиків [163], встановлених НБУ, має визначити, чи становить окремий клієнт високий ризик. Найбільш поширені критерії ризику – це: географічне

розташування держави реєстрації клієнта, клієнт та види операцій та послуг, які клієнт отримує від банку. До аналітичних інструментів віднесено: оцінка фінансового стану, аналіз фінансових операцій, вивчення фінансової діяльності клієнтів, моніторинг ризиків, ведення реєстру фінансових операцій клієнтів.

С. О. Дмитров, С. В. Діденко та Т. А. Медвідь у праці [57] відзначають, що оцінка фінансового стану за певний проміжок часу (квартал, півроку, рік тощо) сприяє виявленню нехарактерних відхилень у фінансовій поведінці клієнтів, певних сумнівних тенденцій, встановленню їх системності, регулярності та істотності, що є вагомим інструментом контролю. Автор погоджується з думкою науковців: оцінка фінансового стану має проводитися на підставі аналізу економічних і соціальних показників, що можуть тією чи іншою мірою вплинути на визначення відповідності фінансової поведінки клієнта його реальним фінансовим можливостям.

Під час обслуговування клієнтів працівники банку проводять аналіз фінансових операцій та порівнюють отримані результати з результатами оцінки фінансового стану. Так аналіз фінансових операцій клієнта дозволяє порівняти характер та обсяги можливих доходів з обсягами фактичних витрат, а в разі невідповідності бути індикатором ризику.

Вивчення фінансової діяльності клієнта проводиться з метою виявлення фінансових операцій, що не відповідають фінансовому стану та/або змісту діяльності клієнта. Важливим аналітичним інструментом ризик-контролю є моніторинг ризиків клієнтів, що проводить банк з метою виявлення змін ризику та здійснення переоцінки попередньо встановлених рівнів ризиків клієнтів.

Реєстр фінансових операцій клієнтів є документами з обмеженим доступом, реєстр формується та ведеться банком в електронному вигляді, у порядку, установленому Правилами фінансового моніторингу банку. На думку О. Шейко [198], важливим інструментом контролю є регулярна звітність відповідального співробітника керівництву банку, що містить інформацію про проведену роботу, а саме: удосконалення нормативної бази з протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом у банках; звітність щодо

практичних результатів роботи; контроль за рівнем ризиків; контроль за адекватністю і своєчасністю прийнятих для їх обмеження заходів; контроль за якістю самої організації системи управління ризиками; підсумки перевірок підрозділів; відомості про проведене навчання.

До об'єктів ризик-контролю в контексті реалізації фінансового моніторингу віднесено: ризики; фінансові операції; клієнти.

Дослідження сутності ризик-контролю клієнтів банку неможливе без визначення його етапів. Перший етап ризик-контролю клієнтів банку передбачає спостереження, проведення ідентифікації, верифікації, вивчення клієнта та реалізацію політики КҮС.

У положенні НБУ № 65 [162], зокрема в додатку № 20 до цього положення наводяться індикатори для виявлення підозрілих фінансових операцій, усі індикатори поділені на три основні групи: перша описує поведінку клієнта банку, друга – відноситься до фінансових операцій клієнта, а третя – до різних видів послуг банку. Тому в процесі спостереження за клієнтом варто звертати увагу на його поведінку, а саме на такі індикатори:

клієнт (представник клієнта) не може чітко пояснити, у чому полягає його ділова діяльність (характер діяльності);

клієнт відмовляється надавати інформацію, потрібну для вжиття заходів належної перевірки, надає її в недостатній мірі або надає сумнівну інформацію, яку важко перевірити;

з клієнтом неможливо зв'язатись за допомогою наданих ним даних, зокрема за адресою місцезнаходження, проживання або за зазначеним номером телефону та електронною поштою;

клієнт демонструє незвичну зацікавленість вимогами законодавства у сфері протидії ВК/ФТ;

клієнт не володіє інформацією, що стосується фінансових операцій за його власним рахунком, та або/не може пояснити їх зміст.

Політика КҮС орієнтована на перевірку клієнтів, отримання детальної інформації про їх діяльність та фінансовий стан і в результаті дозволяє виявити

участь клієнтів у корупційних схемах та хабарництві, у процесах відмивання грошей. Практична значущість політики КУС підтверджується широтою її використання для ідентифікації клієнтів фінансовими установами багатьох країн та організацій з питань протидії легалізації злочинних доходів. Так, наприклад, у США в рамках модернізації та застосування норм протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму Мережею FinCEN 2014 року запропоновано вимоги КУС [219].

FinCEN окреслено чотири мінімальні елементи, необхідні для ефективної програми КУС. Вони включають: виявлення та перевірку особи клієнтів; визначення та перевірку фізичних осіб, які є власниками або контролюють юридичні особи; розуміння природи та мети взаємовідносин із клієнтами для розробки профілю ризику для споживачів; проведення постійного моніторингу підозрілих операцій та на основі визначених рівнів ризику клієнтів, здійснювати оновлення інформації про них [219].

Також слід відзначити позитивний досвід Німеччини щодо запровадження відеоідентифікації клієнтів. Цей досвід перейняли Австрія, Люксембург, Іспанія, Португалія та інші країни-члени ЄС та адаптували в рамках процедур КУС [230].

Виконавча служба Комісії з попередження відмивання капіталів та грошових порушень (SEPBLAC) Іспанії визнала процедуру КУС відеоідентифікації як захищену процедуру ідентифікації клієнта, авторизація цієї нової системи ідентифікації клієнтів набула чинності 2016 року [228].

Другим етапом ризик-контролю клієнтів банку є виявлення та оцінювання ризиків клієнтів, цей етап складається з чотирьох блоків: аналіз фінансових операцій, виявлення ризиків, оцінка ризиків, встановлення рівнів ризиків.

Як зазначає О. В. Уткіна [183], етап оцінки ризиків є основою управління ризиками ЛДОЗШ. Чим ефективнішими та досконалішими є методи дослідження оцінки ризиків, тим якіснішим буде внутрішньобанківська система фінансового моніторингу та меншим імовірність залучення банку до процесів легалізації (відмивання) незаконно отриманих доходів.

Третій етап передбачає моніторинг ризиків клієнтів і перегляд їх рівнів. Структура цього етапу складається з трьох пунктів: моніторинг ризиків клієнтів, переоцінка попередньо встановлених рівнів ризиків клієнтів, відображення в анкетах клієнтів рівнів ризиків із зазначенням дати встановлення/зміни.

На рис. 1.10 наведено зміст і послідовність етапів реалізації ризик-контролю клієнтів банку.

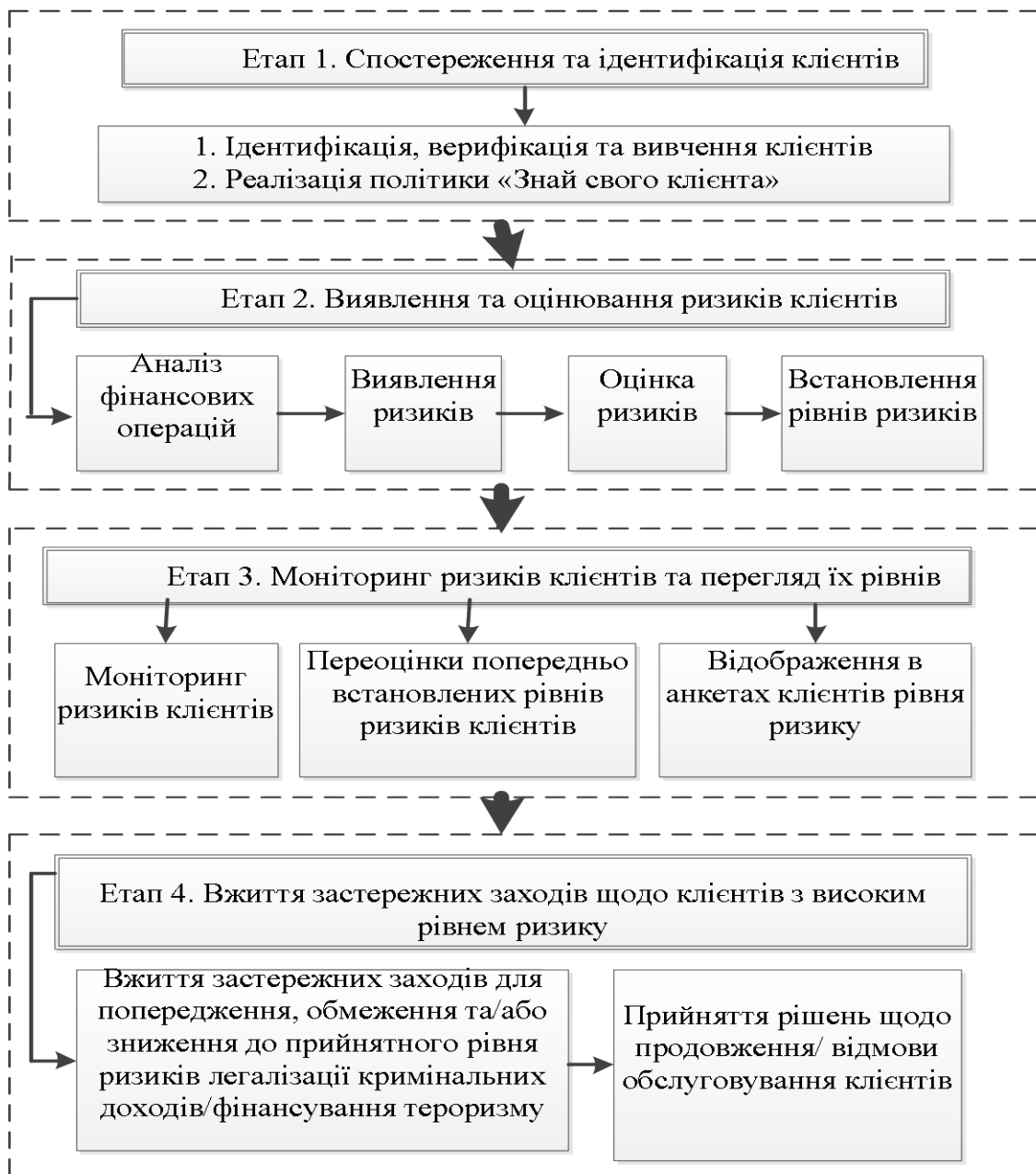

Рис. 1.10. Зміст і послідовність етапів реалізації ризик-контролю клієнтів банку

Як видно з рис. 1.10, на останньому етапі ризик-контролю клієнтів банку вживаються застережні заходи щодо клієнтів з високим рівнем ризику, метою цього етапу є запровадження застережних заходів для попередження, обмеження та/або зниження до прийняттого рівня ризиків легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму та прийняття рішень щодо продовження/ відмови обслуговування клієнтів.

Відтак, на погляд автора, ризик-контроль клієнтів банку необхідно реалізувати через такі етапи: спостереження та ідентифікація клієнтів; виявлення та оцінювання ризиків клієнтів; моніторинг ризиків клієнтів і перегляд їх рівнів; вжиття застережних заходів щодо клієнтів з високим рівнем ризику.

Ефективний механізм ризик-контролю клієнтів банку в системі внутрішньобанківського фінансового моніторингу попереджає виникнення ризикових ситуацій, оскільки дозволяє виявити, попередити та припинити використання банку клієнтами з метою ВК/ФТ і скорегувати діяльність банку до настання ризикових подій. Одна з найважливіших причин необхідності здійснення контролю полягає в тому, що будь-яка банківська установа зобов'язана мати здатність вчасно фіксувати свої помилки та виправляти їх до того, як вони зашкодять досягненню цілей банку.

Висновки до розділу 1

За результатами проведеного дослідження теоретичних засад ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу зроблено такі висновки:

1. Систематизовано погляди науковців та проаналізовано літературні джерела щодо визначення понять «ризик», «контроль» та «фінансовий моніторинг» та запропоновано авторське визначення сутності поняття «ризик-

контроль клієнтів банку», що базується на системних багаторівневих процедурах спостереження банку й може бути реалізовано у сфері фінансового моніторингу, відповідно до якого під «ризик-контролем клієнтів банку» треба розуміти організоване банком багаторівневе системне спостереження і фактичну перевірку клієнтів стосовно здійснюваних операцій та послуг, що надаються клієнтам, з метою встановлення відповідності джерел походження коштів фінансових операцій характеру та видів діяльності клієнта, дотримання законодавчих норм на етапі мінімізації ризиків відмивання коштів та встановлення його відповідного рівня, що є необхідною передумовою виявлення та попередження виникнення ризикових ситуацій для банків. Уточнене трактування змісту досліджуваного поняття можна вбачати підґрунтям для отримання організаційного та методичного інструментарію нової якості на етапі управлінських рішень менеджменту банку.

2. Удосконалено схему базових вимог і зміст процедур комплаєнс-контролю в банку на окремих його етапах з позиції системної важливості та врахування провідного зарубіжного досвіду на основі виокремлення ключових ознак, а також доповнення принципом актуалізації політики навчання персоналу банку щодо створення адекватних умов для попередження можливих ризикованих операцій клієнтів банку, що сприятиме їх наближенню до міжнародних стандартів.

3. Конкретизовано місце ризик-контролю клієнтів банку в системі внутрішньобанківського фінансового моніторингу, що дозволило визначити характеристики та параметри впливу пов'язаних складових елементів внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу.

4. Удосконалено підходи до трактування механізму ризик-контролю клієнтів банку, що являє собою узгоджену сукупність підсистем розпізнавання, попередження та реагування на виявлені ризикові операції, комплекс нормативно-правового та методичного забезпечення попередження ризикованих операцій клієнтів банку, особливістю цього механізму є інтегрований підхід до наповнення складових (мети, принципів, функцій,

об'єктів, суб'єктів, завдань, методів, інструментів, політик), які визначені з урахуванням специфіки внутрішньобанківського фінансового моніторингу.

Представлений механізм ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації фінансового моніторингу створює підґрунтя для ефективного оцінювання її функціонування в банках та вдосконалення відповідного методичного інструментарію.

5. Визначено етапи ризик-контролю клієнтів банку в такій послідовності: спостереження та ідентифікація клієнтів; виявлення та оцінювання ризиків клієнтів; моніторинг ризиків клієнтів та перегляд їх рівнів; вжиття застережних заходів щодо клієнтів з високим рівнем ризику.

Висновки та результати досліджень автора, подані у першому розділі, оприлюднені у таких публікаціях [137; 139; 140; 143; 144; 237; 239].

Список використаних джерел: [3; 11; 17; 21; 26; 27; 29; 32; 33; 35; 44; 47; 52; 53; 56-58; 62-64; 66; 71; 81; 83; 88; 90; 93; 94; 98; 103; 105; 109; 110; 119; 124; 131; 142; 151; 154-156; 158; 162; 163; 165; 175; 183; 190; 194; 196; 198-200; 213; 214; 219; 223; 226; 228; 230; 236; 249].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ КЛІЄНТІВ БАНКУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

2.1. Аналіз підходів до оцінювання ризиків фінансового моніторингу клієнтів банків

Відповідно до Положення про здійснення банками фінансового моніторингу № 417 від 26.06. 2015 [161] ризик клієнта – це наявна або потенційна небезпека (загроза, уразливі місця) у результаті виникнення ризику за типом клієнта, ризику за видом товарів, послуг, які клієнт отримує від банку, та географічного ризику окремо або в сукупності. У положенні про здійснення банками фінансового моніторингу № 65 від 19.05.2020 [162] подано такі визначення: «низький ризик ділових відносин», «середній ризик ділових відносин», «високий ризик ділових відносин», які є результатом оцінки банком ризику ділових відносин з клієнтом, що базується на результатах аналізу сукупності критеріїв [163], передбачених законодавством України та внутрішніми документами банку з питань ВК/ФТ.

У підрозділі 1.3 дослідження обґрунтовано механізм ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації фінансового моніторингу, метою функціонування цього механізму є виявлення та обмеження (мінімізація) високих ризиків клієнтів банку в системі фінансового моніторингу, Ґрунтовною передумовою досягнення означеної мети є виконання завдань, що покладені в основу ризик-контролю, одним з основних завдань яких є виявлення та оцінювання ризиків клієнтів банку. З огляду на те, що недосконалість процесів оцінювання ризиків клієнтів спричиняє виникнення ризиків ВК/ФТ, метою підрозділу є вдосконалення підходів до оцінювання ризиків клієнтів банків.

Згідно з Постановою НБУ № 65 [162] банки оцінюють ризик своїх клієнтів, метою цих процедур є отримання якісної інформації щодо рівня

ризиків клієнтів (наприклад, низький рівень ризику, середній рівень ризику, високий рівень ризику), на підставі якої банк ухвалює рішення щодо встановлення/відмови ділових відносин з клієнтом. При цьому в постанові наведено критерії ризиків ВК/ФТ. Для розроблення власних критеріїв банки повинні враховувати критерії ризику, що зазначені в цій постанові НБУ.

Типовий механізм відмивання злочинних коштів клієнтами банку принципово включає послідовність таких етапів реалізації певних дій (процедур), зокрема на першому етапі – розміщення – може реалізовуватися шляхом депонування коштів у банках. На цьому етапі використовуються такі методи «відмивання», як структурування операцій з готівкою; валютно-обмінні операції; обмін банкнот на купюри більшого номіналу; використання документів, які маскують справжню структуру власності, кінцевих бенефіціарних власників або факт їх відсутності. Другим етапом легалізації є розшарування, коли відбувається трансформація доходів від ВК/ФТ в різноманітні активи та їх подальше розсіювання з метою маскування реальних джерел походження капіталів. На цьому етапі основними методами «відмивання» є придбання та продаж майна, переказ депонованої готівки та її переведення в інші фінансові інструменти (цінні папери, дорожні чеки тощо), поштові перекази, електронні платежі через Інтернет, переказ грошей на рахунки підставних компаній, які зареєстровані в офшорних зонах. Завершальним етапом процесу легалізації є інтеграція. На цьому етапі гроші отримують легальне джерело походження та інвестуються в легальну економіку, щоб у правоохоронних органів не виникало підозри щодо законності їх походження. Функціонування економічних агентів у напрямі «виведення з тіні» брудних коштів на практиці не обов'язково включає всі названі етапи, а може завершитися як на першому, так і на другому етапі. Зазвичай зв'язок між послідовними етапами є таким тісним, що розмежувати їх неможливо.

Наявна низка думок науковців [24, 39, 59, 85, 92, 174, 176, 189, 191] щодо оцінки ризику клієнта. Проаналізуємо їх більш детально.

На думку дослідників [47], визначення потенційного ризику відмивання кримінальних доходів щодо клієнта є найважливішою частиною. Кожна установа на основі своїх внутрішніх критеріїв повинна провести оцінювання і визначити, який рівень ризику притаманний певному клієнту та які фактори про це свідчать. З погляду вчених, оцінювання рівня ризику клієнта повинне проводитися на етапі проведення його ідентифікації.

О. В. Уткіна [183] водночас із зазначеними вище типами ризику підкреслює, що доцільно буде виокремити ризик упровадження нового банківського продукту або послуги.

Цих поглядів дотримується А. Саттарова [174], яка вважає, що оцінка ризику клієнта здійснюється за однією чи за сукупністю таких категорій ризиків: ризик за типом клієнта, ризик країни, ризик, пов'язаний з проведенням клієнтом певного виду операцій.

На думку М. Колдовського [92], загальна оцінка ризику клієнта банку буде виражена відповідно комплексною оцінкою ймовірності, що цей клієнт фігуруватиме в узагальнених матеріалах ДСФМ України. Визначення автора зумовлене тим, що на практиці дуже важко довести причетність клієнта до процесу легалізації злочинних доходів, який нівелює саме поняття ризику.

На думку О. В. Смагло [176], більш ефективним може стати підхід до оцінки ризиків легалізації незаконних доходів, що базується на оцінці комплексного ризику конкретної фінансової операції з урахуванням таких критеріїв, як: ризик клієнта; ризик контрагента (країни контрагента); ризик суб'єкта первинного фінансового моніторингу; ризик фінансової операції.

Досить інформативним є підхід А. В. Бугаєнко [24], яка зауважує, що методика оцінки ризику клієнтів за допомогою автоматизованого скоринг-процесу передбачає три етапи: групування клієнтів за деякими ознаками; перевірка кожного клієнта групи на відповідність певному індикатору; визначення клієнтів, які здійснюють підозрілі операції.

Узагальнена автором характеристика наявних підходів до оцінювання ризиків клієнтів банку представлена в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Підходи до оцінювання ризиків клієнтів банку

Автори	Підхід до оцінювання ризику клієнтів банку та його сутність
Бугаєнко А. В. [24]	<p><i>Методика оцінки ризику клієнтів за допомогою автоматизованого скоринг-процесу.</i></p> <p>Скоринг-процес можна поділити на 3 етапи, а саме: групування клієнтів банку за певними ознаками (наприклад, юридичні та фізичні особи); перевірка кожного клієнта групи на відповідність певному індикатору; визначення клієнтів, які здійснюють підозрілі операції.</p>
Коваленко В. В. [85]	<p><i>Скорингова система оцінки ризику клієнта</i></p> <p>Запропоновано використовувати систему скорингу на основі індикаторів ризику для оцінки репутації та відповідності операцій клієнта його фінансовому стану, суті та напрямам діяльності.</p>
Дмитров С. О., Діденко С. В., Медвідь Т. А. [57]	<p><i>Алгоритм проведення оцінки ризику клієнта.</i></p> <p>Проводиться у 6 етапів, а саме:</p> <p>1 етап – встановлення відносин з клієнтом, визначення наявності критеріїв ризику (ризик за типом клієнта та ризик географічний);</p> <p>2 етап – заповнення першої частини матриці ризиків;</p> <p>3 етап – визначення рівня ризику клієнта під час встановлення відносин;</p> <p>4 етап – визначення рівня ризику за складовою ризик послуги під час щоквартального аналізу та моніторингу;</p> <p>5 етап – визначення рівня ризику клієнта за складовою ризик послуги;</p> <p>6 етап – визначення загального рівня ризику клієнту з урахуванням ризику послуги.</p>
Смагло О. В. [176],	<p><i>Підхід до оцінки ризиків легалізації незаконних доходів.</i></p> <p>Базується на оцінці комплексного ризику конкретної фінансової операції з урахуванням таких критеріїв, як: ризик клієнта; ризик контрагента (країни контрагента); ризик суб'єкта первинного фінансового моніторингу; ризик фінансової операції.</p>
Худокормової М. [189]	<p><i>Методологія оцінювання ризику клієнта.</i></p> <p>Методологію з використанням коефіцієнта значущості компонент ризику клієнта, а саме: коефіцієнтів значущості ризику послуги, ризику за типом клієнта та географічного ризику.</p>
Черевко О. В. [191]	<p><i>Рекомендаційна методика оцінки рівня ризику легалізації клієнта через здійснення кредитних операцій.</i></p> <p>Проводиться в 5 етапів, а саме:</p> <p>1 етап – встановлення ділових стосунків з позичальником;</p> <p>2 етап – отримання вхідних даних з інформаційних джерел банку;</p> <p>3 етап – узагальнення вхідної інформації;</p> <p>4 етап – формування показників для оцінки ризику легалізації;</p> <p>5 етап – визначення ризику легалізації через здійснення кредитних операцій.</p>

За даними табл. 2.1 встановлено різноманітність поглядів науковців на підходи до оцінювання ризиків клієнтів банку, але, на думку автора, у проаналізованих підходах убачається наявність невизначеності, тобто у використанні названих підходів до оцінювання ризиків клієнтів не можна кількісно оцінити ризик клієнтів, що входять до однієї категорії – однотипних клієнтів (клієнтів з однаковими параметрами виду діяльності та типу фінансової операції, яка їй відповідає).

Колектив дослідників Дмитров С. О., Діденко С. В., Медвідь Т. А. [57] запропонували об'єктивний алгоритм (модель) проведення оцінки ризику клієнта, що передбачає шість етапів.

У роботі М. Худокормової [189] запропоновано методологію оцінювання ризику клієнта з використанням коефіцієнта значущості компонент ризику клієнта, а саме: коефіцієнтів значущості ризику послуги, ризику за типом клієнта та географічного ризику.

О. В. Черевко [191] запропонувала рекомендаційну методику оцінки рівня ризику легалізації клієнта через здійснення кредитних операцій, яка проводиться в 5 етапів, а саме: установлення ділових стосунків з позичальником; отримання вхідних даних з інформаційних джерел банку; узагальнення вхідної інформації; формування показників для оцінки ризику легалізації; визначення ризику легалізації через здійснення кредитних операцій.

Науковці здебільшого характеризують появу ризиків ВК/ФТ як взаємозв'язок з іншими видами ризику. На думку автора, доцільно систематизувати погляди дослідників щодо взаємозв'язку типових видів банківських ризиків з ризиками ВК/ФТ в табл. 2. 2.

Як видно з табл. 2.2, науковців переважно характеризують появу ризиків ВК/ФТ як взаємозв'язок саме з операційним ризиком, автор погоджується з цим та вважає за доцільне узагальнити підходи до класифікації банківських ризиків, що показує цілісну картину класифікації банківських ризиків, а саме: сферу впливу або фактори, тип ризику, параметри масштабів діяльності клієнтів, врахування моменту діяльності банку у часі, можливість кількісного

оцінювання, характер наслідків, ступінь (суттєвість) банківського ризику, можливість управління банківськими ризиками, можливість страхування ризиків, характеристику методів розрахунку ризиків.

Таблиця 2.2

**Результати систематизації поглядів вчених щодо вивчення взаємозв'язку
ризиків відмивання коштів з типовими
банківськими ризиками**

Автори	Вид ризику								
	Кредитний ризик	Ризик ліквідності	Процентний ризик	Ринковий ризик	Валютний ризик	Операційний ризик	Ризик репутації	Юридичний ризик	Стратегічний ризик
Басс О., Каратаєв М. [14]		1				1	1		1
Безродна О. С. [15]									1
Вороніна Р. М. [45]	1	1		1		1		1	
Глушченко О. О., Семеген І. Б. [47]						1			
Дмитров С. О. [58]	1	1				1	1	1	1
Ковальова С. Е. [89]		1		1		1	1	1	
Рисін В. В. [168]						1		1	
Уткіна О. В. [183]						1			
Чмутова І. М. [194]						1			
Всього	2	4		2		8	3	4	3

Кредитний ризик пов'язаний з потенційною нездатністю клієнта дотримати строки та умови кредитного договору, у разі надання позики клієнту, який залучений до злочинної діяльності, зокрема легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та/або фінансування тероризму, загальний кредитний ризик для банку значно зростає. Такі клієнти не зацікавлені в поверненні боргу. Варто зазначити, що саме вони отримують позики за допомогою крадіжки персональних даних, а їх поручителів імовірно взагалі не існує. Найбільше схильні до кредитного ризику банки, які видають міжнародні кредити. Для контролю кредитного ризику в банку мають існувати ефективні процедури визначення особи клієнта, особливо коли це стосується міжнародного кредитування.

Варто навести негативний досвід АКБ «ІНДУСТРІАЛБАНК», до якого застосовано захід впливу з боку НБУ у формі штрафу на суму 6 852 526,49 гривень за здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу, яка полягає в проведенні банком за період з 31.10.2017 до 14.06.2018 фінансових операцій з перерахування коштів клієнтів банку у сумі близько 906 млн. гривень на рахунки в інших банках, у подальшому ці кошти засобами інкасації цих банків доставлялися готівкою до підрозділів зазначених клієнтів, зокрема для видачі кредитів, ключовий момент у тому, що фінансові операції з погашення фізичними особами відповідних кредитів та/або сплати відсотків за їх користування відсутні [122].

Виникнення ризику ліквідності може бути спровоковано порушеннями банку, пов'язаними з його участю в легалізації злочинних доходів або участю у фінансуванні тероризму. Клієнти, дізнавшись про участь банку в злочинній діяльності, можуть несподівано вилучити кошти або взагалі відмовитись від послуг банку. Таким чином масовий відтік клієнтів неминуче вплине на стан ліквідності.

Операційний ризик, на думку автора, доцільно розподілити на три групи ризиків: ризик персоналу; ризик операційного контролю; ризик систем. Ризик персоналу виникає з боку банку, тобто через помилки навмисні або ненавмисні дії персоналу. Через цю групу ризику можлива реалізація ризику репутації банку, адже через персонал банку можливий витік конфіденційної інформації в СМІ. Так реалізується репутаційний ризик, зокрема: шляхом шахрайства персоналу, навмисного порушення вимог внутрішньобанківських нормативних документів; безпосередньої участі персоналу банку в операціях, що пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом; витоку конфіденційної інформації в ЗМІ; розголошення конфіденційної інформації шляхом попередження клієнтів про направлення до Держфінмоніторингу інформації про здійснені ними фінансові операції, про отримання запиту стосовно операцій, які стали об'єктом фінансового моніторингу, та ін.

Ризик персоналу можна контролювати за допомогою постійного ознайомлення працівників з локальним законодавством з питань фінансового моніторингу, обов'язкового ознайомлення працівників з внутрішніми документами та проведення консультацій з питань фінансового моніторингу. Необхідно також запровадити програму підвищення кваліфікації працівників, що має здійснюватися не рідше ніж один раз на рік шляхом проведення тематичних семінарів, семінарів-практикумів тощо.

Ризик операційного контролю полягає в тому, що працівники структурних підрозділів банку можуть прийняти на обслуговування недоброчесних клієнтів, а саме тих, що мають на меті проведення фінансових операцій, які пов'язані ВК/ФТ. Зокрема, у банку може бути неефективно організований моніторинг «сумнівних» операцій клієнтів. Як наслідок несвочасне виявлення таких операцій або їх не виявлення може призвести до несвочасного застосування або незастосування заходів, спрямованих на їх припинення.

У свою чергу, відповідні працівники банку можуть випадково або навмисно встановити відносини з підозрілими клієнтами, не скориставшись правом або не виконавши вимоги законодавства про відмову у відкритті рахунка клієнтам.

Ризик систем можна розглядати як ризик, зумовлений перебоями й відмовами інформаційних систем, програм або баз даних, систем передавання інформації.

Ризик репутації – це ризик виникнення в банку збитків унаслідок зменшення числа клієнтів у результаті формування в суспільстві негативного уявлення про надійність, стійкість, якість послуг і характер діяльності банку. Ризик репутації призводить до зниження довіри населення до фінансової установи і, зрештою, виникає ризик ліквідності.

На рис. 2.1 узагальнено підходи до класифікації банківських ризиків.

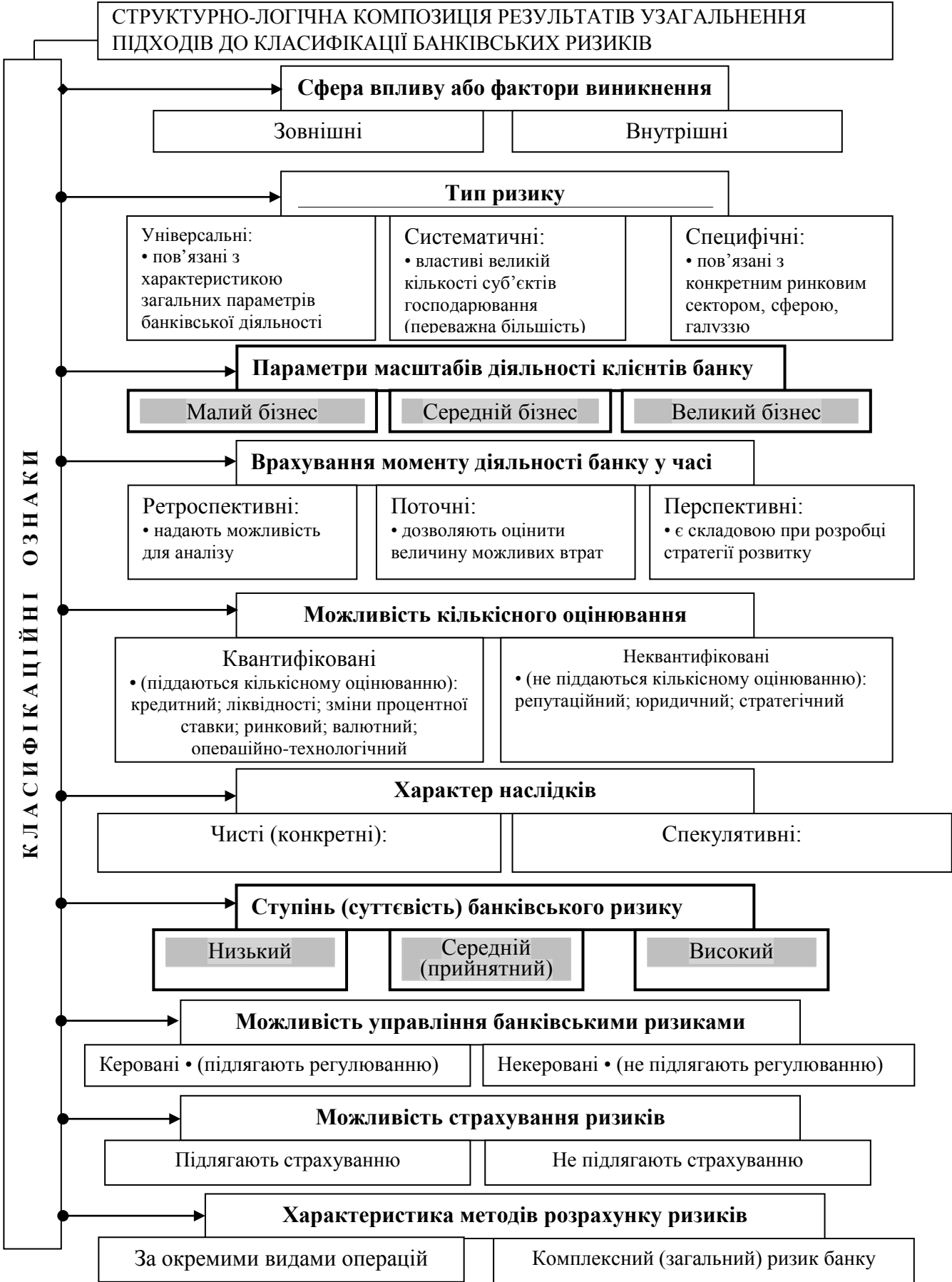

Рис. 2.1. Структурно-логічна композиція результатів узагальнення підходів до класифікації банківських ризиків

Як видно з рис. 2.1, структурно-логічна композиція результатів узагальнення підходів до класифікації банківських ризиків, що приймає на себе банк.

Юридичний ризик – це ризик виникнення в банку збитків унаслідок: недотримання банком вимог законів і нормативних-правових актів. Варто зазначити, що такий вид ризику відносять до не фінансових. Автор не згоден з цим, адже в разі порушення банком вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу на банк накладаються, окрім письмових застережень, штрафні санкції, які відображаються витратами в балансі банку. Саме тому цей ризик потребує кількісної оцінки.

Стратегічний ризик можна розглядати як ризик виникнення в банку збитків у результаті недоліків, допущених під час ухвалення рішень, що визначають стратегічні фінансових цілі та розвиток банку. Так з метою вдосконалення підходів до оцінювання ризиків клієнтів банків автор розробив підхід, що включає в себе п'ять етапів.

Перший етап. Установлення ділових відносин з клієнтом та оцінювання ризику клієнтів, фізичних та юридичних осіб, за критеріями ризик за типом клієнта та ризик країни. Банк в рамках застосування РОП для вивчення клієнта, уточнення інформації про нього та підтвердження наданої в ході проведення спостереження та ідентифікації, інформації можуть використовувати: різноманітні реєстри, що містять інформацію про бенефіціарну власність; декларації державних службовців; реєстри майнових прав власності; реєстр акціонерів; комерційні бази даних.

У положенні НБУ № 65 [162], зокрема в Додатку № 20, наводяться групи індикаторів для виявлення підозрілих фінансових операцій, перша з яких описує поведінку клієнта банку. Отже, працівники банку під час спілкування з клієнтом спостерігають за його поведінкою.

Працівники структурного підрозділу банку в процесі проведення ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку формують електронні анкети клієнтів і розробляють критерії оцінки ризиків клієнтів. Анкета є внутрішнім документом банку, яка формується в день установлення ділових

відносин з клієнтом. В анкеті міститься вся інформація, одержана банком за результатами ідентифікації, верифікації та вивчення клієнта; висновок банку щодо оцінки репутації клієнта та оцінки ризику клієнта із зазначенням дати здійснення таких оцінок, після заповнення клієнтом анкети, оцінка рівня ризику клієнта здійснюється шляхом розрахунку критеріїв ризику, а саме:

ризик за географічним розташуванням держави реєстрації;

ризик послуги;

ризик за типом клієнта.

Якщо клієнт підпадає хоча б під один із критеріїв ризику, то рівень ризику такого клієнта вже не може бути визначений як «низький». Середній рівень ризику встановлюється, якщо клієнт підпадає під 1-2 критерії ризику, незалежно від того, до якої групи критеріїв відноситься присвоєний критерій. Високий рівень ризику (та неприйнятно високий) встановлюється, якщо клієнт підпадає під 3 та більше критеріїв ризику, незалежно від того, до якої групи критеріїв відноситься присвоєний критерій.

Досить важливим є, а коли саме клієнт звертається до банку, бо тоді клієнт стає об'єктом оцінки ризику ВК/ФТ за складовими: ризик за географічним розташуванням держави реєстрації та ризику та типом клієнта, адже через те, що він ще не здійснив жодної операції, саме тому не має реального ризику послуги. Приклад анкети-клієнта банку подано в Додатку Б.

Отже, на першому етапі, встановлення ділових відносин з клієнтом (фізичною або юридичною особою) проводиться спостереження та ідентифікація, оцінювання ризику за критеріями ризику за типом клієнта та ризику країни, формування анкети.

Другий етап. Формування критеріїв для оцінки ризиків клієнтів банку, що входять до однієї категорії – однотипних клієнтів (наприклад, клієнтів, що надають послуги з обміну валют та/або переказу грошових коштів або клієнтів, які є неприбутковими організаціями, або клієнтів, які є суб'єктами господарювання, що проводять лотереї та азартні ігри, особливо казино, електронне казино та ін.).

З огляду чинного законодавства та рекомендацій міжнародних організацій, які спрямовані на протидію ВК/ФТ, автор виділив такі критерії для оцінювання та визначення рівнів ризиків клієнтів, що входять до однієї категорії – однотипних клієнтів: критерій 1 – документи клієнта банку; критерій 2 – ділова репутація клієнта банку; критерій 3 – операційна діяльність клієнта банку; критерій 4 – період діяльності клієнта банку; критерій 5 – рух коштів клієнта банку. Опрацювання чинного законодавства та рекомендацій міжнародних організацій у сфері протидії ВК/ФТ дозволило детально описати відібрані критерії.

Великий вплив на формування чинного законодавства, необхідного для розвитку системи фінансового моніторингу в Україні, зробили спеціалізовані міжнародні організації, такі як: FATF, Вольфсберзька група, FinCEN та ін.

Так, ґрунтуючись на положеннях закону № 361-ІХ [158], постанови НБУ № 65[162], рекомендацій FATF [169,170], узагальнено основні напрями критеріїв оцінювання ризиків ВК/ФТ клієнтів банку. У табл. 2.3 наведено перелік законів і підзаконних нормативно-правових актів.

Таблиця 2.3

**Перелік законів і підзаконних нормативно-правових актів,
спрямованих на протидію ВК/ФТ**

Групи	Перелік
Національні нормативно-правові акти	Закон України №361-ІХ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [158], Постанова НБУ від 19.05.2020 р. № 65 «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» [162], Наказ Міністерства фінансів України від 08.07.2016 №584 «Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [163] та ін.
Акти, стандарти та рекомендації міжнародних організацій	Міжнародні стандарти щодо боротьби з відмиванням коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення - рекомендації FATF 2012 року [117], Рекомендації Кабінету Міністрів України, Міжнародний документ «Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмивання коштів (FATF)» [169] та ін.

Як видно з табл. 2.3, наявну в Україні законодавчу базу, присвячену протидії ВК/ФТ, можна умовно розподілити на дві групи, а саме національні нормативно-правові акти та рекомендації міжнародних організацій.

Автор запропонував такі критерії для оцінки ризиків клієнтів банку, що входять до однієї категорії – однотипних клієнтів.

Критерій 1 – документи клієнта банку. Документи, що подає клієнт для відкриття рахунків у банку, мають бути чинними та містити достовірну інформацію на час їх подання банку. За наявності в банку підтвердженої інформації про те, що будь-який з поданих документів є нечинним, банк відмовляє клієнтові у встановленні ділових відносин/відкритті рахунка. Для відкриття рахунка банк повинен отримати такі документи/інформацію про клієнта:

для клієнта банку – фізичної особи паспорт та довідку про присвоєння ідентифікаційного коду; опитувальник фізичної особи (з обов'язковим заповненням усіх пунктів) (Приклад анкети клієнта подано в Додатку Б, табл. Б 1).

для клієнта банку – юридичної особи копію належним чином зареєстрованого установчого документа (статуту/засновницького договору/положення), засвідчену нотаріально або органом, що здійснив державну реєстрацію, або співробітником банку за умови надання до банку оригіналу документа; документи (паспорт, індивідуальний податковий номер), що посвідчують особу керівника або іншої уповноваженої особи; відомості про кінцевих бенефіціарних власників; копії ліцензій на здійснення відповідних послуг; картку із зразками підписів і відбитком печатки (якщо є), засвідчену нотаріально, у якій має міститися повне та за наявності скорочене найменування юридичної особи, що відповідає статутним документам, її місцезнаходження, зразки підписів осіб, які мають право розпоряджатися рахунком та підписувати розрахункові документи, посвідчувальний напис нотаріуса; копію виписки ЄДР юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, що містить відомості про юридичну особу, засвідчена органом, що видав

виписку, або нотаріально, або підписом уповноваженого працівника банку; довіреність (за потреби, якщо керівника представляє інша уповноважена особа); копію свідоцтва про право сплати єдиного податку (за наявності); опитувальник юридичної особи (з обов'язковим заповненням усіх пунктів), із зазначенням відомостей про контролерів юридичної особи та засновників (акціонерів) усіх рівнів. Для уточнення інформації про клієнтів банки можуть використовувати різні відкриті джерела інформації, зокрема різноманітні реєстри, що містять інформацію про бенефіціарну власність, реєстри майнових прав власності, реєстри акціонерів, реєстри декларацій та ін. (Приклад анкети клієнта подано в Додатку Б, табл. Б 2).

Критерій 2 – ділова репутація клієнта банку. Для оцінювання репутації банк може використовувати будь-які джерела отримання інформації, які він визнає достовірними та надійними, це може бути, наприклад, інформація з публічних джерел, зокрема з мережі Інтернет (наприклад, з офіційного сайту контрагента, із сайтів, які містять інформацію стосовно реєстру юридичних осіб/компаній, з надійних видань, таких як Bloomberg, Forbes, Reuters), безпосередньо від клієнта банку, від інших осіб (у визначених законодавствах випадках).

Критерій 3 – операційна діяльність клієнта банку. У клієнта банку мають бути офісні приміщення або виробничі приміщення, що достатні для ведення бізнесу та відповідати виду бізнесу клієнта (як підтверджувальний документ потенційний клієнт має надати договір оренди приміщення та документи щодо адреси масової реєстрації). Місцезнаходженням власника рахунку – клієнта банку вважається місцезнаходження, зазначене в ЄДР юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань.

У методичних рекомендаціях Держфінмоніторингу [166] наведено деякі «аномалії», що свідчать про фіктивність діяльності компанії або спробу приховати справжню особу клієнта, а саме: місцеперебування не відповідає фінансовому профілю клієнта; місцеперебування не відповідає діловому профілю компанії; фізична адреса не відповідає розміру та характеру компанії;

адреса є поштовою скринькою. Адреси, які виявляються аномальними, вимагають посилення заходів належної обачності та більш уважного вивчення клієнта.

Також клієнтам необхідно надати до банку документи, що підтверджують наявність штату працівників (як підтверджувальний документ суб'єкта господарювання має надати договір про найм персоналу), до посадових обов'язків яких належить забезпечення господарської діяльності відповідно до їх обов'язків виду діяльності суб'єкта господарювання, обсягу його фінансових операцій.

Критерій 4 – період діяльності клієнта банку. Якщо в клієнта банку переважно короткий період діяльності (від доби до місяця), це значно ускладнює можливість контролю за його діяльністю. Так звані фірми-одноденки зазвичай функціонують у рамках одного податкового періоду.

Критерій 5 – рух коштів клієнта банку. У клієнта банку має бути фінансова звітність, яка розкриває суть та зміст фінансових операцій та дає змогу працівникові банку встановити відповідність прибутку/оборотам господарської діяльності суб'єкта господарювання.

У табл. 2.4 наведено критерії ризиків, їх складові та відповідні параметри відповідей для кількісного оцінювання ризиків – однотипних клієнтів банку.

Таблиця 2.4

Критерії ризиків ВК/ФТ клієнтів банку та їх складові з відповідними параметрами відповідей

Критерії ризику	Складові критеріїв ризику	Шкала ризику	Параметри шкали
Документи клієнта банку	Клієнт надає недостовірні чи використовує документи, які маскують справжню структуру власності, кінцевих бенефіціарних власників, факт їх відсутності або зареєстровано на підставних осіб	Високий	3
	Виникнення сумнівів у достовірності наданих документів клієнтом	Середній	2
	Відсутність сумнівів	Низький	1

Продовження таблиці 2.4

Критерії ризику	Складові критеріїв ризику	Шкала ризику	Параметри шкали
Ділова репутація клієнта банку	Встановлено негативний рівень репутації	Високий	3
	Відсутність/мінімальний обсяг фактів про ділову репутацію клієнта	Середній	2
	Відсутність таких фактів	Низький	1
Операційна діяльність клієнта банку	Відсутність ознак операційної діяльності	Високий	3
	Проведення операційної діяльності в мінімальному обсязі	Середній	2
	Відсутність сумнівів	Низький	1
Період діяльності клієнта банку	Від доби до місяця	Високий	3
	Від місяця до року	Середній	2
	Від одного року	Низький	1
Рух коштів клієнта банку	Клієнт надав недостовірну фінансову звітність	Високий	3
	Виникнення сумнівів у достовірності наданої фінансової звітності	Середній	2
	Відсутність сумнівів	Низький	1
Оцінка ризику клієнта			

Як видно з табл. 2.4, за кожним критерієм передбачено такі шкали відповідей: 3 бали – високий рівень ризику за критерієм, 2 бали – середній рівень ризику за критерієм, 1 бал – низький рівень ризику за критерієм.

Для оцінки фінансового стану клієнта банку – юридичної особи, банк має отримати такі документи: копію фінансової звітності з відміткою про отримання державними органами, що надавалася після закінчення останнього звітного періоду до відповідних податкових органів, засвідчену підписом керівника (уповноваженої ним посадової особи) та печаткою юридичної особи: Баланс (форма №1); звіт про фінансові результати (форма № 2); фінансову звітність клієнта – юридичної особи, що опублікована в ЗМІ відповідно до вимог законодавства України.

Зокрема, є випадки, у яких фінансова звітність не подається, а саме тоді, коли клієнти, котрі тільки розпочинають господарську діяльність і не звітували

перед податковими органами, тобто державна реєстрація клієнта відбулася в поточному році; у разі наявності фінансової звітності на офіційному сайті компанії.

Наведені критерії не є винятковими, однак вони є визначальними й достатньо інформативними для оцінювання та встановлення відповідних рівнів ризиків клієнтам банку. Банк може самостійно визначати інші критерії, які є достатніми для оцінювання ризику клієнта. Так, наприклад, використовуючи наведені вище критерії, банк може здійснювати оцінювання ризиків клієнтів банку і як результат визначати відповідні рівні ризиків клієнтів.

Автор запропонував підхід до оцінювання ризиків клієнтів, який, на відміну від наявних, враховує кількісне оцінювання ризиків клієнтів, що входять до однієї категорії – однотипних клієнтів та базується на використанні 5 критеріїв, що обґрунтовані чинним законодавством, яке спрямоване на протидію ВК/ФТ.

Третій етап містить оцінювання ризиків клієнтів за критерієм ризик послуги.

Четвертий етап – це розроблення ризик-профілів клієнтів. У рамках РОП банки зобов'язані здійснювати оцінку/переоцінку ризиків, документувати їх результати, а також підтримувати в актуальному стані інформацію щодо оцінки ризиків своїх клієнтів і більш автоматизовано підходити до аналізу клієнтів та їх фінансових операцій.

На рис. 2.2 наведено узагальнені етапи оцінювання ризиків клієнтів банку.

Як видно з рис. 2.2, четвертий етап передбачає розроблення ризик-профілю клієнта банку. На думку автора, варто враховувати такі складові ризик-профілю:

ідентифікаційні дані клієнта, вік, місце роботи, розмір заробітної плати, вид економічної діяльності, джерело доходів, належність до PEPs; товари і послуги, які обрав клієнт, а саме: кредит – кредит готівкою, споживчий, інтернет-кредитування, кредитна картка; депозит; платіжні картки – кредитні,

дебетові, зарплатні проекти; обмін валют; платежі та перекази: SWIFT, Western Union, TransferGo, перекази на картку/рахунок та ін.;

держава реєстрації клієнта: віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон; віднесена до переліку країн, які не виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій; включена до країн, що підтримують терористичну діяльність та ін.

Рис. 2.2. Узагальнені етапи оцінювання ризиків клієнтів банку

Отже, банки можуть розробляти ризик-профіль своїх клієнтів і більш автоматизовано підходити до аналізу клієнта та його фінансових операцій.

П'ятий етап. Визначення банком загального рівня ризику клієнтів з урахуванням ризику послуги. Рівні ризиків можуть набувати значення: «низький», «середній», «високий». Уперше рівень ризику визначається та фіксується банком під час встановлення ділових відносин з клієнтом, у подальшому банк здійснює переоцінку рівнів ризиків клієнтів під час процедур моніторингу.

Запропонований підхід до оцінювання ризиків клієнтів банку, що входять до однієї категорії – однотипних клієнтів, містить 5 етапів, а саме: перший етап – встановлення ділових відносин з клієнтом, який охоплює спостереження та ідентифікацію/верифікацію клієнта, оцінювання ризиків клієнтів, фізичних та юридичних осіб, за критеріями ризик за типом клієнта та ризик країни, формування анкети клієнта; другий етап – відбір критеріїв для оцінки ризиків клієнтів, що входять до однієї категорії – однотипних клієнтів, зокрема відібрано п'ять критеріїв: документи клієнта, ділова репутація клієнта, операційна діяльність клієнта, період діяльності клієнта, рух коштів клієнта; третій етап містить оцінювання ризиків клієнтів за критерієм ризик- послуги; четвертий етап – розроблення ризик-профілів клієнтів; п'ятий етап – визначення загального рівня ризику клієнта з урахуванням ризику послуги та встановлення відповідних рівнів ризиків ВК/ФТ.

Отже, використання підходів, що можуть не тільки виділити клієнтів з високим рівнем ризику або клієнтів із середнім рівнем ризику, але й кількісно оцінити ризики клієнтів, що входять до однієї категорії – однотипних клієнтів, дозволять банку ухвалювати управлінські рішення щодо подальших ділових відносин з конкретним клієнтом і більш ефективно виявляти схеми ВК/ФТ саме на стадії розміщення злочинних коштів у банківських установах. Такий підхід до оцінювання клієнтів дозволить у подальшому конкретизувати зусилля (органів) структурних підрозділів (служби фінансового моніторингу) для

застосування відповідного методичного інструментарію їх оцінювання та розробки ефективних заходів з оптимізації.

2.2. Аналіз результатів діяльності банків України з дотримання політики ризик-контролю в системі фінансового моніторингу

У процесі дослідження з'ясовано, що однією з ключових проблем банківського сектору є ризики, пов'язані з використанням банків у схемах ВК/ФТ їх клієнтами, і як наслідок до банків, які не виконують вимог законодавства у сфері протидії ВК/ФТ, застосовуються різні обмежувальні заходи з боку НБУ. Зважаючи на це, актуальним є питання діяльності банків щодо дотримання політики ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу. Тому метою цього підрозділу є узагальнення практичного досвіду діяльності банків України з дотримання політики ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу.

Серед усіх суб'єктів первинного фінансового моніторингу банківські установи посідають ключове місце. Банки є найбільш активними в системі звітування, у розрізі СПФМ вони надсилають найбільшу кількість повідомлень про операції, що підпадають під фінансовий моніторинг. Про це свідчить загальна динаміка – протягом 2019 року від банків надійшло 11 327 040 млн повідомлень, що становить 99,04 % від загальної кількості повідомлень.

Як стверджує Н. М. Внукова [39], найбільший ризик здійснення сумнівних або незвичайних операцій належить банкам, платіжним системам та операторам поштового зв'язку.

На рис. 2.3 представлено динаміку кількості повідомлень про фінансові операції до Держфінмоніторингу.

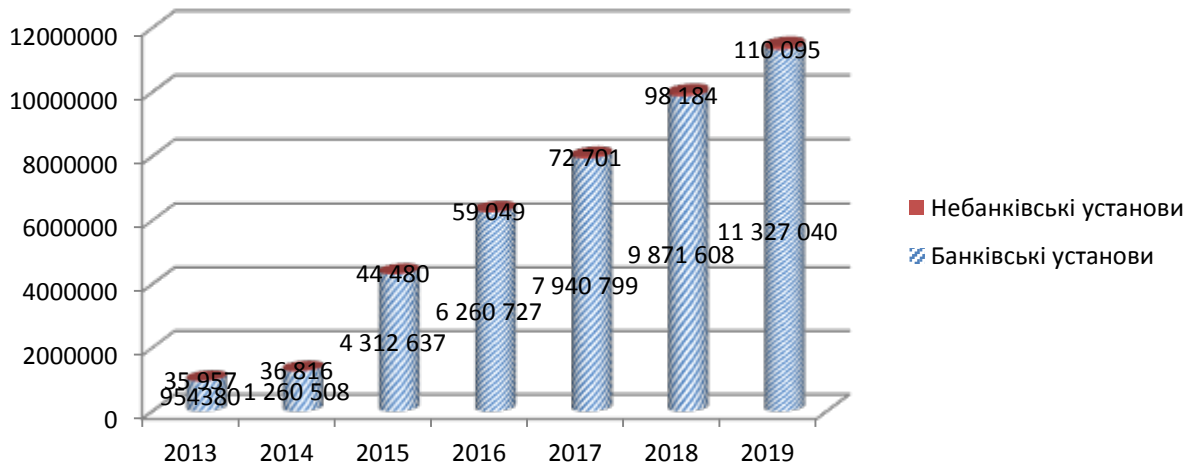

Рис. 2.3. Динаміка кількості повідомлень про фінансові операції до Держфінмоніторингу за видами суб'єктів первинного фінансового моніторингу

Як видно з рис. 2.3, з 2014 року стрімко збільшилась кількість повідомлень до ДСФМУ про підозрілі фінансові операції. Така тенденція зумовлена змінами ознак обов'язкового фінансового моніторингу згідно з Законом [157]. Враховуючи панівне місце банків на ринку фінансових послуг, цілком закономірним є суттєва перевага кількості повідомлень про фінансові операції, що надходять від банків до Держфінмоніторингу, над обсягом повідомлень, які надсилають небанківські установи. У табл. 2.5 представлено загальний розподіл кількості прийнятих на облік інформувань у розрізі ознак фінансового моніторингу з 2016 до 2019 року.

На підставі даних табл. 2.5 можна зробити висновок, що з 2015 року спостерігається динаміка збільшення взятих на облік Держфінмоніторингом фінансових операцій з ознаками обов'язкового фінансового моніторингу з одночасним зменшенням динаміки фінансових операцій з ознаками внутрішнього фінансового моніторингу.

Таблиця 2.5

**Загальний розподіл кількості прийнятих на облік інформувань у
розрізі ознак фінансового моніторингу з 2016 до 2019 роу**

Ознака фінансового моніторингу	Кількість повідомлень за роками			
	2016	2017	2018	2019
За ознаками обов'язкового фінансового моніторингу	5 925 372	7 631 690	9 663 903	11 092 670
Питома вага (%)	93,76	95,24	96,9	96,98
За ознаками внутрішнього фінансового моніторингу	315 262	298 394	253 913	288 317
Питома вага (%)	4,99	3,72	2,54	2,52
За ознаками обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу	76 728	73 300	51 638	55 964
Питома вага (%)	1,21	0,91	0,51	0,48
Фінансові операції, що надійшли на запит щодо відстеження (моніторингу) фінансових операцій	2 414	10 116	338	423
Питома вага (%)	0,04	0,13	0,003	0,004
Всього	6 381 728	8 044 703	10 006 093	11 437 374
Питома вага (%)	100,00	100,00	100,00	100,00

Так у табл. 2.5 наведено загальний розподіл кількості прийнятих на облік з 2016 до 2019 року.

Як зазначено у звіті Державної служби фінансового моніторингу України за 2017 рік [74], збільшення питомої ваги фінансових операцій з ознаками обов'язкового фінансового моніторингу в загальній кількості поданих СПФМ повідомлень пояснюється зростанням цін, а також девальвацією національної грошової одиниці гривні щодо долара США, при закріпленій

граничній сумі подання СПФМ інформації про фінансові операції з ознаками обов'язкового фінансового моніторингу на рівні 150 тис. грн.

Відповідно до даних річних звітів НБУ [126, 127, 128, 129] та ключових показників, поданих у цих звітах з 31.12. 2010 до 31.12. 2019. Наприклад, 2010 року кількість діючих банків становила 176 банків, 2011 року – 176, 2012 року – 176, 2013 року – 180, 2014 року – 163, 2015 року – 117, 2016 року – 96, 2017 року – 82 банки, 2018 року – 77, 2019 року – 75. Статистику щодо кількості діючих банків наведено на рис. 2.4.

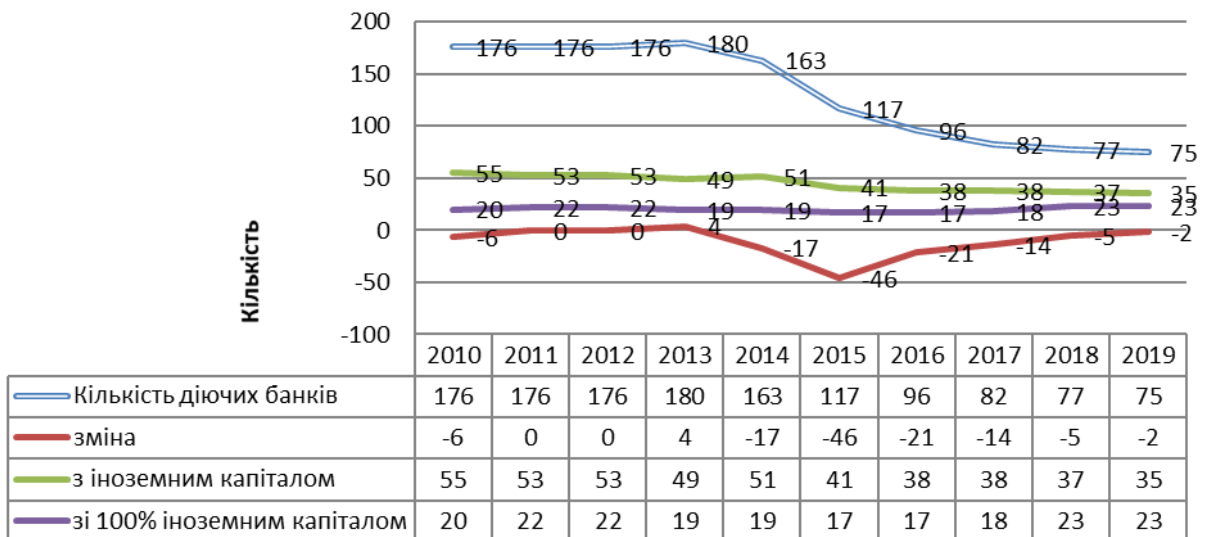

Рис. 2.4. Статистика діючих банків в Україні станом на 31.12. 2010–31.12.2019

Як видно з рис. 2.4, протягом 2014–2015 рр. кількість діючих банків значно зменшилася. Однією з найважливіших причин таких суттєвих змін у банківському секторі, а саме в зменшенні кількості діючих банків, є непрозорість їх діяльності та приналежність до олігархічних кланів. Зокрема, до 2014 року НБУ навіть не володів повною інформацією про всіх кінцевих бенефіціарів банків-резидентів України. Саме маловідомі банки без певного рейтингу займалися ВК/ФТ та переведенням їх в офшорні зони,

обслуговуванням вузького кола власних клієнтів без урахування реальних потреб економіки.

Важливим етапом у визначенні ризику ВК/ФТ через банківські установи має стати ідентифікація загроз. Таку оцінку пропонувано проводити в розрізі типу та юрисдикцією клієнтів і видами фінансових операцій та каналів їх реалізації.

Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» встановлено неприйнятний ризик за операціями, у яких неможливо провести ідентифікацію та/або верифікацію учасника операції, встановити кінцевих бенефіціарних власників учасників, подання клієнтом недостовірної інформації, наявності обґрунтованих підозр/підстав щодо здійснення клієнтами операцій ВК/ФТ, належності їх до «компаній-оболонки» та якщо банк, з якою встановлені кореспондентські відносини, є банком-оболонкою та/або підтримує кореспондентські відносини з банком-оболонкою [158]. У разі наявності наведених обставин відбувається блокування активів за операцією та банк має відмовляється від неї.

До зон високого ризику передбачено віднесення чотирьох типів порогових фінансових операцій, за якими встановлено обов'язковий моніторинг: операції PEPs, членів їх сім'ї та/або осіб, пов'язаних з політично значущими особами; перекази за кордон, зокрема до офшорних зон; операції з готівкою; операції, де учасник/банк із країни, що не виконує рекомендації FATF у разі, якщо сума за операцією дорівнює чи перевищує 400 тис. грн (для суб'єктів господарювання, які надають послуги у сфері лотерей та/або азартних ігор, – 30 тис. грн) [158]. Також ст. 5 Закону №361-IX встановлено високий ризик за операціями з: іноземними фінансовими установами; іноземними публічними діячами та членами їх сімей; клієнтами, до яких застосовані санкції; клієнтів, місцем проживання (перебування, реєстрації) яких є держава з переліку офшорних зон [158]. Постанова Правління Національного банку від

«Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» також до зони високого ризику відносить: операції клієнтів, що здійснюють діяльність у сфері віртуальних активів; клієнтів, щодо яких у банку є підозра про здійснення ними операцій ВК/ФТ, учинення інших злочинів їх належності до компаній-оболонок [162]. Наявність таких операцій у банку потребує посиленої ідентифікації та верифікації.

У додатку 19 до Положення про здійснення банками фінансового моніторингу міститься перелік ризикових типів клієнтів, яких можна віднести до зони середнього ризику: за комерційною чи особистою діяльністю клієнта або його кінцевих бенефіціарних власників (переважання в діяльності готівкових розрахунків), зокрема, пов'язаною з високим ризиком корупції; за терміном і правовою формою заснування, ускладненою структурою власності клієнта; за репутацією клієнта або кінцевих бенефіціарних власників; за ознакою належності громадянства, реєстрації, місцезнаходження, проведення господарської діяльності клієнта, його кінцевих бенефіціарних власників та ключових контрагентів клієнта до країн із слабкими режимами ПВК/ФТ або підвищеним ризиком корупції [162]. Наявність таких операцій у банку також потребує посиленої ідентифікації й верифікації та результативної системи внутрішнього ризик-менеджменту.

До зони низького ризику можна віднести операції компаній, що здійснюють нескладні транзакції, та фізичних осіб, щодо яких немає підозри у ВК/ФТ. За такими операціями застосовуються мінімальні вимоги до ідентифікації та верифікації. Зона мінімального ризику пов'язана з фінансовими операціями, учасниками яких є органи державної влади, дипломатичні представництва іноземних держав, публічні юридичні особи з лістингом акцій на міжнародно визнаних біржах, особи, які мають рахунки для отримання заробітної плати та соціальних виплат, підприємства ЖКГ.

Ідентифікація загроз банку у двомірній площині «тип учасника операції/характер банківських продуктів, послуг і каналів їх постачання» потребує врахування обсягу за ризиковими операціями, до яких за додатком 19

до Положення про здійснення банками фінансового моніторингу належать: послуги приватного банкінгу, отримання позик, що забезпечуються фінансовими інструментами або іншими гарантіями банку, використання клієнтом послуг з управління активами, складність операції через її багатоетапність, анонімність та наявність багатьох учасників, операції з використанням готівкових коштів, міжнародні перекази, застосування електронної комерції [162].

До зони високого ризику, на думку автора, варто віднести готівкові операції. Так Державна служба фінансового моніторингу наголошує, що «використання готівки як основного фасилітатора (інструмента, який полегшує досягнення цілі) у циклі відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, є тим проблемним питанням, актуальність якого відстежується як на рівні високорозвинутих країн, так і на рівні країн, що розвиваються» [167]. За даними НБУ, в останні роки обсяги готівкових операцій через каси банків збільшується, а їх обсяг у січні-березні 2020 року 531,7 млрд грн за надходженням та 536,6 млрд грн за видачею.

Операції з цінними паперами можна вважати високоризиковими у сфері фінансового моніторингу через присутність можливих фактів їх фіктивності.

До зони середнього ризику пропонувано віднести фінансові операції з обслуговування депозитних і кредитних рахунків через складність перевірки банком джерел походження депозитних коштів та напрямів витрачання кредитних.

Обмін валют у незначних обсягах (до 30 тис. грн.) як операція, за якою не вимагається ідентифікації клієнта, визначено як зону низького ризику ВК/ФТ. До цієї ж зони віднесемо й операції в незначних обсягах з готівкою та перекази.

До зони мінімального ризику належатимуть операції на суму до 5 тис. грн або обслуговування рахунків для соціальних/пенсійних виплат, виплати заробітної плати, оплата клієнтами штрафів, податків.

На рис. 2.5 сформовано матрицю загроз за наведеними параметрами ризику типу клієнта та характеру банківських послуг/операцій.

Можна констатувати, що неприйнятний ризик та частина високого ризику підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу за ознаками клієнтів неприйняттого ризику та порогових операцій. Разом з тим внутрішній фінансовий моніторинг охоплює виявлення банком низки середніх і високих загроз.

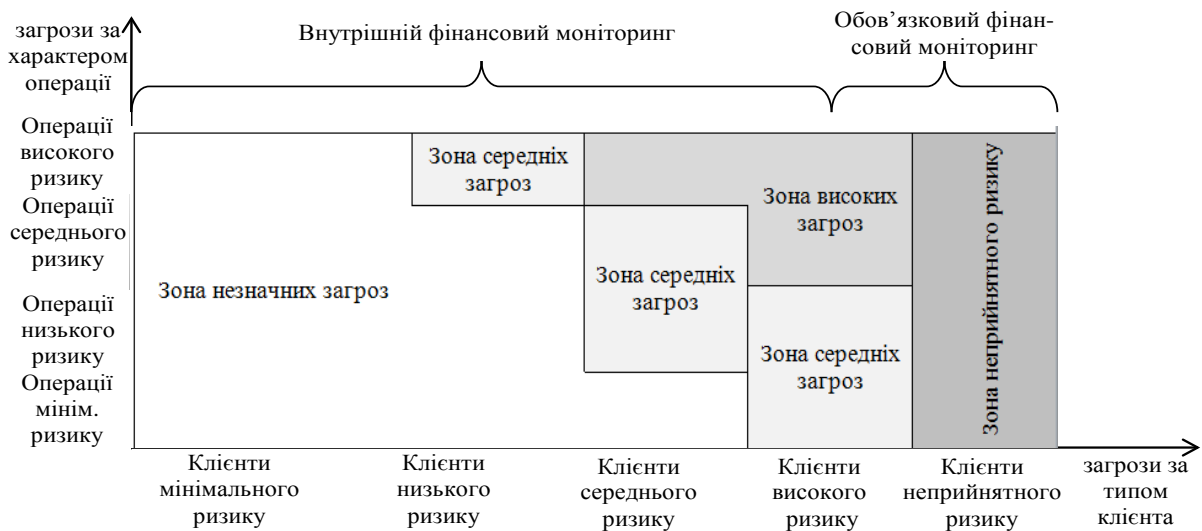

Рис. 2.5. Зони загроз банку у сфері фінансового моніторингу ВК/ФТ

Як видно з рис. 2.5, неприйнятний ризик і частина високого ризику підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу за ознаками клієнтів неприйняттого ризику та порогових операцій. Разом з тим внутрішній фінансовий моніторинг передбачає виявлення банком низки середніх і високих загроз.

У п. 1.3 цього дослідження вдосконалено підходи до трактування механізму ризик-контролю клієнтів банку, ураховуючи інтегрований підхід до наповнення названого механізму, однією із складових є політики ризик-контролю клієнтів, які визначені з урахуванням специфіки внутрішньобанківського фінансового моніторингу, саме тому необхідним є узагальнення інформації щодо повноти політики ризик-контролю клієнтів діючих банків України.

Реалізація ризик-контролю клієнтів банку базується на внутрішніх нормативних документах банку, які затверджуються правлінням банку/головою правління, ці документи мають враховувати всі види та напрями діяльності банку, особливості різних типів клієнтів та повинні містити дієві ризик-орієнтовані процедури, порядки для належної організації внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу. Відповідно до Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затвердженого постановою Правління Національного банку України № 65 від 19.05.2020 [162], внутрішні документи банку з питань фінансового моніторингу розробляються банком з урахуванням вимог законодавства України та впроваджуються для протидії ВК/ФТ.

Аналізуючи внутрішні документи провідних банків з питань фінансового моніторингу, можна простежити сталу тенденцію щодо посиленої уваги питанням дотримання вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу, а саме заходам, які здійснюються банками, як СПФМ. Така тенденція зумовлена застосуванням з боку НБУ до банків заходів впливу за недотримання вимог у сфері фінансового моніторингу, у формі письмових попереджень та багатомільйонних штрафів.

Так для подальшого дослідження вивчена інформація веб-сайтів 75 діючих банків стосовно наявності внутрішніх документів з питань фінансового моніторингу. На підставі цих документів відібрано складові політики ризик-контролю клієнтів банку, до яких віднесено: 1) Правила внутрішнього фінансового моніторингу; 2) Програму ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів «KYC»; 3) Програму управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу; 4) Основні вимоги щодо ризиків, пов'язаних з обслуговуванням PEPs; 5) Програму навчання та підвищення кваліфікації працівників з питань фінансового моніторингу.

Узагальнення інформації щодо повноти політики ризик-контролю клієнтів банків подано в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Порівняння банків України щодо повноти політики ризик-контролю їх клієнтів

	Банк	Складові	Банк	Складові
12 банків	АТ "Укресімбанк"[130]	1,2,3,4,5	Акціонерний банк "Південний"[100]	2,3,5
	ПАТ "Промінвестбанк"[132]	1,2,3,5	АТ "ПУМБ"[147]	3
	АТ "БАНК АЛЬЯНС"[112]	1,2,3,4,5	АТ "УКРСИББАНК"[99]	2,4
	АТ "Райффайзен Банк Аваль" [152]	1,2	АТ "АЛЬФА-БАНК"[102]	1,2,3,5
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"[146]	1,2,3,4,5	АТ "ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК" [153]	1,2
	АТ "ТАСКОМБАНК"[150]	1,2,3,5	АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"[73]	2,3,5
	Перелік банків, у яких відсутня політики або правила з питань дотримання вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу			
63 банки	У відкритих джерелах не висвітлюється інформація, зробити оцінку немає можливості			

З даних табл. 2.6 випливає, що із загальної кількості банків тільки дванадцять мають публічно доступні, розроблені та впроваджені внутрішні документи з питань фінансового моніторингу.

Проаналізувавши банківські установи, можна виділити три банки, які концентрують увагу саме на забезпечені ризик-контролю клієнтів банку, що є пріоритетним завданням відповідно до вітчизняного законодавства та міжнародних рекомендацій, а саме: АТ «Укресімбанк»; АТ КБ «ПРИВАТБАНК»; АТ «БАНК АЛЬЯНС».

АТ «БАНК АЛЬЯНС», окрім зазначених у переліку складових політики ризик-контролю клієнтів банку, розробив програму здійснення фінансового моніторингу фінансових операцій переказу коштів з використанням міжнародних платіжних систем «MASTERCARD», «MoneyGram», «WESTERNUNION», «Welsend».

Так ПАТ «Промінвестбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «ТАСКОМБАНК», Акціонерний банк «Південний», АТ «ПУМБ», АТ

«УКРСИББАНК», АТ «АЛЬФА-БАНК», АТ «ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК», АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК» у своїх внутрішніх документах частково дотримуються політики ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу.

АТ «Райффайзен Банк Аваль» має загальні правила обслуговування фізичних осіб, у яких достатньо повно описано порядок і зміст банківського обслуговування.

АТ «ТАСКОМБАНК» має перелік заходів щодо протидії ВК/ФТ, а також розроблені програми здійснення фінансового моніторингу фінансових операцій з переказу коштів за допомогою міжнародної платіжних систем «MASTERCARD», «MoneyGram», та міжнародної системи грошових переказів «RIA».

Акціонерний банк «Південний» розробив «Стратегію управління ризиками», яка ґрунтується на принципі роботи без збитків і орієнтована на забезпечення оптимального співвідношення між прибутковістю напрямів комерційної діяльності та рівнем прийнятих ризиків.

АТ «ПУМБ» має досить повну «Політику управління ризиками», яка включає в себе кредитний ризик (найбільший вплив), ризик ліквідності, процентний ризик банківської книги, ринковий ризик, операційний ризик (зокрема юридичний ризик та інформаційний ризик), комплаєнс-ризик.

АТ «УКРСИББАНК» є частиною Групи BNP Paribas, належним чином підтримує свою ділову репутацію і зводить до мінімуму ризик бути викритим у підозрілій операції, а тому систематично перевіряє дані клієнта шляхом відповідних процедур, дотримується основних вимог щодо ризиків, пов'язаних з обслуговуванням PEPs.

АТ «АЛЬФА-БАНК» дотримується політики протидії ВК/ФТ та приділяє особливу увагу виконанню процедур КУС.

АТ «ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК» має загальні правила банківського обслуговування фізичних осіб, у яких частково наведені правила

фінансового моніторингу й правила ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів «KYC».

На офіційному сайті АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК» міститься внутрішній документ, що має назву «Заява про відповідність вимогам щодо протидії ВК/ФТ», але має дуже стислий зміст.

Пропонується визначити повноту політики ризик – контролю клієнтів банку за такими етапами: 1) згрупування складових політики ризик-контролю клієнтів банку; 2) кластеризація банків України за рівнем повноти політики ризик-контролю клієнтів банку. Для розв'язання цих задач використано методи кластеризації.

На думку О. Бондар [22], використання певних методів економіко-математичного інструментарію вже довели власну значущість і важливість для управління економічними процесами.

Дослідник Н. Н. Бурєєва [25] зазначає, що кластерний аналіз дозволяє розглядати досить великий обсяг інформації і різко скорочувати, стискати великі масиви соціально-економічної інформації, робити їх компактними та наочними.

Кластерний аналіз [114] проведено з використанням пакету програми Statistica 10.0, у якому реалізовано необхідні об'єднуючі кластер-процедури, як метрики визначено Euclidean distance – звичайна евклідова відстань, як алгоритм кластеризації вибрано Single linkage (алгоритм одиночного зв'язку), дані алгоритми розраховують мінімум із можливих відстаней між парами об'єктів, у цьому разі цей алгоритм дає досить компактні кластери зі складовими політики ризик-контролю клієнтів банку .

Як зазначено в роботі І. М. Пістунова, О. П. Антонюк та І. Ю. Турчанінова [136], найбільш розповсюдженою функцією відстані між двома об'єктами $(X; Y)$ є відстань у метриці Евкліда. Метрика Евкліда дозволяє не враховувати знакові розходження, пропорційно збільшує відстань між об'єктами у випадку різних абсолютних значень показників. У результаті збільшується розмірність кластерного поля, об'єкти штучно віддаляються один

від одного, у результаті чого границі між кластерами стають більш чіткими й точними. Так відібрано п'ять складових політики ризик-контролю клієнтів банку, які відображають повноту політики ризик-контролю. На рис. 2.6 наведена деревоподібна діаграма для п'яти змінних (складові політики ризик-контролю клієнтів банк).

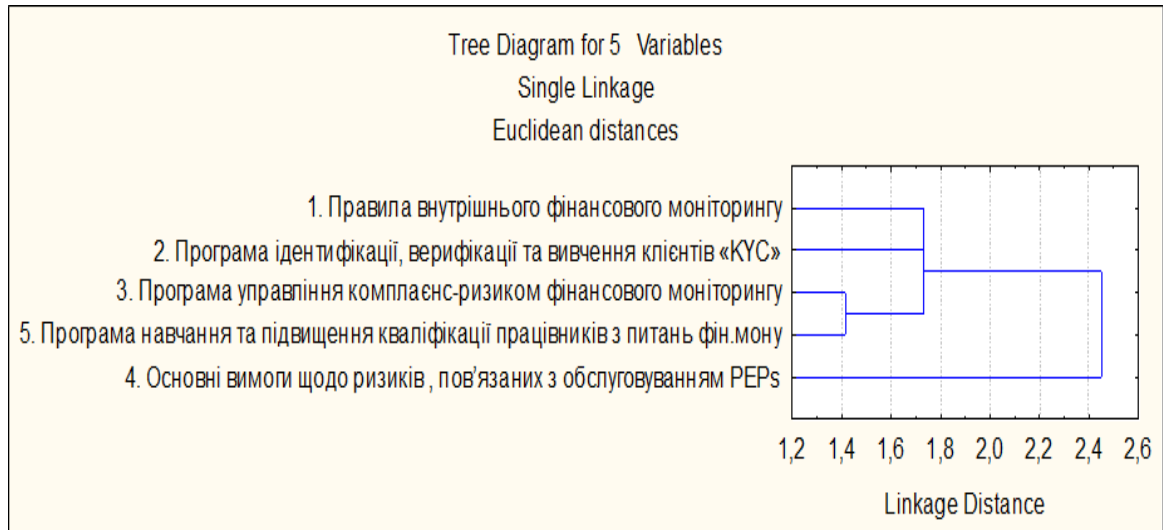

Рис. 2.6. Деревоподібна діаграма для п'яти складових політики ризик-контролю клієнтів банку

Як видно з рис. 2.6, як змінні відібрано п'ять складових ризик-контролю клієнтів банку, а саме: правила внутрішнього фінансового моніторингу, програма ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів «KYC», програма управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу, програма навчання та підвищення кваліфікації працівників з питань фінансового моніторингу та основні вимоги щодо ризиків, пов'язаних з обслуговуванням PEPs.

Так проведено кластерний аналіз для угруповання банків, вибрано 75 аналізованих змінних (банків), для аналізу використано пакет програм Statistica 10.0. Результати проведеної ієрархічної класифікації у вигляді деревоподібної діаграми (Tree Diagram for 75 Cases) представлені на рис. 2. 7.

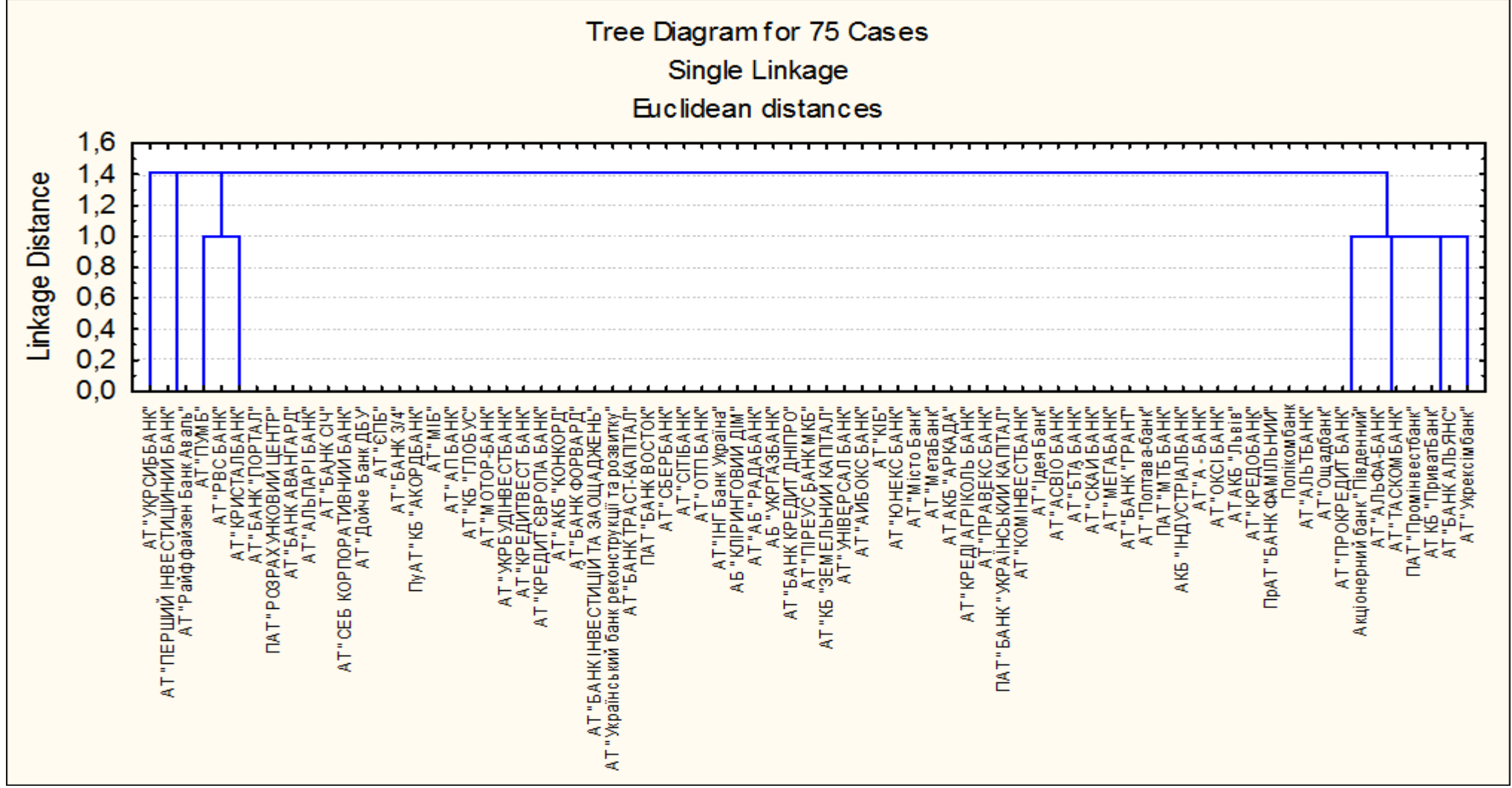

Рис. 2.7. Вид отриманої деревоподібної діаграми, яка містить 75 досліджуваних банків

Вихідні дані наведені у вигляді таблиці «об'єкт-властивість», рядки якої відповідають об'єктам (у цьому випадку – це 75 досліджуваних банків), а стовпці характеризують досліджувані банки ознаками (складовими політики ризик-контролю клієнтів банку). У ролі метрики визначено Euclidean distance – звичайна евклідова відстань (у пакеті програм Statistica представлено кілька варіантів: Euclidean distance; Squared euclidean distance; Chebychev distance metric та ін.). Як алгоритм кластеризації вибрано Single linkage (алгоритм одиночного зв'язку).

Можна виділити чотири кластери, до яких потрапляють 8 банків та 67 банків, які нікуди не підпадають. Це можна пояснити тим, що більшість банків, згідно з даними табл. 2.6, не мають належним чином розроблених внутрішніх політик або правил з питань дотримання вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу (рис. 2.7).

Перелік банків, у яких взагалі відсутня будь-яка публічно доступна інформація щодо наявності розроблених та впроваджених внутрішніх документів з питань фінансового моніторингу, наведено в Додатку В.

На рис 2.7 представлено деревоподібну діаграму, яка містить 75 досліджуваних банків

Варто зазначити, що остаточний вибір кількості кластерів визначено на основі аналізу спеціальних функціоналів якості, найбільш ефективним інструментом для візуального визначення кількості кластерів у програмі Statistica 10.0 є графік відстаней (Plot of Linkage Distances across Steps), який будується під час послідовного процесу розбиття досліджуваних банків на кластери (рис. 2.8).

У результаті кластеризації банків отримано такі групи:

Кластер 1: банківські установи в цій групі характеризуються низьким рівнем повноти ризик-контролю клієнтів банку, що свідчить про необхідність розробки та впровадження внутрішніх документів банку з питань фінансового моніторингу, а також високу ймовірність застосування заходів впливу з боку

НБУ до банків за неналежне виконання банком обов'язку розробляти та оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу.

Кластер 2: банки в цій групі мають середній рівень повноти ризик-контролю клієнтів банку, що свідчить про те, що у внутрішніх документах банки частково дотримуються політики ризик-контролю клієнтів банку.

Кластер 3: банки-елементи цього кластера, а саме АТ «ТАСКОМБАНК», Акціонерний банк «Південний», АТ «АЛЬФА-БАНК», характеризуються достатнім рівнем повноти ризик-контролю клієнтів банку, що свідчить про наявність розробленої політики ризик-контролю клієнтів банку.

На рис. 2.8, представлено графік зв'язку між ступенями Евклідової відстані.

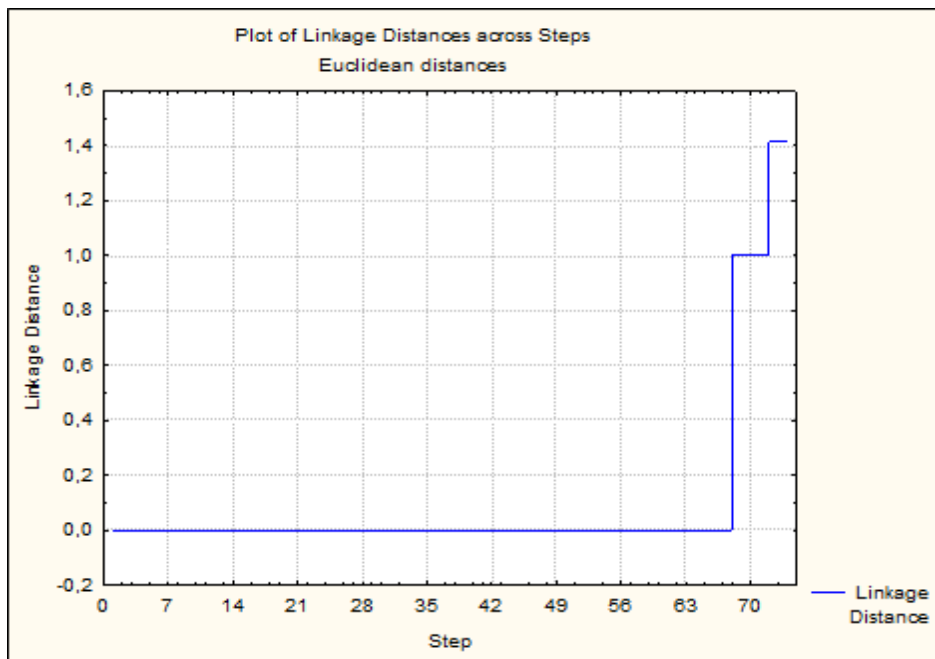

Рис. 2.8. Графік зв'язку між ступенями Евклідової відстані.

Як видно з рис. 2.8, на графіку розміщена точка перелому. Як точку перелому можна розглядати лінію напроти номера 67.

Кластер 4: банківські установи в цій групі характеризуються високим рівнем повноти ризик-контролю клієнтів банку. У цей кластер потрапили три

банки, а саме: АТ «Укресімбанк», АТ КБ «ПРИВАТБАНК» та АТ «БАНК АЛЬЯНС». Варто звернути увагу на те, що АТ «Укресімбанк» та АТ КБ «ПРИВАТБАНК» мають державну форму власності та підлягають посиленому державному контролю. Банки цієї групи мають розроблені внутрішні документи з питань фінансового моніторингу, що дозволяє їм ефективно контролювати ризики клієнтів банку.

Необхідно звернути увагу на документ «Найкращі практики провідних банків України з питань фінансового моніторингу» [121], банками-членами зазначеного проєкту є АТ «Укресімбанк», АБ «УКРГАЗБАНК», ПАТ «ПУМБ», ПАТ КБ «ПРАВЕКС-БАНК», ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК», ПАТ «УНІВЕРСАЛ БАНК», ПАТ «Банк Кредит Дніпро», ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК», АТ «УкрСиббанк», ПАТ «КРЕДИТВЕСТ БАНК». У цьому документі висвітлені найкращі приклади застосування норм чинного законодавства України, досвід відомих європейських банків у частині застосування ризик-орієнтованого підходу під час виконання своїх обов'язків у сфері ВК/ФТ, міжнародні норми та підходи щодо їх практичної імплементації та наголошено, що основним підґрунтям побудови ефективної внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу має стати РОП.

Оскільки НБУ застосовує до банків заходи впливу за недотримання вимог у сфері фінансового моніторингу, одним з видів порушень є неналежне виконання банком обов'язку розробляти, упроваджувати та постійно, з урахуванням законодавства, оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу. Треба вказати, які банки отримували штрафи або письмові застереження за цей вид порушення. Перелік банків наведено в табл. 2.7.

Варто зауважити, що більшість банків виконує вимоги щодо організації внутрішнього контролю, але зміни законодавства вимагають більш глибокої організаційної роботи для вдосконалення ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу.

Таблиця 2.7

Перелік банків, до яких застосовані заходи впливу з боку НБУ за неналежне виконання банком обов'язку розробляти та оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу

Кількість банків	Дата	Банк	Захід впливу з боку НБУ
2018 рік			
3	03.2018 р.	ПАТ «БАНК «УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ»»	У формі письмового застереження
	03.2018 р.	ПАТ «АКЦІОНЕРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК «КОНКОРД»»	У формі письмового застереження
	06. 2018 р.	ПАТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»	У формі письмового застереження
2019 рік			
2	01.2019 р.	АТ «ПРАВЕКС БАНК»	У формі письмового застереження
	08.2019 р.	АБ «УКРГАЗБАНК»	У формі письмового застереження
на 05. 2020 року			
3	02.2020 р.	АТ «А-БАНК»	У формі письмового застереження
	02.2020 р.	АТ АКБ «ЛЬВІВ»	У формі письмового застереження
	04.2020 р.	АТ "МІБ"	У формі письмового застереження

Як видно з табл. 2.7, протягом 2018 року три банки отримали письмове застереження, протягом 2019 року два банки отримали письмове застереження, на 05. 2020 року три банки отримали письмове застереження з боку НБУ.

За проведеним якісним аналізом внутрішніх документів діючих банків з питань фінансового моніторингу можна дійти висновку, що більшість досліджуваних банків, а саме 63 з 75 діючих банків, не виконують вимог НБУ щодо розробки, затвердження та впровадження внутрішніх документів з питань здійснення фінансового моніторингу, у яких мають міститися дієві ризик-орієнтовані процедури щодо належної організації внутрішньо-банківської системи фінансового моніторингу. Підтвердженням цьому є заходи впливу з боку НБУ до банків за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу.

2.3. Аналіз змінності параметрів ефективності ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу

Для банків наслідками недостатньо ефективної роботи механізму ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації фінансового моніторингу є як фінансові втрати у формі багатомільйонних штрафів за порушення банківського законодавства, конфіскації активів, зниження ліквідності, так і репутаційні втрати, зокрема відмова партнерів від співпраці, відтік клієнтів та інші. НБУ в процесі виконання функції банківського регулювання та нагляду проводить перевірки діяльності банків і за результатами цих перевірок, у разі виявлених порушень, застосовує санкції у вигляді: письмових застережень; накладання штрафів; обмеження чи зупинення здійснення окремих видів банківських операцій, особливо операцій з пов'язаними з банком особами; тимчасового усунення посадової особи банку від посади; віднесення банку до категорії проблемних; відкликання банківської ліцензії та ліквідації банку. Для визначення ефективності ризик-контролю клієнта в роботі висунуто гіпотезу: чи є ствердним, що чим ефективніше в банку ризик-контроль клієнтів, то тим менший обсяг штрафних санкцій отримає банк з боку НБУ.

Для доведення означеної гіпотези в роботі запропоновано аналітичний підхід до визначення змінності ефективності ризик-контролю клієнтів банку залежно від зміни видів порушень банків у сфері фінансового моніторингу, що відображає сутність ризик-контролю клієнтів банку як багаторівневого системного спостереження та візуалізовано на рис. 2.9.

На рис. 2.9 представлено результати апробації впровадження аналітичного підходу до визначення змінності ефективності ризик-контролю клієнтів банку залежно від зміни видів порушень банків у сфері фінансового моніторингу українських банків на основі даних з грудня 2017 року до травня 2020 року за рівнями (поетапно).

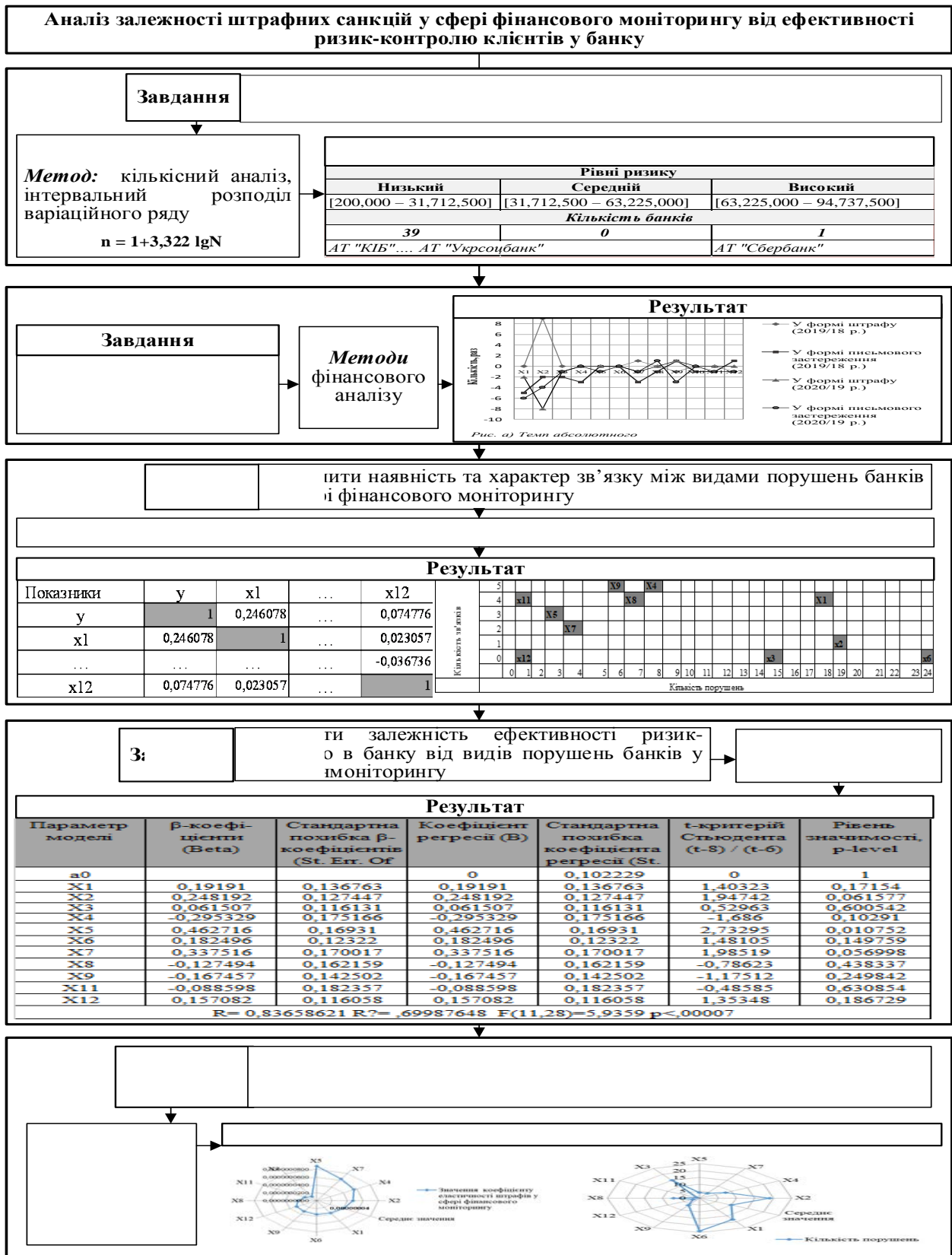

Рис. 2.9. Аналітичний підхід до визначення змінності ефективності ризик-контролю банку залежно від зміни видів порушень банків у сфері фінансового моніторингу.

Етап 1. НБУ розпочав щомісячно повідомляти про заходи впливу на банки, деталізуючи назви банків та види порушень, з грудня 2017 року, тому для подальшого дослідження взято період з 2018 року до травня 2020 року.

Узагальнена кількість порушень за даними НБУ представлена в табл. 2.8.

У табл. 2.8 автор узагальнив за даними табл. Д.1 (додаток Д, табл. Д. 1) перелік щодо видів порушення, їх кількості та виявив, що з 2018 року до травня 2020 року у фінансовій діяльності банків України наявні певні порушення у сфері фінансового моніторингу.

Так за результатами виявлених порушень протягом 2018 року та травня 2020 року у сфері фінансового моніторингу до банків застосовано заходи впливу у формі штрафів та письмових застережень (Додаток Д). Автором наведено перелік порушень за видами з їх умовними позначеннями (всього 12 видів), а саме: 1 – за порушення, пов'язані з обслуговуванням PEPs; 2 – за незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу; 3 – за порушення банком вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку; 4 – за неналежне здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів; 5 – за недотримання порядку надання інформації спеціально вповноваженому органу (несвоєчасне повідомлення відповідального працівника банку про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу); 6 – здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу (операції з готівкою (внесення, переказ, отримання грошей), фінансові операції з цінними паперами, операції з перерахування безготівкових коштів); 7 – порушення порядку зупинення фінансових операцій; 8 – за неналежне виконання банком обов'язку розробляти, упроваджувати та постійно з урахуванням законодавства оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу; 9 – за несвоєчасне надання на запит НБУ інформації та незабезпечення надання до НБУ повної та достовірної інформації у відповідних звітах; 10 – за використання програмного забезпечення, яке не забезпечує автоматичне виявлення та зупинення в установлених законодавством випадках фінансової операції до її проведення; 11 – за порушення порядку реєстрації фінансових операцій, що відповідно до законодавства

підлягають фінансовому моніторингу; 12 – невиконання банком обов'язку відмовитися від обслуговування клієнтів у випадках, передбачених законодавством з питань фінансового моніторингу.

На підстав даних, наведених у табл. 2.8 та Додатку Д, виділено перелік найпоширеніших порушень банків у сфері фінансового моніторингу за 2018 – 2019 роки та січень-травень 2020 року.

Таблиця 2.8

**Розподіл видів порушень та дані щодо їх кількості
протягом 2018 та травня 2020 років**

Умовне позначення виду порушення	Загальна кількість порушень за видами по роках					
	2018 рік		2019 рік		Січень- травень 2020 року	
	У формі штрафу	У формі письмового застереження	У формі штрафу	У формі письмового застереження	У формі штрафу	У формі письмового застереження
1	2	14	2	9	-	3
2	-	9	9	7	1	3
3	4	5	4	3	3	2
4	-	6	-	3	-	3
5	-	3	-	3	-	2
6	8	-	8	-	8	-
7	-	4	1	1	-	-
8	-	3	-	2	-	3
9	1	3	-	4	1	1
10	-	1	-	-	-	-
11	-	2	-	1	-	-
12	1	-	-	1	-	-

Умовні позначення: 1 – за порушення пов'язані з обслуговуванням РЕПс; 2 – за незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу; 3 – за порушення банком вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку; 4 – за неналежне здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів; 5 – за недотримання порядку надання інформації спеціально уповноваженому органу (несвоєчасне повідомлення відповідального працівника банку про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу); 6 – здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу (операції з готівкою (внесення, переказ, отримання грошей), фінансові операції з цінними паперами, операції із перерахування безготівкових коштів); 7 – порушення порядку зупинення фінансових операцій; 8 – за неналежне виконання Банком обов'язку розробляти, впроваджувати та постійно з урахуванням законодавства оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу; 9 – за несвоєчасне надання на запит НБУ інформації та незабезпечення надання до НБУ повної та достовірної інформації у відповідних звітах; 10 – за використання програмного забезпечення, яке не забезпечує автоматичне виявлення та зупинення в установлених законодавством випадках фінансової операції до її проведення; 11 – за порушення порядку реєстрації фінансових операцій, що відповідно до законодавства підлягають фінансовому моніторингу; 12 – невиконання банком обов'язку відмовитися від обслуговування клієнтів у випадках, передбачених законодавством з питань фінансового моніторингу.

Протягом 2018 року найбільше заходів впливу в загальній кількості (штрафи та письмові застереження) застосовано до банків за порушення,

пов'язані з обслуговуванням PEPs, у кількості – 16, зокрема: порушення вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку – PEPs, нездійснення обов'язку проводити з урахуванням рекомендацій НБУ у порядку, визначеному для клієнтів високого ризику, первинний фінансовий моніторинг фінансових операцій, учасником або вигодоодержувачем яких є особи, пов'язані із PEPs, неналежне виявлення та вивчення PEPs; за незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу зафіксовано 9 порушень; за порушення банком вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку – 9 порушень; за здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу зафіксовано порушення в кількості – 8, а саме: ризикова діяльність полягала зокрема в проведенні за рахунками пов'язаних між собою клієнтів-юридичних осіб великомасштабних фінансових операцій, які містили ознаки таких, що можуть бути пов'язані з ВК, здійсненням фіктивного підприємництва.

Як можна констатувати, найменше заходів впливу за 2018 рік у загальній кількості (штрафи та письмові застереження) зафіксовано за неналежне здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів – 5; за порушення порядку зупинення фінансових операцій – 4; за несвоєчасне надання на запит НБУ інформації – 4; за неналежне виконання банком обов'язку розробляти, упроваджувати та постійно з урахуванням законодавства оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу – 3; за недотримання порядку надання інформації спеціально уповноваженому органу – 3; за порушення порядку реєстрації фінансових операцій – 2; за використання програмного забезпечення, яке не забезпечує автоматичне виявлення та зупинення в установлених законодавством випадках фінансової операції до її проведення – 1; за невиконання банком обов'язку відмовитися від обслуговування клієнтів у випадках, передбачених законодавством з питань фінансового моніторингу – 1.

Протягом 2019 року найбільше заходів впливу в загальній кількості (штрафи та письмові застереження) застосовано до банків за незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому

моніторингу, – 15; за порушення пов’язані з обслуговуванням PEPs – 11; за здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу – 8, зокрема АТ «БАНК АЛЬЯНС» здійснював ризикову діяльність, що полягала в обслуговуванні фізичних осіб (зокрема близької особи національного публічного діяча, посадових осіб банку), які проводили фінансові операції з цінними паперами, а саме облігаціями внутрішньої державної позики (далі – ОВДП), АКБ «ІНДУСТРІАЛБАНК» здійснював ризикову діяльність, що полягала в проведенні банком за період з 31.10.2017 до 14.06.2018 фінансових операцій з перерахування коштів з клієнтів банку в сумі близько 906 млн грн на рахунки в інших банках, АТ «АЛЬПАРІ БАНК» здійснював ризикову діяльність, що полягала в проведенні 2 фінансовими установами в період з 02.02.2018 до 25.05.2018 фінансових операцій з перерахування безготівкових коштів на загальну суму близько 400 млн грн до двох інших банків згідно з договорами на послуги інкасації, ПАТ «МТБ БАНК» здійснював ризикову діяльність, що полягала в проведенні за період з 21.02.2018 до 13.04.2018 7 юридичними особами фінансових операцій з перерахування безготівкових коштів у сумі близько 1,18 млрд грн на рахунки іншого банку, які в подальшому засобами інкасації іншого банку доставлялися готівкою до підрозділів зазначених клієнтів, «РВС БАНК» здійснював ризикову діяльність, що полягала в обслуговуванні фізичних осіб (включно з публічними особами), які проводили циклічні фінансові операції з цінними паперами, зокрема облігаціями внутрішньої державної позики (далі – ОВДП), у результаті яких такі фізичні особи постійно отримували значний розмір інвестиційного прибутку, АТ «ОТП БАНК» здійснював ризикову діяльність, що полягала в проведенні в період з березня 2017 року до червня 2018 року фінансових операцій з перерахування коштів клієнтів згідно з договорами на послуги інкасації коштів на загальну суму понад 700 млн грн іншим банкам, АТ «МЕГАБАНК» здійснював ризикову діяльність, що полягала в проведенні банком фінансових операцій з видачі готівкових коштів групі фізичних осіб-клієнтів банку на загальну суму близько 211,8 млн грн, характер яких дають підстави вважати, що вони можуть бути пов’язані з конвертацією (переведенням) безготівкових коштів

у готівку, АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК» здійснював ризикову діяльність, що полягала в проведенні клієнтами банку фінансових операцій з переказу коштів, які містять ознаки відмивання, у сумі близько 2,8 млрд грн; за порушення банком вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку – 7 (додаток Д, табл. 2.8).

Найменше заходів впливу в загальній кількості (штрафи та письмові застереження) зафіксовано за несвоєчасне надання на запит НБУ інформації та незабезпечення надання до НБУ повної та достовірної інформації у відповідних звітах – 4; неналежне здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів – 3; за недотримання порядку надання інформації спеціально уповноваженому органу – 3; за порушення порядку зупинення фінансових операцій – 2; за неналежне виконання банком обов'язку розробляти, впроваджувати та постійно з урахуванням норм законодавства оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу – 2; за порушення порядку реєстрації фінансових операцій – 1; за невиконання банком обов'язку відмовитися від обслуговування клієнтів у випадках, передбачених законодавством з питань фінансового моніторингу – 1.

На підставі даних щодо кількісного розподілу відповідно до вагомості порушень автор згрупував банківські установи за рівнем ризику у сфері фінансового моніторингу.

Для згрупування банків за рівнем ризику використано правило (формулу) Стерджеса [177], яке ґрунтується на твердженні, що число груп досліджуваного діапазону залежить від ступеня варіації групувальної ознаки та чисельності одиниць сукупності:

$$n = 1 + 3,322 \lg N, \quad (2.1)$$

де n – чисельність сукупності .

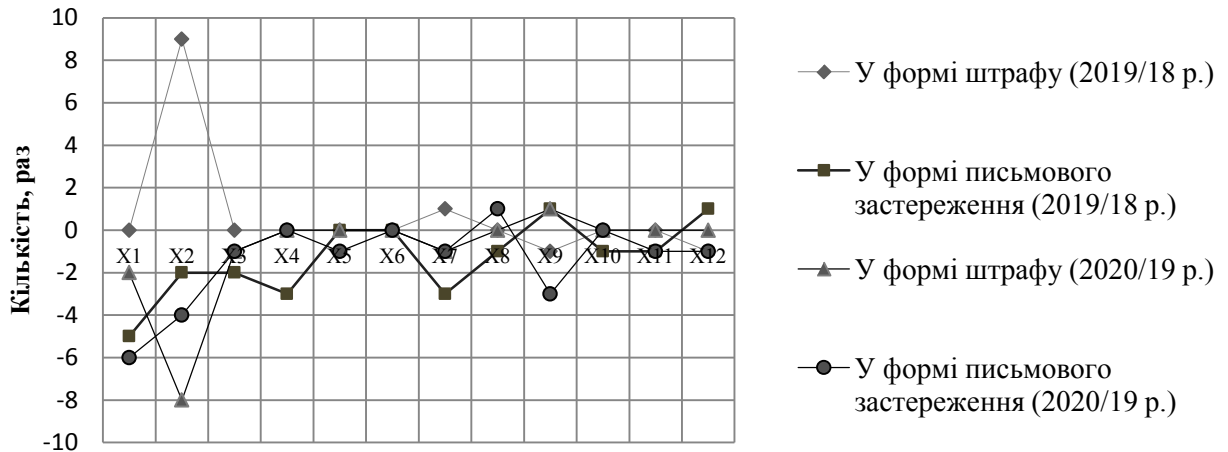
У результаті розрахунків, наведених у додатку Е, виявлено шість основних інтервалів з відповідною кількістю банків: 1) від 200 000 грн до 15 956 250 грн (з належністю 38 банківських установ до цієї групи банків);

2) від 15 956 250 грн до 31 712 500 грн (з 1 банком у групі); 3) від 31 712 500 грн до 47 468 750 грн; 4) від 47 468 750 грн до 63 225 000 грн; 5) від 63 225 000 грн до 78 981 250 грн; 6) від 78 981 250 грн до 94 737 500 грн (з 1 банком у групі). За результатами аналізу частоти попадання в шести групах виявлено три основні групи розподілу банківських установ за рівнем ризику у сфері фінансового моніторингу, що зумовило необхідність зменшення інтервалів до 3, яке релевантне лінгвістичному розподілу шкали банківських установ відповідно до Постанови НБУ «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» №65 від 19.05.2020 [162], а саме: банки з низьким рівнем ризик, сума штрафів яких у межах 200 000 – 31 712 500 грн; банки із середнім рівнем ризику, сума штрафів у межах 31 712 500 – 63 225 000 грн; банки з високим рівнем ризику, розмір суми штрафів в інтервалі з 63 225 000 до 94 737 500 грн.

Для відповідного розподілу банків згідно з класифікацією рівнів ризиків спостерігається нерівномірний розподіл згрупованих банків згідно з кількістю порушень, а саме: АТ «СБЕРБАНК» – єдиний банк, який відноситься до групи банків з високим рівнем ризику у сфері фінансового моніторингу, наявна кількість порушень становить 6, що на 1 порушення менше ніж у ПАТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЦАДЖЕНЬ», та на 3 ніж в АТ «БАНК “УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ”», які відносяться до групи банків з низьким рівнем ризику.

Етап 2. На основі згрупування банків відповідно до груп ризику у сфері фінансового моніторингу проаналізовано динаміку зміни кожного виду порушень у сфері фінансового моніторингу, для виявлення негативних і позитивних тенденцій ризик-контролю клієнтів банку рис. 2.10–2.12.

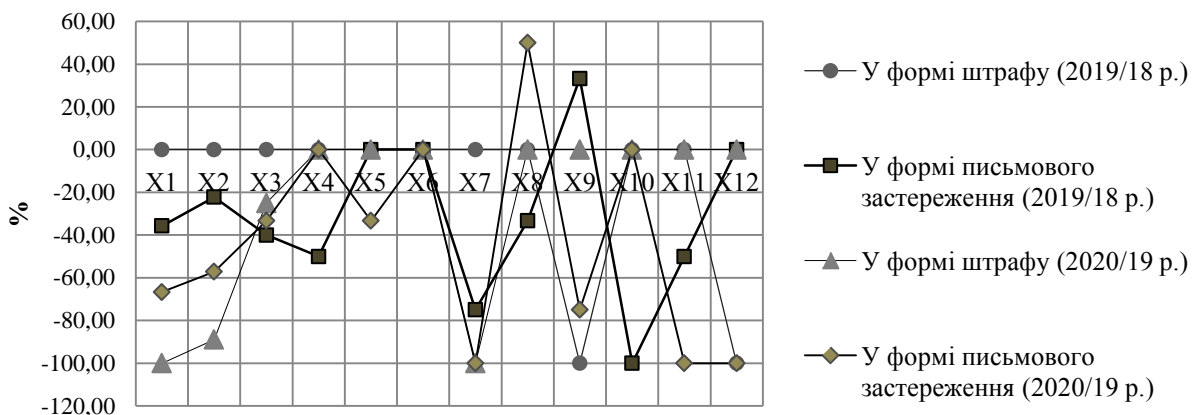
Відповідно до рис. 2.10 в абсолютному виразі спостерігається стрімке збільшення кількості порушень, а саме незабезпечення виявлення фінансових операцій у формі штрафів 2019 року порівняно з 2018 становить збільшення на 9 випадків, зі скороченням такого значення за 5 місяців 2020 року.

X1 – порушення, пов'язаних з обслуговуванням PEPs; *X2* - незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу; *X3* - порушення банком вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку; *X4* - неналежне здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів; *X5* - недотримання порядку надання інформації спеціально уповноваженому органу; *X6* - здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу; *X7* - порушення порядку зупинення фінансових операцій; *X8* - неналежне виконання банком обов'язку розробляти, впроваджувати та постійно, з урахуванням законодавства, оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу; *X9* - несвочасне надання на запит НБУ інформації та незабезпечення надання до НБУ повної та достовірної інформації у відповідних звітах; *X10* - використання програмного забезпечення, яке не забезпечує автоматичне виявлення та зупинення в установлених законодавством випадках фінансової операції до її проведення *X11* - порушення порядку реєстрації фінансових операцій; *X12* - невиконання банком обов'язку відмовитись від обслуговування клієнтів у випадках, передбачених законодавством з питань фінансового моніторингу.

Рис. 2.10. Динаміка зміни порушень у сфері фінансового моніторингу на період з 2018 до 2020 рр.

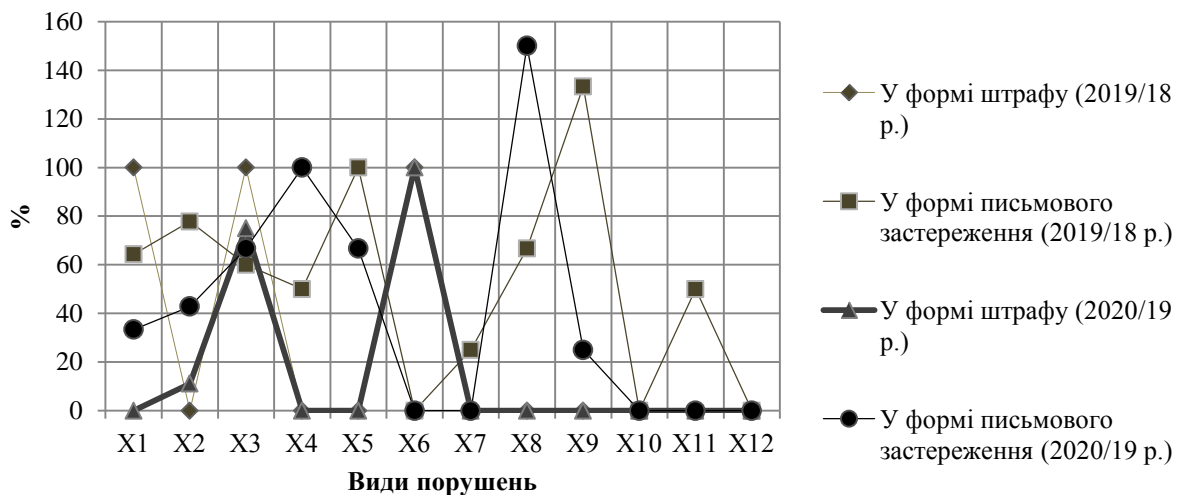
У відсотковому вираженні динаміка зміни порушень у сфері фінансового моніторингу на період з 2018 до 2020 рр. відображено на рис. 2.11–2.12.

X1 – порушення, пов'язаних з обслуговуванням PEPs; *X2* - незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу; *X3* - порушення банком вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку; *X4* - неналежне здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів; *X5* - недотримання порядку надання інформації спеціально уповноваженому органу; *X6* - здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу; *X7* - порушення порядку зупинення фінансових операцій; *X8* - неналежне виконання банком обов'язку розробляти, впроваджувати та постійно, з урахуванням законодавства, оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу; *X9* - несвочасне надання на запит НБУ інформації та незабезпечення надання до НБУ повної та достовірної інформації у відповідних звітах; *X10* - використання програмного забезпечення, яке не забезпечує автоматичне виявлення та зупинення в установлених законодавством випадках фінансової операції до її проведення *X11* - порушення порядку реєстрації фінансових операцій; *X12* - невиконання банком обов'язку відмовитись від обслуговування клієнтів у випадках, передбачених законодавством з питань фінансового моніторингу.

Рис. 2.11. Динаміка зміни порушень у сфері фінансового моніторингу на період з 2018 до 2020 рр. у відсотковому вираженні

Згідно з рис. 2.11 у загальній динаміці спостерігається скорочення порушень у сфері фінансового моніторингу, за винятком неналежного виконання банком обов'язку розробляти, упроваджувати та постійно, з урахуванням законодавства, оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу (x8), кількість яких збільшилася на 50% у 2020 році порівняно з 2019, і несвоєчасне надання на запит НБУ інформації та незабезпечення надання до НБУ повної та достовірної інформації у відповідних звітах (x9), кількість випадків зросла на 33,3% у 2019 році порівняно з 2018 роком. Відповідно до рис. 2.12 у загальній сукупності для показників характерне зростання у 2019 році порушень, з відповідною динамікою скорочення у 2020 році.

X1 – порушення, пов'язані з обслуговуванням PEPs; X2 - незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу; X3 - порушення банком вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку; X4 - неналежне здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів; X5 - недотримання порядку надання інформації спеціально уповноваженому органу; X6 - здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу; X7 - порушення порядку зупинення фінансових операцій; X8 - неналежне виконання банком обов'язку розробляти, впроваджувати та постійно, з урахуванням законодавства, оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу; X9 - несвоєчасне надання на запит НБУ

Рис. 2.12. Динаміка зміни порушень у сфері фінансового моніторингу на період з 2018 до 2020 рр.

Узагальнені дані на основі річних звітів НБУ [127,128,129] щодо кількості вітчизняних банків, до яких НБУ застосував заходи впливу за порушення законодавства з питань фінансового моніторингу з 2017 до 2019 років наведені в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Узагальнені дані щодо кількості вітчизняних банків, до яких НБУ застосував заходи впливу за недотримання вимог у сфері фінансового моніторингу

Показник	Значення показника у звітному періоді		
	2017	2018	2019
Кількість банків, у діяльності яких виявлені порушення	47	34	26
Кількість банків, до яких застосовані заходи впливу у формі штрафу	15	14	19
Загальна сума штрафів, грн.	67 552 001	152 072 978,26	51 392 515,21
Середнє значення штрафів на один банк, до яких застосовані заходи впливу	1 437 276,62	4 472 734,65	1 976 635,2
Кількість банків, до яких застосовані заходи впливу у формі письмового застереження	37	22	14
Рішення про невідповідність керівника банку вимогам законодавства України	1	5	-

Відповідно до табл. 2.9 максимальне середнє значення в розмірі 4 472 734,65 грн штрафів на один банк, до яких застосовані заходи впливу, спостерігається у 2018 році, з суттєвим скороченням у 2019 році.

Згідно з даними річних звітів НБУ, протягом 2017 року за результатами перевірок з питань фінансового моніторингу в діяльності 47 банків виявлені порушення, а також застосовано заходи впливу: у вигляді 37 письмових застережень; 15 штрафів на загальну суму 67 552 001 грн (сплачених у повному обсязі); одного заходу із зупинення здійснюваних банком окремих видів операцій; одного рішення про невідповідність керівника банку вимогам законодавства України.

Протягом 2018 року НБУ за результатами перевірок з питань фінансового моніторингу в діяльності 34 банків виявлені порушення, а також застосовано заходи впливу: у вигляді 22 письмових застережень; 14 штрафів на загальну

суму 152 072 978,26 грн; 5 рішень щодо керівників 3 банків про невідповідність керівника банку вимогам законодавства України.

Протягом 2019 року НБУ за результатами перевірок з питань фінансового моніторингу в діяльності 26 банків виявив порушення, а також застосував заходи впливу: у вигляді 14 письмових застережень; 19 штрафів на загальну суму 51 392 515,21 грн.

Крім того, варто відзначити негативний досвід банків щодо рішень про невідповідність керівника банку вимогам законодавства України. Так у лютому 2018 року НБУ ухвалив рішення про невідповідність члена правління, відповідального за фінансовий моніторинг ПАТ «ТАСКОМБАНК» [123], вимогам законодавства України, у березні 2018 року НБУ ухвалив рішення про невідповідність голови правління ПАТ «БАНК «УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ»» вимогам законодавства України. А також у червні 2018 року через незабезпечення належного виконання керівниками ПАТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» своїх посадових обов'язків, що призвело до порушень банком вимог законодавства та здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу та наразило банк на репутаційні ризики та ризики юридичної відповідальності НБУ ухвалив рішення вимагати заміну керівника.

Відповідно до ч. 5 ст. 32 Закону України Закону № 361-ІХ [158] за недотримання вимог у сфері фінансового моніторингу на банк накладаються штрафні санкції у визначених розмірах (у Додатку Ж, табл. Ж.1 наведено суми штрафів та види порушень).

Як видно з табл. Ж.1 (Додаток Ж), за кожен вид порушення на банки накладаються штрафні санкції, розміри яких визначено у Законі № 361-ІХ [158], розрахунок суми штрафу в разі вчинення двох і більше видів порушень здійснюється шляхом додавання розмірів штрафів за кожний вид порушення, при цьому максимальна сума штрафу, яка може бути застосована СПФМ, не може перевищувати для СПФМ, які є фінансовими установами, – 10% загального річного обороту, але не більше 7 950 000 нмдг.

Аналіз динаміки зміни порушень у сфері фінансового моніторингу та

розміру штрафних санкцій дав можливість виявити неправомірні дії банку, що трансформовані в описі відповідних видів порушень (Додаток Ж), були базою для формування надходжень у вигляді суми штрафів. Означена сума є релевантною оцінюванню ефективності проведення фінансового моніторингу в банку, що обумовлює необхідність оцінювання та формалізації залежності застосування заходів впливу НБУ у сфері фінансового моніторингу і відповідних видів порушень банківських установ у цьому сегменті. Для означення характеру та типу зв'язку реалізовано наступний рівень аналітичного підходу визначення змінності ефективності ризик-контролю банку залежно від зміни видів порушень банків у сфері фінансового моніторингу.

Етап 3. Для оцінювання характеру та взаємозв'язку заходів впливу у сфері фінансового моніторингу (сума штрафів (Y)) щодо: порушення, пов'язані з обслуговуванням PEPs (x1); незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу (x2); порушення банком вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку (x3); неналежне здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів (x4); недотримання порядку надання інформації спеціально вповноваженому органу (x5); здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу (x6); порушення порядку зупинення фінансових операцій (x7); неналежне виконання банком обов'язку розробляти, упроваджувати та постійно, з урахуванням законодавства, оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу (x8); несвоєчасне надання на запит НБУ інформації та незабезпечення надання до НБУ повної та достовірної інформації у відповідних звітах (x9); використання програмного забезпечення, яке не забезпечує автоматичне виявлення та зупинення в установлених законодавством випадках фінансової операції до її проведення (x10); порушення порядку реєстрації фінансових операцій (x11); невиконання банком обов'язку відмовитися від обслуговування клієнтів у випадках, передбачених законодавством з питань фінансового моніторингу (x12) автором проведено кореляційно-регресійний аналіз, результати якого дозволили кількісно виміряти щільність, напрям і

характер зв'язку між видами порушень та видами порушень і сумою штрафів (табл. 2.10).

Згідно з результатами кореляційного аналізу (табл. 2.8), застосовуючи шкалу Чеддока [177] для визначення характеру сили зв'язку виявлено наявність:

помітної сили зв'язку факторів недотримання порядку надання інформації спеціально уповноваженому органу (x5) та порушення порядку зупинення фінансових операцій (x7) на результуючу ознаку;

помітної сили зв'язку між факторами:

порушень, пов'язані з обслуговуванням PEPs (x1), і неналежне здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів (x4);

неналежного здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів (x4) і неналежне виконання банком обов'язку розробляти, упроваджувати та постійно, з урахуванням законодавства, оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу (x8);

помірної сили зв'язку між факторами:

неналежного здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів (x4) та незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу (x2),

порушення, пов'язаного з обслуговуванням PEPs (x1) та недотримання порядку надання інформації спеціально уповноваженому органу (x5),

– порушення порядку зупинення фінансових операцій (x7) і недотримання порядку надання інформації спеціально уповноваженому органу (x5), неналежне виконання банком обов'язку розробляти, впроваджувати та постійно, з урахуванням законодавства, оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу (x8) та порушення пов'язаних з обслуговуванням PEPs (x1), несвоєчасне надання на запит НБУ інформації та незабезпечення надання до НБУ повної та достовірної інформації у відповідних звітах (x9) з порушення пов'язаних з обслуговуванням PEPs (x1), неналежне здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів (x4),

Таблиця 2.10

Результати кількісного вимірювання тісноти (істотності) зв'язку (впливу) між ключовими параметрами-характеристиками «вид порушення – сума штрафу»

Показники	y	x1	x2	x3	x4	x5	x6	x7	x8	x9	x11	x12
Y	1,000000	0,246078	0,157968	0,277552	-0,129737	0,598716	0,238598	0,576894	-0,110488	-0,078610	-0,042578	0,074776
x1	0,246078	1,000000	0,246543	0,129750	0,552771	0,368514	0,167729	0,201008	0,427141	0,323687	0,177028	0,023057
x2	0,157968	0,246543	1,000000	-0,012926	0,400501	0,183563	-0,296218	0,183563	0,275344	0,161234	0,168345	-0,218218
x3	0,277552	0,129750	-0,012926	1,000000	0,129099	0,258199	0,248096	0,258199	0,129099	-0,036155	0,206725	0,059235
x4	-0,129737	0,552771	0,400501	0,129099	1,000000	0,250000	0,050572	0,041667	0,687500	0,315063	0,320256	-0,114708
x5	0,598716	0,368514	0,183563	0,258199	0,250000	1,000000	0,118002	0,444444	0,250000	0,326732	-0,053376	-0,076472
x6	0,238598	0,167729	-0,296218	0,248096	0,050572	0,118002	1,000000	0,118002	-0,075858	-0,063734	0,137666	-0,034806
x7	0,576894	0,201008	0,183563	0,258199	0,041667	0,444444	0,118002	1,000000	0,041667	0,093352	0,480384	-0,076472
x8	-0,110488	0,427141	0,275344	0,129099	0,687500	0,250000	-0,075858	0,041667	1,000000	0,315063	0,320256	0,172062
x9	-0,078610	0,323687	0,161234	-0,036155	0,315063	0,326732	-0,063734	0,093352	0,315063	1,000000	0,381181	-0,096374
x11	-0,042578	0,177028	0,168345	0,206725	0,320256	-0,053376	0,137666	0,480384	0,320256	0,381181	1,000000	-0,036736
x12	0,074776	0,023057	-0,218218	0,059235	-0,114708	-0,076472	-0,034806	-0,076472	0,172062	-0,096374	-0,036736	1,000000

недотримання порядку надання інформації спеціально уповноваженому органу (x5), неналежне виконання банком обов'язку розробляти, впроваджувати та постійно, з урахуванням законодавства, оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу (x8).

Відповідна помітна сила зв'язку характерна для факторів порушення порядку реєстрації фінансових операцій (x11) за неналежне здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів (x4), порушення порядку зупинення фінансових операцій (x7), неналежне виконання банком обов'язку розробляти, впроваджувати та постійно, з урахуванням законодавства, оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу (x8), несвоєчасне надання на запит НБУ інформації та незабезпечення надання до НБУ повної та достовірної інформації у відповідних звітах (x9).

Усі зв'язки, які характеризуються як помітні або помірні, є прямі. На основі результатів кореляційного аналізу проведено ранжування факторів відповідно до тісноти та характеру зв'язку, що наведено в табл. 2.11.

Таблиця 2. 11

Кількісний вимір і характер зв'язку між видами порушень

Пара	Кількісний вимір	Характер зв'язку	Ранг
<i>Види порушень з результиуючим фактором (Сума штрафів)</i>			
Y/x5	0,598716	Помітний	1
Y/x7	0,576894	Помітний	2
<i>Види порушень</i>			
x8/x4	0,6875	Помітний	1
x4/x1	0,552771	Помітний	2
x11/x7	0,480384	Помірний	3
x7/x5	0,444444	Помірний	4
x8/x1	0,427141	Помірний	5
x4/x2	0,400501	Помірний	6
x11/x9	0,381181	Помірний	7
x5/x1	0,368514	Помірний	8
x9/x5	0,326732	Помірний	9
x1/x9	0,323687	Помірний	10
x11/x4	0,320256	Помірний	11
x11/x8	0,320256	Помірний	12
x9/x4	0,315063	Помірний	13
x9/x8	0,315063	Помірний	14

Таким чином, у загальному вигляді рівняння множинної лінійної регресії має вигляд, формула (2.2):

$$Y = 0,191910 \times X_1 + 0,248192 \times X_2 + 0,061507 \times X_3 - 0,295329 \times X_4 + 0,462716 \times X_5 + 0,182496 \times X_6 + 0,337516 \times X_7 - 0,127494 \times X_8 - 0,167457 \times X_9 - 0,088598 \times X_{11} + 0,157082 \times X_{12},$$

де Y – сума штрафів отриманих НБУ у сфері фінансового моніторингу;

X_1 – порушення, пов'язаних з обслуговуванням PEPs;

X_2 – незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу;

X_3 – порушення банком вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку;

X_4 – неналежне здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів;

X_5 – недотримання порядку надання інформації спеціально уповноваженому органу;

X_6 – здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу;

X_7 – порушення порядку зупинення фінансових операцій;

X_8 – неналежне виконання банком обов'язку розробляти, упроваджувати та постійно, з урахуванням законодавства, оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу;

X_9 – несвоєчасне надання на запит НБУ інформації та незабезпечення надання до НБУ повної та достовірної інформації у відповідних звітах;

X_{10} – використання програмного забезпечення, яке не забезпечує автоматичне виявлення та зупинення в установлених законодавством випадках фінансової операції до її проведення

X_{11} – порушення порядку реєстрації фінансових операцій;

X_{12} – невиконання банком обов'язку відмовитись від обслуговування клієнтів у випадках, передбачених законодавством з питань фінансового моніторингу.

Отже, визначена статистична значимість регресійного рівняння (табл. 2.12, його параметрів та показника тісноти зв'язку R (0,83658621), та коефіцієнт детермінації R^2 (0,69987648), що показує, яка частка варіації результативного показника пов'язана з варіацією факторних показників.

Наближеність значення коефіцієнту детермінації R^2 до одиниці свідчить про якість апроксимації емпіричних даних. Скорегований коефіцієнт детермінації Adjusted R^2 може зменшуватись при введенні в модель нових змінних, що пояснюють, але не здійснюють істотного впливу на залежну змінну, тоді як R^2 у таких випадках збільшується.

Отже, відповідно до наведених результатів ефективність ризик-контролю, що відображена сумою штрафів, на 69,98% обумовлене зміною видів порушень у сфері фінансового моніторингу.

Оскільки коефіцієнт детермінації характеризує не лише варіацію результативного показника (сума штрафів), пов'язаного з варіацією факторних показників (види порушень у сфері фінансового моніторингу), а є й коефіцієнтом, який підтверджує адекватність моделей залежності зміни фінансової стабільності банківської системи від інструментів банківського регулювання. Значення його в межах $[0,55 - 1]$ свідчить про адекватність моделі, у межах $(0 - 0,44)$ – її неадекватність, у межах $[0,45-0,54]$ – потребу перевірки правильності припущення про форму зв'язку між ознаками, а для перевірки правильності припущення про форму зв'язку між ознаками (адекватності моделі) застосовують F- критерій (критерій Фішера) [177].

Відповідно до розрахунків, проведених у програмному пакеті Statistica, з метою оцінювання статистичної значущості обрано критерій Фішера, який для моделі становить 5,9359 (табл. 2.12). Перевірено його з табличним значенням F-критерію, якому відповідає значення $F_{\text{табл.}} = 4,08$, для заданого рівня значимості $\alpha = 0,05$. Оскільки $F_p > F_{\text{табл.}}$, то гіпотеза H_0 відхиляється. Так як імовірність випадкового значення F_p значно менше ніж 5 % (розрахований у Statistica $p < 0,00007$), то з імовірністю більш як 95% підтверджується адекватність моделі та зв'язку між Y та X_1 - X_{12} .

Для оцінки значимості отриманих коефіцієнтів регресійного рівняння використано t-критерій Стьюдента. У пакеті Statistica значення t-критерію (t_p) визначається як відношення взятого за модулем коефіцієнта регресії до його стандартної похибки.

Табличне значення t-критерію з рівнем значимості $\alpha = 0,05$ та числом ступеня свободи $n - m - 1 = 40 - 1 - 1 = 38$ становило $t_{\text{табл.}} = 2,02$.

Перевірено значення t_p та $t_{\text{табл}}$ для кожного з отриманих параметрів і виявлено статистичну значимість фактору впливу X_5 , а саме недотримання порядку надання інформації спеціально вповноваженому органу.

$$t_p = 2,73295 > t_{\text{табл.}} - \text{для коефіцієнта } X_5.$$

Окрім пріоритетного виду порушення x_5 , виявленого в результаті аналізу за критерієм статистичної вагомості Стьюдента, доцільно проаналізувати вагу кожного порушення в сукупному ефекті, на основі застосування β -коефіцієнту (Beta) (табл. 2.12), який характеризує внесок кожної змінної в регресійну модель.

Таким чином, згідно з табл. 2.12, сформовано таку пріоритетність вагомості впливу видів порушень на ефективність ризик-контролю в банку: 1 – саме недотримання порядку надання інформації спеціально вповноваженому органу (x_5), 2 – порушення порядку зупинення фінансових операцій (x_7); 3 – незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу (x_2); 4 – порушення, пов'язані з обслуговуванням PEPs (x_1); 5 – здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу (x_6); 6 – невиконання банком обов'язку відмовитися від обслуговування клієнтів у випадках, передбачених законодавством з питань фінансового моніторингу (x_{12}); 7 – порушення банком вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку (x_3).

Відповідно до розрахунків, наведених у табл. 2.12, окрему групу факторів, що характеризують обернений зв'язок (від'ємне значення β -коефіцієнту та коефіцієнту регресії) формують показники: неналежне здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів (x_4); неналежне виконання банком обов'язку розробляти, упроваджувати та постійно, з урахуванням законодавства, оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу (x_8); несвоєчасне надання на запит НБУ інформації та

незабезпечення надання до НБУ повної та достовірної інформації у відповідних звітах (x9); порушення порядку реєстрації фінансових операцій (x11).

Базуючись на результатах формалізації залежності необхідності застосування факторів впливу відповідно до факторів порушення, на основі проведених розрахунків, а саме означення статистичної значущості фактору моделі згідно з t-критерієм Стьюдента та рівнем значимості (p-level) виявлено, що в сукупному прояві основним базовим прецедентним порушенням є недотримання порядку надання інформації спеціально вповноваженому органу, що обумовлює необхідність застосування превентивних заходів ризик-контролю клієнтів банку у внутрішньобанківській системі фінансового моніторингу.

Отже, базуючись на результатах кореляційно-регресійного аналізу, виявлено та формалізовано зв'язки заходів впливу НБУ та видів порушень у сфері фінансового моніторингу. Однак також доцільним є визначення чутливості показника, що характеризує заходи впливу НБУ при зміні інших параметрів. Тому з цією метою пропонується використати показник еластичності.

Етап 5. Еластичність – це міра реагування однієї змінної величини (функції) на зміну іншої (аргументу), а коефіцієнт еластичності – це число, яке показує відсоткову зміну функції в результаті одновідсоткової зміни аргументу.

Отже, при інтерпретації результатів кореляційно-регресійного аналізу використано частковий коефіцієнт еластичності (E_{x_i}) [1].

Коефіцієнт еластичності (формула 2.4) показує, наскільки відсотків у середньому зміниться значення результуючої ознаки (у конкретному випадку – обсяг штрафів, отриманих банками) при зміні факторного на 1 %.

$$E_{x_i} = a_i \times \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}}, \quad (2.4)$$

де E_{x_i} – частковий коефіцієнт еластичності;

a_i – коефіцієнти регресії;

\bar{x}_i – середнє значення факторної ознаки. Для цього аналізу автор запропонував обрати чисельник 1 як факт настання події;

\bar{y} – середнє значення результуючої ознаки.

Перевага такого показника, як коефіцієнт еластичності, та в цьому випадку запропонованого його аналогу, перед іншими полягає в тому, що його величина не залежить від вибору одиниць вимірювання різних чинників. Чим більшим (за модулем) є значення коефіцієнта еластичності, економічного показника, тим вищим буде ступінь чутливості.

Тобто зміна 1% сума штрафів отриманих унаслідок порушень банків (а отже, ефективність ризик-контролю банку) обумовлена зміною відповідного виду порушення.

Розрахунок коефіцієнта еластичності наведено в табл. 2.13

Таблиця 2.13

Розрахунок середнього коефіцієнту еластичності обсягу отриманих штрафів у сфері фінансового моніторингу

Показник, який характеризує види порушень у сфері фінансового моніторингу	Коефіцієнт еластичності (E), %
Порушення, пов'язані з обслуговуванням РЕPs (x_1);	0,000000036
Незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу (x_2)	0,000000047
Порушення банком вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку (x_3)	0,000000012
Неналежне здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів (x_4);	-0,000000056
Недотримання порядку надання інформації спеціально вповноваженому органу (x_5)	0,000000088
Здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу (x_6)	0,000000035
Порушення порядку зупинення фінансових операцій (x_7)	0,000000064
Неналежне виконання банком обов'язку розробляти, впроваджувати та постійно, з урахуванням законодавства, оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу (x_8)	-0,000000024
Несвоєчасне надання на запит НБУ інформації та незабезпечення надання до НБУ повної та достовірної інформації у відповідних звітах (x_9)	-0,000000032
Порушення порядку реєстрації фінансових операцій (x_{11})	-0,000000017
Невиконання банком обов'язку відмовитися від обслуговування клієнтів у випадках, передбачених законодавством з питань фінансового моніторингу (x_{12})	0,000000030

Відповідно до табл. 2.13 проаналізовано та усереднено показники еластичності відповідно до середніх значень показників, що характеризують види порушення, та представлено на рис. 2.14.

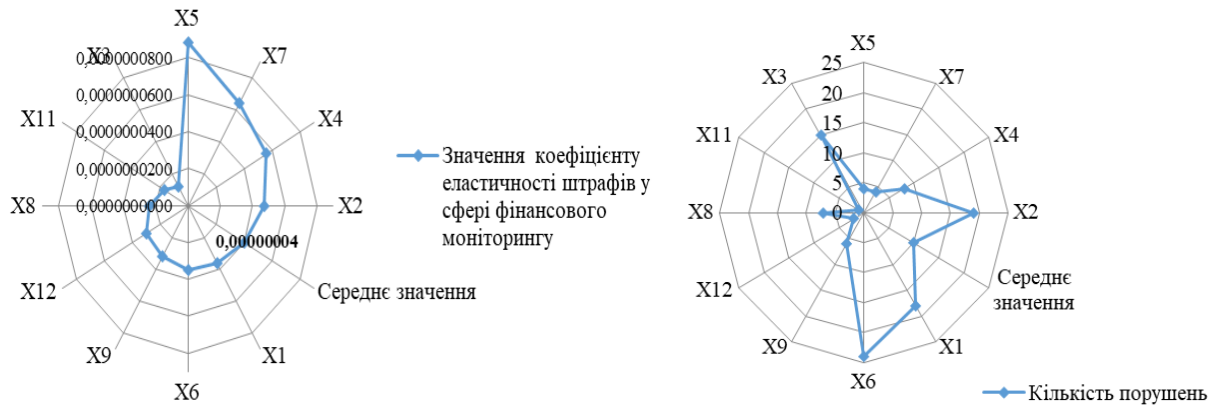

Рис. 2.14. Еластичність зміни видів порушень у сфері фінансового моніторингу

Відповідно до рис. 2.14 зміна на 1% кількості порушення (у цьому контексті доцільно зауважити, що факт настання події є еквівалентним 400 000 грн, а 1% – 4000 грн згідно з Постановою НБУ № 346 «Положення про застосування Національним банком України заходів впливу» [159]), а саме недотримання порядку надання інформації спеціально вповноваженому органу (x_5) обумовлює зміну загальної суми штрафів на 0,000000088 %. На 27,27% менше порівняно з результатом зміни x_5 , впливає зміна на 1% (у аналогічному еквіваленті x_5 – 4000 грн) порушення порядку зупинення фінансових операцій (x_7). Відповідно на 36,36% менше порівняно з x_5 впливає зміна неналежного здійснення оцінки/переоцінки ризиків клієнтів (x_4) та на 46,59% – незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу (x_2) на суму штрафів, отриманих банками у сфері фінансового моніторингу.

Наступний вид порушення, який є пріоритетний за вагомістю впливу (перший після середнього значення коефіцієнта еластичності) на суму штрафів,

отриманих у сфері фінансового моніторингу, є порушення, пов'язані з обслуговуванням PEPs (x_1), зміна якого зумовлює зміну загальної суми штрафів у сфері фінансового на 0,000000036%, що на 2,8% більше ніж від впливу здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу (x_6), на 11,11% – несвоєчасне надання на запит НБУ інформації та незабезпечення надання до НБУ повної та достовірної інформації у відповідних звітах (x_9), на 16,6% – невиконання банком обов'язку відмовитися від обслуговування клієнтів у випадках, передбачених законодавством з питань фінансового моніторингу (x_{12}), та на 33,3% – неналежне виконання банком обов'язку розробляти, упроваджувати та постійно, з урахуванням законодавства, оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу (x_8).

Мінімальний вплив на суму штрафів, отриманих у результаті фінансового моніторингу, мають порушення порядку реєстрації фінансових операцій (x_{11}) та порушення банком вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку (x_3), зміна впливу яких на 57,5 та 70% менше від середнього значення впливу формує зміну результуючої ознаки.

Як видно з рис. 2. 10, одним з найвагоміших порушень, що формує базу для розробки методів, показників вияву в системі ризик-менеджменту банку є недотримання порядку надання інформації спеціально вповноваженому органу.

Таким чином, удосконалено аналітичний підхід до визначення змінності ефективності ризик-контролю клієнтів банку залежно від зміни видів порушень банків у сфері фінансового моніторингу, що, на відміну від наявних, враховує обґрунтування розподілу банків згідно з рівнями ризику (низький, середній, високий), визначенням їх кількісного значення, динамікою змін порушень у сфері фінансового моніторингу, обумовленістю залежності видів порушень у сфері фінансового моніторингу та формалізацією зв'язків ризик-контролю клієнтів банку з порушеннями у сфері фінансового моніторингу, що дає змогу виявити утворення ризикових ситуацій на початкових етапах, оцінити вагомість їх негативного впливу, який сприяє впровадженню релевантних превентивних заходів у сфері фінансового моніторингу.

Висновки до розділу 2

За результатами проведеного аналізу та оцінювання ризиків клієнтів банку в системі фінансового моніторингу зроблено такі висновки:

1. Розглянуто взаємозв'язок типових банківських ризиків з ризиком відмивання коштів та виявлено: більшість науковців стверджують, що ризик відмивання коштів найбільш тісно пов'язаний з операційним ризиком. Представлено структурно-логічну композицію результатів узагальнення підходів вчених до класифікації банківських ризиків.

2. Розроблено критерії оцінювання ризиків клієнтів банків завдяки врахуванню категоризації та групування клієнтів з однаковими параметрами виду діяльності та типу фінансової операції, яка їй відповідає, що дає можливість конкретизувати зусилля (органів) структурних підрозділів (служби фінансового моніторингу) для застосування відповідного методичного інструментарію їх оцінювання та розробки ефективних заходів з оптимізації.

3. Узагальнено характеристики наявних підходів до оцінювання ризиків клієнтів банку та запропоновано підхід до оцінювання ризиків клієнтів банків, який, на відміну від наявних, враховує кількісне оцінювання ризиків клієнтів, що входять до однієї категорії – однотипних клієнтів містить 5 етапів, а саме: 1 етап – установлення ділових відносин з клієнтом, включає в себе, спостереження та ідентифікацію/верифікацію клієнта, оцінювання ризиків клієнтів, фізичних та юридичних осіб, за критеріями ризик за типом клієнта та ризик країни, формування анкети клієнта; 2 етап – відбір критеріїв для оцінки ризиків клієнтів, що входять до однієї категорії – однотипних клієнтів, (документи клієнта, ділова репутація клієнта, операційна діяльність клієнта, термін існування клієнта, рух коштів клієнта); 3 етап – оцінювання ризиків клієнтів за критерієм ризик-послуги; 4 етап – розроблення ризик-профілів клієнтів; 5 етап – визначення загального рівня ризику клієнта з урахуванням ризику послуги та встановлення відповідних рівнів ризиків ВК/ФТ.

4. Деталізовано зони особливої уваги банківського ризик-менеджменту. Установлено фінансові операції, для яких рекомендовано застосування високої, підвищеної та традиційної обачності в ідентифікації та верифікації операцій. Пропоновані зони обачності банків, сформовані на основі аналізу законодавчої бази з ПВК/ФТ, статистики Державної служби фінансового моніторингу та НБУ, уможливають акцентування уваги банківських установ на ризиках ВК/ФТ, які мають суттєвий вплив на їх діяльність.

5. Узагальнено практичний досвід діяльності банків України з дотримання політики ризик-контролю в системі фінансового моніторингу та встановлено, що, незважаючи на штрафні санкції, у формі багатомільйонних штрафів і письмових застережень, більшість досліджуваних банків не виконує вимог НБУ щодо розробки, затвердження та впровадження внутрішніх документів з питань здійснення фінансового моніторингу. Методом кластерного аналізу визначено групи банків України за рівнем повноти ризик-контролю клієнтів банку, виявлено 4 кластери, у які потрапляють 8 банків та 67 банків, які нікуди не підпадають, а це є свідченням того, що більшість банків не має ніяких розроблених внутрішніх політик або правил з питань дотримання вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу.

6. Основними причинами застосування до банків заходів впливу за порушення ними законодавства у сфері фінансового моніторингу були: порушення вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку – PEPs, нездійснення обов'язку проводити з урахуванням рекомендацій НБУ у порядку, визначеному для клієнтів високого ризику, первинний фінансовий моніторинг фінансових операцій, учасником або вигодоодержувачем яких є особи, пов'язані із PEPs, неналежне виявлення та вивчення PEPs; незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу; порушення банком вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку; здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу, що полягала в здійсненні масштабних операцій з

готівкою (внесення, переказ, отримання грошей), у проведенні банком операцій з цінними паперами, операцій з перерахування безготівкових коштів.

7. Розроблено аналітичний підхід до визначення змінності ефективності ризик-контролю клієнтів банку залежно від зміни видів порушень банків у сфері фінансового моніторингу, що, на відміну від наявних, враховує обґрунтування розподілу банків згідно з рівнями ризику (низький, середній, високий), визначенням їх кількісного значення, динамікою зміни порушень у сфері фінансового моніторингу, обумовленістю залежності видів порушень у сфері фінансового моніторингу та формалізацією зв'язків ризик-контролю клієнтів банку з порушеннями у сфері фінансового моніторингу, що дає змогу виявити утворення ризикових ситуацій на початкових етапах, оцінити вагомість їх негативного впливу, що сприяє впровадженню релевантних превентивних заходів впливу у сфері фінансового моніторингу.

Висновки та результати досліджень автора, подані у другому розділі, оприлюднені у таких публікаціях [93; 97; 141; 142; 240].

Список використаних джерел: [14; 15; 22; 24; 25; 39; 45; 47; 58; 59; 73; 74; 85; 92; 99; 100; 102; 112; 114; 117; 122; 126-129; 130; 132; 136; 146; 147; 150; 152; 153; 158; 159; 161-163; 166-168; 169; 170; 174; 176; 177; 183; 191; 193].

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИЗИК-КОНТРОЛЮ КЛІЄНТІВ БАНКУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

3.1. Формування методичного підходу до визначення рівня сукупного ризику банків у системі фінансового моніторингу

Характерною особливістю здійснення банківських операцій є те, що банківські установи для отримання максимального прибутку здатні здійснювати більш ризикові операції, що так само може призвести до залучення банку в проведення фінансових операцій, які підпадають під вимоги як обов'язкового, так і внутрішнього фінансового моніторингу. Банки зобов'язані управляти всіма видами наявних ризиків, таких як: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик і стратегічний ризик. Ризики прямо або опосередковано впливають на ефективність функціонування всієї системи фінансового менеджменту, опосередковано через систему фінансового моніторингу, а далі відповідно – на ефективність боротьби з відмиванням грошей та запобігають фінансуванню тероризму загалом. З огляду на це, важливим є розроблення такого методичного підходу до визначення рівня сукупного ризику банків, який би сприяв отриманню об'єктивної інформації про його рівень.

Підходи до визначення рівня окремих банківських ризиків детально описані в літературі та застосовуються на практиці. Між проявами ризику можуть існувати взаємозв'язки, що також необхідно враховувати під час ухвалення управлінських рішень. Недооцінка або переоцінка сукупного ризику впливають на стійкість і ефективність функціонування банківської установи.

Метою цього підрозділу є розроблення методичного підходу до визначення рівня сукупного ризику банків методом побудови узагальненого показника. Для досягнення мети поставлені та розв'язані такі завдання: сформувані перелік фінансових показників, які характеризують банківські ризики в розрізі видів: кредитного ризику, ризику зміни процентної ставки, ризику ліквідності, ризику операційної діяльності, валютного ризику, ринкового ризику, юридичного ризику, ризику репутації, стратегічного ризику; визначити загальний рівень сукупного ризику банків; здійснити розподіл банків України на групи відповідно до рівня їх сукупного ризику.

За результатами огляду наукової літератури треба відзначити, що деякі питання не знайшли достатнього вирішення та потребують подальшого дослідження, зокрема вдосконалення наявних методичних підходів до визначення рівня сукупного ризику банківських установ. Сукупний ризик треба розглядати як загальний ризик, притаманний конкретному банку або сукупності банків, узагальнюючий усі види індивідуальних ризиків.

До цього часу теорія банківської справи визначила типові види банківських ризиків згідно з методичними вказівками щодо інспектування банків «Система оцінки ризиків», схваленими постановою Правління НБУ від 15.03.2004. НБУ виділив дев'ять категорій ризиків: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик і стратегічний ризик [164].

Проте, незважаючи на розроблену класифікацію, на практиці в банківській діяльності виникає ланцюг ризиків – один провокує другий, і далі вони діють взаємопов'язано та взаємозалежно. Наприклад, операційний ризик виникає в процесі здійснення різних видів операцій через помилки, неуважність або шахрайство відповідальних працівників банку, а недоліки та помилки управління, контролю та здійснення банківських операцій можуть спровокувати ризик ліквідності. Юридичний ризик може спровокувати операційний ризик у разі недоопрацювання вітчизняного законодавства і як

наслідок цього виникає ризик відмивання коштів, що далі спричиняє для банку ризик репутації. Так само ризик репутації призводить до зниження довіри населення до фінансової установи і, зрештою, виникає ризик ліквідності. Така властивість ризиків не лише посилює їх негативну довгострокову дію та ускладнює завдання з прогнозування, а й переобтяжує процедури розробки та застосування заходів щодо захисту від їх негативного впливу.

Під час дослідження видів банківських ризиків постає необхідність усвідомлення значущості нового виду ризику – ризику використання банків для відмивання коштів. Оцінювання ризиків щодо ймовірності відмивання коштів здійснюється за типом клієнта, за розташуванням країни реєстрації клієнта, видом товарів і послуг. Так виділяють три його складові: ризик клієнта, ризик країни та ризик послуги. Особливість ідентифікації та оцінювання ризиків відмивання коштів через банк полягає у складності їх кількісного вимірювання. Саме тому, на думку автора, орієнтована оцінка рівня ризику може бути проведена, зважаючи на результати аналізу наслідків і ймовірності реалізації через типові банківські ризики.

Дослідники О. Глущенко, та І. Семеген у монографії [47] представили результати щодо вивчення взаємозв'язку ризику відмивання коштів з типовими банківськими ризиками. На їхню думку, такий ризик пов'язаний з операційним ризиком, який виникає через неточні, помилкові або злочинні дії, помилки у внутрішніх процесах та системах або в результаті зовнішнього впливу.

Деякі вчені, наприклад, О. Басс і М. Каратаєв [14], розглядають ризик залучення банку до процесів відмивання кримінальних доходів через реалізацію таких ризиків: репутаційний, ризик втрати ліквідності, стратегічний, географічний, правовий та операційний. На етапі дослідження в роботі [193] дослідники також встановили, що ризик відмивання коштів і фінансування тероризму тісно пов'язаний з операційним ризиком та надійністю банків.

З думкою О. В. Уткіної [183] можна погодитися, якщо ототожнювати ступінь взаємозв'язку типових загальноприйнятих видів банківських ризиків з

ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом (ЛДОЗШ), суттєво на реалізацію таких ризиків впливають операційний ризик і комплаєнс-ризик.

Так С. Ковальова [89] пропонує розглядати ризик кредитних організацій у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, з двома групами взаємопов'язаних ризиків: типові банківські ризики – правовий ризик, ризик втрати ділової репутації, ризик втрати ліквідності та ринковий ризик; «специфічні ризики» – ризик порушення антилегалізаційного законодавства, ризик легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та операційний ризик у сфері протидії відмиванню коштів.

Заслуговує на увагу думка Р. Вороніної [45], що на практиці в банківській діяльності виникає ланцюг ризиків – один провокує другий, і далі вони діють взаємопов'язано і взаємозалежно. Діє принцип синергії тільки з від'ємним знаком. Наприклад, операційний ризик може спровокувати ризик ліквідності та кредитний ризик. А юридичний і ринковий ризики можуть спровокувати операційний ризик і всі інші по ланцюгу, до того ж діяти вони будуть не послідовно, а одночасно. Така властивість ризиків не лише посилює їх негативну дію та ускладнює прогнозування, а й обтяжує застосування заходів захисту від них.

Так само С. О. Дмитров [58] розглядає взаємозв'язок елементів системи банківських ризиків, де ризик використання послуг банків для легалізації коштів пов'язаний з типовими банківськими ризиками: ризик клієнта пов'язаний з кредитним ризиком, юридичним ризиком, репутаційним ризиком, ризиком дій менеджменту, ризиком дій акціонерів, стратегічним ризиком; ризик послуги пов'язаний з ризиком ліквідності, кредитним ризиком, ринковим ризиком, ризиком персоналу технологічним ризиком, системним ризиком, стратегічним ризиком, ризиком дій менеджменту, ризиком дій акціонерів, юридичним ризиком, репутаційним ризиком; ризик країни, пов'язаний з ризиком зовнішнього середовища, репутаційним та юридичним ризиком.

О. С. Безродна в роботі [15] дослідила зв'язок стратегічного ризику банку з комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу та зазначила, що через невдачі в зниженні рівня стратегічного ризику шляхом активізації внутрішніх драйверів

(управлінських рішень щодо вдосконалення стратегічних планів) і небажання коригувати цільові параметри для отримання фінансової вигоди та досягнення стратегічних фінансових цілей банки наражаються на ризик легалізації злочинних доходів та відповідно на комплаєнс-ризик фінансового моніторингу.

Слід констатувати, що наявний методичний інструментарій виявлення рівня сукупного ризику банків у системі фінансового моніторингу є таким, що недостатньо повно враховує всі наявні фактори ризику на основі визначених критеріїв відбору з доступних джерел інформації.

У зв'язку з багатоплановістю і складністю спостережуваних заходів за соціально-економічними явищами і процесами дані про них мають багатовимірний і різнотипний характер. У цих умовах виходять на перший план проблеми побудови угруповань і класифікацій об'єктів моніторингу за багатовимірними даними. Як вхідну інформацію використано дані статистичної звітності 30 банків за рейтингом mind за 2017–2018 роки. Рейтинг mind – це рейтинг життєздатності банків – інформаційний проєкт оцінки надійності найбільших банків України. До рейтингу потрапили банки, ринкова частка яких перевищує 0,2% від усіх платоспроможних банків. Активи цих банків займають 93,78 % від усіх активів банківської системи. Джерелами даних для рейтингу є показники фінансової звітності, опубліковані на офіційних сайтах АУБ [134], НБУ [133] і на корпоративних сайтах банків, що обрані для формування рейтингу.

Оскільки результати дослідження спрямовано на визначення рівня сукупного ризику банків у системі фінансового моніторингу, одним з критеріїв відбору показників є їх взаємозв'язок з ризиком відмивання коштів. У зв'язку з цим запропонована більшість показників-фінансових коефіцієнтів, які враховують параметри ризику, представлені у табл. 3.1.

Представлені в табл. 3.1 коефіцієнти, розраховані на основі даних фінансової звітності банків і НБУ, використані для подальшого розрахунку інтегрального показника, який відображає загальний рівень ризику кожного банку й згрупування певних банків за встановленим рівнем (вхідні дані для розрахунків представлені в Додатку 3).

Таблиця 3.1

**Характеристики вихідних параметрів на етапі розрахунку
фінансових коефіцієнтів ризиків**

Показник		Вид ризику	Методика розрахунку
X1	Якість кредитного портфеля	Кредитний ризик	Знецінені кредити / Загальні кредити
X2	Рентабельність діяльності	Ризик зміни процентної ставки	Чистий прибуток/ Загальні активи
X3	Ліквідність	Ризик ліквідності	Загальні активи / Загальні зобов'язання
X4	Положення у звіті	Ризик операційної діяльності	Річна звітність банку
X5	Ліміти відкритої валютної позиції	Валютний ризик	Відкрита валютна позиція/ Регулятивний капітал
X6	Резерви під ЦП у портфелі банку	Ринковий ризик	Резерви під знецінення цінних паперів, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід
X7	Штрафи за період	Юридичний ризик	Звітність НБУ
X8	Зміна суми коштів на поточних рахунках	Ризик репутації	Кошти клієнтів на поточних рахунках (за звітний період) – Кошти клієнтів на поточних рахунках (за попередній період)
X9	Наявність стратегії у звіті (так/ні)	Стратегічний ризик	Річна звітність банку

Зважаючи на те, що рівень ризикованості являє собою багатовимірне поняття, яке описується різними показниками, для обчислення його значення треба запропонувати синтетичний показник, розрахунок якого базувався б на результатах обчислення фінансових показників, що характеризують діяльність банку з різних аспектів його діяльності. На наш погляд, оптимальним є застосування методу таксономії, що дозволяє забезпечити спрощення процедури проведення розрахунків і надає можливість порівнювати отримані результати для одного банку з аналогічними для інших установ.

Метод таксономії [145] використовується для систематизації та упорядкування різних об'єктів, зокрема й економічних, та має певні переваги, які надають йому статус універсального для вирішення різноманітних економічних завдань, зокрема: 1) можливість надавати інформацію щодо позиціонування певного об'єкта щодо інших; 2) можливість надавати інформацію щодо окремих характеристик об'єкта; 3) простота та легкість застосування.

На рис. 3.1 представлена схема реалізації методичного підходу до визначення рівня сукупного ризику банків України з обраними параметрами та включає в себе 4 послідовні етапи.

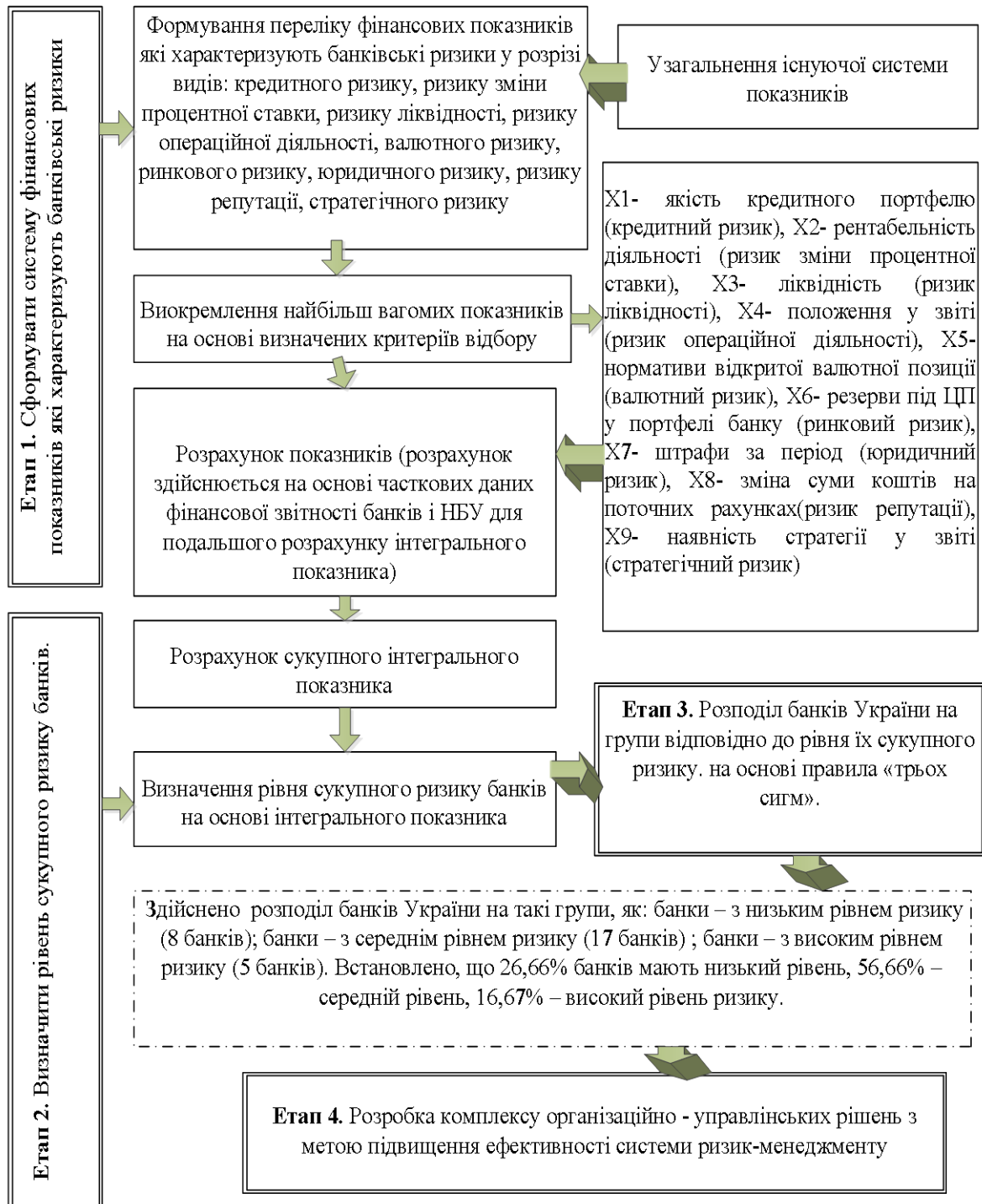

Рис. 3.1. Послідовність етапів реалізації методичного підходу до визначення рівня сукупного ризику банків

Як видно з рис. 3.1, методичний підхід до визначення рівня сукупного ризику банків включає 4 етапи.

Розраховані значення для розрахунку сукупного інтегрального показника щодо визначення рівнів ризику банків України станом на 01.01.2018 наведені в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Результати розрахунку сукупного інтегрального показника щодо визначення рівня ризику банків України

Банк	Сукупний інтегральний показник
Група банків з низьким рівнем сукупного ризику	
ПАТ «УКРСОЦБАНК»	0,1048
АТ «УкрСиббанк»	0,0571
АТ «ОТП БАНК»	0,0972
ПАТ «КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК»	0,0508
Акціонерний банк «Південний»	0,0221
ПАТ «МЕГАБАНК»	0,0740
ПАТ «БАНК ВОСТОК»	0,0393
ПАТ «СБЕРБАНК»	0,0917
Група банків з середнім рівнем сукупного ризику	
АТ «ОЩАДБАНК»	0,2212
АБ «УКРГАЗБАНК»	0,2012
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	0,1373
ПАТ «ПУМБ»	0,1128
ПАТ «Промінвестбанк»	0,1756
ПАТ «СІТІБАНК»	0,1720
АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК»	0,2117
ПАТ «КРЕДОБАНК»	0,1610
АТ «ТАСКОМБАНК»	0,1930
ПАТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО»	0,2142
ПАТ «ІНГ Банк Україна»	0,2033
ПАТ «МІБ»	0,2033
ПАТ КБ «ПРАВЕКС-БАНК»	0,1669
АКБ «ІНДУСТРІАЛБАНК»	0,1362
ПАТ «МАРФІН БАНК»	0,1399
ПАТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»	0,1260
ПАТ «Ідея Банк»	0,1146
Група банків з високим рівнем сукупного ризику	
ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»	0,4105
АТ «Укрексімбанк»	0,2459
ПАТ «АЛЬФА-БАНК»	0,2363
ПАТ «УНІВЕРСАЛ БАНК»	0,2270
ПАТ «А – БАНК»	0,2311

Як видно з табл. 3.2, за результатами розрахунку сукупного інтегрального показника ризикованості банків України, який розраховувався на основі 9 показників (Додаток 3, табл. 3.1), сформовано три групи, що можна побачити в розрізі банків з різним рівнем ризику.

Для проведення подальшого розподілу банків у групи визначено рівні їх ризику на основі правила «трьох сигм» [20]. У результаті встановлено, що низький рівень ризику перебуває в діапазоні $[0;0,1011]$, середній – $[0,1011; 0,2246]$, високий – $[0,2246;1]$.

На основі розрахунку інтегрального показника отримані параметри рівнів ризику (високий, середній, низький), що наведені в табл. 3.3. На підставі отриманих даних з визначення частки банків, інтегральні показники яких відповідають певному рівню, встановлено, що розподіл значень інтегрального показника сукупного ризику для частки банків України (які використовуються у фактичному дослідженні) характеризується, переважно, середнім рівнем, оскільки частка таких показників становить 56,66%. Низький рівень ризику притаманний 26,66% банків, високий – 16,67% банків.

У табл. 3.3, представлено кількісний розподіл банків України за рівнем сукупного ризику.

Таблиця 3.3

Кількісний розподіл досліджених банків України за рівнем сукупного ризику

Рівні сукупного ризику банків		
<i>низький рівень</i>	<i>середній рівень</i>	<i>високий рівень</i>
8 банків	17 банків	5 банків
26,66%	56,66%	16,67%

Як видно з табл. 3.3, за рівнем сукупного ризику переважають банки з середнім рівнем, оскільки частка таких показників становить 56,66%.

Згідно з дослідження, проведеного в п. 2.3, банки розподілено за рівнем ризику у сфері фінансового моніторингу на три групи, а саме: банки з низьким

рівнем ризику – сума штрафів у межах 200 000 – 31 712 500 грн; банки з середнім рівнем ризику – сума штрафів у межах 31 712 500 – 63 225 000 грн; банки з високим рівнем ризику – розмір суми штрафів в інтервалі з 63 225 000 до 94 737 500 грн. У табл. 3.4 наведено кількісний розподіл банків України за рівнем ризику у сфері фінансового моніторингу (обсяг штрафів).

Таблиця 3.4

Кількісний розподіл банків України за рівнем ризику у сфері фінансового моніторингу

Рівні ризику у сфері фінансового моніторингу		
<i>низький рівень</i>	<i>середній рівень</i>	<i>високий рівень</i>
39	0	1
200 000 - 31 712 500 грн	31 712 500 – 63 225 000 грн	63 225 000 до 94 737 500
97,5%	0%	2,5%

Дані табл. 3.4 свідчать про те, що розподіл банків за рівнем ризику у сфері фінансового моніторингу характеризується, переважно, низьким рівнем, оскільки частка таких показників становить 97,5%. Високий рівень ризику притаманний 2,5% банків. У табл. 3.5, представлено порівняння розподілу банків згідно з рівнями сукупного ризику (табл. 3.3 і 3.4) та рівнів ризику у сфері фінансового моніторингу (табл. 3.5).

Як видно, з табл. 3.5, спостерігається нерівномірний розподіл, можна констатувати, що ПАТ «УКРСОЦБАНК» та ПАТ «УКРСИББАНК» згідно з рівнем сукупного ризику та рівнів ризику у сфері фінансового моніторингу відносяться до групи банків з низьким рівнем ризику.

ПАТ «СБЕРБАНК» згідно з рівнем сукупного ризику відноситься до групи банків з низьким рівнем ризику, а за рівнем ризику фінансового моніторингу потрапив у групу з високим рівнем. Відтак, АТ «СБЕРБАНК», єдиний банк, який відноситься до групи банків з високим рівнем ризику у сфері фінансового моніторингу, у грудні 2018 року банк отримав штраф у розмірі 94 737 499,80 грн, що є найбільшим за шкалою високого рівня ризику у сфері фінансового моніторингу.

ПАТ «ТАСКОМБАНК», ПАТ «МАРФІН БАНК», ПАТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», АТ «Райффайзен Банк Аваль» згідно з рівнями сукупного ризику відносяться до групи банків із середнім рівнем ризику, а за рівнем ризику фінансового моніторингу потрапили в групу з низьким рівнем.

Таблиця 3. 5

Порівняння розподілу банків згідно з рівнями сукупного ризику та рівнів ризику у сфері фінансового моніторингу

Розподіл банків за рівнем сукупного ризику	Примітка	Розподіл банків за рівнем ризику фінансового моніторингу
Група банків з низьким рівнем ризику		
8 банків		5 банків
ПАТ «УКРСОЦБАНК», ПАТ «УКРСИББАНК», АТ «ОТП БАНК» ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК», Акціонерний банк «Південний», ПАТ «МЕГАБАНК», ПАТ «БАНК ВОСТОК», ПАТ «СБЕРБАНК»	ПАТ «СБЕРБАНК» потрапив у групу з високим рівнем ризику фінансового моніторингу	ПАТ «ТАСКОМБАНК», ПАТ «УКРСИББАНК», ПАТ «МАРФІН БАНК», ПАТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», ПАТ «УКРСОЦБАНК», АТ «Райффайзен Банк Аваль»
Група банків з середнім рівнем ризику		
17 банків		-
АТ «ОЩАДБАНК», АБ «УКРГАЗБАНК», АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «ПУМБ», ПАТ «Промінвестбанк», ПАТ «СІТІБАНК», АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК», ПАТ «КРЕДОБАНК», АТ «ТАСКОМБАНК», ПАТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО», ПАТ «ІНГ Банк Україна», ПАТ «МІБ» ПАТ КБ «ПРАВЕКС-БАНК», АКБ «ІНДУСТРІАЛБАНК», ПАТ «МАРФІН БАНК», ПАТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», ПАТ «Ідея Банк»	нерівномірний розподіл	-
Група банків з високим рівнем ризику		
5 банків		1 банк
ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «Укрексімбанк», ПАТ «АЛЬФА-БАНК», ПАТ «УНІВЕРСАЛ БАНК», ПАТ «А – БАНК»	нерівномірний розподіл	АТ «СБЕРБАНК»

Відповідно до реалізації 3-го етапу запропонованого методичного підходу з використанням параметрів шкали здійснено розподіл банків України залежно від рівня їх сукупного ризику, що наведено в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Результати розподілу банків України за групами відповідно до рівня їх сукупного ризику станом на 01.01.2018

Група 1	Група 2	Група 3
ПАТ «УКРСОЦБАНК»	АТ «ОЩАДБАНК»	ПАТ КБ «ПРИВАТ БАНК»
АТ «УкрСиббанк»	АТ «УКРГАЗБАНК»	АТ «Укрексімбанк»
АТ «ОТП БАНК»	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	ПАТ «АЛЬФА-БАНК»
ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК»	ПАТ «ПУМБ»	ПАТ «УНІВЕРСАЛ БАНК»
Акціонерний банк «Південний»	ПАТ «Промінвестбанк»	ПАТ «А - БАНК»
ПАТ «МЕГАБАНК»,	ПАТ «СІПБАНК»	
ПАТ «БАНК ВОСТОК»	АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК»	
ПАТ «СБЕРБАНК»	ПАТ «КРЕДОБАНК»	
	АТ «ТАСКОМБАНК»	
	ПАТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО»	
	ПАТ «ІНГ Банк Україна»	
	ПАТ «МІБ»	
	ПАТКБ «ПРАВЕКС-БАНК»	
	АКБ «ІНДУСТРІАЛБАНК»	
	ПАТ «МАРФІН БАНК»	
	ПАТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»	
	ПАТ «Ідея Банк»	

Отже, за результатами розподілу досліджуваних банків сформовано три групи банків відповідно до низького, середнього, високого рівнів сукупного ризику. Означені показники розраховано та сформовано в групи для 30 банків з долею ринку більше 0,2% за рейтингом mind за 2017 – 2018 рр. До першої групи (з низьким рівнем ризику) увійшли 8 банків. Для цієї групи характерні незначні порушення та/або відхилення від установлених вимог та норм, у разі виявлення недоліків або змін регулятивного характеру керівництво відповідно реагує на них і негайно вживає належних заходів. До другої групи (із середнім рівнем ризику) віднесено 17 банків. Варто зазначити, що два банки з цієї групи мають державну форму власності, а саме АТ «ОЩАДБАНК» та АТ «УКРГАЗБАНК», та підлягають посиленому державному контролю. Рівень ризикованості банків, які віднесені до цієї групи, приймає середні значення. Отже, системи ризик менеджменту потребують подальшого вдосконалення. До третьої групи (з високим рівнем ризику) віднесено 5 банків, а саме ПАТ КБ «Приват Банк», АТ «Укрексімбанк», ПАТ «Альфа-банк», ПАТ «Універсал банк», ПАТ «А – Банк»,

для яких характерний низький рівень ефективності систем ризик-менеджменту та високий рівень ризиків. Так за умови високого рівня ризику банкам необхідно розробити набір певних заходів щодо підвищення ефективності систем ризик-менеджменту, а також враховувати рекомендації НБУ, Базельського комітету з банківського нагляду і регулювання (Basel II), нормативні документи НБУ (наприклад, такі як: Постанова №361, Постанова №104, Постанова: № 64 та інші).

Для означення та формалізації взаємозалежності сукупного ризику банків у системі фінансового моніторингу застосовано метод кореляційно-регресійного аналізу.

Ґрунтуючись на результатах кореляційного аналізу (табл. 3.7) та використовуючи шкалу Чеддока [177], означено такий характер зв'язку складових сукупного ризику банків і заходів фінансового моніторингу: помірна сила зв'язку кредитного портфеля банків і суми порушень (0,474752) як результату дії заходів впливу фінансового моніторингу; помітна сила зв'язку між якістю кредитного портфеля з погляду ризику в сукупності з його захищеністю регулятивним капіталом та сумою штрафів у сфері фінансового моніторингу (КП/РК) (0,651238); обернений з помітною силою зв'язок динаміки коштів клієнтів та суми штрафів у сфері фінансового моніторингу (-0,5416); досить висока сила зв'язку ліквідності, збалансованості (КП/Кошти клієнтів) роботи банку та штрафів у сфері фінансового моніторингу (0,909243).

Отже, формалізуючи зв'язок сукупного ризику банків із сферою фінансового моніторингу (табл. 3.7), виявлено означені зв'язки параметрів сукупного ризику банків із сумою штрафів у сфері фінансового моніторингу, що зумовлює необхідність виявлення залежності особливості проведення фінансового моніторингу за умови зміни параметрів сукупного ризику банків, із застосування методів регресійного аналізу (додаток II).

Отже, застосовуючи базові положення, що наведено в підрозділі 2.3, економікометричного викладу моделей залежності, формалізовано взаємозв'язки параметрів сукупного ризику банку і системи фінансового моніторингу у вигляді однофакторних регресійних моделей, що деталізовано наведено в табл. 3.8:

Таблиця 3.7

Тіснота зв'язку складових сукупного ризику банків і заходів фінансового моніторингу

Показники для розрахунку сукупного ризику банків у системі фінансового моніторингу																			
Показники	Заходи впливу за порушення (2018 рік)	Сума штрафів	Загальні активи, усього	Кошти клієнтів 0101 2018	Усього зобов'язань	Кошти клієнтів 0101 2017	Прибуток/(збиток) до оподаткування	Проблемні кредити	Кредитний портфель	Регулятивний капітал	Відкрита (коротка/довга) валютна позиція	Прибуток/РК	Прибуток/А	Прибуток/кошти клієнтів	Динаміка коштів клієнтів	Вага проблемних кредитів	КП/РК	КП/А	КП/Коштів клієнтів
Заходи впливу за порушення (2018 рік)	1	#ДЕЛ/0!	-0,1447	-0,17809	-0,16845	-0,15715	-0,20948	0,195671	0,039692	-0,15747	-0,19566	-0,11922	-0,08608	0,013638	-0,0972	0,001702	0,258307	0,178835	0,398344
Сума штрафів	#ДЕЛ/0!	1	0,332071	-0,19674	0,180365	0,024047	0,25452	0,259897	0,474752	-0,09162	-0,26485	0,186364	0,192779	0,180352	-0,5416	0,253982	0,651238	0,237568	0,909243
Загальні активи, усього	-0,1447	0,332071	1	0,979413	0,973613	0,980838	0,25131	0,085441	0,7143	0,882603	0,889245	-0,03006	0,015809	0,042252	-0,10813	-0,07394	-0,38915	-0,49936	-0,17325
Кошти клієнтів 01012018	-0,17809	-0,19674	0,979413	1	0,978958	0,994674	0,172203	0,05045	0,732682	0,848526	0,893842	-0,10565	-0,03538	-0,02421	-0,03916	-0,09964	-0,43789	-0,48995	-0,27838
Усього зобов'язань	-0,16845	0,180365	0,973613	0,978958	1	0,986735	0,251887	0,064464	0,815491	0,765297	0,853627	-0,04959	-0,01375	0,005042	-0,09326	-0,1032	-0,37853	-0,48381	-0,20155

Продовження таблиці 3.7

Показники для розрахунку сукупного ризику банків у системі фінансового моніторингу																			
Показники	Заходи впливу за порушення (2018 рік)	Сума штрафів	Загальні активи, усього	Кошти клієнтів 0101 2018	Усього зобов'язань	Кошти клієнтів 0101 2017	Прибуток/(збиток) до оподаткування	Проблемні кредити	Кредитний портфель	Регулятивний капітал	Відкрита (коротка/довга) валютна позиція	Прибуток/РК	Прибуток/А	Прибуток/кошти клієнтів	Динаміка коштів клієнтів	Вага проблемних кредитів	КП/РК	КП/А	КП/Коштів клієнтів
Кошти клієнтів 01012017	- 0,15715	0,024047	0,980838	0,994674	0,986735	1	0,191465	0,085121	0,769621	0,824146	0,901842	- 0,09719	- 0,02223	- 0,00787	- 0,10683	- 0,08574	- 0,42415	- 0,48458	- 0,22717
Прибуток/(збиток) до оподаткування	- 0,20948	0,25452	0,25131	0,172203	0,251887	0,191465	1	0,183655	0,224242	0,11128	0,104456	0,806929	0,828535	0,804718	- 0,12252	0,097988	0,158536	- 0,18461	0,075397
Проблемні кредити	0,195671	0,259897	0,085441	0,05045	0,064464	0,085121	0,183655	1	0,386577	- 0,00897	-0,0916	0,080094	0,100116	0,107011	- 0,29021	0,602971	0,276605	0,23053	0,458157
Кредитний портфель	0,039692	0,474752	0,7143	0,732682	0,815491	0,769621	0,224242	0,386577	1	0,338314	0,516534	- 0,06101	- 0,06989	- 0,02229	- 0,2402	0,041506	- 0,07329	- 0,19613	0,162225
Регулятивний капітал	- 0,15747	- 0,09162	0,882603	0,848526	0,765297	0,824146	0,11128	- 0,00897	0,338314	1	0,836738	- 0,0789	0,012923	0,014575	- 0,02126	- 0,06645	- 0,41329	- 0,45232	- 0,23808
Відкрита (коротка/довга) валютна позиція	- 0,19566	- 0,26485	0,889245	0,893842	0,853627	0,901842	0,104456	- 0,0916	0,516534	0,836738	1	- 0,08312	- 0,02147	- 0,01905	- 0,06124	- 0,13395	- 0,47336	- 0,46521	- 0,25857

Продовження таблиці 3.7

Показники для розрахунку сукупного ризику банків у системі фінансового моніторингу																			
Показники	Заходи впливу за порушення (2018 рік)	Сума штрафів	Загальні акти, усього	Кошти клієнтів 0101 2018	Усього зобов'язань	Кошти клієнтів 0101 2017	Прибуток / (збиток) до оподаткування	Проблемні кредити	Кредитний портфель	Регулятивний капітал	Відкрита (коротка/довга) валютна позиція	Прибуток / РК	Прибуток/ А	Прибуток / кошти клієнтів	Динаміка коштів клієнтів	Вага проблемних кредитів	КП/ РК	КП/ А	КП/Коштів клієнтів
Прибуток / РК	- 0,11922	0,186364	- 0,03006	- 0,10565	- 0,04959	- 0,09719	0,806929	0,08094	- 0,06101	-0,0789	-0,08312	1	0,955864	0,93844	- 0,06182	0,027638	0,252224	- 0,10693	0,113855
Прибуток / А	- 0,08608	0,192779	0,015809	- 0,03538	- 0,01375	- 0,02223	0,828535	0,100116	- 0,06989	0,012923	-0,02147	0,955864	1	0,963035	- 0,12834	0,095392	0,202269	- 0,10821	0,040783
Прибуток / кошти клієнтів	0,013638	0,180352	0,042252	- 0,02421	0,005042	- 0,00787	0,804718	0,107011	- 0,02229	0,014575	-0,01905	0,93844	0,963035	1	- 0,16234	0,088806	0,208153	- 0,15079	0,111753
Динаміка коштів клієнтів	-0,0972	- 0,5416	- 0,10813	- 0,03916	- 0,09326	- 0,10683	-0,12252	- 0,29021	- 0,2402	- 0,02126	-0,06124	- 0,06182	- 0,12834	- 0,16234	1	0,115342	0,052559	0,143248	- 0,41432
Вага проблемних кредитів	0,001702	0,253982	- 0,07394	- 0,09964	- 0,1032	- 0,08574	0,097988	0,602971	0,041506	- 0,06645	-0,13395	0,027638	0,095392	0,088806	0,115342	1	- 0,02257	0,127554	0,223559
КП/РК	0,258307	0,651238	- 0,38915	- 0,43789	- 0,37853	- 0,42415	0,158536	0,276605	- 0,07329	- 0,41329	-0,47336	0,252224	0,202269	0,208153	0,052559	- 0,02257	1	0,686211	0,641602
КП/А	0,178835	0,237568	- 0,49936	- 0,48995	- 0,48381	- 0,48458	-0,18461	0,23053	- 0,19613	- 0,45232	-0,46521	- 0,10693	- 0,10821	- 0,15079	0,143248	0,127554	0,686211	1	0,517517
КП/Коштів клієнтів	0,398344	0,909243	- 0,17325	- 0,27838	- 0,20155	- 0,22717	0,075397	0,458157	0,162225	- 0,23808	-0,25857	0,113855	0,040783	0,111753	- 0,41432	0,223559	0,641602	0,517517	1

Таблиця 3.8

**Моделі залежності параметрів сукупного ризику банків і системи
фінансового моніторингу**

Модель залежності	Коефіцієнт детермінації R^2	F- критерій
$Y = -0,46444 * x_1$	0,215705535	7,425845
$Y = 0,47254 * x_2$	0,223294925	7,762229
$Y = 0,830442 * x_3$	0,689635	59,99426
Примітки: Y – сума штрафів у сфері фінансового моніторингу отримана банківськими установами, x_1 – динаміка коштів клієнтів, x_2 - КП/РК, x_3 - КП/Кошти клієнтів.		

Відповідно до результатів аналізу табл. 3.8, на основі коефіцієнту детермінації R^2 , що показує, яка частка варіації результативного показника пов'язана з варіацією факторних показників, виявлено, що сума штрафів у сфері фінансового моніторингу на 21,57% обумовлена зміною динаміки коштів клієнтів, на 68,62 % зміною ліквідності, збалансованості (КП/Кошти клієнтів) роботи банку, на 22,32% якістю кредитного портфеля з погляду ризику в сукупності з його захищеністю регулятивним капіталом (КП/РК).

Відповідно до розрахунків у табл. 3.8 (Додаток Є) для оцінювання статистичної значущості обрано критерій Фішера. Перевірено його з табличним значенням F-критерію, якому відповідає значення $F_{табл.} = 4,18$, для заданого рівня значущості $\alpha = 0,05$. Оскільки $F_p > F_{табл.}$, то підтверджується вагомість параметрів сукупного ризику банків у системі фінансового моніторингу.

Отже, на підставі результатів аналізу запропоновано методичний підхід до визначення рівня сукупного ризику банку, який базується на: визначенні інтегрального показника, що поєднує кредитний ризик, ризик зміни процентної ставки, ризик ліквідності, ризик операційної діяльності, валютний ризик, ринковий ризик, юридичний ризик, ризик репутації, стратегічний ризик.

У категорії операційних, юридичних і репутаційних ризиків банку враховано вплив ризиків клієнтів щодо порушення норм фінансового моніторингу, що сприяє підвищенню об'єктивності групування банків за рівнем

сукупного ризику; означенні розподілу банків України на групи відповідно до рівня їх ризику, а саме 26,66% банків мають низький рівень, 56,66% – середній рівень, 16,67% – високий рівень ризику; формалізації залежності фінансового моніторингу від сукупного ризику банків шляхом визначення характеру та тісноти зв'язку та обумовленості зміни суми штрафів у сфері фінансового моніторингу від зміни параметрів сукупного ризику банків.

Означено взаємозалежність зміни суми штрафів у сфері фінансового моніторингу від зміни: динаміки коштів клієнтів банку; кредитного портфеля з погляду ризику в сукупності з його захищеністю регулятивним капіталом та сумою штрафів у сфері фінансового моніторингу (КП/РК); ліквідності, збалансованості (КП/Кошти клієнтів) роботи банку.

3.2. Удосконалення підходу до визначення пріоритетності альтернатив рівнів ризиків клієнтів банку в системі фінансового моніторингу

Згідно з результатами дослідження, наведених у п. 2.1, запропоновано підхід до оцінювання ризиків клієнтів банків, який базується на використанні п'яти критеріїв для оцінювання ризиків ВК/ФТ клієнтів банку, зокрема К1- документи клієнта банку, К2 – ділова репутація клієнта банку, К3 - операційна діяльність клієнта банку, К4 – період діяльності клієнта банку, К5 – рух коштів клієнта банку. Оцінка рівня ризику базується на відповідних критеріях і здійснюється шляхом їх розрахунку на основі інформації, наданої клієнтами під час ідентифікації. Банк розподіляє клієнтів на 3 рівні: клієнти з низьким рівнем ризику, клієнти із середнім рівнем ризику, клієнти з високим рівнем ризику. Так низький рівень ризику клієнта свідчить про малу вірогідність використання клієнтом послуг банку для ВК/ФТ, середній рівень ризику свідчить про підвищену вірогідність, високий рівень ризику свідчить про високу вірогідність.

З огляду на це метою підрозділу є розроблення методичного підходу до вибору групи клієнтів банку за рівнем ризику ВК/ФТ для встановлення пріоритетності підвищеної уваги з боку внутрішнього фінансового моніторингу.

На думку О. О. Глущенко та І. Б. Семенген [47], визначення потенційного ризику відмивання кримінальних доходів щодо клієнта є найважливішою частиною. Кожна установа на основі своїх внутрішніх критеріїв повинна провести оцінювання, що визначить, який рівень ризику притаманний певному клієнту та які фактори про це свідчать. Дослідники вважають, що оцінювання рівня ризику клієнта повинне проводитися на етапі проведення його ідентифікації.

І. Б. Дзедзик [53] розглядає категорії клієнтів банківських установ, які становлять підвищений ризик, виокремлює такі категорії: політичні діячі, професійні посередники, неприбуткові організації, багатонаціональні (міжнародні) компанії та зазначає, що кожен суб'єкт, що містить підвищений ступінь ризику для банку, має певну специфіку здійснення своєї діяльності, а отже, у рамках реалізації ризик-орієнтованого підходу кожен категорію таких клієнтів, працівникам варто розглядати та оцінювати окремо.

На думку автора, для визначення пріоритетності рівнів ризиків ВК/ФТ клієнтів банку в аспекті ВК/ФТ оптимальним є застосування методу аналізу ієрархій Т. Сааті [241], який застосовується для рішення завдань в аналітичному плануванні. Метод аналізу ієрархій МАІ – методологічна основа для рішення завдань вибору альтернатив за допомогою їх багатокритеріального рейтингування. Сутність методу полягає в пошуку оптимального рішення шляхом розкладення проблеми на більш деталізовані елементи й побудові більш високих рівнів завдяки виявленню взаємозв'язків між ними і як результат виникає ієрархічна структура. Найвищим рівнем ієрархії є мета, середнім рівнем є критерії, базуючись на яких, оцінюються альтернативи, найнижчий рівень – це перелік альтернатив, серед яких необхідно вибрати найкращі.

МАІ ґрунтується на здійсненні декомпозиції проблеми на порівняно прості складові частини з подальшою обробкою послідовності суджень особи, що приймає рішення, за допомогою здійснення попарного їхнього порівняння. У результаті аналізу може бути виражений відносний ступінь взаємодії окремих елементів у побудованій ієрархії.

Метод апробований у низці наукових досліджень у галузі соціології, економіки, екології та інших наук і є досить правдоподібною моделлю природного ходу людських міркувань під час вирішення складних завдань ієрархічного вибору [113].

На підставі класифікації рівнів ризиків клієнтів в аспекті ВК/ФТ обрано такі альтернативи визначення пріоритетності рівнів ризиків клієнтів банку: A_1 – клієнти з низьким рівнем ризику ВК/ФТ, A_2 – клієнти із середнім рівнем ризику ВК/ФТ, A_3 – клієнти з високим рівнем ризику ВК/ФТ. Так рівень ризику є вірогідністю того, що клієнт може здійснити фінансовому операцію, наслідком якої є ВК/ФТ, він встановлюється банком щодо клієнтів і може набувати значень: низький; середній; високий.

На рис. 3.3 представлена схема реалізації методичного підходу до визначення пріоритетності рівнів ризиків клієнтів банку, що включає в себе 5 етапів, а саме: перший – декомпозиція проблеми ієрархії, тобто визначити пріоритетність рівнів ризиків ВК/ФТ клієнтів банку, другий – визначення пріоритетності критеріїв (критерії: $K_1; K_2; K_3; K_4; K_5$), третій – визначення пріоритетності альтернатив за кожним з критеріїв, четвертий – визначення найбільш пріоритетної альтернативи, п'ятий – розроблення комплексу застережних заходів щодо клієнтів з середнім і високим рівнями ризиків ВК/ФТ.

Декомпозицію задачі ієрархії визначення пріоритетності альтернатив рівнів ризиків клієнтів банку представлено на рис. 3.2.

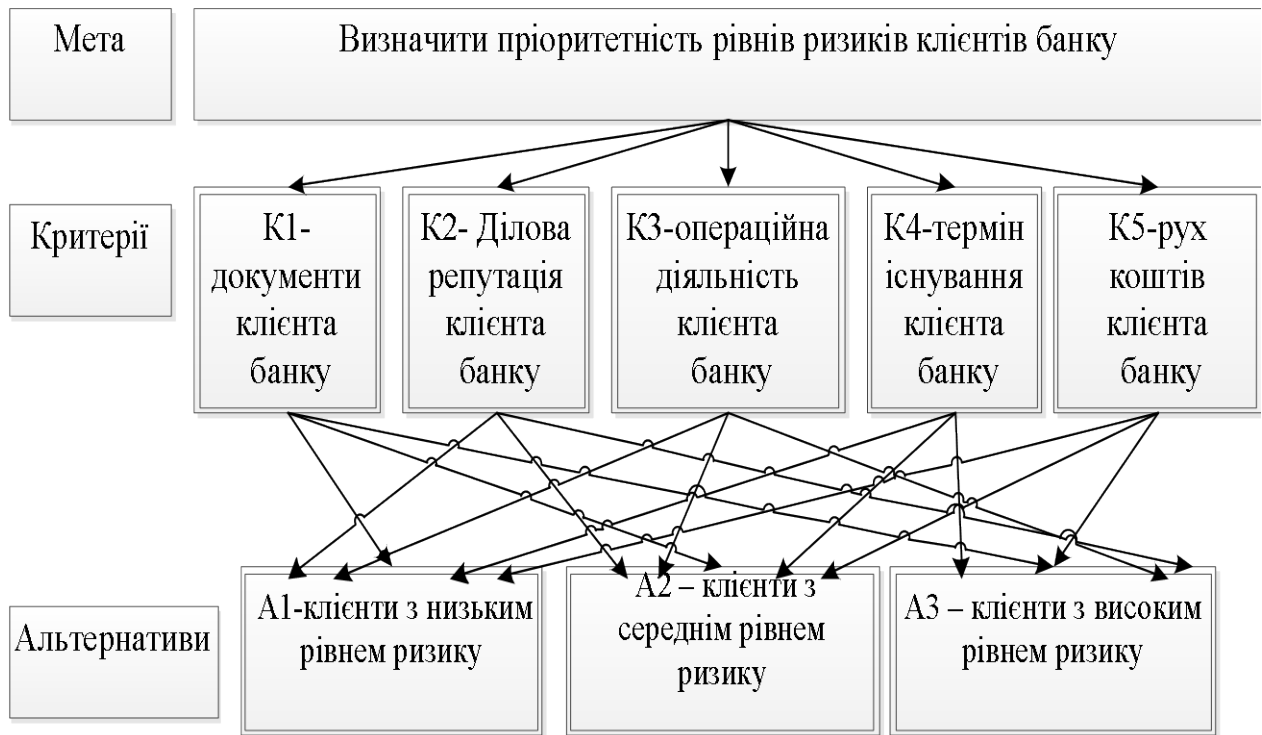

Рис. 3.2. Декомпозиція задачі ієрархії визначення пріоритетності альтернатив рівнів ризиків клієнтів банку

Як видно з рис 3.2, відповідно до представленої задачі ієрархії необхідно визначити пріоритетність рівнів ризиків клієнтів банку (альтернативи: А1-клієнти з низьким рівнем ризику ВК/ФТ; А2-клієнти з середнім рівнем ризику ВК/ФТ; А3-клієнти з високим рівнем ризику ВК/ФТ) на основі таких критеріїв, як документи клієнта банку (К1), ділова репутація клієнта банку (К2), операційна діяльність клієнта банку (К3), період діяльності клієнта банку (К4), рух коштів клієнта банку (К5).

Як видно з рис. 3.3, методичний підхід включає 5 етапів, а саме: перший – декомпозиція проблеми ієрархії; другий – визначення пріоритетності критеріїв; третій – визначення пріоритетності альтернатив за кожним з критеріїв; четвертий – визначення найбільш пріоритетної альтернативи; п'ятий – розробка комплексу застережних заходів щодо клієнтів із середнім та високим рівнями ризиків.

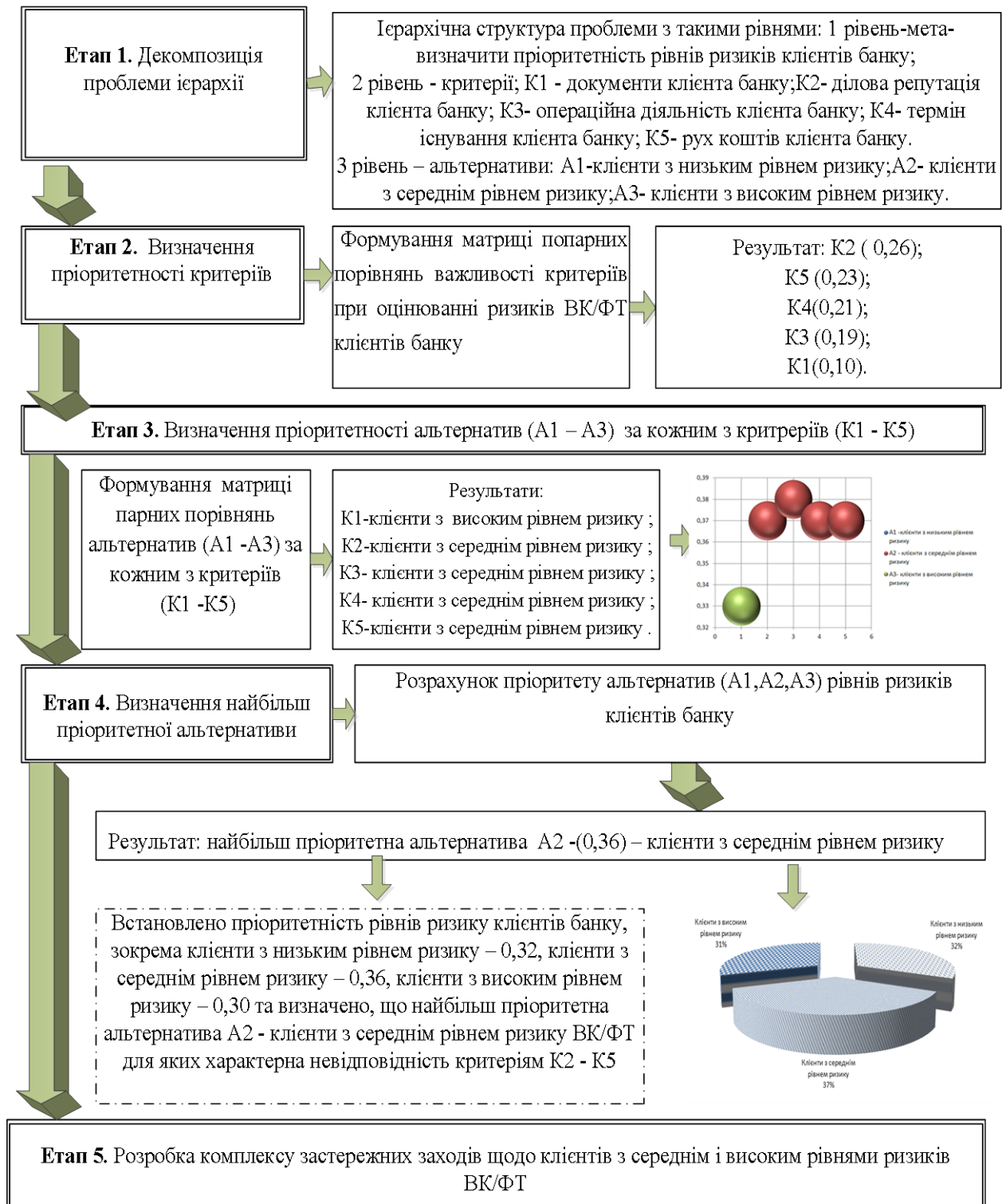

Рис. 3.3. Послідовність етапів реалізації методичного підходу до визначення пріоритетності рівнів ризиків клієнтів банку.

Так для вибору найбільш раціональної альтернативи необхідно відібрати критерії, які мають суттєвий вплив на визначення рівнів ризиків клієнтів банку.

На підставі чинного законодавства [155, 158, 162, 163] та рекомендацій міжнародних організацій, а саме Базельського комітету з банківського нагляду, Вольфсберзької групи, ЄАГ, Егмонтської групи, Інтерпол, Комітетів ООН (усі ці організації мають свій певний спектр зобов'язань у сфері запобігання та протидії ВК/ФТ), які спрямовані на протидію ВК/ФТ, та згідно з результатами дослідження, наведених у п. 2.1 дисертації, запропоновано обрати такі критерії для подальшого оцінювання та як результат визначення рівнів ризиків клієнтів:

- К1 – документи клієнта банку;
- К2 – ділова репутація клієнта;
- К3 – операційна діяльність клієнта банку;
- К4- період діяльності клієнта банку;
- К5- рух коштів клієнта банку.

Після побудови декомпозиції задачі ієрархії визначено пріоритетність критеріїв, яка дозволяє обґрунтувати обрану оцінку суджень.

Шкала пріоритетності критеріїв наведена в табл. 3.9 [241].

Таблиця 3.9

Шкала пріоритетності критеріїв

Інтенсивність відносної важливості	Визначення	Пояснення
0	Непорівнянні	Експерт утрудняється в порівнянні
1	Рівна важливість	Рівний внесок двох видів критеріїв в мету
3	Помірна перевага одного над іншим	Досвід і судження дають легка перевага одного критерію над іншим
5	Істотна або сильна перевага	Досвід і судження дають сильну перевагу одного критерію над іншим
7	Значна перевага	Одному з видів критеріїв дається настільки сильна перевага, що він стає практично значущим
9	Дуже сильна перевага	Очевидність переваги одного виду критерію над іншим підтверджується найбільш сильно
2,4,6,8	Проміжні рішення між двома сусідніми судженнями	Застосовуються в компромісному випадку

Як видно з табл. 3.9, шкала пріоритетності критеріїв утворюється з дев'яти різних оцінок, кожній з яких притаманне власне пояснення її значення. Ці оцінки виставляють при попарному порівнянні елементів дослідження залежно від того, який фактор є більш пріоритетним, або ж у випадку, коли фактори є рівнозначними.

Отриману матрицю попарних порівнянь щодо визначення рівнів ризиків клієнтів подано в табл. 3.10.

Таблиця 3.10

Матриця попарних порівнянь важливості критеріїв при оцінюванні ризиків ВК/ФТ клієнтів банку

Критерії	K1	K2	K3	K4	K5	W _i	W _{норм}
K1	1	1/5	1/3	1/5	1/7	0,21	0,104709
K2	5	1	1/3	1/3	1/3	0,655997	0,26154
K3	3	1/3	1	1/5	1/5	0,447214	0,192499
K4	5	1/3	1/5	1	1/5	0,508133	0,213205
K5	7	1/3	1/5	1/5	1	0,552725	0,23
Сума	21	2,20	2,07	1,93	1,88	2,73	1,00
Відношення узгодженості = -0,22							

Як видно з табл. 3.10, відношення узгодженості матриці є важливим показником, що характеризує адекватність складеної матриці. Вважається, що матриця є адекватною, коли відношення узгодженості менше за 0,1. Відповідно до представленої матриці критерій K2 має істотну перевагу над критерієм K1; критерій K3 – має помірну перевагу над критерієм K1 та критерієм K2; критерій K4 – істотну перевагу над критерієм K1, помірне домінування над критерієм K2 та істотну перевагу над критерієм K3; критерій K5 має значну перевагу над критеріями K1, помірну перевагу над критерієм K2, істотну перевагу на критерієм K3 і K4.

Під час визначення рівнів ризиків клієнтів банку найбільш впливовими критеріями є критерій K2 – ділова репутація суб'єкта господарювання та критерій K5 – рух коштів суб'єкта господарювання. Це пов'язано з тим, що

фінансова звітність суб'єкта господарювання розкриває суть і зміст фінансових операцій та дає змогу встановити відповідність прибутку/оборотам господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Меншу вагомість має критерій К4 – період діяльності суб'єкта господарювання та К3-операційна діяльність суб'єкта господарювання, а найменш важливим з розглянутих критеріїв є К1-документи суб'єкта господарювання.

Наступним етапом є визначення пріоритетів альтернатив за кожним з критеріїв. Матриці парних порівнянь альтернатив подано в табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Матриці парних порівнянь альтернатив за кожним з критеріїв

Критерій фактору	Значення			Вектор	
К1-документи суб'єкта господарювання					
	A1	A2	A3	Wi	Wнорм
A1	1	1/3	1/5	0,40548	0,322277
A2	1/3	1	1/5	0,48075	0,322277
A3	1/5	1/5	1	0,447214	0,335382
К2-ділова репутація суб'єкта господарювання					
	A1	A2	A3	Wi	Wнорм
A1	1	1/5	1/7	0,305711	0,33194
A2	1/5	1	1/5	0,341995	0,371338
A3	1/7	1/5	1	0,273276	0,296722
К3-операційна діяльність суб'єкта господарювання					
	A1	A2	A3	Wi	Wнорм
A1	1	1/3	1/7	0,467138	0,30903
A2	1/3	1	1/3	0,57735	0,38194
A3	1/7	1/3	1	0,467138	0,30903
К4-період діяльності суб'єкта господарювання					
	A1	A2	A3	Wi	Wнорм
A1	1	1/5	1/7	0,305711	0,33194
A2	1/5	1	1/5	0,341995	0,371338
A3	1/7	1/5	1	0,273276	0,296722
К5-рух коштів суб'єкта господарювання					
	A1	A2	A3	Wi	Wнорм
A1	1	1/5	1/9	0,281144	0,310903
A2	1/5	1	1/5	0,341995	0,378195
A3	1/9	1/5	1	0,281144	0,310903

Як видно з табл. 3.11, за критерієм К1 «Документи суб'єкта господарювання» вищий пріоритет мають клієнти з високим рівнем ризику (0,33), за критерієм К2 «Ділова репутація суб'єкта господарювання» – клієнти з середнім рівнем ризику (0,37), відповідно до критерію К3 «Операційна діяльність суб'єкта господарювання» вищий пріоритет мають клієнти з середнім рівнем ризику (0,38), за критерієм К4 «Період діяльності суб'єкта господарювання» – клієнти з середнім рівнем ризику (0,37), та за критерієм К5 «Рух коштів суб'єкта господарювання» – клієнти з середнім рівнем ризику (0,37). Найвищий пріоритет за більшістю із критеріїв мають клієнти з середнім рівнем ризику, проте за критерієм К1 – клієнти з високим рівнем ризику.

Пріоритетність визначення рівнів ризиків клієнтів банку за критеріями К1 - К5 графічно представлено на рис. 3.4.

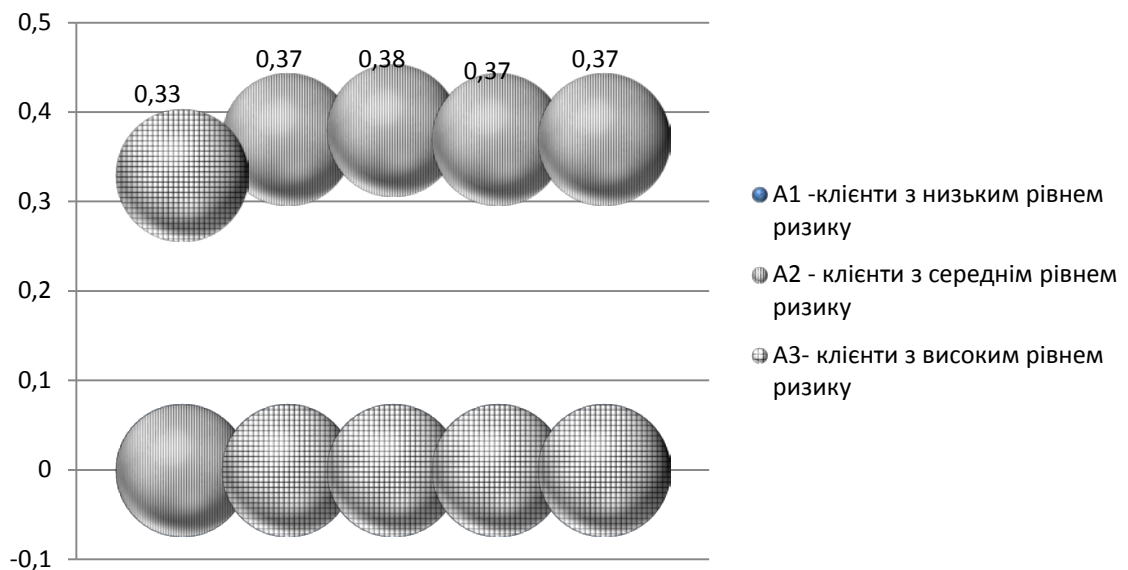

Рис. 3.4. Значення пріоритетів визначення рівнів ризиків клієнтів банку за критеріями К1 – К5.

Як видно з рис. 3.4, найвищий пріоритет за більшістю із критеріїв, а саме, К2 –К5 мають клієнти з середнім рівнем ризику (А2), проте за критерієм К1 – клієнти з високим рівнем ризику (А3). Тому необхідно розрахувати глобальний пріоритет альтернатив з урахуванням значимості критеріїв.

Найбільш пріоритетна альтернатива визначається шляхом перемноження матриці пріоритетів альтернатив за кожним критерієм на матрицю пріоритетів критеріїв, інформацію подано в табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Розрахунок пріоритету рівнів ризиків клієнтів банку

Пріоритетність альтернатив	Критерій К1	Критерій К2	Критерій К3	Критерій К4	Критерій К5	Пріоритети альтернатив
A1	0,322277	0,33194	0,30903	0,33194	0,310903	0,320962
A2	0,322277	0,371338	0,38194	0,371338	0,378195	0,369508
A3	0,335382	0,296722	0,30903	0,296722	0,310903	0,304839

Як видно з табл. 3.12, найбільш пріоритетна альтернатива А2 (клієнти з середнім рівнем ризику ВК/ФТ).

Як зазначають О. О. Глущенко та І. Б. Семеген в дослідженні [47], зміни в діяльності клієнта можуть збільшувати або зменшувати визначений початковий рівень ризику, який установлений щодо конкретного клієнта чи фінансової операції, і може включати зміни стосовно: обсягів розміщених конкретним клієнтом активів чи проведених ним фінансових операцій; рівня регулювання, нагляду або режиму управління об'єктом, яким є клієнт; регулярності та тривалості підтримання відносин з клієнтом; використання клієнтом посередників без зрозумілого економічного чи іншого сенсу. Автор погоджується з думкою дослідників, що рівень ризику конкретного клієнта чи фінансової операції може змінитися після початку здійснення фінансових операцій під час проведення моніторингу операцій і поточних перевірок клієнта.

О. М. Колодізев [94] вважає, що клієнти банку можуть отримати статус ризикового клієнту у декількох випадках і для оцінки рівня ризикованості клієнта беруться до уваги не лише його поточні транзакції, але й історія попередніх операцій, кредитна історія та будь які інші дані з особистої справи клієнта, які складаються у його репутацію.

Пріоритетність визначення рівнів ризику клієнтів банку можна продемонструвати графічно, результат наведено на рис. 3.5.

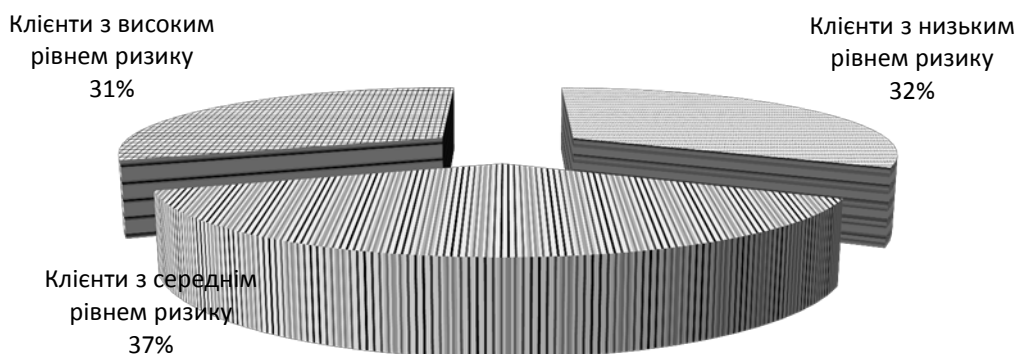

Рис. 3.5. Розподіл клієнтів банку за ступенем пріоритетності підвищеної уваги з боку внутрішнього фінансового моніторингу банку

Як видно з рис. 3.5, найбільш пріоритетним серед обраних рівнів ризику є клієнти з середнім рівнем ризику. На другому місці – клієнти з низьким рівнем ризику. На третьому за пріоритетністю рівнів ризику, з невеликою різницею, клієнти з високим рівнем ризику.

У разі встановлення клієнта середнього рівня ризику, що свідчить про підвищену вірогідність використання клієнтом послуг банку для ВК/ФТ та виявлення тенденцій щодо його зростання, банку необхідно вживати застережних заходів щодо такого клієнта.

Застережні заходи щодо клієнтів з середнім рівнем ризику можуть включати:

за критерієм K2: збирання із ЗМІ (наприклад, з офіційного сайту контрагента, із сайтів, які містять інформацію стосовно реєстру юридичних осіб/компаній, з надійних видань, таких як Bloomberg, Forbes, Reuters) додаткової інформації про зміст діяльності, фінансовий стан клієнта;

за критерієм К3: перевірка місцезнаходження власника рахунка – суб'єкта господарювання з місцезнаходженням, що зазначене в ЄДР юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань; перевірка місцезнаходження суб'єкта господарювання, зазначеного в картці із зразками підписів і відбитком печатки відповідності місцезнаходженню, наведеному в ЄДР юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань;

за критерієм К4: посилену увагу з боку працівників банку, до клієнтів з незначним періодом діяльності (переважно, термін існування таких клієнтів не перевищує трьох місяців з дня державної реєстрації);

за критерієм К5: здійснення поглибленої перевірки інформації про клієнта, а саме: фінансової звітності, звіту про фінансові результати; фінансової звітності клієнта – юридичної особи, що опублікована в ЗМІ відповідно до вимог законодавства України; фінансової звітності клієнта та інформації щодо фінансового стану, що отримана із спеціалізованих вебсайтів мережі Інтернет.

Дослідники С. О. Дмитров, С. В. Діденко та Т. А. Медвідь [57] виокремлюють такі якісні та кількісні показники, під час проведення оцінки фінансового стану клієнтів-фізичних осіб підприємців: ділова репутація; фактори ринку (вид галузі, оцінка привабливості товарів/послуг, що виготовляють/надають клієнти. Для клієнтів-юридичних осіб такі економічні показники: показники фінансової стійкості; обсяг реалізації; обороти за рахунками; склад і динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості; прибутки та збитки (у динаміці); собівартість продукції (в динаміці).

У табл. 3.13 представлено перелік документів клієнтів банку, які потребують перевірки банком.

Як видно з табл. 3.13, працівники банку до встановлення ділових відносин з клієнтами повинні перевіряти перелік наданих клієнтом документів, за наявності підтвердженої інформації про те, що будь-який з наданих клієнтом документів є нечинним або містить недостовірну інформацію, або інформація,

надана клієнтом, суперечить тій, що міститься в публічних джерелах, банк має відмовити у встановленні/продовженні ділових відносин з клієнтом.

Таблиця 3.13

**Перелік документів клієнтів банку, які потребують перевірки
банком**

Клієнти банку	Перелік документів
Фізичні особи	Копія паспорта та ідентифікаційного коду; опитувальник фізичної особи.
Юридичні особи	Копія належним чином зареєстрованого установчого документа (статуту/установчого акту/положення); карта із зразками підписів; копія виписки з ЄДР; копія свідоцтва про реєстрацію платника податку, видана ДПІ; копії документів, що підтверджують повноваження осіб, які відкривають рахунок та мають право розпорядження рахунком, які мають право першого та другого підпису; копія паспорта та ідентифікаційного коду всіх фізичних осіб, що мають право на підписання договорів, згідно зі статутом і які мають право першого та другого підпису; копія фінансової звітності; опитувальник юридичної особи.

Щодо клієнтів з високим рівнем ризику, для яких характерна невідповідність критерію К1, а саме документи клієнтів, застережні заходи можуть включати: перевірку інформації про клієнта шляхом уточнення отриманої від клієнта інформації під час проведення ідентифікації/верифікації та отримання додаткової інформації від клієнта або з певних публічних джерел, таких як: реєстри, що включають інформацію про бенефіціарну власність; ЄДР; комерційні бази даних та ін. Особливо уважно банк має перевіряти розшифрування доходу клієнтів у розрізі КВЕД, щоб розуміти джерела доходів клієнтів, специфіку їх діяльності та питому вагу кожного напрямку (якщо в клієнта багато різних КВЕД) Варто зазначити, що багато різних і не пов'язаних між собою видів економічної діяльності в одній компанії або фізичної особи-підприємця – часто ознака ведення фіктивного бізнесу, створеного для участі в

сумнівних операціях, отримання готівки, приховування злочинних доходів і мінімізації податків.

Отже, у процесі дослідження запропоновано методичний підхід до вибору групи клієнтів банку за рівнем ризику ВК/ФТ за обраними критеріями (К1 – документи клієнтів банку; К2 – ділова репутація клієнтів банку; К3 – операційна діяльність клієнтів банку; К4 – період діяльності клієнтів банку; К5 – рух коштів клієнтів банку), встановлення пріоритетності рівнів ризику клієнтів банку (зокрема клієнти з низьким рівнем ризику – 0,320962, клієнти з середнім рівнем ризику – 0,369508, клієнти з високим рівнем ризику – 0,304839) та визначення, що найбільш пріоритетна альтернатива – клієнти з середнім рівнем ризику ВК/ФТ для яких характерна невідповідність критеріям К2 – К5, а саме ділова репутація клієнта банку, операційна діяльність клієнта банку, період діяльності клієнта банку, рух коштів клієнта банку, менш пріоритетна клієнти з високим рівнем ризику ВК/ФТ для яких характерна невідповідність критерію К1 – документи клієнтів банку, що в подальшому дозволяє своєчасно акцентувати увагу служби фінансового моніторингу на реалізацію превентивних заходів до клієнтів з середнім і високим рівнями ризиків.

Пріоритетом підвищеної уваги з боку служби внутрішнього фінансового моніторингу банку повинно стати вивчення клієнтів банку, які мають негативну ділову репутацію, мінімальний період діяльності, невідповідність прибутку/оборотам діяльності, а також на тих клієнтів, фінансові операції яких повністю не відповідають суті їх діяльності.

3.3. Удосконалення методичного інструментарію ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу

У розділах 1 та 2 дослідження виявлено, що ризик-контроль клієнтів банку має бути достатньо обґрунтованим і ефективним та враховувати специфіку діяльності банку. Інакше може підвищитись імовірність отримання санкцій у вигляді багатомільйонних штрафів з боку НБУ до банку. Відтак, особливої актуальності набувають питання, пов'язані з упровадженням дієвого інструментарію ризик-контролю клієнтів банку, а саме щодо клієнтів із середнім та високим рівнями ризиків ВК/ФТ.

Метою цього підрозділу є розроблення послідовності етапів ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу.

Для створення моделі ризик-контролю клієнтів у контексті реалізації РОП автором обрано стандарт IDEF0 [115], що призначений для моделювання функціональної моделі певного економічного процесу.

У представленій моделі, авторський внесок полягає у візуалізації її основних елементів через систему набору дій, що в процесі побудови моделі перетворюються на деякі блоки за принципом функціональної декомпозиції систем (розбиття системи на фрагменти). У результаті декомпозиції моделі створюється сукупність ієрархічно впорядкованих і взаємопов'язаних діаграм, заснованих на чотирьох основних поняттях: управління, механізм, вхід, вихід.

Блок А0 «Декомпозиція процесу створення моделі ризик-контролю клієнтів у контексті реалізації РОП» складається з трьох етапів, зображених на рис. 3.6.

Отже, «Декомпозиція процесу створення моделі ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації РОП» складається з 3-х етапів:

Етап А1 – «Аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища ризик-контролю клієнтів банку».

Етап А2 – «Формування та апробація карти ризиків клієнтів банку».

Етап А3 – «Упровадження заходів контролю щодо клієнтів банку з середнім і високим рівнями ризиків ВК/ФТ»

На рис 3.6, представлено декомпозицію процесу створення моделі ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації РОП.

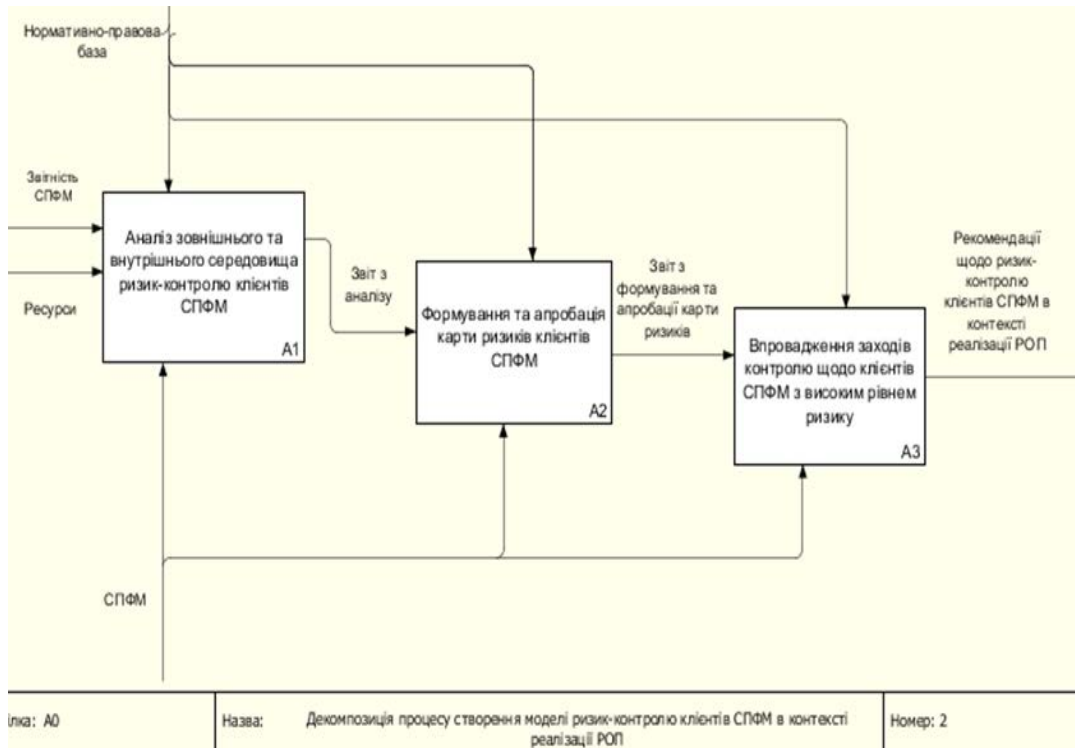

Рис. 3.6. Декомпозиція процесу створення моделі ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації РОП

Як видно з рис. 3.6, першим етапом є аналіз зовнішнього середовища та аналіз внутрішнього середовища, а саме: характер, структура та складність діяльності, різноманітність операцій (їх обсяги та розміри), профіль клієнтів, послуг і діяльності банку.

На рис. 3.7 представлено декомпозицію процесу аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища ризик-контролю клієнтів банку.

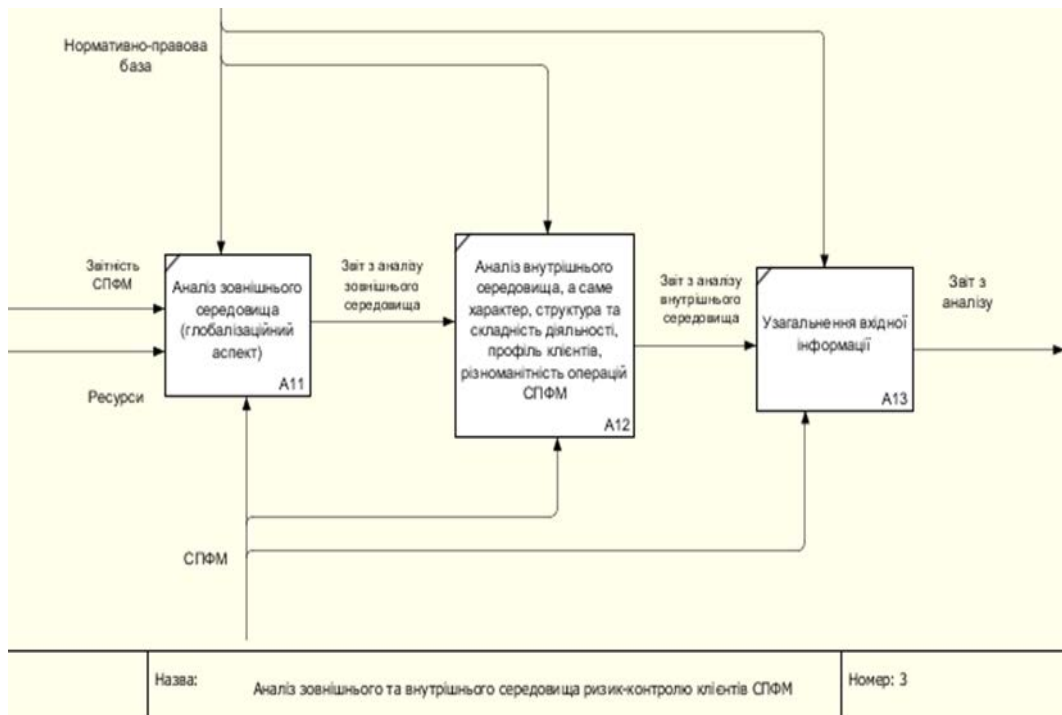

Рис. 3.7. Декомпозиція процесу аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища ризик-контролю клієнтів банку

Як видно з рис. 3.7, декомпозиція процесу аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища ризик-контролю клієнтів банку складається з трьох пунктів, а саме:

аналіз зовнішнього середовища (глобалізаційний аспект) (A11);

аналіз внутрішнього середовища, а саме: характер, структура та складність діяльності, різноманітність операцій (їх об'єми та розміри), профіль клієнтів, послуг та діяльності банку (A12), кожен банк має свої регіональні особливості, різні масштаби та напрями діяльності, а також свою специфіку стосунків з клієнтами. Ці особливості мають бути враховані у внутрішніх документах банку;

узагальнення вхідної інформації (A13).

Наступним етапом процесу застосування РОП є формування та апробація карти ризиків клієнтів банку, яка складається з 3-х етапів:

визначення (виявлення) ризиків ВК/ФТ для формування карти ризиків клієнта (A21);

структурування ризиків, критеріїв для оцінювання ризиків ВК/ФТ (критерії ризику за географічним розташуванням, за типом клієнта, за видом товарів і послуг) та рівнів ризиків (A22);

здійснення банком класифікації клієнтів і виявлення фінансових операцій, що мають ризик та можуть підлягати внутрішньому фінансовому моніторингу (A23) (рис. 4).

Банки зобов'язані у своїй діяльності застосовувати РОП, враховуючи певні критерії ризику, а саме ті, що пов'язані з географічним розташуванням держави реєстрації клієнта або установи, з його клієнтами й видом товарів та послуг, які клієнт отримує від банку. РОП має бути пропорційний характеру та масштабу діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Оцінка ризику здійснюється щодо клієнтів, яким надаються фінансові або інші послуги та/або з якими встановлюються ділові (договірні) відносини, з урахуванням вимог та рекомендацій щодо управління ризиками, визначених та наданих відповідними суб'єктами державного фінансового моніторингу, які виконують функції державного регулювання і нагляду за діяльністю відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Уперше рівень ризику визначається та фіксується суб'єктом під час встановлення ділових (договірних) відносин з клієнтом. У подальшому за результатами моніторингу ділових відносин та відповідно до вивчення клієнт, його ризик-профіль може бути переглянутий і рівень ризику змінений.

Відповідно до Закону № 361-IX [158] та Постанови НБУ № 65 [162] банки зобов'язані здійснювати оцінку/переоцінку ризиків клієнтів, а також підтримувати в актуальному стані інформацію щодо оцінки ризиків клієнтів, щоб бути здатними продемонструвати своє розуміння ризиків, що становлять для нього такі клієнти (ризик-профіль клієнтів).

На рис 3.8 представлено декомпозицію процесу формування карти ризиків клієнтів банку

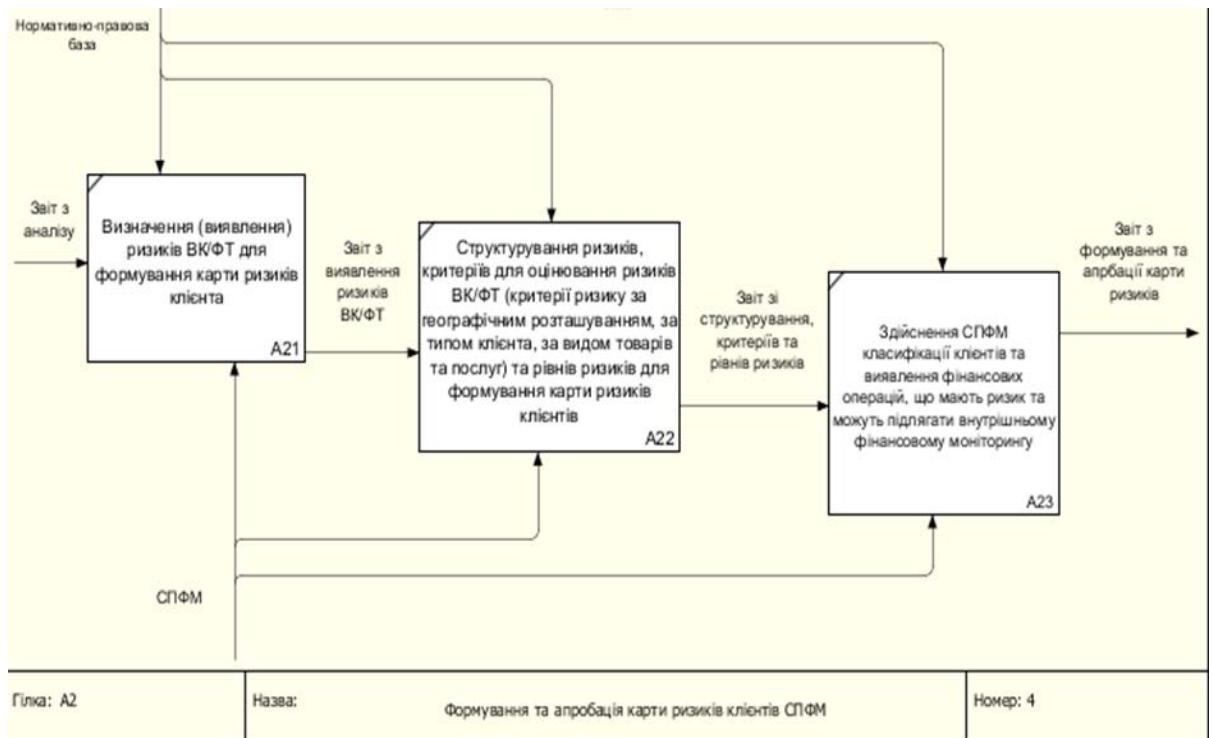

Рис. 3.8. Декомпозиція процесу формування карти ризиків клієнтів банку

Як видно з рис 3.8, етап А2 – «Формування та апробація карти ризиків клієнтів банку» складається з трьох пунктів, а саме:

визначення (виявлення) ризиків ВК/ФТ для формування карти ризиків клієнта (А21), ідентифікація ВК/ФТ ризиків, що пов'язані з географічним розташуванням держави, реєстрації клієнта або установи з його клієнтами та видом товарів та послуг до такої межі, у якій вони можуть бути ідентифіковані, дозволить банку визначати та застосовувати відповідні заходи контролю для мінімізації таких ризиків;

структурування ризиків, критеріїв для оцінювання ризиків ВК/ФТ(критерії ризику за географічним розташуванням, за типом клієнта, за видом товарів і послуг) та рівнів ризиків (А22). На підставі цих критеріїв здійснюється подальша класифікація клієнтів;

здійснення банком класифікації клієнтів і виявлення фінансових операцій, що мають ризик та можуть підлягати внутрішньому фінансовому моніторингу (А23). Так розподіл і класифікація клієнтів за групами ризику

ВК/ФТ передбачає такі рівні ризику: низький, середній, високий. Уперше рівень ризику клієнта визначається під час ідентифікації/верифікації працівниками структурного підрозділу банку.

Завершальним етапом «Декомпозиції процесу створення моделі ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації РОП» є впровадження заходів контролю щодо клієнтів із середнім і високим рівнями ризиків.

Структура цього етапу складається з 4-х пунктів:

розроблення заходів контролю щодо клієнтів із середнім і високим рівнями ризиків, спрямовані на зниження рівня ризику до прийняттого (A31);

застосування заходів контролю клієнтів, а саме: моніторинг операцій, послуг, каналів, збільшення частоти перегляду ділових відносин, підвищення поінформованості (KYC), підвищення систематичного контролю та повноти даних щодо клієнтів, що становлять високий рівень ризику (A32);

здійснення відмови СПФМ від встановлення/продовження ділових відносин (зокрема й розірвання договірних відносин, закриття рахунка) або продовження ділових відносин з клієнтами (A33);

інформування Держфінмоніторингу про фінансові операції клієнтів (A34).

Упровадження відповідних заходів контролю надає банку змогу мінімізувати ризики ВК/ФТ з тими клієнтами, які становлять підвищений ризик. Банки зобов'язані здійснювати моніторинг та звітувати про підозрілу діяльність, про великі операції, збирати необхідну інформацію з ідентифікації клієнта при перевищенні спеціального грошового порогу.

Так законом № 361-IX [158] збільшено суми фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу (з 150 тис. грн до 400 тис. грн), одночасно зменшено кількість ознак таких фінансових операцій (з 17 до 4, а саме: операції PEPs та їх сімей; перекази за кордон; операції з готівкою (внесення, переказ, отримання грошей); операції з банками/учасниками з країн, які не виконують рекомендації FATF).

На рис. 3.9, представлено декомпозиція процесу впровадження заходів контролю щодо клієнтів банку з високим рівнем ризику.

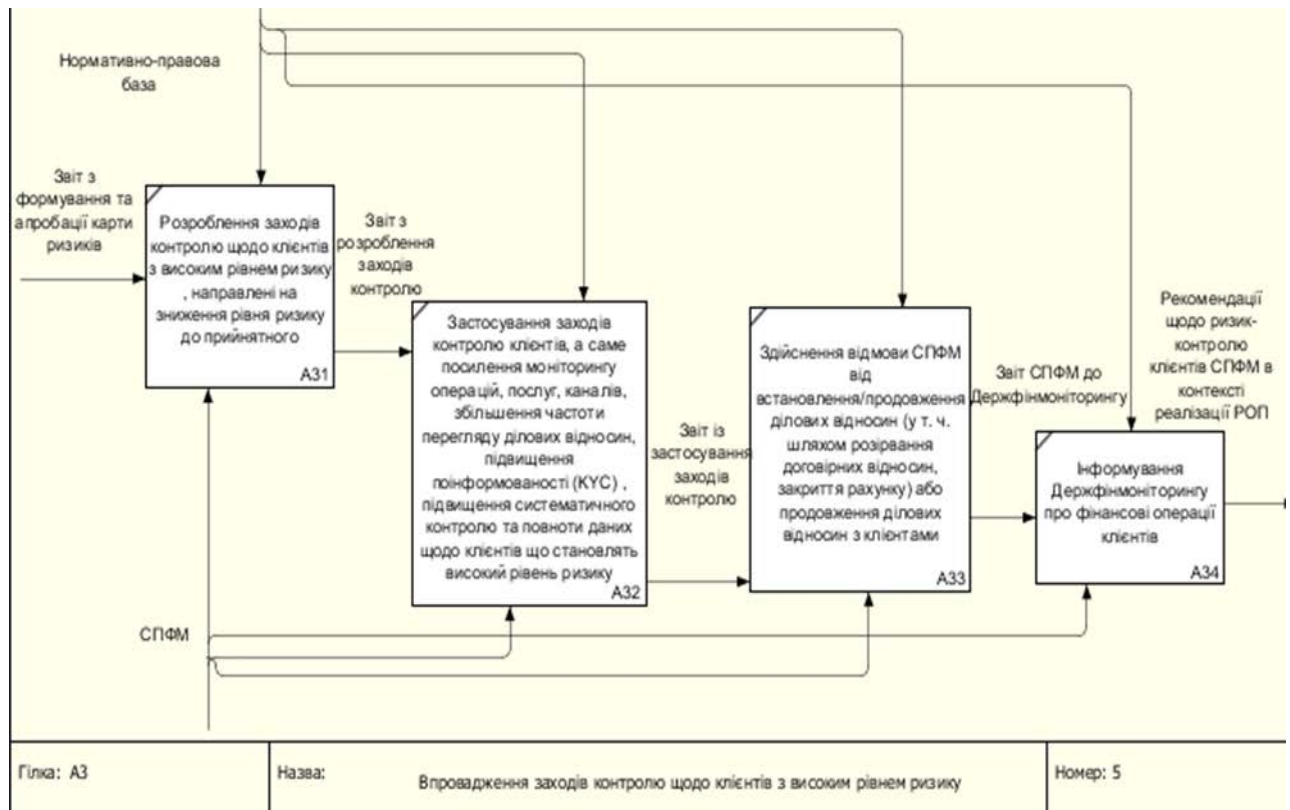

Рис. 3.9. Декомпозиція процесу впровадження заходів контролю щодо клієнтів банку з середнім і високим рівнем ризиків ВК/ФТ

Як видно з рис. 3.9, етап А3 – «Упровадження заходів контролю щодо клієнтів банку з середнім і високим рівнями ризиків ВК/ФТ» охоплює 4 пункти (А31, А32, А33, А34).

Так першим пунктом у етапі А3 є розроблення заходів контролю щодо клієнтів із середнім і високим рівнями ризиків, які спрямовані і на зниження рівня ризику до прийняттого (А31), до таких застережних заходів щодо клієнтів з середнім рівнем ризику можна віднести:

здійснення поглибленої перевірки клієнта, а саме: його фінансової звітності (Баланс (форма №1), звіту про фінансові результати (форма №2); фінансової звітності клієнта – юридичної особи, що опублікована в ЗМІ

відповідно до вимог законодавства України; фінансової звітності клієнта та інформації щодо фінансового стану, що отримана із спеціалізованих вебсайтів мережі Інтернет;

збирання із ЗМІ додаткової інформації про зміст діяльності, фінансовий стан клієнта;

уточнення інформації про клієнта та інших учасників фінансової операції шляхом перевірки отриманої від клієнта інформації під час ідентифікації/верифікації та отримання додаткової інформації від клієнта або з інших публічних джерел;

уточнення інформації щодо джерел походження коштів, пов'язаних з фінансовими операціями, з'ясування відомостей про походження таких активів, яке дає чітке розуміння щодо походження та підстав розпорядження такими активами;

розшифрування доходів клієнтів у розрізі КВЕД, щоб розуміти джерела доходів клієнтів, специфіку їх діяльності та питому вагу кожного напрямку (якщо в клієнта багато різних КВЕД);

розшифрування доходів клієнтів в розрізі КВЕД, для аналізу джерел доходів клієнта;

перевірка всіх кодів КВЕД клієнта (не тільки основного), багато різних і не пов'язаних між собою видів діяльності в одного клієнта або компанії є ознакою фіктивного бізнесу, створеного для участі в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, отримання готівки, приховування доходів і мінімізації податків;

відмову від встановлення або продовження ділових відносин з клієнтом.

У табл. 3.14 автор визначив перелік застережних заходів щодо клієнтів із середнім та високим рівнями ризиків.

Таблиця 3.14

Перелік застережних заходів щодо клієнтів із середнім і високим рівнями ризиків

Перелік застережних заходів	
Щодо клієнтів із середнім рівнем ризику	Щодо клієнтів з високим рівнем ризику
<p>1. Здійснення поглибленої перевірки клієнта, а саме: його фінансової звітності, звіту про фінансові результати, фінансової звітності клієнта - юридичної особи, що опублікована в ЗМІ відповідно до вимог законодавства України; фінансової звітності клієнта та інформації щодо фінансового стану, що отримана із спеціалізованих вебсайтів мережі Інтернет.</p> <p>2. Збирання із ЗМІ додаткової інформації про зміст діяльності, фінансовий стан клієнта.</p> <p>3. Уточнення інформації про клієнта та інших учасників фінансової операції, шляхом перевірки отриманої від клієнта інформації під час ідентифікації/верифікації та отримання додаткової інформації від клієнта або з інших публічних джерел.</p> <p>4. Уточнення інформації щодо джерел походження коштів, пов'язаних з фінансовими операціями, з'ясування відомостей про походження таких активів, яке дає чітке розуміння щодо походження та підстав розпорядження такими активами.</p> <p>5. Розшифрування доходів клієнтів у розрізі КВЕД, щоб розуміти джерела доходів клієнтів, специфіку їх діяльності та питому вагу кожного напрямку (якщо у клієнта багато різних КВЕД).</p> <p>6. Розшифрування доходів клієнтів у розрізі КВЕД, для аналізу джерел доходів клієнта;</p> <p>7. Перевірка всіх кодів КВЕД клієнта (не тільки основного).</p> <p>8. Відмову від встановлення або продовження ділових відносин з клієнтом.</p>	<p>1. Заходи, спрямовані на виявлення фінансових операцій, які включають проведення на постійній основі аналізу фінансових операцій з метою з'ясування суті і мети, формування висновків про відповідність/невідповідність фінансових операцій фінансовому стану клієнтів.</p> <p>2. Заходи, спрямовані на з'ясування джерел походження коштів клієнтів.</p> <p>3. Ретельне вивчення підстав незвичайно великих фінансових операцій клієнтів.</p> <p>4. Ретельне вивчення незвичайних схем фінансових операцій.</p> <p>5. Запровадження на постійній основі скорингових процедур виявлення та переоцінки ризиків ВК/ФТ.</p> <p>6. Проводити постійний посилений моніторинг ділових відносин з клієнтом.</p> <p>7. Відмову від встановлення або продовження ділових відносин з клієнтом.</p> <p>8. Обов'язкове інформування Держфінмоніторингу про фінансові операції клієнтів, яким банк встановив високий рівень ризику.</p> <p>Щодо клієнтів, які визначені у санкційних списках (РНБОУ, FATF, ООН, FinCEN, OFAC, EU та інших).</p> <p>1. Обов'язкове інформування Держфінмоніторингу про підозри щодо таких клієнтів та їх активів.</p> <p>2. Обов'язкове інформування Держфінмоніторингу про спроби здійснити фінансові операції протягом дії санкцій таких клієнтів.</p>

Як видно з табл. 3.14, до застережних заходів щодо клієнтів з високим рівнем ризику можна віднести:

заходи, спрямовані на виявлення фінансових операцій, які включають проведення на постійній основі аналізу фінансових операцій для з'ясування суті і мети, формування висновків про відповідність/невідповідність фінансових операцій фінансовому стану клієнтів;

заходи, спрямовані на з'ясування джерел походження коштів клієнтів;

ретельне вивчення підстав незвичайно великих фінансових операцій клієнтів;

ретельне вивчення незвичайних схем фінансових операцій;

запровадження на постійній основі скорингових процедур виявлення та переоцінки ризиків ВК/ФТ;

проводити постійний посилений моніторинг ділових відносин з клієнтом;

відмову від встановлення або продовження ділових відносин з клієнтом;

обов'язкове інформування Держфінмоніторингу про фінансові операції клієнтів, яким банк встановив високий рівень ризику.

Варто зазначити, що наявність ділових відносин з клієнтами, які визначені у санкційних списках (РНБОУ, FATF, ООН, FinCEN, OFAC, EU та інших), значно збільшує ризики використання банку для ВК/ФТ. До таких клієнтів можна застосовувати такі заходи:

обов'язкове інформування Держфінмоніторингу про підозри щодо таких клієнтів та їх активів;

обов'язкове інформування Держфінмоніторингу про спроби здійснити фінансові операції протягом дії санкцій таких клієнтів.

Як зазначають дослідники С. О. Дмитров, С. В. Діденко та Т. А. Медвідь [57], під час щоквартального аналізу фінансових операцій клієнта здійснюється оцінка напрямків фактичного надходження коштів та їх подальшого розміщення/використання клієнтом, при цьому дослідники вважають, що оцінка фінансового стану клієнта має враховувати кількісні (сукупний чистий дохід, накопичення на рахунках у банку) та якісні (загальний матеріальний

стан, наявність постійної роботи, ділова репутація, вік, кредитна історія клієнта) показники.

Перелік додаткових заходів визначається та доповнюється банком самостійно з урахуванням специфіки його діяльності.

Другим пунктом в етапі А3 є застосування заходів контролю клієнтів, а саме моніторинг операцій, послуг, каналів, збільшення частоти перегляду ділових відносин, підвищення поінформованості (KYC), підвищення систематичного контролю та повноти даних щодо клієнтів, що становлять високий рівень ризику (A32). Так у рамках РОП банк має забезпечити актуалізацію даних про клієнта. У разі встановлення високого рівня ризику ділових відносин – не рідше одного разу на 1 рік, у разі встановлення середнього рівня ризику ділових відносин – не рідше одного разу на 3 роки, у разі відсутності підозр щодо клієнта – не рідше одного разу на 5 років.

Так, дослідник В. В. Коваленко [88], запропонувала додаткові інструменти для підвищення ефективності роботи служби фінансового моніторингу, які розділені на дві компоненти, а саме, до прийняття на обслуговування та після прийняття на обслуговування клієнта, перша та друга компонента пов'язана з перевіркою адрес масової реєстрації клієнтів та аналізом прозорості їх бізнесу. На думку автора, окрім перевірки адрес масової реєстрації клієнтів та аналізу прозорості бізнесу клієнтів службі фінансового моніторингу банку слід звертати підвищену увагу на ділову репутацію, період діяльності та невідповідність прибутку/оборотам діяльності клієнтів.

Правила й процедури KYC призначені для ідентифікації та верифікації (перевірки) клієнтів банку, для оцінки ризиків, пов'язаних з ними. Основною метою цих правил і процедур є запобігання ВК/ФТ та іншої незаконної діяльності. Процедури KYC проводяться шляхом запису та зберігання банками докладних відомостей про своїх клієнтів, а також перевірки інформації про бенефіціарів їх безготівкових розрахунків, щоб у разі виявлення будь-яких правопорушень правоохоронні та регулюючі органи змогли виявити фізичних або юридичних осіб, які мають на меті ВК/ФТ.

Так підвищення поінформованості KYC передбачає:

заходи щодо отримання інформації/документів для встановлення особи кінцевого бенефіціара;

здійснення оцінки репутації клієнта на підставі розробленої банком методики;

здійснення оцінки фінансового стану клієнтів на підставі розробленої банком методики;

забезпечення актуальності наданих клієнтом документів;

формування списків клієнтів, використовуючи бази даних, що ведуться та оновлюються міжнародними компаніями World Check, Dow Jones та ін.;

перевірка клієнтів за списками клієнтів, щодо яких існують обмеження (санкційні списки OFAC, EU, UN та ін).

Відтак, ефективний ризик-контроль клієнтів банку базується на постійному застосуванні РОП, підвищенні поінформованості KYC та застосуванні посиленних превентивних заходів контролю щодо клієнтів з середнім і високим рівнями ризиків ВК/ФТ.

Третім пунктом в етапі А3 є здійснення відмови банку від встановлення/продовження ділових відносин (зокрема й розірвання договірних відносин, закриття рахунку) або продовження ділових відносин з клієнтами (А33), здійснення відмови від встановлення/продовження ділових відносин з клієнтами відбувається у разі:

встановлення фактів надання клієнтом недостовірних інформації/документів;

ненадання клієнтом необхідних для його вивчення документів/відомостей на запит банку;

виникнення сумнівів, що клієнт виступає від власного імені.

Четвертим пунктом в етапі А3 є інформування Держфінмоніторингу про фінансові операції клієнтів (А34). Банк зобов'язаний повідомляти Держфінмоніторинг про таке:

порогові/підозрілі фінансові операції клієнтів з обґрунтованими висновками, копіями документів, на основі яких сформовано підозри;

підозрілі фінансові операції, стосовно яких виникли підозри, що вони пов'язані з ВК/ФТ.

Інформування Держфінмоніторингу здійснюється в електронному вигляді з використанням засобів електронної пошти НБУ.

Варто зазначити, що за неналежне виконання вимог законодавства у сфері протидії ВК/ФТ передбачено покарання як штраф. Розмір штрафних санкцій за недотримання вимог у сфері фінансового моніторингу з боку НБУ до банків наведено у Додатку Ж, табл. Ж1. Максимальний розмір санкції залежить від складу та обставин правопорушення. Крім того, за повторне аналогічне протягом одного року порушення суб'єкт державного фінансового моніторингу може обмежити, тимчасово припинити дію чи анулювати ліцензію або інше спеціальний дозвіл на право проведення певних видів діяльності.

Санкції за порушення правил фінансового моніторингу досить суворі: штраф – це завжди фінансові втрати, але особливий збиток може принести призупинення чи анулювання дії ліцензії, що так само призведе до неможливості проводити господарську діяльність. Факти порушень законодавства, що регулює діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фіксують посадові особи Держфінмоніторингу під час здійснення нагляду за діяльністю суб'єктів первинного моніторингу, зокрема, шляхом проведення планових і позапланових перевірок, навіть і виїзних або невиїзних. Порушення фіксуються у відповідних актах перевірок суб'єктів моніторингу.

Необхідність запровадження ризик-орієнтованого підходу базується не лише на вимогах міжнародних організацій, документів і прагненні України до євроінтеграції, а й на об'єктивних фактах, виявлених у результаті аналізу даних проведеної Національної оцінки ризиків. Таким чином розроблений методичний інструментарій ризик-контролю клієнтів банку з урахуванням РОП

дає можливість банкам ефективно виявляти фінансові операції своїх клієнтів, що підлягають фінансовому моніторингу.

Висновки до розділу 3

За результатами проведеного дослідження щодо вдосконалення методичного забезпечення ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу зроблено такі висновки:

1. Удосконалено методичний підхід до визначення рівня сукупного ризику банку, який базується на: визначенні інтегрального показника, що поєднує кредитний ризик, ризик зміни процентної ставки, ризик ліквідності, ризик операційної діяльності, валютний ризик, ринковий ризик, юридичний ризик, ризик репутації, стратегічний ризик, де в категорії операційних, юридичних і репутаційних ризиків банку враховано вплив ризиків клієнтів щодо порушення норм фінансового моніторингу, що сприяє підвищенню об'єктивності групування банків за рівнем сукупного ризику; означенні розподілу банків України на групи відповідно до рівня їх ризику, а саме: 26,66% банків мають низький рівень, 56,66% – середній рівень, 16,67% – високий рівень ризику; формалізації залежності фінансового моніторингу від сукупного ризику банків шляхом визначення характеру та тісноти зв'язку та обумовленості зміни суми штрафів у сфері фінансового моніторингу від зміни параметрів сукупного ризику банків. Означено взаємозалежність зміни суми штрафів у сфері фінансового моніторингу від зміни: динаміки коштів клієнтів банку; кредитного портфеля з погляду ризику в сукупності з його захищеністю регулятивним капіталом та сумою штрафів у сфері фінансового моніторингу (КП/РК); ліквідності, збалансованості (КП/Кошти клієнтів) роботи банку.

2. Удосконалено методичний підхід до вибору групи клієнтів банку за рівнем ризику ВК/ФТ для встановлення пріоритетності підвищеної уваги з боку

внутрішнього фінансового моніторингу, підхід відрізняється від наявних розробок урахуванням критеріїв ризику ВК/ФТ, а саме: документи, ділова репутація, операційна діяльність, період діяльності та рух коштів клієнтів банку, встановлення пріоритетності рівнів ризику клієнтів банку та визначення, що найбільш пріоритетна альтернатива – клієнти з середнім рівнем ризику ВК/ФТ.

3. Визначено пріоритетність альтернатив рівнів ризику клієнтів банку за обраними критеріями К1-К5, встановлено пріоритетність рівнів ризику клієнтів банку, зокрема клієнти з низьким рівнем ризику – 0,320962, клієнти з середнім рівнем ризику – 0,369508, клієнти з високим рівнем ризику – 0,304839 та визначено, що найбільш пріоритетна альтернатива – клієнти з середнім рівнем ризику ВК/ФТ.

4. Удосконалено методичний інструментарій ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу, а саме створено декомпозиції процесу ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації ризик-орієнтованого підходу, що складається з трьох послідовних етапів: аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища ризик-контролю клієнтів банку; формування та апробація карти ризиків клієнтів банку; упровадження заходів контролю щодо клієнтів із середнім і високим рівнями ризиків ВК/ФТ.

Висновки та результати досліджень, подані у третьому розділі, оприлюднені у таких публікаціях [94; 138; 226; 238].

Список використаних джерел: [14; 15; 20; 45; 47; 53; 57; 58; 88; 89; 94; 113; 115; 133; 134; 145; 155; 158; 162; 163; 164; 177; 183; 193; 241].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено важливе науково-практичне завдання з розвитку теоретичних положень, обґрунтування методичних підходів і розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу. Основні висновки і результати, одержані в процесі дослідження, полягають у такому:

1. Систематизовано погляди науковців і проаналізовано літературні джерела щодо визначення понять «ризик», «контроль» та «фінансовий моніторинг», за результатами яких обґрунтовано визначення сутності поняття «ризик-контроль клієнтів банку», що, на відміну від наявного, базується на системних багаторівневих процедурах спостереження банку і може бути реалізовано у сфері фінансового моніторингу, відповідно до якого під «ризик-контролем клієнтів банку» слід розуміти організоване банком багаторівневе системне спостереження і фактичну перевірку клієнтів, що полягає в перевірці операцій та послуг, які надаються клієнтам з метою встановлення відповідності фінансових операцій характеру та змісту діяльності клієнта, законодавчим нормам у сфері управління ризиками легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом та встановлення банками відповідних рівнів ризиків, є необхідним для виявлення і вирішення ризикових ситуацій раніше, ніж вони стануть значними для банку.

2. Запропоновано пропозиції щодо вдосконалення базових вимог і процедур комплаєнс-контролю в банку на окремих його етапах з погляду системної важливості та врахування провідного зарубіжного досвіду на основі виокремлення ключових ознак, а також доповнення принципом актуалізації політики навчання персоналу банку щодо створення адекватних умов для попередження можливих ризикованих операцій клієнтів банку, що сприятиме їх наближенню до міжнародних стандартів.

3. Конкретизовано місце ризик-контролю клієнтів банку в системі внутрішньобанківського фінансового моніторингу, що дозволило визначити

характеристики і параметри впливу пов'язаних складових елементів загальної системи запобігання та протидії легалізації сумнівних доходів клієнтів банку.

4. Обґрунтовано механізм ризик-контролю клієнтів банку, що являє собою узгоджену сукупність підсистем розпізнавання, попередження та реагування на виявленні ризикові операції, комплекс нормативно-правового та методичного забезпечення попередження ризикованих операцій клієнтів банку, особливістю даного механізму є інтегрований підхід до наповнення складових (мети, принципів, функцій, об'єктів, суб'єктів, завдань, методів, інструментів, політик), які визначені з урахуванням специфіки внутрішньобанківського фінансового моніторингу.

5. Визначено етапи ризик-контролю клієнтів банку в такій послідовності: спостереження та ідентифікація клієнтів; виявлення та оцінювання ризиків клієнтів; моніторинг ризиків клієнтів та перегляд їх рівнів; уживання застережних заходів щодо клієнтів з високим рівнем ризику.

6. Розроблено критерії оцінювання ризиків клієнтів банків завдяки врахуванню категоризації та групування клієнтів з однаковими параметрами виду діяльності та типу фінансової операції, що їй відповідає, та сформовано підхід до оцінювання ризиків клієнтів банків, який, на відміну від наявних, враховує кількісне оцінювання ризиків клієнтів, що входять до однієї категорії – однотипних клієнтів, та містить 5 етапів.

7. Деталізовано зони особливої уваги банківського ризик-менеджменту, встановлено фінансові операції, для яких рекомендовано застосування високої, підвищеної та традиційної обачності в ідентифікації та верифікації операцій. Проаналізовано внутрішні документи діючих банків з питань внутрішньобанківського фінансового моніторингу, відібрано складові політики реалізації ризик-контролю клієнтів банку, узагальнено інформацію щодо повноти політики реалізації ризик-контролю клієнтів банку в діючих банках України.

8. Узагальнено практичний досвід діяльності банків України з дотримання політики ризик-контролю в системі фінансового моніторингу, та встановлено, що не зважаючи на штрафні санкції, у формі багатомільйонних

штрафів та письмових застережень, більшість досліджуваних банків не виконують вимог НБУ щодо розробки, затвердження та впровадження внутрішніх документів з питань здійснення фінансового моніторингу. Методом кластерного аналізу визначено групи банків України за рівнем повноти ризик-контролю клієнтів банку, виявлено 4 кластера в які потрапляють 8 банків та 67 банків, які нікуди не підпадають. Це свідчить про те, що більшість банків не мають ніяких розроблених внутрішніх політик або правил з питань дотримання вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу.

9. Розроблено аналітичний підхід до визначення змінності ефективності ризик-контролю клієнтів банку залежно від зміни видів порушень банків у сфері фінансового моніторингу, що, на відміну від наявних, враховує обґрунтування розподілу банків згідно з рівнями ризику (низький, середній, високий) з визначенням їх кількісного значення, динаміку зміни порушень у сфері фінансового моніторингу, обумовленість залежності видів порушень у сфері фінансового моніторингу та формалізацію зв'язків ризик-контролю клієнтів банку з порушеннями у сфері фінансового моніторингу, що дає змогу виявити утворення ризикових ситуацій на початкових етапах, оцінити вагомість їх негативного впливу, що сприяє впровадженню релевантних превентивних заходів у сфері фінансового моніторингу.

10. Запропоновано методичний підхід до визначення рівня сукупного ризику банку, який базується на: визначенні інтегрального показника, що поєднує кредитний ризик, ризик зміни процентної ставки, ризик ліквідності, ризик операційної діяльності, валютний ризик, ринковий ризик, юридичний ризик, ризик репутації, стратегічний ризик, де в категорії операційних, юридичних та репутаційних ризиків банку враховано вплив ризиків клієнтів щодо порушення норм фінансового моніторингу, що сприяє підвищенню об'єктивності групування банків за рівнем сукупного ризику; означенні розподілу банків України на групи відповідно до рівня їх ризику, а саме: 26,66% банків мають низький рівень, 56,66% – середній рівень, 16,67% – високий рівень ризику; формалізації залежності фінансового моніторингу від сукупного ризику банків шляхом визначення

характеру та тісноти зв'язку та обумовленості зміни суми штрафів у сфері фінансового моніторингу від зміни параметрів сукупного ризику банків.

11. Розроблено методичний підхід до визначення пріоритетності альтернатив рівнів ризику конкретного типу клієнтів банку за обраними критеріями (документи клієнтів банку, ділова репутація клієнтів банку, операційна діяльність клієнтів банку, термін існування клієнтів банку, рух коштів клієнтів банку), установлення пріоритетності рівнів ризику клієнтів банку (наприклад, клієнти з низьким рівнем ризику – 0,320962, клієнти з середнім рівнем ризику – 0,369508, клієнти з високим рівнем ризику – 0,304839) та визначення, що найбільш пріоритетна альтернатива – клієнти з середнім рівнем ризику ВК/ФТ.

12. Розроблено методичний інструментарій ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу, створено декомпозиції процесу ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації ризик-орієнтованого підходу, що складається з трьох послідовних етапів: аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища ризик-контролю клієнтів банку; формування та апробація карти ризиків клієнтів банку; упровадження заходів контролю щодо клієнтів із середнім та високим рівнями ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Запропоновано перелік застережних заходів щодо клієнтів із середнім та високим рівнями ризику.

Практичне значення одержаних результатів полягає в доведенні розробок дисертантки до рівня практичних рекомендацій, що можуть бути використані в діяльності банківських установ у процесі вдосконалення ризик- контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу. Так у діяльність АТ «СХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ БАНК “ГРАНТ”» прийняті до впровадження пропозиції щодо конкретизації місця ризик-контролю клієнтів банку в системі внутрішньобанківського фінансового моніторингу, а також пропозицій щодо вдосконалення базових вимог і процедур комплаєнс-контролю в банку на окремих його етапах з позиції системної важливості та врахування провідного зарубіжного досвіду (довідка № 117-9843 від 14.02.2020); прийняті до

впровадження в діяльність ПАТ КБ «ПРАВЕКС БАНК» пропозиції з формування механізму ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу, особливістю яких є інтегрований підхід до наповнення складових (мети, принципів, функцій, об'єктів, суб'єктів, завдань, методів, інструментів, політик), а також розроблений автором методичний підхід до визначення рівня сукупного ризику банків України на групи відповідно до рівня їх ризику, який базується на визначенні інтегрального показника, що поєднує кредитний ризик, ризик зміни процентної ставки, ризик ліквідності, ризик операційної діяльності, валютний ризик, ринковий ризик, юридичний ризик, ризик репутації, стратегічний ризик (довідка № 3548-НФ/01 від 10.02.2020). Пропозиції щодо вдосконалення методичного інструментарію ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації ефективного ризик-орієнтованого підходу, а також уточнення змісту базових вимог і процедур комплаєнс-контролю на окремих його етапах у системі внутрішньобанківського фінансового моніторингу використовуються в навчальному процесі ХНЕУ ім. С. Кузнеця під час викладання навчальної дисципліни «Фінансовий менеджмент у банку» для підготовки фахівців за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (довідка № 20/86-38-64/1 від 27.02.2020).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова А. О., Сачанюк-Кавецька Н. В., Роїк О. М., Міронова Ю. В. Економетрія. Частина 2 : навч. посіб. Вінниця, 2011. 118 с.
2. Азізова К. М., Ус Ю. В. Система фінансового моніторингу у банку. Сучасні проблеми фінансового моніторингу : збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 листопада 2018 р.). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО Ексклюзив». С. 25–27.
3. Акентьєва О. Б., Халіулліна З. Р., Рябошапка Г. Ю. Контроль як функція управління. URL: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2009/Economics/44699.doc.htm (дата звернення: 12. 08. 2018).
4. Андрійченко Ж. О., Літвінова С. О. Статистичне обґрунтування необхідності запровадження ризик-орієнтованого підходу у сфері фінансового моніторингу в Україні. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*: збірник наукових праць ХНАДУ. № 2 (17). Харків : ХНАДУ, 2017. С. 49–55.
5. Андрійченко Ж. О. Фінансовий моніторинг у системі управління ризиками ринків фінансових послуг. Розвиток системи управління ризиками ринків фінансових послуг : монографія, наук. ред. та кер. кол. авт. Н. М. Внукова. Харків : Ексклюзив, 2014. С. 140–150.
6. Андрійченко Ж. О. Місце фінансового моніторингу в системі управління ризиками ринків фінансових послуг. Сучасні проблеми фінансового моніторингу: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків: Ексклюзив, 2017. С. 28–32.
7. Ачкасова С. А. Удосконалення державного регулювання у сфері фінансового моніторингу в Україні при європейській інтеграції. Сучасні загрози безпеці на національному та регіональному рівнях : збірник матеріалів науково-теоретичної конференції. Суми. Сумський державний університет, 2018. С. 3 – 6.

8. Ачкасова С. А. Перспективи реалізації ризик-орієнтованого підходу при фінансовому моніторингу. Концептуальні засади менеджменту та фінансів в умовах глобальної нестабільності : збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Ірпінь. Університет ДФС України, 2019. С. 202-205.

9. Ачкасова С. А. Наглядова діяльність регуляторно-наглядових органів України за діяльність СПФМ щодо порушень вимог у сфері ПВК/ФТРЗ. Сучасні проблеми фінансового моніторингу: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 листопада 2018 р.). Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО Ексклюзив». С. 35-37.

10. Ачкасова С. А. Критерії віднесення фінансових операцій до сумнівних або незвичних. Сучасні проблеми фінансового моніторингу: Збірник наукових праць за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків, 2013. С. 18–23.

11. Бандурка О.М. Адміністративний процес: підруч. для вищ. навч. закл. Київ, 2001. 336 с.

12. Бандурка О. М. Актуальні питання підготовки фахівців з протидії економічним злочинам. Всеукраїнська науково-практична конференція. Сучасні проблеми фінансового моніторингу: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 листопада 2018 р.). Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО Ексклюзив». С. 3-5.

13. Барановський О.І. Філософія безпеки: монографія: у 2-х т. Т. 2: Безпека фінансових інститутів. К.: УБС НБУ, 2014. 715 с.

14. Басс А. Б., Каратаев М. В. Основы управления риском вовлечения банка в процессы легализации преступных доходов . *Финансы и кредит*. 2010. № 26. С. 29–38.

15. Безродна О. С. Стратегічний ризик банку: пропозиції щодо оцінювання та зв'язок із комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу. *Бізнес інформ*. 2019. № 12. С. 317-324.

16. Бекряшев А. К. Тіньова економіка та економічна злочинність : підручник. URL: <http://newasp.omskreg.ru/bekryash> (дата звернення: 12.07.2020).
17. Белова І. В. Організація контролю в банку : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2008. 302 с.
18. Белова І. В. Дослідження грошово кредитного ринку: навчальний посібник. Суми. 2020. 147 с.
19. Белова І. В. Щодо впровадження експрес-оцінки ризиків використання послуг для легалізації кримінальних доходів у банках України. Молода наука України. *Перспективи та пріоритети*. Київ, 2012. С. 49-50.
20. Бизнес-статистика. Учебник и практикум для академического бакалавриата ; под. ред. И. И. Елисеевой. Москва : Издательство Юрайт, 2018. 411 с.
21. Бобиль В.В. Фінансові ризики банків: теорія та практика управління в умовах кризи: монографія. Дніпропетр. нац. ун-т залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. Дніпропетровськ, 2016. 300 с.
22. Бондар О. А. Роль економіко-математичних методів ефективного управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2013. №2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2072> (дата звернення: 12. 09. 2018).
23. Бондаренко Л. А. Ризик–менеджмент кредитної діяльності комерційного банку : автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Київ : КНЕУ, 2012. 23 с.
24. Бугаєнко А. В. Використання скоринг-процесу з метою проведення щоквартального аналізу фінансових операцій клієнтів банку. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2010. Т.30. С. 63-68.
25. Буреева Н. Н. Многомерный статистический анализ с использованием ППП «STATISTICA». Учебно-методический материал по программе повышения квалификации « Применение программных средств в научных исследованиях и преподавании математики и механики». Нижний Новгород, 2007. 112 с.

26. Бутинець Ф. Ф., Бондар В. П., Виговська Н. Г., Петренко Н. І. Контроль і ревізія: підручник. Житомир : ПП «Рута», 2006. 560 с.
27. Буткевич С. А. Удосконалення ситеми первинного фінансового моніторингу (організаційно-правові аспекти). *Науковий вісник національного університету внутрішніх справ*. № 1. 2010. С. 61-68.
28. Буткевич С. А. Досвід США щодо запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Том 21 (60). №1. 2008. С. 68-74.
29. Вейц О. І. Обґрунтування поняття легалізації доходів клієнтів банку. *Бізнес Інформ*. 2019. №1. С. 337-342.
30. Вейц О. І. Фактори легалізації злочинних доходів та їх врахування при здійсненні операцій клієнтів банків. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. 2018. Svazek 4, Vydání 1. С. 53–64.
31. Вейц О. І. Система запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку: проблеми формування та структуризації. *East European Scientific Journal*. 2019. № 5 (45). Volume 10. P. 13 – 21.
32. Вейц О. І. Обґрунтування синонімічності понять «система запобігання та протидії легалізації доходів» та «система фінансового моніторингу». Механізми, стратегії, моделі та технології управління економічними системами за умов інтеграційних процесів: теорія, методологія, практика: матеріали V Ювілейної міжнародної науково-практичної конференції (Мукачєво, 5–7 жовтня 2018 р.). Хмельницький. С. 82–83.
33. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
34. Вітлінський В. В. Кредитний ризик комерційного банку. К. : «Знання», 2000. 325 с.
35. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія. К. : КНЕУ, 2014. 480 с.

36. Внукова Н. М. Розвиток системи фінансового моніторингу за новими міжнародними стандартами. Сучасні проблеми фінансового моніторингу: Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (10 квітня 2015 р.). Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТО Ексклюзив. С. 6-9.

37. Внукова Н. М., Колодізев О. М., Чмутова І. М. Аналіз міжнародного досвіду застосування ризик-орієнтованого підходу у сфері протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. №16. С. 610–617.

38. Внукова Н. М. Управління ризиками фінансових установ у сфері фінансового моніторингу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка»: Острог: Вид-во НаУОА, березень 2018. №8(36). С. 64-68.

39. Внукова Н. М. Ризик-орієнтований підхід суб'єктів первинного фінансового моніторингу до класифікації клієнтів. Сучасні проблеми фінансового моніторингу: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 листопада 2018 р.). Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО Ексклюзив». С. 20-24.

40. Внукова Н. М., Андрійченко Ж. О., Гонтар Д. Д. Концептуальні засади формування ризик-орієнтованої системи протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення. *Проблеми економіки*. 2018. № 4. С. 201–215. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2018-4-201-215>

41. Внукова Н. М. Ризик-орієнтований підхід і використання типологій у системі фінансового моніторингу. 25 років становлення Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ: славетна історія та горизонти майбутнього: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Суми, 2020. С. 337-338

42. Внукова Н. М., Давиденко Д. О. Розвиток ризико-орієнтованого підходу до оцінки клієнта при фінансовому моніторингу на ринку нерухомого

майна. *Управління розвитком*. 2019. № 17. Вип. 1. С. 63-72. doi:10.21511/dm.5(1).2019.06.

43. Внукова Н. М. Нормативні та організаційні аспекти здійснення фінансових розслідувань у системі фінансового моніторингу. Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій забезпечення : колективна монографія. / За заг. ред. д. е. н., доц. Вівчар О. І. Тернопіль: Економічна думка, 2019. С. 361-383.

44. Вовчак О. Д., Стаднійчук Р. В. Фінансовий моніторинг ризиків як інструмент фінансового оздоровлення банків. *Економічний простір*. 2020. №157. С. 74-77. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/157-14>

45. Вороніна Р. М. Управління ризиками відмивання грошей в банківських установах. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16625/1/349-596-597.pdf> (дата звернення: 12.06. 2020).

46. Гранатуров В.М., Литовченко И. В. Управление предпринимательскими рисками: вопросы теории и практики. Одесса: МУП Эвен, 2005. 204 с.

47. Глущенко О. О., Семеген І. Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія. За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Р. А. Слав'юка. Київ : УБС НБУ, 2014. 386 с.

48. Глущенко О. О., Вороніна Р. М. Аналіз основних об'єктів ідентифікації у системі заходів первинного фінансового моніторингу . *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012. № 6. Т. 2. С. 68-71.

49. Грюнінг Х. Ван. Аналіз банківських ризиків. Москва : Весь Мир, 2013. 289 с.

50. Державна служба фінансового моніторингу України // Основні завдання структурних підрозділів від 01.07.2016. URL: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=106&art_id=22591&lang=uk (дата звернення: 12.02. 2020).

51. Д'яконова І., Шиян Д. Методика оцінки ефективності фінансового моніторингу. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1 (34). С. 10–16.
52. Дзедзик І. Б. Місце ризиків у системі фінансового моніторингу операцій банківської установи. *Регіональна економіка*. 2008. № 4. С. 109-114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2008_4_16 (дата звернення: 12.06.2020).
53. Дзедзик І. Б. Класифікація клієнтів з високим рівнем ризику з точки зору імовірності «відмивання» ними грошей через банківську установу. *Регіональна економіка*. 2010. №3. С. 95-100.
54. Дзедзик І. Б. Суть та значення фінансового моніторингу в процесі боротьби з легалізацією «брудних» грошей. *Економічний простір*. 2009. № 28/1. С. 242–249.
55. Дзедзик І. Б. Ризикологічні основи фінансового моніторингу операцій банків. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2010. № 1 (7). С. 153–160.
56. Дзедзик І. Б. Ризик-орієнтований підхід при здійсненні банками внутрішнього фінансового моніторингу: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Університет банківської справи НБУ. Київ. 2012.
57. Дмитров С. О., Діденко С. В., Медвідь Т. А. Фінансовий моніторинг у банку : навч. посіб. Черкаси, 2014. 266 с.
58. Дмитров С. О., Коваленко В. В., Єжов А. В., Бережний О. М. Фінансовий моніторинг в банку: навч. посіб. Суми, 2008. 336 с.
59. Дмитров С. О., Меренкова О. В., Медвідь Т. А., Ващенко О. М. Оцінка та управління ризиком використання послуг для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму в комерційному банку: монографія. За заг. ред. О.М. Бережного. Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. 114 с.
60. Дмитров С. О., Черняк В. М., Кузьменко О. В. Система скорингу на основі індикаторів ризику як ефективна складова фінансового моніторингу в банку. *Вісник НБУ*. 2011. №1. С. 26–32.

61. Дмитров С. О., Меренкова О. В., Левченко Л. Моделювання оцінки ризиків використання послуг банків з метою легалізації кримінальних доходів або фінансуванню тероризму. *Вісник НБУ*. 2009. № 1. С. 54–61.
62. Дмитренко М. Г., Потлатюк В. С. Кредитування і контроль: навч. посіб. : Кондор, 2012. 296 с.
63. Діденко С. В. Оптимізація управління ризиками в системі фінансового моніторингу банку. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2008. № 3. С. 128–131.
64. Дорошенко Н.А. Внутрішній контроль в системі управління банківськими ризиками. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. С.64–69. URL: <https://periodicals.karazin.ua/economy/article/view/6269/6021> (дата звернення: 10.05. 2020).
65. Дубров А. М., Мхитарян В. С., Трошин Л. И., Многомерные статистические методы. Учебник. *Финансы и статистика*. 2000.
66. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. Т. 1. 864 с.
67. Єгоричева С. Б. Сутність та проблеми протидії фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення у системі фінансового моніторингу. *ЕКОНОМІКА, ФІНАНСИ, ПРАВО*. 8/3'2016. С.9-12.
68. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2014. 292 с.
69. Єгоричева С. Б. Ризик-орієнтований нагляд у системі фінансового моніторингу. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2016. №3(75). С. 126-132.
70. Єгоричева С. Б. Фінансова інклюзія в рамках системи протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму. *Фінансовий простір*. 2018. № 4 (32). С. 80 – 87.
71. Єпіфанов А. О., Васильєва Т. А., Козьменко С. М. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій. Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. 283 с.

72. Єфіменко С.В., Іваненко Д.О., Сугакова О.В. Методичний посібник з курсу «Теорія ймовірностей». Київ. 2018. 104 с.
73. Заява про відповідність вимогам щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. АТ «ПроКредит Банк». URL: <https://www.procreditbank.com.ua/assets/Uploads/corporate-documents/AML-Statement-ukr.pdf> (дата звернення: 19. 07. 2020).
74. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2017 рік. URL : https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit_2017_UA.pdf (дата звернення: 12.09.2019).
75. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2018 рік. URL: https://finmonitoring.in.ua/wp-content/uploads/2019/04/SDFM_AnnualReport_2018.pdf (дата звернення: 12. 09. 2019).
76. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2019 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/books/Zvit2019.pdf> (дата звернення: 10.02.2020).
77. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України: Постанова НБУ від 28.03.2007 р. № 98 / Правління НБУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v0098500-07> (дата звернення 01.10.1019).
78. Каднічанська В.М., Торяник Ж. І., Зорянський В. А. Банківські ризики в контексті стійкої діяльності банківських установ. Вісник Університету банківської справи. 2015. № 1. С. 70–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_1_14 (дата звернення: 10.08. 2019).
79. Ключко Л. А. Фінансовий моніторинг та комплаєнс-контроль в банках. *Фінанси, учет, банки* . 2014. № 1 (120). С. 153- 160.
80. Козьменко С. М. Стратегічний менеджмент банку: Навч. Посіб. / С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, І. В. Волошко. Суми: ВТД «Університетська книга», 2013. 734 с.

81. Коваленко В. В. Фінансовий моніторинг банків: навчальний посібник. НБУ, Українська академія банківської справи Національного банку України. Суми : Мрія-1, 2005. 120 с.

82. Коваленко В. В., Дмитров С. О., Єжов А. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: монографія. Суми : УАБС НБУ, 2007. 110 с.

83. Коваленко В. В. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти: монографія / за ред. В. В. Коваленко. Одеса: ОНЕУ, 2017. 304 с.

84. Коваленко В. В. Оцінювання можливості легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму з використанням електронних грошей. Трансформація фінансово-кредитних відносин в умовах цифрової економіки: збірник матеріалів Міжнародної науково - практичної Інтернет-конференції: Одеса: ОНЕУ, 2019. С. 174 – 178.

85. Коваленко В. В. Скорингова система оцінки ризику клієнта щодо використання ним банку для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 3 (14). С. 387 – 391.

86. Коваленко В. В. Ризики відмивання грошей через банківську систему в умовах розвитку цифрової економіки . *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 3-2 (52). С. 83 – 93.

87. Коваленко В. В. Банківське регулювання і нагляд: методологія та практика: монографія. За ред. В. В. Коваленко. Одеса: Видавництво «Атлант», 2013. 491 с.

88. Коваленко В. В. Дослідження процесу організації фінансового моніторингу в банках. Актуальні проблеми економіки регіону. 2017. Вип. 13. Т.1. С. 8 – 17.

89. Ковалева С. Е. Виды рисков кредитных организаций в сфере противодействия легализации доходов, полученных преступным путем, и особенности управления ими в российской банковской практике. 2013. URL:

<http://www.uecs.ru/uecs57-572013/item/2347-2013-09-16-08-05-52> (дата звернення: 09. 10. 2018).

90. Ковч Т. Б. Формування системи фінансового моніторингу в банківській сфері України: автореферат дисертації на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук за спец.: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит»; УБС НБУ. Київ, 2011. 30 с.

91. Колдовський М. В. Діяльність банків з протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом: автореф. дис. канд. екон. наук / Микола Васильович Колдовський; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2009. 21 с.

92. Колдовський М. В. Альтернативні методи оцінки ризику клієнта банку. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Суми. УАБС НБУ. 2008. Т.1. С. 56-58.

93. Колодізев О. М., Плєскун І. В Фінансовий моніторинг у банках України: сутність та визначення проблем реалізації в сучасних умовах розвитку економіки. *Управління розвитком*. 2017. №3-4. С. 24-35.

94. Колодізев О. М., Плєскун І. В Систематизація практичних рекомендацій щодо пошуку моделей оцінки, контролю та ефективного управління ризиками для забезпечення протидії легалізації «брудних 211 коштів». *Управління стійким розвитком економіки: теоретичні та практичні аспекти*: Колективна монографія за ред. д.е.н., проф. Прохорової В. В. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2018. С. 264–278.

95. Колодізев О. М. Система комплаєнсу в банках : нові властивості та виклики сучасності. Сучасні проблеми фінансового моніторингу : Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 листопада 2018р.). Харків.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО Ексклюзив». С. 13-16.

96. Колодізев О. М., Коцюба О. В. Зростання ролі банків як суб'єктів первинного фінансового моніторингу на етапі мінімізації ризиків відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом. *Банківська справа*. 2018. № 1-2. С. 7–21.

97. Колодізєв О. М., Плєскун І. В. Вдосконалення методичного підходу з оцінки ризикованості операцій клієнтів банку. І Міжнародна науково-практична конференція *«Проблеми і перспективи сучасного розвитку фінансів, обліку та банківської діяльності»*: матеріали конференції (19 березня 2018 р.). Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля. С. 191-194.

98. «Комплаєнс і його функції в банках». Базельський комітет з банківського нагляду. URL : www.bis.org/publ/bcbs113.pdf (дата звернення: 10.06.2020).

99. Комплаєнс. АТ «Укрсиббанк». URL: <https://my.ukrsibbank.com/ua/about-bank/compliance/> (дата звернення: 15.04.2020).

100. Консолідований звіт про управління. Група «Банк «Південний»». URL: https://bank.com.ua/uploads/1/7321-auditorskij_visnovok_konsolidovani_j_stanom_na_31_12_18.pdf (дата звернення: 12.07.2020).

101. Комплаєнс в європейських банках: старі правила перестали працювати і як відкрити рахунок без ризику втратити гроші. URL: <https://internationalwealth.info/offshore-wisdom/compliance-in-european-banks-the-old-rules-have-stopped-working-or-how-to-open-an-account-without-the-risk-of-losing-money/> (дата звернення: 18.09.2020).

102. Короткий огляд політики протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом/Знай свого клієнта. АТ «АЛЬФА-БАНК». URL: https://alfabank.ua/upload/Summary_AML_KYC_Policies_04.2019_ua.pdf (дата звернення: 7.07.2020)

103. Куришко О. О. Система фінансового моніторингу в Україні. URL http://www.confcontact.com/20101008/4_kurishko.htm (дата звернення: 01.04.2019).

104. Куришко О. О. Національна система фінансового моніторингу в Україні : Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата

економічних наук: 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. НБУ Державний вищий навчальний заклад «УАБС НБУ». Суми. 2013

105. Краснова І. Внутрішній контроль у банку: завдання та організація. *Вісник Національного банку України*. 2007. № 9. С. 40–42.

106. Лебідь О. В., Вейц О. І. Запобігання та протидія легалізації доходів у системі фінансового моніторингу банку. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця. 2019. С. 19–20.

107. Леонов С. В., Куришко О. О. Ризики в системі "банк–клієнт" при здійсненні фінансового моніторингу. *Вісник СумДУ*. Серія Економіка. 2010. №1. Т.2. С.173–181.

108. Лещенко В. В. Організаційно- правовий механізм державного регулювання системи банківського нагляду в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спец.: 25.00.02 «Механізми державного управління»; Національна академія державного управління при президентіві України. Київ, 2016. 225 с.

109. Лимская декларация руководящих принципов контроля : декларация IX Конгресса Международной организации высших контрольных органов 1 января 1977 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604_001 (дата звернення 24.10.2019).

110. Лисенок О. В. Удосконалення системи внутрішнього фінансового моніторингу в банках України. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. Сер. : Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ptmbo_2015_1_18 (дата звернення: 20.08.2020).

111. Лисенок О. В., Мелоян О. Г. Управління ризиками банку в системі внутрішнього фінансового моніторингу. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2015. №3(73). С. 145–151.

112. Лист АТ «БАНК АЛЬЯНС» щодо запобігання та протидії (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму

та фінансування розповсюдження зброї масового знищення. URL: [https://bankalliance.ua/pages/aml/agents/1/%D0%9B%D0%B8%D1%81%D1%82%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4%D1%96%D1%8E%20%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20\(%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8E\)%20%D0%B4%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2.pdf](https://bankalliance.ua/pages/aml/agents/1/%D0%9B%D0%B8%D1%81%D1%82%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4%D1%96%D1%8E%20%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20(%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8E)%20%D0%B4%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2.pdf) (дата звернення: 10.09.2020).

113. Малярець Л. М. Економіко-математичні методи і моделі : навч. посіб. Х. : ХНЕУ, 2011. 318 с.

114. Мандель И. Д. Кластерний аналіз. Финансы и статистика. 1988

115. Методологія функціонального моделювання IDEF0. URL: <https://nsu.ru/smk/files/idef.pdf> (дата звернення: 15.03.2020).

116. Методичні рекомендації щодо виявлення та ідентифікації публічних діячів та забезпечення проведення їх фінансових операцій. ДСФМУ. Київ. 2015. 70 с.

117. Міжнародні стандарти щодо боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищення: Рекомендації FATF 2012 року URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8/FATF%20Recommendations_UKR_17_12_2018.pdf (дата звернення 7.04.2020).

118. Москаленко Н. В. Система фінансового моніторингу України та перспективи її розвитку: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук : 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Ірпінь . 2016.

119. Москаленко Н. В., Климчук Н. Я. Управління ризиками легалізації доходів одержаних злочинним шляхом. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. №1. 2017. С. 184-194.

120. Мумінова-Савіна Г. Г., Кравець В. М., Мазур О. А., Галенко О. М., Кириленко В. Б. Тим, хто не нехтує законом. Контроль, ревізія та аудит у комерційних банках України. К.: Факт, 2001. С.7-118.

121. Найкращі практики провідних банків України з питань фінансового моніторингу. URL https://finmonitoring.in.ua/wp-content/uploads/2018/04/nabu_dzherela-rohodzhennya-koshtiv_perevirka-dokumentiv-ta-inshe.pdf 9 (дата звернення: 10. 08. 2020).

122. Національний банк роз'яснив причини застосування заходу впливу до АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК". URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-rozyasniv-prichini-zastosuvannya-zahodu-vplivu-do-akb-industrialbank> (дата звернення: 05.08.2020).

123. НБУ пояснив своє рішення про невідповідність керівників ПАТ "ТАСкомбанк". URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2549136-4-milardi-na-6-osib-nbu-poasniv-pretenzii-do-taskombanku.html> (дата звернення: 14.08.2020).

124. Національний банк у березні продовжив застосовувати заходи впливу до порушників законодавства у сфері фінансового моніторингу. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-u-berezni-prodovjiv-zastosovuvati-zahodi-vplivu-do-porushnikiv-zakonodavstva-u-sferi-finansovogo-monitoringu> (дата звернення: 13.08.2020).

125. НБУ відхилив одну кандидатуру на посаду голови "Банку інвестицій та заощаджень". URL : <http://finbalance.com.ua/news/Bank-investitsiy-ta-zaoshchadzhen-NBU-vidkhiliv-odnu-kandidaturu-na-posadu-hlavi-pravlinnya--nova> (дата звернення: 10.03.2020).

126. Національний банк України. Річний звіт 2016. URL https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/A_report_2016.pdf?v=4 (дата звернення: 10.03.2020).

127. Національний банк України. Річний звіт 2017. URL https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_Report_2017.pdf?v=4 (дата звернення: 10.03. 2020).

128. Національний банк України. Річний звіт 2018. URL https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2018.pdf?v=4 (дата звернення: 10.03.2020).

129. Національний банк України. Річний звіт 2019. URL https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2019.pdf?v=4 (дата звернення: 10.03.2020).

130. Огляд правил та процедур з протидії легалізації доходів, одержаним злочинним шляхом, та «Знай свого клієнта». Укрексімбанк. URL https://www.eximb.com/upload/app_links/review-rules-and-procedures-ukr.pdf (дата звернення: 15.04.2020).

131. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс : підручник / О. П. Орлюк. К. : Юрінком Інтер, 2010.

132. Офіційний сайт ПАТ «Промінвестбанк». Дотримання правил фінансового моніторингу. URL: <https://www.pib.ua/poslugu-bankam/dotrymannia-pravyl-finansovogo-monitoryngu/> (дата звернення: 15.04.2020).

133. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 15.12.2017).

134. Офіційний сайт АУБ. URL: <https://aub.org.ua/> (дата звернення: 15.12.2017).

135. Перевірка статистичних гіпотез. URL: http://virtuni.education.zp.ua/edu_cpu/file.php/2753/Analiz_danikh_2.pdf (дата звернення: 13.08.2020).

136. Пістунов І. М., Антонюк О. П., Турчанинова І. Ю. Кластерний аналіз в економіці. Навчальний посібник. Дніпропетровськ. Національний гірничий університет. 2008. 84 с.

137. Плєскун І. В. Теоретичний підхід до визначення сутності поняття ризик-контролю клієнтів банків в системі фінансового моніторингу. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 45. С. 157-163.

138. Плєскун І. В. Визначення рівня сукупного ризику банків в системі фінансового моніторингу. *East European Science Journal*. 2019. № 7(47). С. 23- 29.

139. Плескун І. В. BankID як спосіб ідентифікації клієнтів банку-фізичних осіб у сфері фінансового моніторингу. Міжнародна науково-практична конференція «Концептуальні напрями розвитку наукових знань» (24-25 листопада 2018 р.). Київ. С. 41-42.

140. Плескун І. В. Аналіз наукових підходів щодо сутності поняття «Банківський ризик». IV Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Фінансово-кредитна система: проблеми та інновації» (11-12 квітня 2019 р.). Одеса: ОНЕУ. С. 132- 135.

141. Плескун І. В. Аналіз змінності ефективності ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу. *Економічний простір*. 2020. № 157. С. 78-84.

142. Плескун І. В. Розвиток системи управління ризиками на етапі встановлення відносин з клієнтами банку щодо їх обслуговування. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей (30-31 травня 2019 р.). Харків: ДІСА ПЛЮС. С. 135- 136.

143. Плескун І. В. Комплаєнс-контроль як ключовий елемент протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, у вітчизняних банках. Сучасні проблеми фінансового моніторингу: збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 листопада 2018 р.). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО Ексклюзив». С. 85–87.

144. Плескун І. В. Етапи реалізації ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу І. В. Плескун. Перспективні напрями розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 12 лютого 2020 р.): у 5 ч. Полтава: ЦФЕНД. С. 42-44.

145. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: методы таксономии и факторного анализа. Москва. Статистика. 1980. 151 с.

146. Політика у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення. Приватбанк. URL: <https://static.privatbank.ua/files/a6978060.pdf> (дата звернення: 15.04.2020).

147. Політика управління ризиками в АТ «ПУМБ». URL: [https://about.pumb.ua/content/cmsfile/ru/%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B9%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA__%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F%20%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8%20\(%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B0%D1%8F\)_v2%20\(7\).pdf?v=637254340738317198](https://about.pumb.ua/content/cmsfile/ru/%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B9%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA__%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F%20%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8%20(%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B0%D1%8F)_v2%20(7).pdf?v=637254340738317198) (дата звернення: 15.04.2020)

148. Пономаренко В. С., Внукова Н. М., Колодізев О. М., Ачкасова С. А. Вплив державного регулювання і нагляду на розвиток ризик-орієнтованої системи фінансового моніторингу України . *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2019. 2(29). 419-429. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v2i29.171986> (дата звернення: 15. 04. 2020).

149. Пономаренко В. С., Колодізев О. М., Лебідь О. В., Вейц О. І. Оцінювання системи запобігання та протидії легалізації сумнівних доходів клієнтів банку. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Vol. 3. № 26. С. 17–28. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v3i26.143845>. (дата звернення: 15.04.2020).

150. Про заходи щодо протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. АТ «ТАСКОМБАНК». URL: https://tascombank.ua/files/_aml_letter_ukr.pdf (дата звернення: 15.04.2020).

151. Правдива Л. Удосконалення корпоративного управління в банках та управління комплаєнс-ризиком. *Вісник НБУ*. 2011. С. 10–13.

152. Правила банківського обслуговування фізичних осіб в АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ». URL: Rules_25022019_25032019 (1).pdf (дата звернення: 15.04.2020).

153. Правила банківського обслуговування фізичних осіб. АТ «Перший інвестиційний банк». URL: https://www.pinbank.ua/wp-content/uploads/2020/04/PRAVILA_bank_obsług_FO_2020_5.5_ZI.pdf (дата звернення: 15.04.2020)

154. Прошунин М. М. Финансовый мониторинг как вид финансового контроля . *Вестник Томского государственного университета*. 2010. №330. С. 105-108.

155. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12. 2000 р. №2121-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення 01.10.2019).

156. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму: Закон України від 17.11.2010 р. № 2698-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2698-17>. (дата звернення 01.10.2019).

157. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 р. №1702-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> (дата звернення 01.10.2019).

158. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 04.03.2020 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення 01.05.2020).

159. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу: постанова Правління НБУ від 17.08.2012 р. №

346. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590-12#Text> (дата звернення: 02.04. 2018).

160. Про затвердження Положення про Систему BankID Національного банку України: постанова Правління НБУ від 17. 03. 2020 р. № 32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/v0032500-20> (дата звернення: 20.05.2020).

161. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: постанова Правління НБУ від 26.06. 2015 р. № 417. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0417500-15> (дата звернення: 06.06.2019).

162. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: постанова Правління НБУ від 19.05.2020 р. № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20> (дата звернення 01.06.2020).

163. Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення: наказ Міністерства фінансів України від 08.07.2016 № 584. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1047-16> (дата звернення 24.10. 2019).

164. Про затвердження методичних вказівок з інспектування банків «Система оцінки ризиків» : постанова Правління НБУ від 15. 03. 2004 р. № 104. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04> (дата звернення 24.10.2019).

165. Просович О. П., Процак К. В. Управління ризиками комерційного банку. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2010. №684. С. 194-200.

166. Рекомендації для суб'єктів підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна щодо порядку звітування про підозрілі фінансові операції на підставі ризик-орієнтованого підходу. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/320/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F/%D0%94%D0%BB%D1%8F_%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D1%83_%D0%BD%D0%B5

%D1%80%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96/Method_2_5.pdf (дата звернення: 15.04.2020).

167. Ризики використання готівки. Державна служба фінансового моніторингу України, 2017. URL: https://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/%D0%A0%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B3%D0%BE%D1%82%D1%96%D0%B2%D0%BA%D0%B8_2017_Nalichka.pdf (дата звернення: 15.04.2020).

168. Рисін В. В., Корначук О. Ю. Ризики залучення банків до схем відмивання грошей. *Ефективна економіка*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7853>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.5.2 (дата звернення: 17.03. 2020).

169. Рекомендації Кабінету Міністрів України, Міжнародний документ «Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмивання коштів (FATF)» № 835-001 від 25.09.2003. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/835_001 (дата звернення: 10.06.2019).

170. Руководящие указания ФАТФ «Оценка рисков отмывания денег и финансирования терроризма на национальном уровне» 2013. URL: https://eurasiangroup.org/FATF_risk_assessment.pdf (дата звернення: 16.05.2020).

171. Савинская Н. А. Основы системної організації банківської діяльності URL: www.risk-manage.ru/research/finrisk/part2 (дата звернення: 18.09.2020).

172. Салин В. Н., Чурилова Э. Ю. Практикум по курсу «Статистика» (в системе STATISTICA). 2002.

173. Самородов Б. В., Уткіна О. В. Класифікаційні ознаки ризику банківської установи у сфері відмивання коштів або фінансування тероризму. *Вісник Університету банківської справи*. 2018. №2 (32). С. 47–51.

174. Саттарова А. А. Классификация банковских рисков в системе денежного обращения. *Финансовое право*. 2016. №4. С. 24-26.

175. Симовьян С. В. Финансовый мониторинг в банковской системе как средство противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем: монографія. Харків: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2004. 281 с.

176. Смагло О. В. Оцінка ризику легалізації злочинних доходів суб'єктів первинного фінансового моніторингу. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2015. № 4 (74). С. 201–212.

177. Статистика в схемах, формулах і таблицях. URL : <http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/1075/1/-%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%B2%20%D1%81%D1%85%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D1%85%2C%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%BB%D0%B0%D1%85%20%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%D0%B1%D0%BB.pdf> (дата звернення: 08.03.2020).

178. Стечишин Т. Б. Проблеми формування системи фінансового моніторингу в банківській сфері України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 8. С.183-187.

179. Сюй Кайю. Китайско-российское сотрудничество в противодействии отмыванию денег: необходимость и перспектива. *Актуальные проблемы экономики и права*. 2009. ¹⁴. С. 204–209.

180. Сюркало Б. І. Напрями вдосконалення системи державного фінансового моніторингу. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=779> (дата звернення: 27.12.2019).

181. Тесленко В. І. Становлення національної системи фінансового моніторингу та її роль у боротьбі з організованою злочинністю. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 1. С. 280-287. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_34 (дата звернення 15.04.2019).

182. Туркина А. Е. Риск-ориентированный внутренний контроль и его интеграция в систему управления рисками в коммерческом банке: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.10. 2013. Москва. 25 с.

183. Уткіна О.В. Система управління банківськими ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. ДВНЗ «Університет банківської справи». Київ, 2019.

184. Уткіна О. В. Проблема належного виявлення ступеня ризику відмивання незаконно отриманих доходів банківськими установами України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики* : зб. наук. пр. 2017. Вип. 2. С. 68-74.

185. Уткіна О. В. Характеристика управління банківським ризиком відмивання коштів/фінансування тероризму та напрями його вдосконалення. *Фінансовий простір*. 2019. № 4. С. 217-227.

186. Уткіна О. В. Зарубіжний досвід протидії легалізації злочинних доходів із застосуванням ризик-орієнтованого підходу в банківському секторі. *Вісник Університету банківської справи*. 2017. № 2. С. 34–38.

187. Феллаг Ш.М.Э.А., Левченко В.В. Зарождение новой профессии для борьбы с терроризмом и отмыванием денег // В сборнике: Приоритеты развития социо-гуманитарного знания, экономики и права: научная дискуссия и эксперименты Материалы международной научно-практической конференции. Под общ. ред. С.Е. Туркулец. 2017. С. 199–203

188. Хмелюк А. А. Роль фінансового моніторингу в системі фінансового контролю. 2014. №6. С. 42-26.

189. Худокормова М. І. Методика оцінювання ризику клієнта при використанні ним послуг банку для легалізації кримінальних доходів. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. №6. С. 283-289.

190. Хуторна М. Е., Гелеверя В. В. Організація ефективної системи комплаєнс-контролю в банку. *Фінансовий простір*. 2015. №2. С.112-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2015_2_15 (дата звернення: 12. 06. 2018).

191. Черевко О. В. Оцінка ризиків легалізації через здійснення кредитних операцій. *Ефективна економіка*. 2013. №10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3306> (дата звернення: 15.05.2019).

192. Черевко О. В. Вдосконалення методології моніторингу ризиків легалізації доходів у банківській системі. Стратегічні пріоритети детінізації економіки України у системі економічної безпеки: макро та мікро вимір: монографія. За ред. Черевка О. В. Черкаси: ПП Чабаненко Ю. А., 2014. 442 с.

193. Чмутова І. М., Ткачова Є. О. Фінансова стійкість банку як індикатор ризику відмивання коштів та фінансування тероризму. *Економіка та суспільство : електронне наукове фахове видання*. 2018. Вип. 14. С. 867 – 875. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal-14> (дата звернення: 22.03.2019).

194. Чмутова І. М. Визначення рівня ризику відмивання коштів за показниками операційного ризику та надійності банку. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей (31 травня-1 червня 2018 р.). Харків: ХНЕУ імені Семена Кузнеця. С. 196-197.

195. Чмутова І. М. Адаптація системи фінансового менеджменту банку до циклічності його розвитку. *Економіка розвитку*. 2014. № 4 (72). С. 54–60.

196. Чуніхіна Л. М. Первинний фінансовий моніторинг в банках України як засіб запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.08 - кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 2007.

197. Швець Н. Р. Ідентифікація значущих ризиків банківської установи. *Журнал науковий огляд*. 2017. №3(35). С. 1-20. URL <http://oaji.net/articles/2017/797-1495261188.pdf> (дата звернення: 14.07.2020).

198. Шейко О.В. Инструментарий минимизации рисков в процессе реализации механизма системы финансового мониторинга в кредитной организации. *Российское предпринимательство*. 2008. Том 9. № 12. С. 59-64.

199. ABLV Submits a Letter of Response to FinCEN. URL: <https://www.ablv.com/en/press/2018-04-20-ablv-submits-a-letter-of-response-to-fincen> (Last accessed: 15.07.2020).

200. ABLV asks FinCEN to cancel sanctions. URL: <https://eng.lsm.lv/article/economy/banks/ablv-asks-fincen-to-cancel-sanctions.a275649/> (Last accessed: 15.07.2020).

201. Achkasova S. Preventing and counteraction corruption risks in introducing and implementing riskbased approach in financial monitoring system. Organizational-economic mechanism of management innovative development of economic entities: collective monograph. Edited by M. Bezpartochnyi, in 3 Vol. Higher School of Social and Economic. Przeworsk: WSSG, 2019. Vol. 2. P. 82-91.

202. Achkasova S. A., Prytula N. I. Cooperation between National Financial Intelligence unit with the agencies in Ukraine. Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути: тези доп. І Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (1-2 серпня 2019 р.). Дніпро. P. 17-22.

203. Andriichenko Zh. O., Smoliak V. A. Advantages and disadvantages of outsourcing procedure of clients identifications and Verification in financial monitoring. Сучасні проблеми фінансового моніторингу: збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 23 листопада 2018 р.). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО ЕКСКЛЮЗИВ».С. 30–35.

204. Andriichenko Zh.O., Chmutova I.M., Vnukova N.M. Risk-based approach in the regulation of supervisory authorities in Ukraine. Contemporary issues of sustainable development. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2019. P. 8-17.

205. Basel Committee on Banking Supervision Consultative Document The compliance function in banks. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs103.htm> (Last accessed: 11.06.2019).

206. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs128.htm> (Last accessed: 11.06.2019).

207. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs128.htm> (Last accessed: 11.06.2019).

208. Basel II: Revised international capital framework. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbsca.htm> (Last accessed: 15.08.2019).

209. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems - revised version June 2011. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf> (Last accessed: 13.07.2019).

210. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs188.pdf> (Last accessed: 02.02.2019).

211. Chmutova I.M. Bank's financial management technologies forming at strategic and operational levels. *Economic Annals–XXI*. 2015. №. 9–10. P.73–77.

212. Chmutova I., Vovk V., Bezrodna O. Analytical tools to implement integrated bank financial management technologies. *Economic Annals–XXI*. 2017. №163(1-2(1)). P. 95–99. URL: http://soskin.info/userfiles/file/Economic-Annals-EL_Version/EA-XXI_163_1_2_1_2017_1.pdf (Last accessed: 22.09.2019).

213. Compliance and the compliance function in banks, 2005. URL: www.bis.org/publ/bcbs113.pdf. (Last accessed: 17.05.2018)

214. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for 37 the purposes of money laundering or terrorist financing. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L0849&from=EN> (Last accessed: 11.09.2019).

215. FATF – Egmont Group (2018), Concealment of Beneficial 224 Ownership, FATF, Paris, France. URL: <https://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/reports/FATF-Egmont-Concealment-beneficialownership.pdf> (Last accessed: 17.09.2019).

216. FATF Report to the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors July 2018. URL: <https://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/reports/FATF-Report-G20-FM-CBG-July-2018.pdf> (Last accessed: 17.10.2019).

217. FATF Recommendations 2012. URL: <http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/fatfrecommendations.html>. (Last accessed: 22.04.2019).

218. FinCEN Names ABLV Bank of Latvia an Institution of Primary Money Laundering Concern and Proposes Section 311 Special Measure. URL: <https://www.fincen.gov/news/news-releases/fincen-names-ablv-bank-latvia-institution-primary-money-laundering-concern-and> (Last accessed: 15.07.2020).

219. FinCEN: Know Your Customer Requirements. URL: <https://corpgov.law.harvard.edu/2016/02/07/fincen-know-your-customer-requirements/> (Last accessed: 15.07.2020).

220. Gilmour N. Preventing money laundering: a test of situational crime prevention theory. *Journal of Money Laundering Control*. 2016. Vol. 19, Issue 4. P. 376–396.

221. Hubarieva, I., Chmutova, I., & Maksimova, M. Ukrainian economy unshadowing as a factor of state economic security management. *Economic Annals–XXI*. 2016. №. 5–6. P. 25–28.

222. Hubarieva I., Chnutova I., Hontar D. The Cognitive Modeling of the Development of the Ukrainian Banking System . *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2017. Issue 1 (22). C.246-253.

223. International Compliance Association. URL: <https://www.int-comp.org/> (Last accessed: 07.07.2019).

224. Kolodiziev O.M., Chmutova I.M., Lebid O.V., Kotsiuba O.V. Risk Assessment Of Using Banks For Money Laundering. *Strategies For Economic Development: The Experience Of Poland And The Prospects Of Ukraine: Collective monograph*. Edited by A. Pawlik, K. Shaposhnykov. Kielce, Poland, 2018, Vol.1, P. 157–182.

225. Kolodiziev O., Chmutova I., Lesik V. Use of causal analysis to improve the monitoring of the banking system stability. *Banks and Bank Systems*. Vol. 13, 2018. Issue #2. P. 62–76.

226. Kolodiziev O. N., Pleskun I. V. Transforming the sings of legalizing (laundering) of proceeds of crime in banking market. Міжнародна науково-практична конференція «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (31 травня-1 червня 2018 р.). Харків: ХНЕУ ім. Семена Кузнеця. С. 234-235.

227. KYC in Banking: Why Financial Institutions Must Perform Due Diligence. URL <https://www.jumio.com/kyc-in-banking/> (Last accessed: 16.03.2020).

228. Know Your Customer: Corporate customer verification in the Single Market. URL https://bankenverband.de/media/files/2019_KYC_eng_final.pdf (Last accessed: 16.03.2020).

229. KYC in Banking: Why is it important to Know Your Customer? URL: <https://www.bayometric.com/kyc-in-banking-why-is-it-important-to-know-your-customer/> (Last accessed: 14.03.2020).

230. KYC Verification Process – 3 Steps to Know Your Customers Compliance. URL: <https://shuftipro.com/blogs/kyc-verification-process-3-steps-to-know-your-customer-compliance> (Last accessed: 9.02.2020).

231. What is KYC and why does it matter? URL: <https://fin.plaid.com/articles/kyc-basics/> (Last accessed: 14.03.2020).

232. Lebid O. V. Chmutova I. M., Zuieva O. V., Veits O. I. Risk assessment of the bank's involvement to legalization of questionable income considering the influence of fintech innovations implementation. *Marketing And Management Of Innovations*. 2018. Issue 2. P. 232 – 346.

233. Lebid O. V., Veits O. I. Foundation of elements of a bank's system for prevention and counteraction of the money laundering. From the Baltic to the Black Sea: the Formation of Modern Economic Area: Conference Proceedings. International Scientific Conference (Riga, Latvia, August 24th, 2018.). Riga, Latvia: Baltija Publishing. 2018. P. 109–113.

234. Marshall J. F., Rose P. K. *Financial Engineering: A Complete Guide to Financial Innovation*. NY : Institute of Finance, 1992. 728 p.

235. Official site FATF – GAFI. URL: <http://www.fatf-gafi.org>. (Lasr accessed:11.05.2019)

236. Official site Egmont Group. URL: <https://www.egmontgroup.org>. (Last accessed: 11.05.2019)

237. Pleskun I. V. Banks risks management: the current development tendencies. *Бізнес інформ*. 2018. № 12. С.358-364.

238. Pleskun I. V. Improvement of the methodology to control risk of bank customers in the context of implementation of an effective risk-based approach. *Бізнес інформ*. 2019. № 12. С. 302-310.

239. Pleskun I. V. Substantiating the mechanism to control risk of bank customers in the context of implementation of financial monitoring. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Інноваційний потенціал сучасної науки». м. Кам'янець-Подільський. 19 червня 2020. С. 441-444.

240. Ponomarenko V., Kyrkach S., Pleskun I. V., Lozynska O. Risk-oriented approach in the primary financial monitoring. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2020. No 3 (34). P. 42–52.

241. Saaty T. L. Decision making with Dependence and Feedback. URL : <http://www.pqm-online.com/assets/files/lib/books/saaty.pdf>. (Last accessed: 7.10.2019)

242. Tarullo, Daniel K. Corporate governance and prudential regulation. Офіційний сайт Базельського комітета по банківському надзору. URL: <https://www.bis.org/review/r140610c.pdf> (Last accessed: 3.03.2018).

243. Vasylieva T. A., I. M. Chmutova Empirical model of bank life cycle. *Actual Problems of Economics*. 2015. №10 (172). P.352–361.

244. Video KYC process authorised in Spain. URL <https://www.linkedin.com/pulse/video-kyc-process-authorized-spain-xavier-foz> (Last accessed: 15.01.2020).

245. Vnukova N., Hontar D., Vorotyntsev M. Money laundering risk management tools based on determining the level of coordination of financial companies and credit unions. *Development Management*. 2018. № 4(4). P. 40-51. DOI:10.21511/dm.4(4).2018.04.

246. Vnukova N., Hontar D., Andriichenko Zh. International Preconditions for Development the Basics of a Concept of Risk-oriented System on Combating

Money Laundering and the Financing of Terrorism and Proliferation. Modern Management: Economy and Administration: Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2018. P. 37–44.

247. Vnukova N. M., Andriichenko Zh. O., Hontar D. D. The conceptual framework for the formation of a riskbased system for combating money laundering, terrorist financing, and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction . *Problems of Economy*. 2018. №4 (38). P. 201-215.

248. Vnukova N., Kavun S., Kolodiziev O., Achkasova S., Hontar D. Determining the level of bank connectivity for combating money laundering, terrorist financing and proliferation of weapons of mass destruction. *Banks and Bank Systems*. 2019. Vol. 14, Issue #4. P. 42–54 DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/bbs.14\(4\).2019.05](http://dx.doi.org/10.21511/bbs.14(4).2019.05).

249. Webster's Third New International Dictionary of the English Language. Springfield, Massachusetts, USA: G&G. Merriam Company Publishers, 1961.

250. Yehorycheva S., Gudz T., Krupka M., Kolodiziev O., Tarasevych N. The role or the banking system in supporting the financial equilibrium of the enterprises: case of Ukraine . *Banks and Bank Systems*, Volume 14, 2019, Issue 2. P. 190 – 202. (Scopus). DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/bbs.14\(2\).2019.17](http://dx.doi.org/10.21511/bbs.14(2).2019.17)

251. Yehorycheva S., Kolodiziev O., Prasolova S. Actual Problems of the Ukraine's Banking System Capital Stability Management. *Banks and Bank Systems*, Vol. 12, No 2, 2017. P. 60–67. (Scopus). DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/bbs.12\(2\).2017.06](http://dx.doi.org/10.21511/bbs.12(2).2017.06)

252. Yehorycheva S., Hudz T., Lakhyzha M. Modernization of the Mechanism for Financing Rural Development in Ukraine. *Economic Science for Rural Development*. 2020. №53. P. 80-87. DOI: 10.22616/ESRD.2020.53.009

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Результати огляду наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених

Класифікаційні аспекти	Автор							
	Х. ван Грюнінг [49]	П. Роуз [234]	С. Козьменко Ф. Шпиг І. Волошко □ [80]	В. В. Бобиль [21]	Коваленко В. В. [83]	Швець Н. Р. [197]	Каднічанська В. М., Торяник Ж. І. [78]	Н. Савинська [171]
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Кредитний ризик	+	+	+	+	+	+	+	+
Ризик ліквідності	+	+	+	+	+	+		+
Процентний ризик	+	+	+	+	+	+		+
Ринковий ризик	+	+	+	+	+	+	+	+
Валютний ризик	+	+	+	+	+	+	+	+
Операційний ризик				+	+	+	+	
Ризик внутрішніх систем та операцій	+		+					+
Технологічний ризик	+			+	+		+	+
Ризик недоодержання прибутку		+						+
Інноваційний ризик				+				
Ризик неплатоспроможності		+						+
Ризик зловживань		+		+			+	+
Ризик ділової політики	+							
Стратегічний ризик	+			+	+	+	+	
Ризик банківської кризи	+							+
Ризик репутації				+	+	+	+	
Політичний ризик	+	+		+			+	+
Економічний ризик				+			+	
Соціальний ризик				+			+	
Регуляторний ризик				+			+	
Інфляційний ризик		+					+	+

Продовження додатку А
Продовження таблиці А.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Юридичний ризик	+				+		+	+
Комплаєнс-ризик						+		
Інвестиційний ризик						+		
Форс-мажорний ризик				+				
Системний ризик				+				
Ризик, обумовлений видом банку			+					+
Ризик впровадження нових банківських продуктів							+	
Ризик відмивання коштів				+				

Додаток Б

Таблиця Б.1

**Шаблон анкети клієнта – фізичної особи (щодо здійснення банками
фінансового моніторингу)**

№	Зміст питання	Можлива відповідь
1. Основна інформація про клієнта (заповнюється клієнтом)		
1	Прізвище, ім'я, по батькові (за наявності)	<i>Зазначається інформація, отримана з офіційних документів</i>
2	Дата народження	<i>Зазначається інформація, отримана з офіційних документів</i>
3	Місце народження (за наявності)	<i>Зазначається інформація, отримана з офіційних документів</i>
4	Місце проживання (перебування, реєстрації)	<i>Зазначається інформація, отримана з офіційних документів</i>
5	Відомості про документ, що посвідчує особу	<i>Зазначається інформація, отримана з офіційних документів</i>
6	Реєстраційний номер облікової картки платника податків	<i>Зазначається інформація, отримана з офіційних документів</i>
2. Вивчення клієнта (інформація щодо фінансового стану клієнта та змісту його діяльності, проведення оцінки фінансового стану клієнта)		
7	Відомості про зайнятість (зміст діяльності)	
8	Мета встановлення і передбачуваний характер ділових відносин з банком	
9	Банківські продукти, які плануються до отримання	
10	Джерела походження коштів заробітня плата до 5000грн від 5001 до 50000 грн. від 50001 до 150000 грн. отримання спадщини матеріальна допомога продаж нерухомого майна отримання плати за участь в лотереї відсутнє постійне джерело доходів Країна походження коштів Україна Іноземна держава	
11	Відомості про ділову репутацію	
12	У яких кредитних організаціях є (раніше були) банківські рахунки, банківські карти, кредити, інші банківські продукти?	
13	Результат оцінки фінансового стану клієнта	

Продовження додатка Б

Продовження таблиці Б.1

3. Критерії ризику		
За типом клієнта:		Так/ні (так - 1, ні -0)
14	Клієнт є національним, іноземним публічним діячем, або діячем, що виконує політичні функції в міжнародних організаціях, або є близькою особою чи пов'язаною з особами, зазначеними вище.	
15	Клієнт є неприбутковою організацією	
16	Клієнт є суб'єктом господарювання, що проводить лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронне казино	
17	Клієнт надає послуги з обміну валют та/або переказу грошових коштів (крім банків та операторів поштового зв'язку)	
18	Клієнт є суб'єктом господарювання, діяльність якого пов'язана з виробництвом або реалізацією зброї	
<i>Інформацію про наявність клієнта в Переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції перевірено на веб-сайті Держфінмоніторингу - http://www.sdfm.gov.ua/ (закладка: Протидія тероризму/ Перелік терористів).</i>		
За географічним розташування держави реєстрації		Так/ні (так - 1, ні -0)
19	Країна включена до переліку територій, які не виконують рекомендації міжнародних, міждержавних організацій, що проводять діяльність у сфері боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом	
20	Країна віднесена Кабінетом міністрів України до переліку офшорних зон	
21	Країни, до яких застосовано санкції, ембарго або подібні заходи з боку, наприклад, ООН.	
22	Країни, які здійснюють фінансування та підтримку терористичної діяльності, та на території яких діють терористичні організації.	
23	Країни, в яких рівень корупції або інших видів злочинності є високим, включаючи джерела або транзит з країн/територій із високим рівнем злочинності, такої як незаконний оборот наркотиків, торгівля людьми та контрабанда, систематичне шахрайство та незаконні азартні ігри.	
4. Класифікація ризику клієнта з урахуванням критеріїв ризиків за типом клієнта та за географічним розташування держави реєстрації		
24	Рівень ризику клієнта (високий, середній, низький)	

**Шаблон анкети клієнта – юридичної особи (щодо здійснення банками
фінансового моніторингу)**

№	Зміст питання	Можлива відповідь
1. Основна інформація про клієнта (заповнюється клієнтом)		
1	Найменування	<i>Зазначається інформація, отримана з офіційних документів</i>
2	Фактичне місцезнаходження	<i>Зазначається інформація, отримана з офіційних документів</i>
3	Країна податкової резидентності	<i>Зазначається інформація, отримана з офіційних документів</i>
4	ЄДРПОУ (для резидентів)	<i>Зазначається інформація, отримана з офіційних документів</i>
5	Номери контактних телефонів/факсів та ПІБ контактних осіб (повністю)	<i>Зазначається інформація, отримана з офіційних документів</i>
6	Реєстраційний номер облікової картки платника податків	<i>Зазначається інформація, отримана з офіційних документів</i>
7	Адреса електронної пошти (за наявності)	
8	Адреса сайту в мережі Інтернет (за наявності)	
9	Наявність найманих працівників	☐ Так, у кількості _____ чол. ☐ Ні, наймані працівники відсутні
2. Вивчення клієнта (інформація щодо фінансового стану клієнта та змісту його діяльності, проведення оцінки фінансового стану клієнта)		
10	Перелік основних видів діяльності (КВЕД) Код КВЕД Назва виду діяльності % доходу	
11	Вкажіть перелік основних країн, від співпраці з якими Ви плануєте отримувати / отримуєте дохід із зазначенням частки такого доходу (в т.ч. Україна)	
12	Чи здійснює Ваша організація діяльність, яка підлягає ліцензуванню, чи передбачає отримання дозволів на право здійснення певних операцій (діяльності)?	☐ ні ☐ так
13	Вкажіть, будь ласка, основне джерело надходження коштів та інших цінностей (в тому числі очікуваних) на відкриті рахунки або рахунки, які Ви плануєте відкрити в банку:	☐ доходи від основного виду діяльності ☐ інше

Продовження додатка Б
Продовження таблиці Б.2

14	Показники Вашої фінансової звітності за останній та попередній звітний календарний рік: Статутний капітал (Ф.№1) Власний капітал(Ф.№1) Сумарна кількість активів(Ф.№1) Чистий дохід від реалізації продукції (Ф№2) Чистий фінансовий результат(Ф№2)	
15	Чи є кінцеві бенефіціарні власники (контролери) у Вашій компанії?	
3. Критерії ризику		
За типом клієнта:		Так/ні (так - 1, ні -0)
16	Клієнт є національним, іноземним публічним діячем, або діячем, що виконує політичні функції в міжнародних організаціях, або є близькою особою чи пов'язаною з особами, зазначеними вище.	
17	Клієнт є неприбутковою організацією	
18	Клієнт є суб'єктом господарювання, що проводить лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронне казино	
19	Клієнт надає послуги з обміну валют та/або переказу грошових коштів (крім банків та операторів поштового зв'язку	
20	Клієнт є суб'єктом господарювання, діяльність якого пов'язана з виробництвом або реалізацією зброї	
<i>Інформацію про наявність клієнта в Переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції перевірено на веб-сайті Держфінмоніторингу - http://www.sdfm.gov.ua/ (закладка: Протидія тероризму/ Перелік терористів).</i>		
За географічним розташування держави реєстрації		Так/ні (так - 1, ні -0)
21	Країна включена до переліку територій, які не виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, що проводять діяльність у сфері боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом	
22	Країна віднесена Кабінетом міністрів України до переліку офшорних зон	
23	Країни, до яких застосовано санкції, ембарго або подібні заходи з боку, наприклад, ООН.	
24	Країни, які здійснюють фінансування та підтримку терористичної діяльності, та на території яких діють терористичні організації.	

Продовження додатка Б
Продовження таблиці Б.2

25	Країни, в яких рівень корупції або інших видів злочинності є високим, включаючи джерела або транзит з країн/територій із високим рівнем злочинності, такої як незаконний оборот наркотиків, торгівля людьми та контрабанда, систематичне шахрайство та незаконні азартні ігри.	
4. Класифікація ризику клієнта з урахуванням критеріїв ризиків за типом клієнта та за географічним розташування держави реєстрації		
24	Рівень ризику клієнта (високий, середній, низький)	

Додаток В

Таблиця В. 1

Перелік банків у яких відсутня будь-яка інформація щодо наявності розроблених та впроваджених внутрішніх документів з питань фінансового моніторингу

Перелік банків
<p>АТ "Ощадбанк", АТ "АЛЬТБАНК", Полікомбанк, ПрАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ", АТ "КРЕДОБАНК", АТ АКБ "Львів", АТ "ОКСІ БАНК", АТ "А - БАНК", АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК", ПАТ "МТБ БАНК", АТ "Полтава-банк", АТ "БАНК ГРАНТ", АТ "МЕГАБАНК", АТ "СКАЙ БАНК", АТ "БТА БАНК", АТ "АСВІО БАНК", АТ "Ідея Банк", АТ "КОМІНВЕСТБАНК", ПАТ "БАНК УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ, АТ "ПРАВЕКС БАНК", АТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК", АТ АКБ "АРКАДА", АТ "МетаБанк", АТ "Місто Банк", АТ "ЮНЕКС БАНК", АТ "КІВ", АТ "АЙБОКС БАНК", АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК", АТ "КБ "ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ", АТ "ПРЕУС БАНК МКБ", АТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО", АБ "УКРГАЗБАНК", АТ "АБ РАДАБАНК", АБ "КЛПРИНГОВИЙ ДІМ", АТ "ІНГ Банк Україна", АТ "ОТП БАНК", АТ "СІТІБАНК", АТ "СБЕРБАНК", ПАТ "БАНК ВОСТОК", АТ "БАНК ТРАСТ-КАПІТАЛ", АТ "Український банк реконструкції та розвитку", "БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ", АТ "БАНК ФОРВАРД", АТ "АКБ "КОНКОРД", АТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК", АТ "КРЕДИТВЕСТ БАНК", АТ "УКРБУДІНВЕСТБАНК", АТ "МОТОР-БАНК", АТ "КБ "ГЛОБУС", АТ "АП БАНК", АТ "МІБ", ПуАТ "КБ "АКОРДБАНК", АТ "БАНК 3/4", АТ "ЄПБ", АТ "Дойче Банк ДБУ", АТ "СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК", АТ "БАНК СІЧ", АТ "АЛЬПАРІ БАНК", АТ "БАНК АВАНГАРД", ПАТ "РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР", АТ "КРИСТАЛБАНК", АТ "БАНК "ПОРТАЛ"</p>

Додаток Д

Таблиця Д.1

**Дані щодо застосування НБУ заходів впливу за недотримання вимог
у сфері фінансового моніторингу до вітчизняних банків
з 2018 року до 2020 (5 міс.) року**

Дата	Банк	Заходи впливу			
		У формі штрафу	Вид порушення	У формі письмового застереження	Вид порушення
2018 р.					
02.2018	ПАТ "ТАСКОМБАНК"	6 080 000,50 грн	6,12	-	-
	ПАТ "АСВІО БАНК"	-		Так	1,9,11
03.2018	ПАТ "БАНК "УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	1 207 205 грн	6	Так	1,2,3,4,7,8,9,11
	ПАТ "АКЦІОНЕРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "КОНКОРД"	1 550 000 грн	6	Так	1,2,3,4,8,
	ПАТ "БАНК СІЧ"	1 284 000 грн	6	Так	1,2,4
	ПАТ "УКРАЇНСЬКИЙ БУДІВЕЛЬНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	-	-	Так	1
05.2018	ПАТ "Промінвестбанк"	-	-	Так	1,2
	ПАТ "КРЕДОБАНК"	-	-	Так	1
	ПАТ "МТБ БАНК"(до 05.03.2018 – ПАТ "МАРФІН БАНК")	-	-	Так	1,2,3,4,7,10
	ПАТ "УКРСИББАНК"	400 000 грн	1,9	Так	1
06.2018	ПАТ "БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ"	5 000 000 грн	3,6	Так	1,4,5,8,9
11.2018	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	-	-	Так	1
	ПАТ "Місто Банк"	4 226 096,56 грн	6	Так	2
	АТ "УКРСОЦБАНК"	30 454 928,35 грн	6,3	Так	1,2,5,7

Продовження додатку Д
Продовження таблиці Д.1

12.2018	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	450 000 грн	1	-	-
	ПАТ "ПУМБ"	-		Так	1,2
	ПАТ "КБ "ГЛОБУС"	3 000 000 грн	3	-	-
	ПрАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"	-	-	Так	3,4
	АТ "СБЕРБАНК"	94 737 499,80 грн	3,6	Так	1,2,3,5,7
2019 р.					
01.2019	АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	14 382 472,28 грн	3,6	Так	1,3,12
	АТ "ЮНЕКС БАНК"	-	-	Так	1,2,9
	АТ "ПРАВЕКС БАНК"	200 000 грн	2	Так	1,2,8
02.2019	АТ "КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	-	-	Так	1,2,4,5,11
	АТ "МЕГАБАНК"	6 200 000 грн	1,6	-	-
03.2019	АТ «ОТП БАНК»	7 142 125,42 грн	6	Так	1,2,9
04.2019	ПАТ «РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР ОБСЛУГОВУВАННЯ ДОГОВОРІВ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ»	200 000 грн	2	-	-
	«РВС БАНК»	3 000 390,52 грн	6	-	-
	ПАТ «МТБ БАНК»	4 350 000,50 грн	6	-	-
	АТ «АЛЬПАРИ БАНК»	2 000 000 грн	3,6	-	-
	ПАТ «БАНК ВОСТОК»	300 000 грн	2	Так	9
05.2019	ПАТ КБ «ПРИВАТ БАНК»	-	-	Так	9
06.2019	АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	6 852 526,49 грн	6	-	-

Продовження додатку Д
Продовження таблиці Д.1

07.2019	АТ "Банк Кредит Дніпро"	300 000 грн	2	Так	1,2,4
	АТ "Місто Банк"	-	-	Так	7,5
	Акціонерного банку "Південний"	-	-	Так	1
08.2019	АТ «КІБ»	200 000 грн	2	-	-
	АБ «УКРГАЗБАНК»	300 000 грн	2	Так	1,4,8
	АТ «СБЕРБАНК»	-	-	Так	3
	АТ «БАНК АЛЬЯНС»	2 600 000 грн	1,6	-	-
11.2019	АТ «Ощадбанк»	200 000 грн	2	-	-
	АТ «АБ «РАДАБАНК»	300 000 грн	3	-	-
	АТ «МЕГАБАНК»	200 000 грн	7	-	-
	АТ «СПБ»	400 000 грн	2	-	-
12.2019	АТ "ОКСІ БАНК"	-	-	Так	1,2,3,5
	АТ "КБ "ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	2 265 000,00 грн	2,3	-	-
	АТ "КРИСТАЛБАНК"	-	-	Так	2
2020 р. (5 міс.)					
01.2020	ПуАТ "КБ "АКОРДБАНК"	2 313 086,75 грн	2,3	-	-
02.2020	АТ "ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	200 000 грн	6	-	-
	АТ "А-БАНК"	400 000 грн	9	Так	1,2,4,5,8,9
	АТ АКБ "ЛЬВІВ"	400 000 грн	6	Так	1,2,3,4,8
03.2020	АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК»	-	-	Так	2
	АТ «БАНК «УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ»	800 000 грн	6	-	-
	АТ «РВС БАНК»	3 000 390,52 грн	6	-	-
	АТ «Укресімбанк»	600 000,00	3,6	-	-
04.2020	АТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	-	-	Так	5
	АТ "МІБ"	-	-	Так	4,8
	АТ "Полтава-банк"	300 000 грн	6	Так	3
05.2020	АТ «ТАСКОМБАНК»	2 363 200,15 грн	3,6	Так	1
	АТ «Полікомбанк»	300 000 грн	6	-	-

Додаток Е

Таблиця Е. 1

Розрахунки щодо кількісного розподілу згідно вагомості порушень банків

Номер	Назва банку	Кількість штрафів банків	Суми штрафів			Інтервальний ряд		Частота	Накопичена частота	Теоретична частота	
1	А-БАНК	6	400000	max	94737499,8	200000	15956250	38	38		
2	АКОРДБАНК	2	2313087			15956250	31712500	1	38		
3	АЛЬПАРІ БАНК	2	2000000	min	200000	31712500	47468750	0			
4	БАНК АЛЬЯНС	2	2600000			47468750	63225000	0			
5	БАНК ВОСТОК	2	300000	мода	300000	63225000	78981250	0			
6	БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	7	5000000			78981250	94737500	1			
7	Банк Кредит Дніпро	3	300000	середнє значення	5261473,071						
8	БАНК СІЧ	4	1284000			Інтервальний ряд					
9	ГЛОБУС	1	3000000	дисперсія	2,38445E+14	200000	31712500	39	39	35,1	0,433333
10	ЄПБ	1	400000			31712500	63225000	0	39	0	0

Продовження додатку Е
Продовження таблиці Е. 1

Номер	Назва банку	Кількість штрафів банків	Суми штрафів				Інтервальний ряд		Частота	Накочена частота	Теоретична частота	
11	ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ	2	2265000	среднее кв. отк.	15441656,08		63225000	94737500	1	40	0,9	0,01111
12	ІНДУСТРІАЛБАНК	1	6852526									0,44444
13	КІБ	1	200000	медіана	1245602,5							
14	КОНКОРД	6	1550000									
15	ЛЬВІВ	6	400000	размах вариации	94537499,8							
16	МЕГАБАНК	2	6200000								0,3	
17	МЕГАБАНК	1	200000	асиметрия	0,321304467							
18	Місто Банк	2	4226097									
19	МТБ БАНК	1	4350001	эксцесс	30,69342138							
20	ОТП БАНК	4	7142125									
21	Ощадбанк	1	200000	коэф-т вариации	293,485415							
22	ПАТ «РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР З ОБСЛУГОВУВАННЯ ДОГОВОРІВ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ»	1	200000									
23	ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	1	200000	ширина інтервала	15756249,97	31512500						

Додаток Ж

Таблиця Ж. 1

**Розмір штрафних санкцій за недотримання вимог у сфері
фінансового моніторингу з боку НБУ до банків**

Сума штрафу	Вид порушення
до 12 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі-нмдг)	Порушення вимог щодо здійснення належної перевірки, вимог щодо виявлення належності клієнтів та інших осіб до політично значущих осіб, членів їх сімей, осіб, пов'язаних з ними, у випадках, передбачених законодавством. Порушення обмежень щодо обміну інформацією, визначених законодавством у сфері запобігання та протидії. За незабезпечення захисту працівників, які повідомили керівника та/або відповідального працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу чи суб'єкта державного фінансового моніторингу про порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії.
до 20 000 нмдг	Порушення вимог щодо відмови від встановлення (підтримання) ділових відносин, проведення фінансової операції
до 10 000 нмдг	Порушення вимог щодо здійснення переказів
до 100 000 нмдг	Порушення порядку замороження/розмороження активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, та зупинення фінансових операцій. Невиконання вимог про усунення виявлених порушень та/або про вжиття заходів для усунення причин, що сприяли їх вчиненню, а також невжиття заходів з усунення виявлених за результатами перевірки недоліків щодо організації та проведення первинного фінансового моніторингу.
до 12 000 нмдг	Порушення порядку створення (ведення) та зберігання документів, у т. ч. електронних, записів, даних, інформації у випадках, передбачених цим Законом, у тому числі у разі їх втрати або знищення
до 20 000 нмдг	Неподання, несвоєчасне подання, порушення порядку подання або подання спеціально уповноваженому органу недостовірної інформації. За перешкоджання суб'єкту державного фінмоніторингу у здійсненні ним нагляду у сфері запобігання та протидії, у т.ч. за недопуск до проведення перевірки з питань дотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, створення перешкод у її проведенні та/або неподання, подання не в повному обсязі, подання недостовірної інформації/документів, подання копій документів, у яких неможливо прочитати всі зазначені в них відомості, на запит суб'єкта державного фінмоніторингу, необхідних для здійснення ним нагляду у сфері запобігання та протидії відповідно до Закону № 361-ІХ. За невиявлення, несвоєчасне виявлення фінансових операцій, що підлягають фінмоніторингу, та порушення порядку їх реєстрації.

*Продовження додатку Ж**Продовження таблиці Ж.1*

у розмірі, що не перевищує суму грошового зобов'язання за такою угодою	Невиконання умов угоди про врегулювання наслідків вчинення порушення законодавства у сфері запобігання та протидії
До 10% загального річного обороту, але не більше 7950 нмдг	Незабезпечення належної організації та проведення первинного фінмоніторингу, відсутність належної системи управління ризиками, повторне невиконання вимог суб'єктів державного фінмоніторингу про усунення виявлених порушень та/або про вжиття заходів для усунення причин, що сприяли їх вчиненню
до 3 нмдг	Порушення інших вимог законодавства у сфері запобігання та протидії
Умовні позначення: нмдг - неоподатковуваний мінімум доходів громадян.	

Додаток 3

Таблиця 3.1

Вихідні дані для розрахунку сукупного ризику

Банк	Загальні активи, усього	Кошти клієнтів 01.01.2018	Усього зобов'язань
ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	491715950,1	208565759,7	233453763
АТ "ОЩАДБАНК"	295879701,9	148302246,6	202662612,9
АТ "Укресімбанк"	224842300,4	88584208,81	156555168,9
АБ "УКРГАЗБАНК"	80105540,25	60709843,1	63645641,53
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	79246880,9	52280576,92	61203423,66
ПАТ "СБЕРБАНК"	62858538,64	11150964,47	37126772,68
ПАТ "УКРСОЦБАНК"	58301921,11	19335915,2	24092319,3
ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	58009728,58	41366440,06	45552074,75
ПАТ "ПУМБ"	54632098,24	36900186,3	41659068,43
АТ "УкрСиббанк"	53052754,32	35784720,79	41005173,79
ПАТ "Промінвестбанк"	51141665,48	8582204,755	13943990,81
АТ "ОТП БАНК"	35926454,02	25266526,24	26296138,49
ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	33325192,55	24983064,07	27682058,61
Акціонерний банк "Південний"	27121021,14	16321160,19	23172015,55
ПАТ "СІТІБАНК"	19090801,43	16748308,57	17178698,62
АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	17432876,1	12288347,05	14874502,66
ПАТ "КРЕДОБАНК"	15170654,35	10642416,99	12804171,99
АТ "ТАСКОМБАНК"	14664084,16	11444181,78	12908319,85
ПАТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	12019314,15	8263454,679	8468348,121
ПАТ "ІНГ Банк Україна"	10566237,46	5143679,691	6218115,495
ПАТ "МЕГАБАНК", Харків	9682154,917	6589966,251	8058999,78
ПАТ "МІВ"	9404299,063	8247221,649	8629866,14
ПАТ "БАНК ВОСТОК"	8727552,959	6496415,466	7885891,26
ПАТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	7304146,535	5171235,244	5300591,149
ПАТ "А - БАНК"	5458690,804	3674381,806	3812952,453
ПАТКБ "ПРАВЕКС-БАНК"	5252369,463	2832750,448	4190311,869
АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	4766888,003	2957352,161	3067399,295
ПАТ "МАРФІН БАНК"	4664007,046	3544946,799	3739459,269
БАНК ІНВЕСТ. ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	4649540,118	3731137,338	3799778,885
ПАТ "Ідея Банк"	4340537,157	2962103,632	3156218,346

Продовження додатку 3
Продовження таблиці 3.1

Банк	Кошти клієнтів 01.01.2017	Прибуток/(збиток) до оподаткування	Проблемні кредити
ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	180 951 862	1041695,655	1725000
АТ "ОЩАДБАНК"	144 419 250	621555,654	462607
АТ "Укресімбанк"	83 770 729	5672317,637	6571310
АБ "УКРГАЗБАНК"	46 180 966	116347,6073	7886853
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	43 729 313	3094441,302	655740
ПАТ "СБЕРБАНК"	18 798 069	733240,492	2634966
ПАТ "УКРСОЦБАНК"	26 626 624	952570,116	36172508
ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	31 495 398	1803039,916	2664984
ПАТ "ПУМБ"	33 185 517	7633640,783	728146
АТ "УкрСиббанк"	36 424 104	1121267,31	152925
ПАТ "Промінвестбанк"	8 874 923	1352331,517	0
АТ "ОТП БАНК"	21 802 425	114843,9292	716814
ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	25 210 324	1569626,731	1563570
Акціонерний банк "Південний"	12 325 100	4112401,042	0
ПАТ "СІТІБАНК"	16 758 306	494643,3548	0
АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	9 727 607	188613,5813	286766
ПАТ "КРЕДОБАНК"	8 172 964	445816,9427	104083
АТ "ТАСКОМБАНК"	5 734 369	244403,7776	283144
ПАТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	7 442 286	77493,16601	580167
ПАТ "ІНГ Банк Україна"	4 540 456	92793,94222	0
ПАТ "МЕГАБАНК", Харків	6 441 564	100826,4973	17998
ПАТ "МІБ"	6 366 980	99478,23791	276383
ПАТ "БАНК ВОСТОК"	6 217 249	347214,8887	67732
ПАТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	4 232 961	111690,9838	14221
ПАТ "А - БАНК"	2 732 240	8172,28138	н/а
ПАТКБ "ПРАВЕКС-БАНК"	3 004 713	83172,27708	9631
АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	1 857 791	11443,29242	2693781
ПАТ "МАРФІН БАНК"	3 104 743	169088,275	174660
БАНК ІНВЕСТ. ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	3 529 618	36585,01796	40431
ПАТ "Ідея Банк"	2 860 443	142522,158	92340

Продовження додатку 3
Продовження таблиці 3.1

Банк	Кредитний портфель	Регулятивний капітал	Відкрита (коротка/довга) валютна позиція
ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	38117627,7	175690000	30137000,00
АТ "ОЩАДБАНК"	74502537,6	33 331 871	26302771,00
АТ "Укресімбанк"	67581285,5	10 359 601	765471,00
АБ "УКРГАЗБАНК"	33621913,6	5 625 313	1362577,00
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	37795069,8	10 495 643	48984,00
ПАТ "СБЕРБАНК"	33833734,5	2 752 038	13946,00
ПАТ "УКРСОЦБАНК"	44123825	4 269 076	1337302,00
ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	28223617,6	3 526 143	2215842,00
ПАТ "ПУМБ"	25495599,2	6 230 984	134338,00
АТ "УкрСиббанк"	22221403,7	6 157 451	3565754,00
ПАТ "Промінвестбанк"	12128243,4	2 560 908	2450407,00
АТ "ОТП БАНК"	17420991,4	3 629 975	2824229,00
ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	19393161,7	3 669 950	2879598,00
Акціонерний банк "Південний"	15855112,4		
ПАТ "СІТІБАНК"	5543903,01	1 332 825	-56930,00
АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	12891947,9	1 997 007	20587,00
ПАТ "КРЕДОБАНК"	7856641,29	1 410 537	301327,00
АТ "ТАСКОМБАНК"	10782635	818 281	225955,00
ПАТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	4118982,38		1106082,00
ПАТ "ІНГ Банк Україна"	7118962,44		77266,00
ПАТ "МЕГАБАНК", Харків	6548793,74	675 433	548663,00
ПАТ "МІБ"	1987276,1	409 260	2411,00
ПАТ "БАНК ВОСТОК"	5742649,05	674 909	591852,00
ПАТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	3941164,42	413 326	-8055,00
ПАТ "А - БАНК"	3335849,68	453 940	-10574,00
ПАТКБ "ПРАВЕКС-БАНК"	547791,865	661 649	-22162,00
АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	2367891,96	1 122 041	45793,00
ПАТ "МАРФІН БАНК"	1484861,17	228 946	19210,00
БАНК ІНВЕСТ. ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	3377682,07	560 283	-58336,00
ПАТ "Ідея Банк"	2604719,55	447 136	92340

Продовження додатку 3
Продовження таблиці 3.1

Розрахунок показників за групами ризику

Банк	X1	X2	X3	X4
ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	0,05	0,00	2,11	1,00
АТ "ОЩАДБАНК"	0,01	0,00	1,46	0,00
АТ "Укрексімбанк"	0,10	0,03	1,44	0,00
АБ "УКРГАЗБАНК"	0,23	0,00	1,26	0,00
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	0,02	0,04	1,29	1,00
ПАТ "СБЕРБАНК"	0,08	0,01	1,69	1,00
ПАТ "УКРСОЦБАНК"	0,82	0,02	2,42	1,00
ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	0,09	0,03	1,27	0,00
ПАТ "ПУМБ"	0,03	0,14	1,31	1,00
АТ "УкрСиббанк"	0,01	0,02	1,29	0,00
ПАТ "Промінвестбанк"		0,03	3,67	1,00
АТ "ОТП БАНК"	0,04	0,00	1,37	0,00
ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	0,08	0,05	1,20	0,00
Акціонерний банк "Південний"		0,15	1,17	0,00
ПАТ "СІТІБАНК"	0,00	0,03	1,11	1,00
АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	0,02	0,01	1,17	1,00
ПАТ "КРЕДОБАНК"	0,01	0,03	1,18	0,00
АТ "ТАСКОМБАНК"	0,03	0,02	1,14	1,00
ПАТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	0,14	0,01	1,42	1,00
ПАТ "ІНГ Банк Україна"		0,01	1,70	0,00
ПАТ "МЕГАБАНК", Харків	0,00	0,01	1,20	0,00
ПАТ "МІБ"	0,14	0,01	1,09	1,00
ПАТ "БАНК ВОСТОК"	0,01	0,04	1,11	0,00
ПАТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	0,00	0,02	1,38	1,00
ПАТ "А - БАНК"		0,00	1,43	1,00
ПАТКБ "ПРАВЕКС-БАНК"	0,02	0,02	1,25	1,00
АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	1,14	0,00	1,55	1,00
ПАТ "МАРФІН БАНК"	0,12	0,04	1,25	1,00
БАНК ІНВЕСТ. ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	0,01	0,01	1,22	0,00
ПАТ "Ідея Банк"	0,04	0,03	1,38	0,00

Продовження додатку 3
Продовження таблиці 3.1

Банк	X5	X6	X7	X8	X9
ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	0,17	90223778,90	0,00	0,15	0,00
АТ "ОЩАДБАНК"	0,79	72901636,09	0,00	0,03	1,00
АТ "Укресімбанк"	0,07	48254711,39	0,00	0,06	0,00
АБ "УКРГАЗБАНК"	0,24	20576663,11	0,00	0,31	0,00
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	0,00	0,00	1,00	0,20	0,00
ПАТ "СБЕРБАНК"	0,01	1702014,64	0,00	-0,41	0,00
ПАТ "УКРСОЦБАНК"	0,31	100462,38	1,00	-0,27	0,00
ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	0,63	3576029,91	0,00	0,31	1,00
ПАТ "ПУМБ"	0,02	10233489,27	0,00	0,11	1,00
АТ "УкрСиббанк"	0,58	3291514,75	1,00	-0,02	0,00
ПАТ "Промінвестбанк"	0,96	151288,05	1,00	-0,03	0,00
АТ "ОТП БАНК"	0,78	685296,59	0,00	0,16	0,00
ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	0,78	1065425,99	0,00	-0,01	1,00
Акціонерний банк "Південний"		2642721,82	1,00	0,32	0,00
ПАТ "СІТІБАНК"	0,04	6394098,93	0,00	0,00	1,00
АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	0,01	802,67	0,00	0,26	1,00
ПАТ "КРЕДОБАНК"	0,21	1996361,67	1,00	0,30	1,00
АТ "ТАСКОМБАНК"	0,28	585383,90	1,00	1,00	0,00
ПАТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"		279874,16	0,00	0,11	1,00
ПАТ "ІНГ Банк Україна"		2452803,71	0,00	0,13	0,00
ПАТ "МЕГАБАНК", Харків	0,81	75772,76	0,00	0,02	1,00
ПАТ "МІБ"	0,01	0,00	0,00	0,30	1,00
ПАТ "БАНК ВОСТОК"	0,88	803079,81	0,00	0,04	0,00
ПАТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	0,02	305742,61	0,00	0,22	1,00
ПАТ "А - БАНК"	0,02	0,00	0,00	0,34	0,00
ПАТКБ "ПРАВЕКС-БАНК"	0,03	2700814,62	0,00	-0,06	1,00
АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	0,04	165322,29	0,00	0,59	0,00
ПАТ "МАРФІН БАНК"	0,08	835003,75	1,00	0,14	0,00
БАНК ІНВЕСТ. ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	0,10	48030,35	1,00	0,06	1,00
ПАТ "Ідея Банк"	0,05	70,00	1,00	0,04	0,00

Додаток И

Модель залежності сукупного ризику банків у системі фінансового моніторингу

Регресійна статистика	
Множинний R	0,830442
R-квадрат	0,689635
Нормований R-квадрат	0,67814
Стандартна похибка	0,567327
Спостереження	29

Дисперсійний аналіз

	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	19,30977	19,30977	59,99426	2,49E-08
Залишок	27	8,690228	0,32186		
Всього	28	28			

	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P- значення	Нижні 95%	Верхні 95%	Нижні 95,0%	Верхні 95,0%
Y-перетин	-2,3E-17	0,10535	-2,1E-16	1	-0,21616	0,21616	-0,21616	0,21616
КП/Кошти клієнтів X1	0,830442	0,107215	7,745596	2,49E-08	0,610456	1,050429	0,610456	1,050429

Продовження додатка И

Регресійна статистика	
Множинний R	0,472540925
R-квадрат	0,223294925
Нормований R-квадрат	0,194528071
Стандартна похибка	0,89748088
Спостереження	29

Дисперсійний аналіз

	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	6,252258	6,252258	7,762229	0,00964
Залишок	27	21,74774	0,805472		
Всього	28	28			

	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення	Нижні 95%	Верхні 95%	Нижні 95,0%	Верхні 95,0%
Y- перетин	0,000000000000000102	0,166658	6,11E-16	1	-0,34195	0,341954	-0,34195	0,341954
КП/РК X 1	0,472540925	0,169608	2,786078	0,00964	0,124534	0,820548	0,124534	0,820548

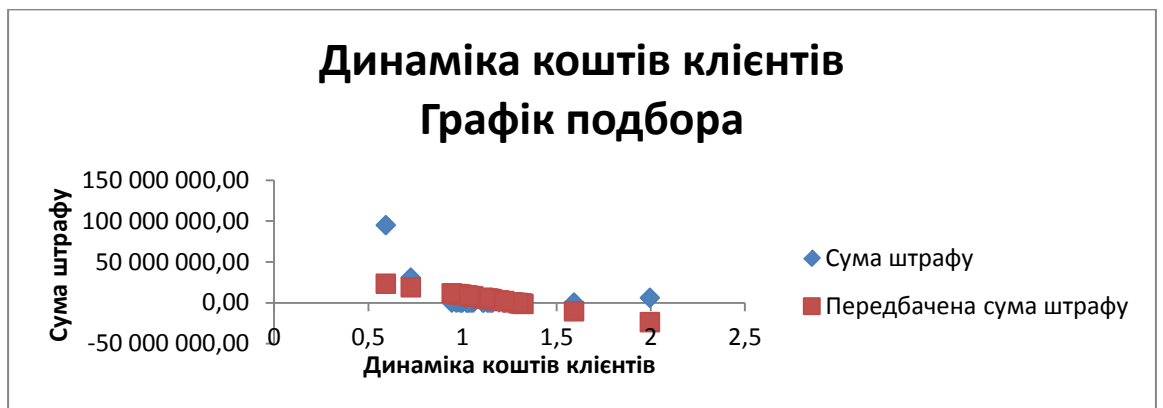
Продовження додатка И

Регресійна статистика	
Множинний R	0,464441099
R-квадрат	0,215705535
Нормований R-квадрат	0,186657592
Стандартна похибка	0,901854982
Спостереження	29

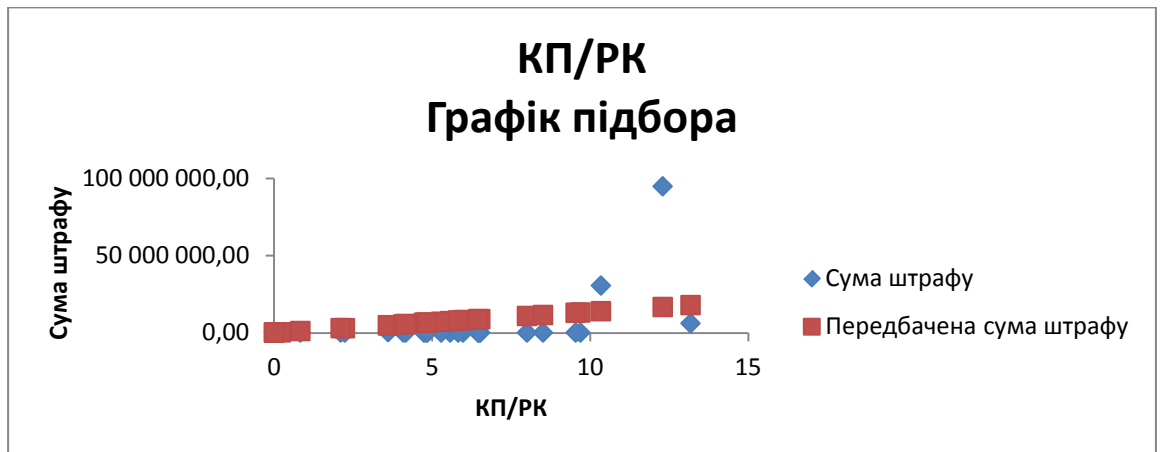
Дисперсійний аналіз

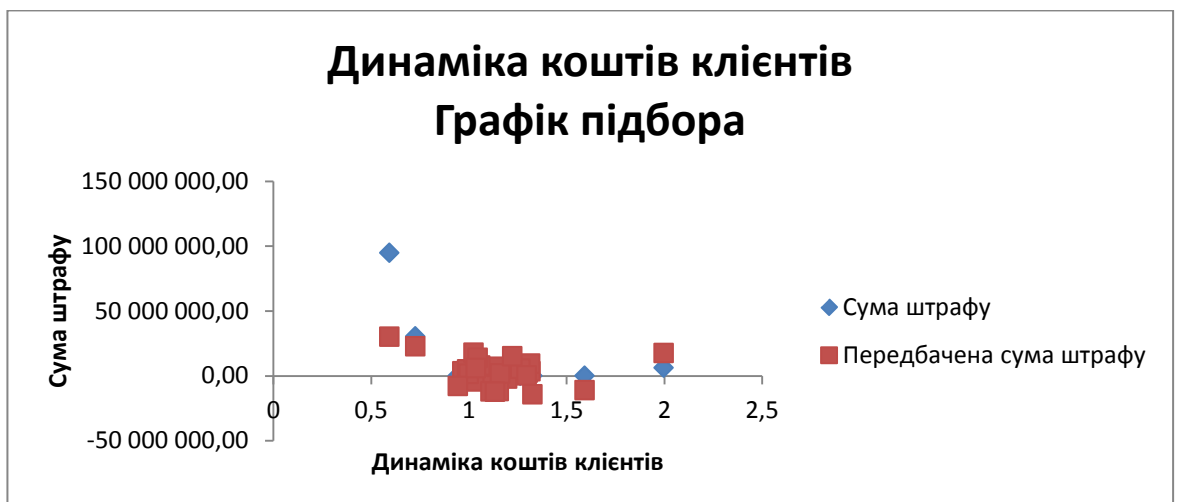
	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	6,039754971	6,039754971	7,425845	0,011143
Залишок	27	21,96024503	0,813342408		
Всього	28	28			

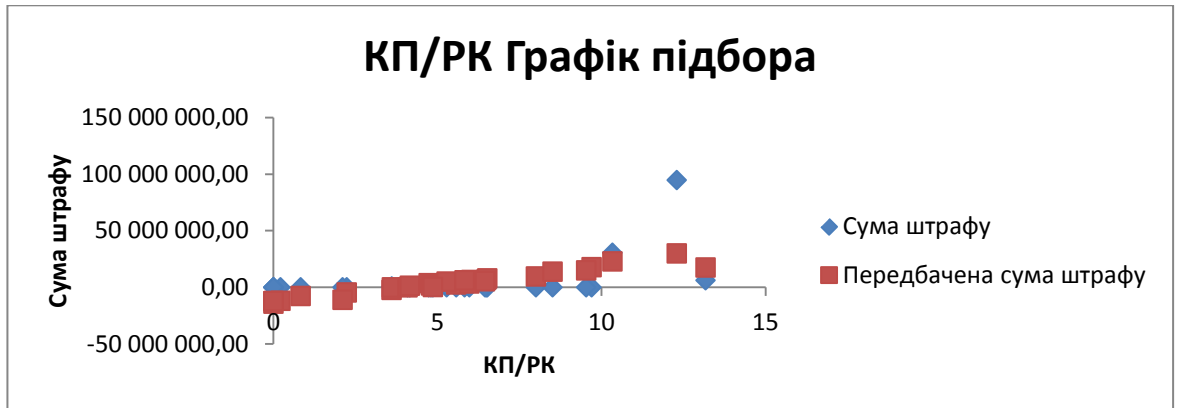
	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення	Верхні 95%	Нижні 95,0%	Верхні 95,0%
Y- перетин	0,00000000000000039	0,167470266	2,31323E-15	1	-0,34362	0,343621	0,343621
Динаміка коштів клієнтів X 1	-0,464441099	0,170434571	2,725040437	0,011143	-0,81414	-0,11474	-0,11474

Додаток К

Список публікацій здобувача

Статті, у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу

1. Плєскун І. В. Визначення рівня сукупного ризику банків в системі фінансового моніторингу. *East European Science Journal*. 2019. № 7 (47). Part 5. С. 23- 29. (Index Copernicus).

Статті у наукових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз Web of Science та Index Copernicus

2. Pleskun I. V. Banks risks management:the current development tendencies. *Бізнес інформ*. 2018. № 12. С.358-364. (Index Copernicus).

3. Плєскун І. В. Теоретичний підхід до визначення сутності поняття ризик-контролю клієнтів банків в системі фінансового моніторингу. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 45. С. 157-163. (Index Copernicus).

4. Pleskun I. V. Improvement of the methodology to control risk of bank customers in the context of implementation of an effective risk-based approach. *Бізнес інформ*. 2019. № 12. С. 302-310. (Index Copernicus).

5. Ponomarenko V., Kyrkach S., Pleskun I., Lozynska O. Risk-oriented approach in the primary financial monitoring by banks. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2020. No 3 (34). pp. 42 - 52. (Web of Science).

Особистий внесок здобувача: визначено загрози в розрізі типу та юрисдикцій клієнтів та видів фінансових операцій та каналів їх реалізації, обґрунтовано вразливість банків до загроз середнього та високого рівня, значних наслідків ризиків відмивання капіталу та фінансування тероризму, деталізовано зони особливої уваги банківського ризик-менеджменту.

6. Плєскун І. В. Аналіз змінності ефективності ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу. *Економічний простір*. 2020. № 157. С. 78-84. (Index Copernicus).

Розділи у колективних монографіях

7. Колодізєв О. М., Плєскун І. В Систематизація практичних рекомендацій щодо пошуку моделей оцінки, контролю та ефективного управління ризиками для забезпечення протидії легалізації «брудних коштів». *Управління стійким розвитком економіки: теоретичні та практичні аспекти*: Колективна монографія за ред. д.е.н., проф. Прохорової В. В. Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2018. С. 264–278.

Особистий внесок здобувача: систематизовано процедури фінансового моніторингу у банку.

Статті у фахових виданнях

8. Колодізєв О. М., Плєскун І. В Фінансовий моніторинг у банках України: сутність та визначення проблем реалізації в сучасних умовах розвитку економіки. *Управління розвитком*. 2017. №3-4. С. 24-35.

Особистий внесок здобувача: розкрито сутність поняття «фінансовий моніторинг», правові аспекти здійснення фінансового моніторингу, систематизовано види операцій, що підлягають фінансовому моніторингу у банках, а також особливості його реалізації у банку.

Публікації за матеріалами конференцій

9. Плєскун І. В. Сутність та сучасний стан фінансового моніторингу у банках України. *II International Scientific Conference Innovate Economy: Processes, Strategies, Technologies: Conference Proceedings*, Part II, January 26, 2018. Kielce, Poland: Baltija Publishing. 136 pages. P. 112-114.

10. Колодізєв О. М., Плєскун І. В. Вдосконалення методичного підходу з оцінки ризикованості операцій клієнтів банку. І Міжнародна науково-практична конференція *«Проблеми і перспективи сучасного розвитку фінансів, обліку та банківської діяльності»*: матеріали конференції (19 березня 2018 р.). Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля. С. 191-194.

Особистий внесок здобувача: розвинуто методичний підхід з оцінки ризикованості операцій клієнтів банку.

11. Колодізєв О. М., Плєскун І. В. Transforming the sings of legalizing (laundering) of proceeds of crime in banking market. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції *«Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»*: тези доповідей, 31 травня-1 червня 2018 р.- Х.: ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2018. С. 234-235.

Особистий внесок здобувача: визначено ключові ознаки віднесення клієнтів та їх фінансових операцій, за відповідними рівнями ризику у сфері фінансового моніторингу.

12. Плєскун І. В. Комплаєнс-контроль як ключовий елемент протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом у вітчизняних банках. *Сучасні проблеми фінансового моніторингу*: Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 листопада 2018р.). -Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО Ексклюзив», 2018. С. 85-87.

13. Плєскун І. В. BankID як спосіб ідентифікації клієнтів банку-фізичних осіб у сфері фінансового моніторингу. Міжнародна науково-практична конференція *«Концептуальні напрями розвитку наукових знань»*, м. Київ, 24-25 листопада 2018 р. С. 41-42.

14. Плєскун І. В. Аналіз наукових підходів щодо сутності поняття «Банківський ризик». IV Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція *«Фінансово-кредитна система: проблеми та інновації»*, м. Одеса, 11-12 квітня 2019 р. Одеса: ОНЕУ. 2019. С. 132- 135.

15. Плєскун І. В. Розвиток системи управління ризиками на етапі встановлення відносин з клієнтами банку щодо їх обслуговування / І. В. Плєскун // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей (Харків, 30-31 травня 2019 р.) 2019. С. 135- 136.

16. Плєскун І. В. Етапи реалізації ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу. *Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (Полтава, 12 лютого 2020 р.): у 5 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 3. С. 42-44

17. Pleskun I. V. Substantiating the mechanism to control risk of bank customers in the context of implementation of financial monitoring. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Інноваційний потенціал сучасної науки» (м. Кам'янець-Подільський, 19 червня 2020 р.). 2020. С. 441-444.

Додаток Л

Огляд авторефератів за ключовими словами дисертаційної роботи

**Огляд дисертаційних досліджень за напрямом: ризик-контроль клієнтів
банку в системі фінансового моніторингу**

Рік	Шифр спеціальності	Автор назва	Визначення поняття «фінансовий моніторинг»	Обґрунтування складових системи/механізму фінансового моніторингу у банку	Дослідження взаємозв'язків банківських ризиків з ризиками ВК/БГ	Аналіз підходів до оцінювання ризиків клієнтів банків	Обґрунтування системи оцінки ефективності фінансового моніторингу в банку
2007	12.00.08	Чуніхіна Л. М. Первинний фінансовий моніторинг в банках України як засіб запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом		+/-			
2009	08.00.08	Колдовський М. В. Діяльність банків з протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом				+	
2011	08.00.08	Ковч Т. Б. Формування системи фінансового моніторингу в банківській сфері України	+				+
2012	08.00.08	Дзедзик І. Б. Ризик-орієнтований підхід при здійсненні банками внутрішнього фінансового моніторингу	+	+	+	+	
2013	08.00.08	Куришко О. О. Національна система фінансового моніторингу в Україні	+				
2016	08.00.08	Москаленко Н. В. Система фінансового моніторингу України та перспективи її розвитку					+/-
2019	08.00.08	Уткіна О.В. Система управління банківськими ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом		+/-			

**АКЦИОНЕРНЕ
ТОВАРИСТВО
«СХІДНО-
УКРАЇНСЬКИЙ
БАНК «ГРАНТ»**
вул. Данилевського, 19,
м. Харків, 61001, Україна
Тел./факс (057)752-45-96
Тел. (057)714-09-52, 700-50-49
Телекс 831180 GRANT UX
SWIFT-GRBKUA2X
E-mail: bank@grant.ua
Web: www.grant.ua
Код ЄДРПОУ 14070197

**АКЦИОНЕРНОЕ
ОБЩЕСТВО
«ВОСТОЧНО-
УКРАИНСКИЙ
БАНК «ГРАНТ»**
ул. Данилевского, 19,
г. Харьков, 61001, Украина,
Тел./факс: +380 (57)752-45-96
Тел. +380 (57) 714-09-52, 700-50-49
Телекс 831180 GRANT UX
SWIFT-GRBKUA2X
E-mail: bank@grant.ua
Web: www.grant.ua
Код ЄДРПОУ 14070197

**JOINT-STOCK
COMPANY
«EASTERN
UKRAINIAN
BANK «GRANT»**
19, Danilevsky St.,
Kharkov, 61001, Ukraine,
Tel./fax: +380 (57)752-45-96
Tel. +380 (57) 714-09-52, 700-50-49
Telex 831180 GRANT UX
SWIFT-GRBKUA2X
E-mail: bank@grant.ua
Web: www.grant.ua

14.02.2009р. № 117-9843
На №..... Від.....

ДОВІДКА

про використання окремих пропозицій та положень, запропонованих
Плескун Інною Володимирівною
в дисертаційній роботі на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
на тему «Ризик-контроль клієнтів банку в системі фінансового моніторингу»

Цією довідкою АТ «СХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ БАНК «ГРАНТ»
підтверджує використання окремих результатів наукового дослідження
Плескун Інни Володимирівни в практичній діяльності, а саме:

конкретизація місця ризик-контролю клієнтів банку в системі
внутрішньобанківського фінансового моніторингу дозволяє визначити
характеристики і параметри впливу пов'язаних складових елементів загальної
системи запобігання та протидії легалізації сумнівних доходів клієнтів банку;

пропозицій щодо удосконалення базових вимог і процедур комплаєнс-
контролю у банку на окремих його етапах з позиції системної важливості і
врахування провідного зарубіжного досвіду на основі виокремлення ключових
ознак, а також доповнення принципом актуалізації політики навчання
персоналу банку щодо створення адекватних умов для попередження можливих
ризикованих операцій клієнтів банку, що сприятиме їх наближенню до
міжнародних стандартів.

Впровадження зазначених наукових розробок в практичну діяльність АТ
«СХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ БАНК «ГРАНТ» позитивно вплинуло на загальний
процес управління ризиками відмивання коштів, одержаних злочинним
шляхом, та дозволило удосконалити окремі функції фінансового моніторингу.

Довідка видана без фінансових зобов'язань перед автором.

Голова Правління

Пакомов

В.О. ПАХОМОВ

10.02.2020р № 3548-НФ/01
 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про використання окремих пропозицій та положень, запропонованих **Плескун Інною Володимирівною** в дисертаційній роботі на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» на тему «Ризик-контроль клієнтів банку в системі фінансового моніторингу»

Цією довідкою підтверджується використання окремих результатів наукового дослідження Плескун Інни Володимирівни в діяльності ПАТ КБ «ПРАВЕКС БАНК», а саме:

пропозицій щодо формування механізму ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу, особливістю яких є інтегрований підхід до наповнення складових (мети, принципів, функцій, об'єктів, суб'єктів, завдань, методів, інструментів, політик), які визначені з урахуванням специфіки внутрішньобанківського фінансового моніторингу;

методичного підходу до визначення рівня сукупного ризику банків, який здійснено за допомогою розподілу банків України на групи відповідно до рівня їх ризику який базується на визначенні інтегрального показника, що поєднує кредитний ризик, ризик зміни процентної ставки, ризик ліквідності, ризик операційної діяльності, валютний ризик, ринковий ризик, юридичний ризик, ризик репутації, стратегічний ризик.

Впровадження зазначених наукових розробок в практичну діяльність ПАТ КБ «ПРАВЕКС БАНК» позитивно вплинуло на процес управління та контролю ризиками клієнтів, та дозволило удосконалити окремі функції внутрішньобанківського фінансового моніторингу.

Довідка видана без фінансових зобов'язань перед автором.

Директор Відділення
 «Харківська обласна дирекція
 ПАТ КБ «ПРАВЕКС БАНК»

І. Маслов

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

61166, м. Харків, пр. Науки, 9-А, тел. (057) 702-03-04, факс: (057) 702-07-17
 E-mail: post@hneu.edu.ua, http://www.hneu.edu.ua

№ 20/86-38-64/1 від 27.02.2020

На № _____ від _____

Д О В І Д К А

про впровадження у навчальний процес окремих результатів дослідження
 аспіранта кафедри банківської справи і фінансових послуг
 Інни ПЛЕСКУН на тему «Ризик-контроль клієнтів банку в системі
 фінансового моніторингу»

Пропозиції Інни Плескун щодо удосконалення методичного інструментарію ризик-контролю клієнтів банку в контексті реалізації ефективного ризик-орієнтованого підходу, а також уточнення змісту базових вимог і процедур комплаєнс-контролю на окремих його етапах в системі внутрішньобанківського фінансового моніторингу, розглянуті на засіданні кафедри банківської справи і фінансових послуг Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця 08 травня 2020 р. (Протокол № 18-12) та рекомендовані до використання для поглиблення теоретично-методичного забезпечення навчального процесу кафедри для підготовки фахівців зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» під час викладання навчальної дисципліни «Фінансовий менеджмент у банку» за темою Тема 10. Управління ліквідністю банку (*Змістовий модуль 2. Методи управління банківськими операціями та ризиками*), викладач – к. е. н., доцент Олена Безродна.

Заступник керівника (проректор з науково-педагогічної роботи)

Володимир ЄРМАЧЕНКО

Завідувач кафедри банківської справи і фінансових послуг
 д. е. н., професор

Олег КОЛОДІЗЄВ

Викладач: доцент кафедри банківської справи і фінансових послуг,
 к. е. н., доцент

Олена БЕЗРОДНА

192800

